

WOMAN
IN UKRAINIAN CANADIAN FOLKLORE
AND REMINISCENCES

A THESIS
PRESENTED TO
THE FACULTY OF GRADUATE STUDIES AND RESEARCH
THE UNIVERSITY OF MANITOBA

IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE REQUIREMENTS FOR THE DEGREE
MASTER OF ARTS

BY
DOROTHY CHEREWICK
OCTOBER 1980

WOMAN
IN UKRAINIAN CANADIAN FOLKLORE
AND REMINISCENCES

BY

DOROTHY CHEREWICK

A thesis submitted to the Faculty of Graduate Studies of
the University of Manitoba in partial fulfillment of the requirements
of the degree of

MASTER OF ARTS

© 1980

Permission has been granted to the LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF MANITOBA to lend or sell copies of this thesis, to the NATIONAL LIBRARY OF CANADA to microfilm this thesis and to lend or sell copies of the film, and UNIVERSITY MICROFILMS to publish an abstract of this thesis.

The author reserves other publication rights, and neither the thesis nor extensive extracts from it may be printed or otherwise reproduced without the author's written permission.

ABSTRACT

Since the Ukrainian pioneer woman in Canada has made such a tremendous contribution to the survival, prosperity and progress of her own family, as well as to the development of this country, a study on the subject of her life in Canada warrants attention.

Folklore has been recognized as oral material which constitutes a source for the study of the Ukrainian culture, and, since a great deal of it has been created by the woman herself and much of it revolves around her life, it would be interesting to find out how the woman and her life are depicted here. Furthermore, a study of this nature provides an incentive to search out and collect relevant material which may be useful for other studies.

For the purpose of presentation the treatment is divided as follows:

Preface: provides social background to the study.

Chapter One: Introduction - presents a critical evaluation of previous collections and research, states the topic, object and scope of the study, and discusses source material -- how it was obtained and the problems encountered. It also includes a brief outline of chapters.

Chapter Two: discusses the woman in her personal life.

A. On the Farm

Physical attributes and character traits, both positive and negative, are depicted. Various hardships include deprivation of education and nostalgia.

B. In the City

Characteristics depicted are similar to those of woman on the farm with additional ones brought out by the opportunity to pursue higher education. Discrimination against women and Ukrainians is disclosed.

Chapter Three: discusses the woman in her family life.

A. On the Farm

The traditional family life-style in a Canadian setting was followed. Admirable qualities of woman in the role of wife, mother, teacher, doctor are stressed together with the hardships involved.

B. In the City

Conditions were different than in the country and hardships less acute. Opportunity for children's education was utilized. The enlightened parent, marriage and the career woman, social problems are some of the other topics brought to attention.

Chapter Four: discusses woman in community life.

A. On the Farm

The woman is depicted as contributor to the community in such roles as midwife, amateur teacher, the farmer's wife, the professional teacher, Sister Servant as nurse, Sister Servant in other roles, the dobrodijka and as member of an organization. Hardships, sacrifices as well as humour abound on the prairie scene.

B. In the City

The woman's participation and contribution in the educational, cultural, religious and social spheres through her involvement in various organizations portrays an individual of versatile interests and ability.

Chapter Five: Conclusion - gives a brief summary on the basis of investigation and an opinion regarding future research.

The pioneer's fine attributes helped her to overcome severe hardships, achieve a great deal of success and raise her family to become responsible citizens while maintaining their Ukrainian identity. With time she was able to integrate into the Canadian way of life and in that process made an outstanding contribution to a greater and better Canada.

Bibliography: Of primary and secondary sources.

This study is based on original materials which are included in the Appendix.

Appendix: Contains the original material in Ukrainian and English transcribed from tapes as well as the untaped material.

- (i) Reminiscences in form of conversations, interviews, dialogues are arranged in English alphabetical order of the informants followed by a few pages of stories and jokes.
- (ii) Verses and songs are arranged categorically as those dealing with the woman's (a) personal,

- (b) family and (c) community life.
- (iii) A retyped copy of a page from The Dauphin Herald, 1933, regarding the lost child, is placed on p. 233, following the interview with Anjelja Toporovs'ka who related the incident.
- (iv) Informants' names.
- (v) Relevance of Appendix to other areas of study -- religion, social history, linguistics.

PREFACE

Ethnic research in Canada has been expanding in recent years. It is the intention of this student to add to this research by presenting a study based on the pioneer life of the Ukrainians in Canada, the fourth largest group in our Canadian ethnic mosaic.¹ Some data together with explanatory information regarding this group is deemed necessary here for a better understanding of the topic under research.

Among the first known Ukrainian immigrants to Canada were Wasyl Elynjak and Ivan Pylypiv, farmers from Galicia, Ukraine who arrived here in 1891 and settled in Alberta.² The first large-scale immigration began after 1895. These immigrants were of agrarian stock with a high percentage of illiteracy.³ Subjugated in their homeland they thought of themselves firstly as Galicians, Bukovinians or Ruthenians; secondly as Austrians or Rusins. It was in Canada that they discovered their true identity.⁴

¹M. H. Marunchak, The Ukrainian Canadians: A History (Winnipeg-Ottawa: Ukrainian Free Academy of Sciences, 1970), p. 7.

²Ibid., p. 23.

³J. Skwarok, The Ukrainian Settlers in Canada and Their Schools 1891-1921 (Edmonton-Toronto: Basilian Press, 1958).

"It must be remembered that only those Ukrainians affected by economic conditions emigrated to Canada. Almost without exception they were peasants who had little opportunity for education in Ukraine. Of these 50% were illiterate and as late as 1921 the Ukrainians were the most illiterate people in Canada." p. 54.

⁴Alan Anderson, "Ukrainian Identity Change in Saskatchewan," Ukrainians in American and Canadian Society, Contributions to the Sociology of Ethnic Groups, ed. Wsevolod W. Isajiw (Toronto: University of Toronto, 1976), Vol. I, p. 113.

Reasons for the movement to Canada were numerous. Along with the social factors in the Ukraine which provided an incentive for emigration there were also forces in Canada which attracted the settlers. Canada during the 1890's needed immigrants to fill the West. Ukrainians were attracted by the offer of free land and available economic opportunity as well as by the dream of political, religious and cultural freedom which they did not have at home.⁵ Thus with the inauguration of the Sifton policy favouring the importation of farming settlers from eastern Europe by the new Liberal government in 1896, over 170,000 Ukrainians and Poles settled in compact block settlements in the western Canadian prairies. Not only individuals but also entire villages moved to Canada, ensuring a high degree of segregation from the rest of Canadian society and a completely Ukrainian or Polish life style.⁶

The second mass immigration, also from Galicia and Bukovina occurred in the period between the two world wars when approximately 70,000 Ukrainians settled permanently in Canada. These immigrants were characterized by highly developed national consciousness. Among them were many former soldiers and officers of the Ukrainian armies which had fought for Ukraine's freedom, a significant number of intelligentsia, qualified workers, tradesmen and others of some financial means which enabled them to acquire better lands or establish their own

⁵Marunchak, op. cit., pp. 18-22.

⁶Anderson, op. cit.

enterprises.⁷ Usually they sought and attained leading positions in the Ukrainian community. Very few of them settled in Manitoba since the land had been settled earlier. Many went to work in existing Ukrainian settlements in Alberta. Others went to eastern industrial centers, the Niagara Peninsula and Okanagan Valley where they became fruit growers.⁸

There was a great difference in background between the two groups which gave rise to misunderstandings and conflicts. The old immigrants had inevitably been affected by Canada and had adopted many Canadian customs whereas the political refugees remained European-centered expecting to return to the Ukraine "whenever conditions change."⁹ Hoping that an armed conflict would break out in Europe at any time they were determined to be prepared for such eventuality. This attitude greatly retarded their integration and their economic adjustment in the new country.¹⁰

The third migration period (1945-54) brought some 35,000 Ukrainian political refugees and displaced persons to Canada from the whole Ukrainian territory. Most of them settled in the larger industrial cities, primarily in Ontario.¹¹ This group differed again from the two previous groups as to its composition. It contained a

⁷Volodymyr Kubijovyc, Ukraine A Concise Encyclopaedia, Vol. II (Toronto: University of Toronto Press, 1971), p. 1153.

⁸Howard Palmer, Land of the Second Chance, A History of Ethnic Groups in Southern Alberta (Lethbridge: The Lethbridge Herald, 1972), p. 81

⁹Ibid.

¹⁰V. J. Kaye, "Three Phases of Ukrainian Immigration," Slavs in Canada Proceedings of the First National Conference on Canadian Slavs June 9-12, 1965, Vol. I (Edmonton: Inter-University Committee on Canadian Slavs, 1966), p. 41.

¹¹Kubijovyc, op. cit., p. 1153.

considerably higher percentage of intellectuals than the two previous groups and the average educational level of this group as a whole was also higher. The percentage of agriculturists was considerably lower. It was a predominantly urban group. "The process of integration of this group was completely much faster than was the case with the two previous groups. They entered professions and attained vertical adjustment, thus eliminating frustrations which often plague maladjusted individuals!"¹²

Settlement in Canada for the newcomers of the first mass immigration whether on the farms or in urban centers involved a trying change in the mode of living habits and attitudes. Having segregated themselves, they attempted to carry on as had been their custom in the old country. When it was found that this only perpetuated their poverty, changes began. The first great change came in the ways of earning a living as this was of prime importance. The people in time adapted themselves completely to the use of machinery, to different types of jobs and to participation in business.¹³ By 1911 the pioneers had made remarkable progress in establishing themselves. Primitive homesteads with thatched mud huts had given way in most areas to neat farms with frame homes and barns and many had increased the acreage of their farms.¹⁴

A very serious problem that the first Ukrainian immigrants had to contend with was the attitude developed toward them by the native

¹²Kaye, op. cit., p. 43.

¹³Paul Yuzyk, The Ukrainians in Manitoba A Social History, Issued under the auspices of the Historical and Scientific Society of Manitoba and published by the University of Toronto Press, 1953, p. 207.

¹⁴Palmer, op. cit., p. 76.

Canadians. The settlement of destitute "Galicians" was opposed by all Alberta newspapers and by various church and citizen groups. Native Canadians worried that their illiteracy and poverty would drag down the cultural level of the whole area and undermine "Anglo-Saxon" institutions. But worse was the added problem of the "Galicians" settling in compact communities since it was feared that this would prevent assimilation.¹⁵

Opposition to "Galician" immigration was however by no means unanimous. Immigration and colonization agents who were more prone to judge immigrants on the basis of their agricultural potential rather than their cultural characteristics were more favorable in their assessment of the immigrants. Liberal government officials and newspapers often defended the immigrants and many people realized that they provided needed labour for railway construction, mining and land development. Hostility towards Galicians began to decrease as they proved their worth as agriculturists, and attacks on them by politicians decreased rapidly once they were able to vote. The Lethbridge News could write by 1910 that Canada would be a "Melting Pot"; out of the blending of cultures and tolerance, there would arise a distinct nationality.¹⁶

¹⁵Ibid., p. 73.

¹⁶Ibid., pp. 75-76.

Edgar Z. Friedenburg, "Changing Canadian Attitudes Toward American Immigrants," The Canadian Ethnic Mosaic A Quest for Identity, ed. Leo Driedger (Toronto: McClelland and Stewart, 1978), p. 136. The author's opinion is that the attitude of Canadians toward ethnic minorities in the nation has been both varied and ambivalent. While the Canadian Bill of Rights declares that there shall be no discrimination by reason of race, national origin, color, religion or sex, these rights have not been administered justly to all. Discrimination directed against the Ukrainians or the Poles had also been practised against other ethnic minorities such as the Native Peoples, the Jews, and later even the Americans.

Religion has been a most important factor in the life of the Ukrainian settlers and their descendants. The church was the first public building erected in the community, and in most cases made its appearance before there was a priest available to conduct services. Out of the intense religious struggle there emerged by the end of 1920's two churches, the Ukrainian Greek Catholic and the Ukrainian Greek Orthodox which won the adherence of approximately 90% of the Ukrainian Canadians. The remaining 10% included adherents to the United Church of Canada, the Anglican, Lutheran, Roman Catholic, Presbyterian, Baptist churches and the International Bible Students' Association. Protestantism has had some success among the people only where they had previously belonged to such denominations in Ukraine and it has been making a certain amount of progress among the Canadian-born element.¹⁷

As economic conditions of the immigrants improved, attention was turned to social and cultural spheres and the Ukrainian communities made rapid strides forward on the road to integration. Municipal and school districts were organized, churches were built and in 1903 the first Ukrainian language newspaper was published. The organization of rural schools was often done by the pioneer settlers themselves, as in the Stuartburn, Manitoba and Vegreville, Alberta districts.¹⁸ The Ukrainian Catholic and Orthodox chytalni, prosvity and tovarystva (serving as halls of cultural activities, social centers, libraries, folk dancing, music and drama theatres) were common on the Prairies.¹⁹

¹⁷Yuzyk, op. cit., pp. 67-77.

¹⁸Vladimir J. Kaye, Early Ukrainian Settlements in Canada 1895-1900: Dr. Joseph Oleskow's Role in the Settlement of the Canadian Northwest (Toronto: University of Toronto Press, 1964), p. 374.

¹⁹Anderson, op. cit., p. 108.

Numerous organizations functioned in the Ukrainian communities across Canada, many of them connected with the churches. They served in extraordinary capacities: as insurance agencies covering illness, death and social welfare for orphans and the aged, as co-operatives for farmers and the laborers, as federations of community centers, as university student hostels, as handicraft guilds, as folk culture centers, as nationalistic and political pressure groups, as social centers for youth, men and women.²⁰

Living as separate groups, the pioneer Ukrainian settlers carried on their cultural activities for almost a generation, establishing relationships of interdependence on a secondary level without close contact with the dominant culture. There were few direct relationships between these people and Anglo-Saxon families, schools, churches or recreational groups. Hence in the pioneer period there was almost no difficulty in retaining their culture, and it was even reinforced by the arrival of fellow countrymen from Europe.

These conditions however changed when the first Canadian-born generation of Ukrainians reached adolescence.²¹ Being under the influence of various factors of assimilation, their Ukrainian identity became less persistent. Four sets of factors have been known to be accountable for this change.²² First, from the very beginning of their settlement in Canada the immigrants had to come to terms with a conflict between their identity as Ukrainians and as Canadians. Though Anglo-

²⁰Ibid., p. 109.

²¹Yuzyk, op. cit., p. 208.

²²Anderson, op. cit., pp. 113-115.

conformity could only appear foreign to them, at quite an early stage there were indications of an emergent pride in being Canadian. By the 1930's attitudes began to change so that toleration of ethnic group difference became more characteristic of Canadian society, especially in the West, than assimilatory policies. Ukrainian Canadians stressed their dual identity as Ukrainians and as Canadians.

Second, increasing contact with Canadians of other ethnic origins in time meant inevitable acculturation. The first generation was generally segregated from contacts and largely illiterate in English. With education in Canadian schools, considerable Anglicization of Ukrainian began to occur. The proportion of Ukrainians and Poles abandoning their traditional religious affiliations slowly but steadily increased with intermarriage.

Third, while the Ukrainians have maintained a high degree of institutional completeness through their volunteer associations, they were not able to maintain ethnic enclosure in the schools after 1916 when the Western provincial governments enforced in earnest its legislation against foreign language teaching in public schools. During the 1920's many schools continued to teach the Ukrainian language after school hours but during school hours English was the language of instruction. After 1927 more churches began to operate their own Ukrainian language schools. While the non-Ukrainian public school teachers had encouraged Ukrainian children to call themselves Canadian they had to face considerable opposition from the parents, with the result that the Ukrainian-but-Canadian identity typical of the second generation emerged. When the public schools had once inculcated a strong sense of Ukrainian identity they now became primary assimilation

agencies whose influence had to be offset by private church-run specifically Ukrainian education.

Fourth, technological change and rural depopulation have had a very significant negative effect on ethnic identity maintenance. In north central Saskatchewan, for example, fairly intensive rural settlement has been gradually replaced by fairly extensive; increasing rural population by steady depopulation; physical and social isolation by increased mobility. Since 1929 repeated economic depressions and droughts have brought about virtually incessant population decline coupled with institutional consolidation. All these factors have undermined Ukrainian identity and if it is to persist it must do so in conditions vastly different from those existing at the time of immigration.

Having thus examined as background information the social aspect of the Ukrainian pioneer life in Canada, it will be of interest to note the impact of the pioneer experience on the spiritual culture of the people, particularly a special branch of it known as folklore. As defined by one of its extensive collectors, J. B. Rudnycky, folklore is oral folk literature or self-expression which takes such forms as folk songs (may be incantations, lamentations), folk poetry including folk epics, stories and legends, maxims and proverbs, jokes, conundrums, etc.²³ It is this definition that will be adhered to during the study.

Pioneer life in Canada with its many hardships, its joys and miseries, its failures and accomplishments, was especially conducive

²³J. B. Rudnycky, Ukrainian Canadian Folklore Texts in English Translation (Winnipeg: Ukrainian Free Academy of Sciences UVAN, Inc. Series: Ukrainica Occidentalia, 1960), Vol. VII (5), pp. 5-8.

to the creation of folk literature in its many forms. Particularly was this true in the compact rural settlements of the Prairies. The Ukrainians being culturally a very creative people and having found themselves in a vast free country with an abundance of natural resources were thus predisposed to the process of self-expression, particularly in the form of songs, stories, etc.²⁴ An enormous amount of folklore has thus been created in Canada and a great deal of it has already been collected.

²⁴Ibid., p. 7.

ACKNOWLEDGEMENTS

Sincere gratitude is expressed to my supervisor in this study, Dr. I. Tarnawecky, for her guidance in the writing of this thesis; to my examiners Dr. J. Rozumnyj, Dr. O Gerus and Dr. N. Aponiuk for their suggestions and valuable remarks; to the many informants who so kindly provided the material upon which this study was based.

TABLE OF CONTENTS

	Page
PREFACE	vi
TRANSLITERATION TABLE	xviii
CHAPTER ONE - INTRODUCTION.	1
CHAPTER TWO - WOMAN IN PERSONAL LIFE.	10
A. ON THE FARM.	10
B. IN THE CITY.	26
CHAPTER THREE - WOMAN IN FAMILY LIFE.	36
A. ON THE FARM.	36
B. IN THE CITY.	51
CHAPTER FOUR - WOMAN IN COMMUNITY LIFE.	59
A. ON THE FARM.	59
B. IN THE CITY.	76
CHAPTER FIVE - CONCLUSION	84
BIBLIOGRAPHY.	88
APPENDIX.	93
INFORMANTS	96

TRANSLITERATION TABLE

<u>Ukrainian</u>	<u>English</u>	<u>Ukrainian</u>	<u>English</u>
а	a	н	n
б	b	о	o
в	v	п	p
г	h	р	r
ґ	g	с	s
д	d	т	t
е	e	у	u
є	je	ф	f
ж	zh	х	kh
з	z	ц	ts
и	y	ч	ch
і	i	ш	sh
ї	ji	щ	shch
й	j	ю	ju
к	k	я	ja
л	l	ь	,
м	m		

The Library of Congress transliteration table has been modified in the following way:

іе to je	іу to ju
ї to ji	іа to ja
ї to j	

CHAPTER ONE

INTRODUCTION

Previous research in Ukrainian Canadian folklore has been rather limited and quite recent. However, its history dates back to 1902, when Volodymyr Hnatiuk published his article on Ukrainian folklore.²⁵ While collecting folklore in different regions of the Ukraine for purposes of research, he found folksongs that were sent home by relatives who had emigrated. These folksongs he grouped into three categories as those from emigrants to (a) the United States, (b) to Brazil, and to (c) Canada. The Canadian collection included eight folksongs about the very early Ukrainian pioneers -- their reasons for immigration, their journey across the ocean, and their hardships and disappointments in Canada, etc. Hnatiuk researched the folksongs from the aspect of content, motives and artistic character while comparing them with folksongs from other periods of Ukraine's history.

After that there appeared other collections of folklore. In 1908 Teodor Fedyk collected some thirty folksongs and published them under the title Pisni pro Kanadu i Avstriju.²⁶ About half the collection was written by him while the other half was simply compiled by him. These songs depicted mostly the anxiety suffered by the immigrants in

²⁵Volodymyr Hnatiuk, "Pisenni novotvory v ukrajins'ko-ruskij narodnij slovesnosty," Zapysky Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka, Vol. 50 (1902), pp. 1-18 and Vol. 52 (1903), pp. 47-57.

²⁶Teodor Fedyk, Pisni pro Kanadu i Avstriju (Winnipeg: Ruska Knyharnia, 1914).

the process of migration from their homeland to Canada and the hardships they endured during their early years on the farm.

In the First World War period two other publications of folklore were released. The first -- Songs of Ukraina²⁷ by Florence Livesay, in English translation, was a collection of traditional Ukrainian folksongs; the second was J. A. Maydanyk's collection of his own works which were of a folkloric nature and came under the title of Shtif Tabachnjuk. These first appeared in 1915 as Lysty Shtifa Tabachnjuka²⁸ and was a very humorous collection depicting a fictitious hero Shtif (Steve) and his hilarious adventures across Canada. As a result of the wide popularity of this collection, various almanacs²⁹ carried many of Shtif Tabachnjuk's stories, legends, episodes and anecdotes where the reader finds female as well as male characters the target of the author's humour and satire. Later, in 1930, appeared Maydanyk's Vujkova knyha,³⁰ a book of cartoons and comics, in which, besides the hero Shtif, the author included two women -- one was Shtif's wife Javdokha and the other her friend, referred to as Nasha Meri (Our Mary).

In 1936, Father P. Bozhyk published a collection of his own

²⁷Florence R. Livesay, Songs of Ukraina (London: Dent & Sons, 1916).

²⁸Iljustrovanyj Kaljendar "Novyn" na rik 1915 (Edmonton: Nakladom i drukom "Novyn," 1914), pp. 19-36.

²⁹Ibid. Also Iljustrovanyj Kaljendar Syrits'koho Domu na rik zvyhajnyj 1921 (Philadelphia: Staranjam i nakladom S. S. Vasyljanok, 1921), pp. 219-20.

³⁰Vujkova knyha, richnyk Vujka Shtifa v rysunkakh Ja. Majdanyka (Winnipeg: Nakladom natsional'noji presy, 1930).

³¹P. Bozhyk, Kanadijs'ka muza (Yorkton: Redeemer's Voice, 1936).

poetry under the title of Kanadijs'ka muza.³¹ The material is of religious, patriotic and miscellaneous content. In the miscellaneous section, he has "farmers'ki kolomyjky," which in my opinion are of folkloric origin. Then in 1945 and 1946 Volodymyr Plaviuk published Prypovidky abo ukrajins'ko-narodnaja filosofija (Edmonton, 1946), 352 pp., containing about 6,000 proverbs grouped alphabetically with an explanation provided for each proverb.

Another collection of proverbs appeared under the title Narodnja mudrist',³² by Joseph Chimchuk in 1965 which consisted of approximately 2,000 proverbs with no type of classification.

However, in 1950, Tetiana Koshets as curator of the Ukrainian Cultural and Educational Center in Winnipeg made a tour of Canada during which time she collected folklore. In 1964 her total manuscript collection was in excess of 5,000 items.³³

Beginning with the 1950's, Ukrainian Canadian folklore was not only collected but also researched, analyzed and classified. In 1953, J. B. Rudnyckyj made a tour of Canada for the purpose of collecting Ukrainian folklore. His collection of folklore material which includes almost 700 items was published under the title Ukrainian Canadian Folklore and Dialectological Texts, I, II, III, and IV, Winnipeg: Ukrainian Free Academy of Sciences, 1956-63. This material was collected from a wide section of Western Canada and the collection

³²J. Chimchuk, Narodnja mudrist' (Windsor: Sumner Printers, 1965),

³³R. B. Klymasz, A Bibliography of Ukrainian Folklore in Canada 1902-64 (Ottawa: National Museum of Canada, 1969), p. 3. The collection is housed at the Ukrainian Cultural and Educational Center, 184 Alexander Ave., Winnipeg. It is inaccessible at the present time.

is of special significance because Rudnyckyj made the first attempt at an orderly systematic approach to the classification of material. His basic three classes of folklore were: (a) folklore transplanted to Canada, (b) newly created in Canada, and (c) mixed or hybrid. In periodicals,³⁴ too, one finds Rudnyckyj's articles on folklore themes. For example, in the article "Do pytannja systematyky ukrajins'ko-kanads'koho folkljoru," he describes the three basic classifications of Ukrainian Canadian folklore and cites various examples.

During the summers of 1963-65 R. B. Klymasz collected almost 2,000 folksongs and narrated materials and used 78 items of this material in his two publications: An Introduction to Ukrainian Canadian Immigrant Folksong Cycle (Ottawa: National Museum of Canada, 1970), 100 pp. and The Ukrainian Winter Folksong Cycle in Canada (Ottawa: National Museum of Canada, 1970), 156 pp. He followed J. B. Rudnyckyj's classification in principle, further regrouping the selections he used into two sub-groups or cycles. His immigrant folksong cycle included songs of immigration, praise, hardship and rituals. The winter folksong cycle was comprised of songs such as koljady, malanky, and shched-rivky which pertained to Christmas, the Feast of Jordan and Malanka.

Special mention must also be made of the work that R. B. Klymasz performed in compiling a bibliography of Ukrainian folklore. His publication A Bibliography of Ukrainian Folklore in Canada 1902-64 (Ottawa: National Museum of Canada, 1969), 153 pp., is the first of its

³⁴J. B. Rudnyckyj, "Do pytannja systematyky ukrajins'ko-kanads'koho folkljoru," Zbirnyk prysvjachenyj pamjati Z. Kuzeli, Zapysky NTSH, Vol. CLXIX (1960), pp. 188-192. Also, the same article in Naukove Tovarystvo imeni Shevchenka, Vol. 169 (1960), pp. 135-169.

type. This bibliography consists of 463 items, each arranged under fourteen different headings or classes, some of which are further broken down into sub-groups.

Two years later, R. B. Klymasz wrote another major work in folklore, his doctoral thesis, entitled: "Ukrainian Folklore in Canada: An immigrant complex in transition."³⁵ The aims of this work were: (1) to give an insight into the background and circumstances of folklore change as evidenced by a large body of Ukrainian materials collected in the Canadian Prairie Provinces, (2) to describe and account for the trends, processes and mechanisms evidenced by these changes, and (3) to analyze and evaluate signs of continuity of the Old West Folklore heritage in its new Canadian environment.

The study is essentially synchronic in orientation and takes into account the impact of language loss and other aspects of the acculturative process on the immigrant folklore heritage.

In 1972, John A. Melnyk completed a study in which he presented a typology of Ukrainian folklore³⁶ based on the contents of the materials. For this he used his own collection of materials as well as collections from four or five other publications. He gives the chronology of Ukrainian folklore in Canada, reasons for growth and its classification. Melnyk followed Rudnyckyj's three basic classifications and re-grouped each class into three categories to include

³⁵R. B. Klymasz, "Ukrainian Folklore in Canada: An immigrant Complex in Transition" (unpublished PhD thesis, Indiana University, 1971).

³⁶J. A. Melnyk, "A Typology of Ukrainian Canadian Folklore" (unpublished MA thesis, University of Manitoba, 1972).

folklore items that depicted nature, man and institutions. These last three were further re-grouped. For instance, nature was subdivided into that which is represented by flora, fauna and the inanimate objects. Folklore depicting man was broken into three divisions as that represented by natives, Ukrainian countrymen and other ethnic people. Folklore that depicted institutions dealt with federal, provincial and ethnic organizations and institutions.

In addition to all the aforementioned publications there are numerous books that appeared in recent years about the pioneers of Canada. Of these, two that should be mentioned here are: Greater than Kings³⁷ and Land of Pain Land of Promise.³⁸ In the first the reader finds short first person accounts by pioneers about their life in Canada. Many of the accounts are by women, and, in fact, the authors have allowed them ample room in their book to tell their own story under such chapter headings as emigration, making a home, living on the land, family and social and religious life. The second book is a translation by Harry Piniuta of first person accounts by Ukrainian pioneers, 1891-1914. Four of these are women who provide detailed narratives of their early life in Canada. Such first person accounts by our pioneers constitute one form of folklore and it may be said, therefore, that the two mentioned books contain excerpts of folklore depicting Ukrainian women in Canada.

³⁷Zonia Keywan & Martin Coles, Greater than Kings, Ukrainian pioneer settlements in Canada (Montreal: Harvest House, 1977).

³⁸Harry Piniuta, Land of Pain Land of Promise: First Person Accounts of Ukrainian Pioneers 1894-1914 (Saskatoon: Western Producer Prairie Books, 1978).

A critical review of previous works on Ukrainian Canadian folklore reveals that up to this time no one as yet has made a study of specific problems or aspects of folklore. One such aspect is how the woman is depicted in folklore. Therefore, for this study the topic selected is: Woman in Ukrainian Canadian folklore and reminiscences.

The object of the study shall be to illustrate the life and character of woman as it is reflected in Ukrainian Canadian folklore and reminiscences. The scope of this work will be the period from the 1890's to approximately 1939. Throughout the work the center of attention will be on the woman living in the Prairie Provinces, as it was here that the bulk of our Ukrainian pioneers settled.³⁹ The study will be based on first-hand materials which comprise reminiscences in dialogue or conversation, poetry, songs, stories and jokes.

The study presented here is based exclusively on new material which was specially collected for this work. The method of collection was largely through interviews, tapes and correspondence. It was necessary to make several journeys outside of Winnipeg to Ottawa, Saskatoon, Mikado and Pine River in order to investigate previous research and to meet various pioneers in order to conduct interviews with them. However, some material had been obtained simply by being in the right place and at the right time, for example, at weddings, festivals, family reunions and other get-togethers where jokes and stories of pioneer days are still told and retold.

In the process of collecting the raw material numerous problems

³⁹M. H. Marunchak, The Ukrainian Canadians: A History (Winnipeg-Ottawa: Ukrainian Free Academy of Sciences, 1970), p. 67.

were encountered. It is time-consuming to say the least, for one must travel about in the country a great deal to locate the proper informants who are becoming more and more scarce. True, many of our pioneers are in nursing homes and it would seem like a good place to find what you need, but it isn't so. Many senior citizens are incapable of supplying reliable information as their memories are either gone or certainly not what they used to be.

Another problem is that many of the elderly tend to shy away from the tape-recorder which is actually the best way to collect information, for then the maximum rather than the minimum is recorded and the tape makes the interview authentic. Some informants become too self-conscious to have their conversations taped and answer only in brief sentences.

Then again, it is even more difficult to find purely Canadian folklore which has not already been collected by previous researchers. A great deal of enquiry must be conducted to find people who have a talent for composing songs, verses or remembering those composed by others. Jokes and stories of purely Ukrainian Canadian origin are still more difficult to find. Thus further collections of raw material ought not to be postponed and every opportunity to obtain it should be utilized.

The study comprises four chapters. Chapter Two discusses the woman in her personal life on the farm and in the city. Physical attributes and character traits both positive and negative are brought to attention as they are depicted in various life situations and portrayed in folklore and reminiscences. Various hardships and problems are brought to light.

Chapter Three discusses the woman in her family life both on the farm and in the city. A comparison of living conditions in both settings and opportunities for education and general enlightenment are revealed as well as the problem of discrimination against women and Ukrainians.

Chapter Four discusses the woman in community life again on the farm and in the city. In folklore the woman is depicted in the role of Mohyljanka, SUMK-ivka and as a member of an organization. In reminiscences her participation and contribution in educational, cultural, religious and social areas are generously depicted.

Chapter Five is a conclusion which constitutes a summary of the study and concluding remarks with a bibliography of primary and secondary sources.

The appendix contains the original material which was under study.

CHAPTER TWO

WOMAN IN PERSONAL LIFE

A. On the Farm

Upon examining our materials it becomes apparent that in folklore amongst the many attributes ascribed to the woman, her outer beauty and charm are frequently underlined. By her lovers she is described most tenderly and in glowing phrases:

Oj na farmakh kolo brodu ,
Zdybav divcha jak jahodu .
Take pyshne i krasnye ,
Ljube, myle i vrodlyve.
(E. K. Dumka, "Na farmakh kolo brodu")

Handzju, Handzju, chornobrova ,
Ty prekrasna i chudova .
Tvij usmikh -- ne zhartuje,
Vin odrazu mene charuje.
(Ibid., "Handzja")

Also observers at large express a similar sentiment:

Vono divcha pestlyveje ,
Nizhne i harnen'ke ,
V neji lychko jak jablochko ,
Jak med soloden'ke.
(Ibid., "Meni maty hovoryla")

Oj zhenshchyno ukrajins'ka ,
Jaka ty vrodlyva !
Ty veselym bleskom sjajesh .
Jak ljal'ka pestlyva.
(Ibid., "ZHenshchyna")

Kanadijs'ka ukrajinka	Lychko bile, usmikh mylyj ,
Krasunja z pryrody ,	Usta malynovi ,
Kari ochi, chorni brovy ,	Strunka postat' pryvablyva ,
Pyshnoji urody.	I holos chudovyyj.

(Ibid., "Kanadijs'ka ukrajinka")

Bula divchyna jak z morja perla ,
 Cherez kokhannja vchera pomerla.
 (Mrs. Denyschuk, "Pryjshla mu karta")

Feelings of love and charm that a woman arouses in a man are sometimes thwarted and in the next citation the young woman is accused of dabbling in witchcraft to repel her lover:

Ne pidu bil'she do Varvary —
 Vona znaje jakis' chary .
 Vona varyt' jakes' zillja ,
 Nym vede mene v znesyllja.
 (Ibid., "Varvara")

Though, in general, the woman's beauty is praised, there are, of course, exceptions where the opposite is true. The following passage provides a sharp contrast in the description of two women:

U susida u Ivana ,	A u mene zhinka chorna ,
ZHinka myla, zhinka harna !	Hydka, brydka, nemotorna .
ZHinka harna, nevelychka ,	Lyshe spyt' , taj lezhyt' .
Nosyt' zhovti cherevychka.	Taj ne khoche hovoryt' .

(Peter Krepiakevich, "U susida u Ivana")

Although in Ukrainian Canadian folklore the woman's beauty and charm are considered to be vital components of her attractiveness, other qualities like a sunny disposition and a warm personality are recognized as being integral parts of that charm:

V neji humor charivnyj ,	Tse zh bo vdacha ukrajins'ka —
I poven usmikhu —	Prykhyl'na j vvichlyva !
A pohljad jiji blahyj ,	Fyljujetsja v rozhovori
Daje ljudjam vtikhu.	Jak zolota nyva.

(E. K. Dumka, "Ukrajins'ka hospodynja")

In reminiscences likewise, there's mention of the woman's beauty and charm as well as her cheerful disposition which she managed to maintain despite sadness, sorrow and seemingly endless hardships:

We had such good times together, my sister and I, because she was a beautiful and interesting girl, always happy and full of fun. Not only did she love to sing and dance, but she was very fluent in her speech.

My mother had a cheerful disposition. True, she often nearly cried her eyes out over the many things that distressed her, particularly poverty, yet in general, she was a happy person.

As a girl I would sing anywhere and anytime. I would sit down to milk a cow and I'd sing.⁴⁰

The charm and attractiveness of the woman is further enhanced by her many other qualities. In many varied life situations on the farm the pioneer woman displayed good judgment. In folklore, we have a fine example of this, when for instance, after working hard with her husband and becoming prosperous, the pioneer woman becomes widowed and is later courted by a city bum. Though he propounds his great love for her, yet she is quick to detect danger and can foresee the unhappiness that this man could bring upon her. She does not allow him to take advantage of her and tells him in no uncertain terms exactly what she thinks of him:

⁴⁰Kateryna Paljuk, Appendix.

All illustrative material in prose form is translated from the original in the Appendix.

Illustrative material in poetry form is taken from the original in the Appendix but is presented in transliteration. From now on Appendix won't be mentioned.

Idy het' sobi vid mene
Ty mis'kyj hil'taju!
Ja takoho hospodarja
Sobi ne bazhaju.

Ty b mene do shchentu znyshchyv,
Doviv do rujiny!
Ja bym slezy prolyvala
Kozhnoji khvylyny.
(E. K. Dumka, "Farmarka")

Amongst our pioneer women, good common sense and ingenuity were prevalent qualities. Throughout the reminiscences as well as in folklore it may be observed how often in her personal life the woman on the farm displayed these attributes. Already at a tender age of about twelve or thirteen years these characteristics were revealed, when, realizing that she was lost and would have to spend the night in the bush, the young girl began thinking what to do in her situation.

I made a cross from wood. This was to serve both as a protection against evil and as evidence that I spent the night there, should the wild animals really devour me. Then I remembered something else my mother told me. "If you get lost," she said, "pray to St. Joseph, because he led Mary and Jesus out of trouble, and he will also save you."⁴¹ Mother's words came true. Maybe Joseph did save me.

The incident described above shows much more than just the young girl's ingenuity. Very obvious in this situation is the great faith in God that the mother herself possessed and had instilled in her daughter's heart. In many real-life situations on the farm, when put to the test, the woman displayed not only common sense and ingenuity but also a high degree of courage and determination. Excerpts from another story indicate how a very young girl risked her own life while making a tremendous effort to save her baby sister from the all-powerful river.

⁴¹Ibid.

Do you know that as the tub was drifting along the center of the river, I kept running along the shore for half a mile looking for a chance to grab it....What offered a glimmer of hope in my terrible predicament was a beavers' dam in the river....I knew I couldn't walk along those sticks so I began crawling on my stomach.

 To bring the baby and myself back to the shore I began crawling back along the dam, pulling the tub along the water.⁴²

Similarly, these admirable qualities once again come to life when Marija, a mother of five children, is determined to resist at all cost her abusive wayward husband's attempts to dominate her. Having wisely resolved to end her long suffering, she bravely kept to her guns to defend her human right to happiness. In spite of the high price she paid for this right she was determined to fight for it to the very end.

...For the first time she was determined to resist him, no matter at what cost. Knowing that she wasn't an Indian made her decide not to go back to the woods.

 Despite this episode, Jim had the nerve one day to try his tricks again. She was expected to go because that's what he wanted. Again, her answer was "no" and again he beat her up, but this time he did such a dirty job of it that she hemorrhaged and lost the baby she was carrying. She was bruised all over, yet she didn't give in to him.⁴³

A very outstanding and perhaps the most prevalent characteristic of the woman on the farm was her industriousness. In pioneer days, as the husband went out in search of work it was the woman who first dug the virgin soil and planted a garden, each year increasing the amount of cultivated land in order to raise some wheat for flour.

⁴²Anjelja Toporovs'ka.

⁴³Ibid.

"She was interested only in working and in getting ahead."⁴⁴ When her husband returned home, her pace certainly did not slacken:

She was never afraid of work. Father would say, "Stop! my dear. Maybe this is too much for us. Maybe we can't handle that much." To this she would quickly reply, "Why couldn't we? Oh my dear, don't give up! Come along with me!" and so on. This is what she was like all the time... a very hard working woman.⁴⁵

Hard work was a way of life on the farm in the pioneer days and even at a later period. Since many of the settlements were made on stony, marshy and sandy soil, more often than not in bushland, the woman found it necessary to work side by side with her husband -- clearing the land, picking roots and stones, making hay, cultivating, harrowing, "stooking," harvesting grain, gardening and doing farmyard chores such as milking cows, feeding farm animals and fowl and cleaning barns. The woman also helped build her own home, first by chopping down trees for the logs, holding these logs in place as the dwelling was built, then plastering the log house and barn with clay. Besides all this, she was responsible for all household chores as homemaker, wife and mother. In other words, there never was an end to the woman's work on the farm, be it inside or outside the house, summer or winter. An excerpt from reminiscences shows the extent and diversity of the farm woman's industriousness.

My husband continued working for the C.N.R. during the day and after hours we both grubbed oak trees. Having cleared

⁴⁴Ibid.

⁴⁵Ibid.

a patch, we built a small house, then a barn, and I raised pigs, turkeys, chickens and everything.

We kept a cow which I milked and delivered the milk to the Farmers' Market together with all kinds of vegetables that I raised.

We had tractors and I worked with them myself. We used to bring in women from the city to weed and to pick potatoes, onions, etc. I had a vegetable stand and I also sold at the market...but most of them I sold directly to the wholesale. I also used to grow flowers and sell them along with the raspberries and strawberries.⁴⁶

Hard work done by a woman was not an exception but a rule on every homestead. From sunrise till sunset she toiled; yet prosperity did not always depend on how much she worked, for other factors entered into play. Unfavorable weather such as drought or excessive rains, early frost, hail, rust, smut, grasshoppers, cutworms and low prices always took their toll and hampered material gain. Folklore provides us with a wedding song about a young woman whose beautiful dream changed to a sad reality when she married a farmer.

Ja kazala shcho viddamsja,
Taj budu sydity,
A ja pishla za farmara
Korovy dojity.

Ja kazala shcho viddamsja ,
Budu dovho spaty,
A ja pishla za farmara
Svyni hoduvaty.

Ja kazala shcho viddamsja ,
Taj budu huljaty,
A ja pishla za farmara
Kaminnja zbyraty.

(Kornij Bodnarchuk, "Ja kazala shcho viddamsja")

However, because of her persistent and untiring efforts, in many instances the woman did achieve prosperity despite adverse conditions. Working alongside her husband, she was his right hand at all

⁴⁶Anna Bohoslavets'.

times. Such enthusiasm was bound to bring success:

Ja pryjidu na farmy ,
Tam do Manitoby ,
Okh skil'ko ty holubochko
Majesh tam khudoby?

Ja tam maju tysjachu shtuk ,
Vs' oji rasovoji ,
Dvanadtsjat'kvodriv zemli ,
I harni pokoji.
(E. K. Dumka, "Farmarka")

Ukrajins'ka hospodynja ,
Na farmakh Kanady ,
Vneji hroshej povna skrynja ,
Dim poven prynady.

Skriz' u neji chystota ,
I prybrani kimnaty ,
Vona trudu ne zhalije ,
I sebe posvjaty.

Tsja nevtomna hospodynja ,
Pratsi ne bojitsja .
Vse dovede do ladu ,
Kudy povernetsja.

(Ibid., "Ukrajins'ka hospodynja")

Whether she achieved prosperity or not, the woman on the farm was by no means selfish or miserly. Her generosity and hospitality extended beyond her immediate neighbours. Friends living some distance away, perhaps in the city, who liked to drive out and pay her a visit were always welcome:

Tam bo dobre zajizdyty ,
I veselo hostytys'!
Smachni stravy spozhyvaty ,
I je chym pidkhmeltyts'.

Ibid.

Although, as previously established, the industriousness of the farm woman was a common occurrence there were, however, incidents where this quality was displayed to an exceptional degree. Such inner drive coupled with confidence in her own ability gave the woman strength to overcome obstacles and obtain a remarkable measure of personal success. After suddenly becoming widowed and living alone in her bereavement, the woman decided that...

...she must keep her chin up. What good will it do to keep crying? Then she started managing her affairs her own way. First she bought a house in town. Then she rented it out to the police. Next she began toying with the idea of buying herself a car. "But what will I do with the car after I buy it? It's not so easy for an old woman to learn to drive. But," thought she, "I'll buy it anyway. Let God's will be done. I'll try to learn to drive."⁴⁷

After some time and a great deal of determination, self-discipline and hard work the story reads: "Now I have a car and I can drive. But that's not enough. I must learn to read."⁴⁸

Anything the woman set her mind on doing she accomplished:

"Oh, mother, you can read very well, already," I said.

"Oh, yes," she answered. "I read, I drive a car." One day she even drove to Dauphin.⁴⁹

It is important to keep in mind that the achievements referred to in the above passages were realized after the age of seventy, when after living a hard life beset with many worries and family tragedies, after giving birth to thirteen children and losing five of them, and after becoming widowed and left alone, the woman still had enough spunk to carry on admirably and courageously.

As there are exceptions to every rule, so too, amongst people there are characters who represent a sharp deviation from that which is normal, conventional or moderate. Thus occasionally, one finds an alcoholic amongst women. Folklore generally depicts the positive aspect of human behaviour and personality. However, since people

⁴⁷Anjelja Toporovs'ka.

⁴⁸Ibid.

⁴⁹Ibid.

condemn notorious behaviour, their negative attitude toward it finds expression in folklore also:

Oj kajusja mylyj družhe
Shcho ja ozhenyvsja,
Bo ja z toju Varvaraju
V shchasti ne rozzhyvsja.

Vsi kimnaty ne prybrani,
I nema obidu,
Ja po neji z bukom v rukahh
Do korshmy ne pidu.

Vona shchodnja choloviche
Do korshmy mandruje,
I tsilyj den' z pyjakamy
Na baljakh tantsjuje

Meni vzhe tak naohydlo,
Na tse sja dyvyty,
Pijatsula vse zapyta,
Ni z kym hovoryty.

Lyshaj Hrytsju i vtikaj,
Vid lykha strashnoho,
Vona tebe dovede
Tsilkom do nichoho.

(E. K. Dumka, "Oj kajusja shcho ja ozhenyvsja")

Having left behind her homeland, her relatives and her friends, the pioneer woman found herself very isolated on the farm. She missed the social life of her village, the culture, the warmer climate and the beauty of her motherland. Although she appreciated the freedom, the potential wealth and the opportunity that Canada offered, she nevertheless suffered nostalgic pangs and expressed a longing to see the country of her birth once again:

Ljuba Ukrajino, mij kazkovyj kraju,
Ty moho dytynstva charivni, veseli dni,
V dalekij chuzhyni ja tebe ne zabuvaju,
Snyshsja krajino nevpynno meni.

V ts'omu chuzhomu velykomu prostori,
Na tykh kanadijs'kykh shyrokykh stepakh,
Moje serden'ko za toboju v hori,
Okh, jak ja zradilab v tvojiikh storonakh.

Okh prahnu krajino tebe dotyknutys'
I prytulytys do tvojeji charivnoji krasy!
Tuhy za toboju ne mozhu pozbutys'
Povij bujnyj vitre, z domu vist' prynesey.

(E. K. Dumka, "Ukrajina")

When speaking of the pioneer woman's personal life on the farm it should be noted that even as a young child she already had various problems to cope with and many hardships to endure. There was no way she could avoid these problems but had to face them squarely day after day and suffer through them:

Bringing cows home was another chore I had to do at the early age of ten, no matter what the weather. Thunder, lightning and pouring rain were what I often had to contend with. During such a storm the cattle would just stand in the bush and not even budge. I never would have been able to bring them home if I hadn't had my two dogs with me every time. Mother worried till I got back, hoping I hadn't gotten lost. And the hay, it was so tall, way over my head, for I was only a child then. But the worst thing of all was the mosquitoes! Clouds of these pests followed you around, humming so that you couldn't even hear the cowbell. So thick were they that you couldn't breathe or say something without getting a mouthful of them.⁵⁰

Thus it wasn't just the walking of several miles through the bush day after day to bring the cows home that constituted a hardship for the child but it was also the extreme discomfort that had to be endured while doing this chore. The possibility of getting lost was very real and not an uncommon occurrence, resulting sometimes in the child's having to spend the entire night alone in the wilderness.

While searching for the cattle I got lost. On top of that, it started raining and I was still in the bush.... Soon it became clear to me that I would have to spend the night in the bush.⁵¹

In those early days in Canada, getting lost in the wilds and

⁵⁰Ibid.

⁵¹Kateryna Paljuk.

having to spend the night there alone meant exposing oneself to the danger of being devoured by the wild animals like wolves or bears or being picked up by the Indians.

With the aid of lanterns the search continued all through the night. Morning came and still the search continued with no results. What agony we were all going through! Maybe the wolves...maybe the Indians.⁵²

The fact that the lost child referred to in the above passage was not found till thirty years later leaves to our imagination the ordeal she lived through during that night when she became lost and her suffering through a long period after that.

A very important deprivation suffered by the pioneer woman was the absence of an opportunity to go to school during her childhood. Rural areas had to be settled first before the schools were built and during the period of settlement, some children had passed the school age and married.

There was no school in our area. We were far from civilization. When the first small school was eventually built in our district I was seventeen years old and married already, so I never went to school.⁵³

However, when schools eventually started being built it was still difficult for a child on the farm to get much education in those early days, for in the wintertime the children lacked good clothes to keep them warm in the severe weather and were therefore kept at home, and during the summer they missed school because their parents

⁵²Anjelja Toporovs'ka.

⁵³Ibid.

depended on them for a lot of help.

I don't really know how much schooling I got because in those days it wasn't compulsory to send children to school and we were kept home during seeding time, haying and harvesting because we had to help with the work or babysitting. In winter it was very cold and we stayed home because of bad weather or because we didn't have any warm clothes to wear. I remember I was going to school one fall and the school had no roof....For heat we burned thin sticks and it was so cold I don't know how we could get any studying done.⁵⁴

Thus education in the rural areas during that early pioneer era was difficult to come by. Not being compulsory resulted in irregularity in the children's school attendance, which had been left primarily to the discretion of the parents. Thus the opportunity to obtain at least a public school education by-passed the pioneer woman during her childhood years. Having received very little education or none at all placed limitations on what she could do with her life, thus affecting her outlook and her happiness.

Although the Ukrainian woman's personal life on the farm was harsh and difficult, she was nevertheless, as mentioned earlier, still able to dry her tears, laugh, sing and joke. And for that very reason a lot of humour revolves around her and is passed on through folklore and reminiscences. There is the humour directed at the single girl who needs a special doctor to cure her ills:

Bolyt' mene holovon'ka ,
Shchej mezhe plechyma ,
Treba meni doktoron'ka
Z chornymy ochyma.

Oj ne toho doktoron'ka
Shcho vin liky maje ,
Til'ky toho doktoron'ka
Shcho vin obijmaje.

(Hryhorij Papish, Wedding song collection)

⁵⁴Marija Jaholnyts'ka.

The young girl who thinks of nothing but boys and dancing
couldn't care less about work:

Nema jiji v doma —
Pishla na malyny ,
Nema jiji do roboty
Za khloptsjamy hyne.

or

U subotu na robotu
Holovka bolila ,
A v nedilju na huljannja
Malo ne zletila.

U subotu na robotu
Nekhaj ide mama ,
A v nedilju na huljannja
Pidu ja vzhe sama.

(Ibid.)

In the next song the woman who is inclined to drink too much
at a wedding recognizes her weakness and expresses self-rebuke, ridi-
cule and sarcasm:

Oj vypyly,vykhylyla ,
Sama sebe pokhvalyla ,
Dobru naturu maju
Shcho po povni vypyvaju.

Horilochko moja myla ,
Ja by tebe shchodnja pyly ,
I po povni vypyvala ,
Shchob ty meni honor dala.

A ty meni honor dajesh ,
De boloto tam mja pkhajesh ,
De najbil'sha kalabanja
Tam sy sjadu jak ta panja.
(Ibid.)

Humour and a certain degree of pathos can be detected in the
situation where a gentleman, realizing the futility of his attentions,
expresses disgust at his girlfriend's lack of interest in him. Here,
the girl is depicted as taking advantage of her lover, leaving him
dangling till she finds someone better than he.

Oj skhodyv ja cherevycky,
Taj skhodyv ja tsjoptsi ,
A teperka vzhe do neji ,
Khodiat' druhi khloptsi.

Oj palyv ja gazolinu ,
Taj zjizdyv tajery ,
Taj na tebe divchynon'ko
Spenduvav doljary.

(Marija Bezditna, "Oj skhodyv ja cherevycky")

Similarly, it is girls like Kateryna and Hanka who give this young man cause for concern:

Cherez tuju Katerynu,
Cherez tuju Hanku,
Ne postavyv seho roku
Ni tsenta do banku.

Cherez tuju Katerynu,
Z chornymy ochyma,
Na bidu mja perevela,
Taj rozvolochyla.
(Kornij Bodnarchuk, "Ljubko moja")

The following quotations from wedding songs illustrate how girls are often the target of jokes, teased in this instance about their impatience to get married:

A druzhka sja rozspivala,
"Blahoslovy Bozhe!
Okh mamunju viddajte mja
Bo nits ne pomozhe."

A molodsha kolo neji,
Shchos'sobi vorkoche,
Vsi divchata viddajutsja,
Vona takozh khoche.
(Hryhorij Papish, "Vesil'na")

Oj mamunju, mamunen'ko,
Zamizh mene dajte.
Ne majete podushok,
Solomy napkhajte.

(Kornij Bodnarchuk, "Vesil'na")

In the following verse an anonymous gentleman expresses humourously what policies he would bring about in regard to old ladies and single girls if he were a governor or had a seat in the government.

Vsi stari baby j molodytsi,
Znov na divchat by pererobyv!
Khoroshi, bili, kruhlolytsi,
Vsikh na show by ja vodyv.
(Author unknown, "Jak by ja buv gubernanom")

In reminiscences, likewise, the woman on the farm is humourously depicted, though perhaps less frequently than in folklore. One example is of the wife telling her husband:

Michael, take a nice girl and dance because you can dance with me at home, but here's your chance to dance with someone else.⁵⁵

While showing off his brand new mitts to his girlfriend, a boy exclaimed:

"Palahna, you'll marry me for sure now. Just see how warm these mitts are!" To this the girl's mother retorted: "Oh, Pylyp, of course your new mitts are warm by the stove in the kitchen."⁵⁶

What was true was sometimes also funny, as in this instance:

"The roads were just terrible in those days. When we hit a hole in the road I flew up so high that I nearly made a hole in the top of the Ford."⁵⁷

This is not an exaggeration when one recalls that cars in those days did not have hard tops the way they do now.

Having thus reflected on the woman's personal life on the farm, it will be interesting to see how she fared in the city.

⁵⁵Anna Bohoslavets'.

⁵⁶Kateryna Paljuk.

⁵⁷Ibid.

B. In the City

Although the personal life of the Ukrainian woman in the city was in many ways different and less harsh than that of her country cousin, yet her qualities as revealed in various life situations and depicted in folklore and reminiscences are often found to be similar. Considering first her outer characteristics such as beauty and charm, it may be indisputably conceded that they are not wanting, but on the contrary, like her country counterpart, the Ukrainian woman in the city boasts these same adorable qualities.

Numerous quotations in folklore attest to this statement, but none say it better than the following:

Vinnipez'ki divchaton'ka,
Nenache tsvit rozhi,
Taki harni i pryjemni,
Veseli ta hozhi.

A ja v nykh vsikh zakokhavsja,
I v jikh chorni brovy,
Vony myli i chepurni,
I taki chudovi.

Jikh usmiky taki ljubi,
Kari ochenjata,
Najharnishi na tsilyj svit,
Ti nashi divchata.

(E. K. Dumka, "Vinnipez'ki divchata II")

Similarly, what has been illustrated in regard to the common sense of the country woman may be reiterated in regard to her city sister. In both, it is a prominent characteristic, be it a single girl or a married woman:

V tebe rozum takyj bystryj,
Z mudrymy dumkamy,
Okh jak ljubo tebe maty
Os' tut mezhe namy.

Ty jak skazhesh mudre slovo,
Nym ljud veselije,
Oj toboju holubon'ko
Edmonton radije.

Ty oratorom v rozmovi,
 Vmijesh dilo vesty,
 Mudrist' blyshchyt' v tvojim slovi,
 Zasluhovujesh chesty.

(Ibid., "ZHenshchyna")

V Vinnipegu narodylas',
 V Vinnipegu vona vchylas',
 V Vinnipegu i pomre,
 Jak shcho zvidsy ne pide.

- - - - -

Budu sobi pyl'no vchytys',
 Na nikoho ne dyvytys'--
 Ne brakuje v mene mrij,
 Bude v mene j rozum svij.

(D. Cherewick, "Divchyna")

In folklore, examples abound where a number of qualities simultaneously depict an individual, and thus in unison with good old common sense, other traits such as humility, honor and innocence are displayed:

Z nymy chas veselo skhodyt',
 Jikh jasnyj rozum vodyt',
 Povni chesty vony j pokory,
 Ne zdybav takykh divchat ja shche nikoly
 Shchoby tak umily shanuvatys ,
 I krutij zradi ne datys'.

Ja skhodyv bahato svitu,
 Bachyv mnoho divochoho tsvitu,
 Ta ne zdybav toji chudovoji atmosfery,
 Shchob v nij divchata buly nache anhely.
 O Vinnipegu, bodrysia!
 I svojimy rozumny my divchatamy hordysja.

(E. K. Dumka, "Vinnipez'ki divchata")

Though to some degree poverty took its toll of young talent in the city, this happened less frequently than in the country. Because of proximity to high schools and institutions of higher learning, the woman student could have board and lodging at home and either walk to school or go by bus, thus cutting education costs to a bare minimum. Therefore, contrary to the problem experienced by the woman on the farm

whose chances to complete high school or enter a profession were slim, the woman in the city generally was more fortunate in this regard and showed good judgment by taking advantage of this opportunity.

Marija Korets'ka who was born and raised in the city of Winnipeg is one such example. In 1919 she was the first qualified teacher of Ukrainian descent to become a member of the teaching staff in a Winnipeg school. In her reminiscences she states that the opportunity which the city provided was one of the reasons why she was able to attain her goal. Marija Bendas, born and raised in Saskatoon, also became a schoolteacher during the pioneer days and taught in Saskatchewan. The Trach sisters of Winnipeg are a third example. Though the parents were very poor, yet, because they were living in the city close to various schools and the university, they managed to give their daughters a higher education.⁵⁸

For the woman to succeed in her endeavours required diligence and perseverance -- qualities in which she was not found lacking. Consequently, the attainment of her objective came as no surprise to her and proved to be a very rewarding experience. Then again, a lot of effort, patience and ability were needed to ensure a successful teaching career.

To become more efficient at her job or to obtain additional qualifications to teach or supervise extra-curricular activities in a school, it was necessary for a teacher to upgrade herself by taking professional courses. The Ukrainian woman teacher of the pioneer era did not fall behind in this regard. She took many professional as

⁵⁸Marija Trach.

well as academic courses such as music, drama, library science, even logic and philosophy, both in Canada and in the United States because she was determined to do well in her profession and to get ahead.⁵⁹

Sometimes, after a few years of teaching, the woman decided to switch to a different profession or follow another line of work.

After four years of university I graduated with a B.A. degree in Home Economics, being the first Ukrainian woman in Canada to obtain a university degree. After my graduation the University of Saskatoon engaged me as a lecturer of Home Economics with the Extension department.⁶⁰

As in education, so too in the realm of science, business and other fields, the Ukrainian woman likewise displayed her proficiency. For example, Halja Trach Krol received her diploma from the Faculty of Pharmacy at the University of Manitoba in 1937 (with honors) while her sisters Oksana and Iryna completed Business College.⁶¹

The preceeding documentations of a high level of achievement speak for themselves. In the days when "not much attention was paid to a girl's education"⁶² and when "because of the economic situation during the thirties married women weren't given preference or even considered for positions,"⁶³ the fact that despite these hindrances the

⁵⁹Marija Korets'ka.

⁶⁰Savelja Stechyshyn.

⁶¹Marija Trach. Also see The Beginnings Ukrainian Women Graduates University of Manitoba (Winnipeg: Alpha Omega Women's Alumnae, 1974), p. 24.

⁶²Savelja Stechyshyn.

⁶³Marija Bendas.

Ukrainian woman still managed to accomplish as much as she did, testifies to her undaunted spirit. Not only did she have the ambition, the self-discipline, the industry and the confidence in her ability to attain the goals she set for herself but once having attained them she had the courage to struggle with the problems that confronted her.

It was rather difficult for me to get my first position because my maiden name was Marija Katerynychuk, and if I sent an application, of which I must have sent at least a hundred in one month, in June, they were not considered. In the forties when I taught and in the fifties, I didn't have that difficulty, but in the early days, teachers of Ukrainian origin usually found a job in a Ukrainian area.⁶⁴

The problem referred to in the above passage was not exclusive to teachers or to Ukrainians in particular. It affected various professions as well as other nationalities:

By the standards of those times mine was a very high position, mainly because there was a great deal of prejudice against Ukrainians and all immigrants, and it wasn't possible to get a job like this at an institution such as a university.⁶⁵

However, the Ukrainian woman was not one to give up easily. If she was thwarted in her struggle to get ahead she showed a remarkable degree of resilience. She knew that she simply had to pick herself up, swallow her pride, lick her wounds and keep on striving. When asked about the key to her success, one professional woman had this to say: "Well, I always think there's room at the top and everybody working at her best can do something more than she expects,

⁶⁴Ibid.

⁶⁵Savelja Stechyshyn.

perhaps."⁶⁶

It is heartening to note that the woman in the city, having more free time on her hands than her country sister, utilized it in cultivating worthwhile hobbies. One of her most valuable pastimes was reading. Whether she was attending school and had homework to do, whether she was holding a job and still had after hours' responsibilities, or whether she was actively engaged in community work, she still found time for reading. Besides, she wasn't just a casual reader. Instead, she read whatever she could lay her hands on. Reading books, journals, and the daily paper kept her informed on important issues, brought her a lot of joy and satisfaction and at the same time shaped her outlook on life:

D: I believe you also did a lot of reading at one time.

M: O yes. I used to read a great deal and cried as I read. I really read a lot of books.

The Library at the Ukrainian National Home was indeed a large one and many women read those books.⁶⁷

D: What did you do for recreation?

M: With a full time teaching job, community work and all the courses that I took, there was no time left for recreation. If there were any spare moments, I spent them reading, for I loved to read.⁶⁸

Having formed her reading habit early in life while living in the city and getting her education there, the city woman recognized

⁶⁶Anna Smigel.

⁶⁷Marija Trach.

⁶⁸Marija Korets'ka.

fully the importance of this habit when she found herself employed as a school teacher in one of the towns in a farming district. When asked if she had found herself isolated, she replied:

No, because first of all I was a great reader....I read everything in the school libraries first, then I borrowed from everybody in the district, no matter what they had available and I read a great deal.⁶⁹

Thus the city woman who had attended school, regardless of whether she pursued a college education or not, was a well-read individual who had an opinion on various issues and was competent to take a stand in defense of her opinion.

Not only do reminiscences depict the woman in the city as an avid reader, but also as one who had a desire to write.

Perhaps I should do something about the interest I had all my life in writing children's books. There might be an opportunity for me to do a little translating from the Ukrainian. I'd like that very much if I could see my way through.⁷⁰

The desire and the ability to write, developed early in life while the woman was yet in public school, sometimes was put to good use in later life.

I had an ambition to write from the time I was in grade eight when I was an editor of a small paper called Forward. From that time on I used to write sketches, stories and poetry. But later, when I worked amongst women I wrote about organizational matters and those pertaining to home and family.⁷¹

⁶⁹Marija Bendas.

⁷⁰Anna Smigel.

⁷¹Savelja Stechyshyn.

Then there is also the example where the desire to write was always there and the beginning had actually been made but problems of various kinds constantly hampered progress:

I loved to write but because I had arthritis in my hands, it was difficult for me to do this, so I would write for a while then I would leave it. Later, when the children arrived and I did have a large family -- seven of them -- I had no time for reading or writing....Now I have trouble with my eyes and I shouldn't be writing more than about twenty minutes a day.⁷²

Since the city woman had easier access to institutions of higher learning than the woman in the country, she entered the professional field earlier and spearheaded the movement for woman's independence and liberation. Once the woman was in the position of earning a good salary and supporting herself, she didn't have to get married or stay married in order to have security. Reminiscences collected for this work provide information regarding the Ukrainian woman's liberation -- how the idea was inspired and how it was born.

At the Institute the atmosphere was very conducive to learning and it sparked my ambition to pursue education beyond High School. What strengthened my conviction in this regard was the appearance in print of a book by Ol'ha Kobyljans'ka entitled Tsarivna. In this book as in her other works, Kobyljans'ka speaks of the woman as a liberated independent individual standing on her own two feet who does not have to marry in order to have a place in this world.... This idea made a tremendous impact on me. It stirred within me a desire to become first of all a school teacher, as in those days teaching was considered to be a very high and noble profession for a girl.⁷³

⁷²Malanja Hrebenjuk.

⁷³Savelja Stechyshyn.

Dreams and desires became a reality as the woman continued to strive toward greater achievements. Every triumph was a step upward and reflections upon that distant past bring back memories of thoughts and experiences that had been part of that struggle:

To me then, the university was a door into a new world.
I never felt happier!

In fact even then, so many years ago, I feel that I was already a liberated woman. Although no one at that time talked about women's liberation, I was already a very independent woman striving to obtain my education.⁷⁴

The sentiment expressed on the subject of woman's independence and liberation is that in her personal life the woman has enjoyed a great deal of independence from the time she became determined to pursue education and enter the professional field. Once she became self-supporting she did not have to marry or stay married for reasons of security and had a free choice to live her life the way she pleased.

From the above analysis, it becomes obvious that regardless of whether the woman lived on the farm or in the city, much may be said for her. Beginning with beauty and charm as outward characteristics which are further enhanced by a sunny disposition and a pleasing personality, the numerous inner qualities of a strong character soon emerge, indicating beyond doubt that she is generously endowed. Common-sense combined with courage and a great faith in God, confidence in her own ability, an eagerness and a determination to get ahead, and last but not least her industriousness constitute her main attributes.

⁷⁴Ibid.

Spiced with humour, these attributes portray a well-balanced individual who can take life seriously and yet be jovial -- one who can also sing, joke and laugh at life's problems and at her own inadequacies.

In contrast, however, it may be observed that since the environment and the circumstances of the city woman were different from those of the woman living on the farm, her enthusiasm, her interests and her achievements surfaced therefore in other areas of human endeavour, yet the qualities displayed were very similar and highly commendable.

CHAPTER THREE

WOMAN IN FAMILY LIFE

A. On the Farm

Most Ukrainian immigrants came to Canada in family groups: couples often with children, sometimes accompanied by parents, brothers and sisters made their home under one roof. Throughout the adjustment to living in a foreign land, the family unit remained intact. It provided the settlers with a stable and secure center in a world filled with uncertainty.⁷⁵

The pioneer house usually sheltered a large number of people. Families numbering fewer than five or six children were rare. More commonly, ten, twelve or even more youngsters were crowded together, sleeping three or four to a bed and in various corners of the two rooms. Frequently the family ranks were enlarged by the presence of unmarried aunts, cousins or aging grandparents who were always welcomed into the home. To accommodate them, not only fulfilled a sacred family obligation but served a practical purpose at the same time, as an extra pair of hands was always useful.⁷⁶

⁷⁵Zonia Keywan & Martin Coles, Greater Than Kings Ukrainian Pioneer Settlements in Canada (Montreal: Harvest House, 1977), p. 106.

⁷⁶Ibid., pp. 106-107.

In its new Canadian setting life within the family continued to follow the traditional old-country pattern.⁷⁷ Traditionally, the Ukrainian woman was characterized by her equality of status within the family and within the social structure in general.⁷⁸ The comparatively high ancient culture of the Ukrainian people, coupled with individualism and a love of liberty did not permit the development of absolute power in the head of the family. The woman's position in the family was high, and in innumerable cases she was the real head of the household.⁷⁹ Traditionally, the daily co-operation between parents and children favoured the development of close emotional ties among all members of the family. The parents were in a position of total superordination while the children were in a position of complete subordination. This was equally true for both younger and older children.⁸⁰

The continuity of the Ukrainian family organization was transplanted into the new cultural milieu of Canada.⁸¹ Relations of parents to children were stern, authoritarian yet at the same time affectionate. Children weren't indulged. With money being very scarce, they had to be satisfied with homemade toys and well-worn hand-me-downs. But there

⁷⁷Ibid.

⁷⁸Halyna Muchin, "The Evolution of the Ukrainian Family and its portrayal in Illja Kyrijak's novel, Sons of the Soil" (unpublished MA thesis, University of Manitoba, 1978), p. iii.

⁷⁹S. Rudnitsky, Ukraine The Land and its People An Introduction to its Geography (New York: Ukrainian Alliance of America, 1918), p. 197.

⁸⁰Halyna Muchin, op. cit.

⁸¹According to the analysis of the sociological context of Illja Kyrijak's novel, Sons of the Soil, after H. Muchin, op. cit., pp. iii-iv.

was very little neglect of children.⁸²

To keep the homestead running smoothly all family members had to pull their weight. The wife and mother, not only devoted her time to household duties and the care of children but, first and foremost, she helped to provide a home for the family. In this she combined her efforts with her husband's. And, side by side with him, she toiled in the farmyard and in the field. When her husband had to leave home to earn a few much-needed dollars, she took his place and assumed his responsibilities. With her own hands (her children helped if they were old enough), she cleared the bush-land, made hay, and harvested the crop. She was her husband's true partner "for better or worse," sharing with him all the woes of their pioneer life.⁸³

Besides being a faithful wife and a dedicated mother, she had at times to assume the roles of father, teacher, doctor, veterinarian, tailor, carpenter, and hunter. Yet in spite of all her time-consuming activities, so necessary for the survival of the family, she was able to bring up her children in the ancestral cultural traditions.⁸⁴

The early Ukrainian pioneer woman on the farm, therefore, proved her capabilities and her worth as builder of a strong nucleus of our society -- the family unit. Undoubtedly, her most important reason for arriving here was her children -- their welfare, their future. For her children's sake she was willing to sacrifice much of her own happiness and abandon her village, relatives and friends and her

⁸²Zonia Keywan & Martin Coles, op. cit., pp. iii-iv.

⁸³Harry Piniuta, Land of Pain Land of Promise First Person Accounts by Ukrainian Pioneers 1891-1914 (Saskatoon: Western Producer Prairie Books, 1978), pp. 9-10.

⁸⁴Ibid.

beautiful Ukraine. If she had only herself to worry about she would not have come. Again, for her children's sake she was willing to endure the extreme hardships that faced her here, as she began a new life in a strange and desolate country without any financial assistance or knowledge of the English language. The following passages indicate the stark reality of that period and depict the tremendous courage and determination of the pioneer woman, who, in those adverse circumstances had also her children to worry about:

We arrived in 1899 and settled temporarily in Sifton, Manitoba. Father left some money for us, which he borrowed, while he himself set out to find a job. A whole summer passed before we saw him again. Now what did mother do as we lived alone in that sod hut beside the Indian trail?.... She pulled out some of the smaller shrubs, grubbed out the bigger ones and with her spade she began turning up the sod. Then she planted her first garden in Canada. In the meantime, rumours were spreading that the Indians were attacking the white people and killing them. Whole families were massacred, so it was said. We were very much afraid.

In the fall father returned, brought some money, fixed up our dwelling and left us once more to spend the winter and then again another summer alone, by ourselves.⁸⁵

Mother alone, brought seven of us children to this country. When we arrived in 1909, mother was concerned about firewood. She wanted to make sure we would not suffer because of a shortage of it, so we settled in Saskatchewan's bushcountry, what was then called Fort Pelly.

Mother often nearly cried her eyes out over the many things that distressed her, particularly poverty.⁸⁶

In 1908 we moved to the farm in Arnes, twelve miles from Gimli. This was in March and there was a lot of snow everywhere. There were no roads, no barn and no house on

⁸⁵Anjelja Toporovs'ka.

⁸⁶Kateryna Paljuk.

that place, just a clearing made by chopping down trees. The barn that my brother and my parents built was only a crude shelter and the hut was of logs which they plastered by digging a pit inside the house in which the clay was mixed....One time our cow had a calf in winter and it was so cold even in the barn, so you know what? We took the cow and the calf into the house and our house was only this big -- like this room.⁸⁷

The foregoing passages point out the incredible hardships endured by the pioneer families in the early beginnings of settlement in the Prairie Provinces. One often wonders where the Ukrainian pioneer woman drew her strength to be able to cope with such adversity. The answer soon became evident as, one by one, the women relate their experiences:

We children remained alone in the house while mother went out to help father. It was extremely hard work but mother always called upon Divine help. "Oh God, help us! Oh God, help us!" she would pray continuously.⁸⁸

While moving by oxen during the spring thaw to reside in another district in Manitoba a pioneer family again found themselves praying for Divine help:

Gradually we moved into a still lower area, supposedly marshland, and then our oxen began to disappear, so that only their backbones could be seen. The wagon box was full of water. We were soaked and so were all our belongings. But the worst was yet to come when the cartwheel hit upon a big stone and we started to tip over. Mother screamed, "Oh God!! Save us! We didn't drown in the great ocean, yet we are going to drown here, it seems."⁸⁹

⁸⁷Marija Hajka.

⁸⁸Anjelja Toporovs'ka.

⁸⁹Ibid.

When a young girl of about twelve years old came running home in the morning after getting lost and spending the night alone in the bush, her mother, folding her hands and with the greatest joy exclaimed: "Oh God, how good you are that you keep all my children together!" Turning to her daughter she uttered, "Praise the Lord that you are home already!"⁹⁰

Reminiscing further about her mother, the daughter remarked:

She was a very religious woman and drew her strength from her great faith in God and His goodness. What she asked of Him, she got, and was blessed with a long life too.⁹¹

Another woman told a similar story:

My mother was a firm believer in God and she taught all of us children not just the Lord's prayer but also the prayer to the Divine Mother. Everyday we had to say our prayers and thank God for everything.⁹²

These and many other illustrations truly reveal the piety and the source of inner strength of the pioneer mother. This piety was also the source of hope that the Heavenly Father would not forsake her family in dire circumstances, but would provide deliverance from all evil.

By demonstrating her own faith in God the Ukrainian woman instilled this faith in her children and stressed the importance of honesty and moral values:

⁹⁰Kateryna Paljuk.

⁹¹Ibid.

⁹²Anjelja Toporovs'ka.

My older brothers and my sister worked for the neighbours in order to earn a little money to help out our whole family, for in those days nobody gave anyone something for nothing. Besides, my mother never wanted any favours or charity. She said to us: "Work! The Lord gave you hands and eyes and you'll live from your labours. You must also live an honest life, not as some do who wait for others to give them something."⁹³

Not only did the woman on the farm raise her children in the Christian faith but she wanted them to gain knowledge and skills and to do well in life: "Mother was always concerned about us children having an opportunity to learn something and not just work all the time."⁹⁴

In examining materials depicting the woman in family life on the farm, examples are found showing a mother's concern about the son's or daughter's choice of a marriage partner. Being a mature adult herself she realized how her inexperienced offspring could fall into a trap because of misjudgment or sheer youthful folly. Here the son relates his mother's advice in which she indicates why a particular girl would make him a good wife:

Z neji bude hospodynja ,
Vona pratsju znaje -
Hroshej bude povna skrynja ,
Vona naskladaje.

(E. K. Dumka, "Meni maty hovoryla")

To ensure her children's married bliss maternal intervention sometimes extended beyond mere advice. On occasions it took the form of a resolute stand against the match with a threat to withhold her

⁹³Kateryna Paljuk.

⁹⁴Ibid.

blessing:

Besides, she had other reasons to object to this match. The boy was frivolous by nature. He had no money or property and liked to spend his earnings on drinking and playing cards. Mother therefore announced that she was not going to marry her daughter off to a bum, and she meant every word she said.

 She therefore threatened never to forgive her if she married that boy.⁹⁵

In wanting only the best for her children, the mother is also depicted as being overzealous in trying to marry them off. No harm was intended, of course, but pressure resulted in a wrong choice of partner and a life full of misery:

My mother began to get concerned that I was reaching marriageable age and yet I wasn't getting married. One time she said to me, 'Kateryno, I have sent away fifteen sets of matchmakers already, but I will not send away any others. You are now twenty-one and you ought to get married.'⁹⁶

The forced marriage that resulted, however, could not entirely be blamed on the mother. Although it could have been prevented by her non-intervention, yet the same could be said about the girl's brother-in-law who for reasons of his own prevented the girl from receiving letters from the boy she really loved. Thus the young woman fell victim to family intrigue and her marriage was one of incredible misery.

Furthermore, the woman in family life is depicted as one who respects matrimony and does her best to fulfill her share of the bargain in an attempt to promote harmony in marriage and create an atmosphere of warmth, love and happiness in her home:

⁹⁵Anjelja Toporovs'ka.

⁹⁶Kateryna Paljuk.

I v svomu supruzhomu zhytti, harmonijnym zhyttjam bude zhyty —
 Zapobihaje shchob vykhovaty svojikh ditok i chesno jikh navchaje,
 Tsinyt' vartist' zhyttia -- shchob muzha shanuvaty, rodynu ljubyty,
 Radosty i velykoji vtikhy v svij dim vchert nakhyljaje.
 (E. K. Dumka, "Kanadijs'ka ukrajinka")

On the farm, the married woman's sole concern was her family. It was her job and her career, so to speak, for she knew no other. Her children brought her joy but they also brought her sorrow. She suffered with them and she suffered because of them. Many a time her maternal heart bled for her children out of her great love for them. Reminiscences disclose a mother's traumatic experience when her four year old child, Marija, got lost in the bush and no amount of searching brought results. Thirty years later Marija was at last found, and what should have been a joyful experience continued to be very distressful. Marija now had five children and a husband, but oh what a husband he turned out to be! The suffering of both the mother and the daughter was seemingly unbearable:

"Oh God," mother would say, "I see how cruelly he treats her and she cannot put up any resistance? How can that be? How can anyone live like that? What shall we do?"⁹⁷

Then Genja, that same mother's other daughter, became hopelessly ill and even the Rochester doctors could not save her. She was sent home to die. Again, while the daughter suffered extreme physical pain since there were no painkiller drugs at that time, the mother suffered severe mental anguish. Another daughter who tells the story displays compassion, love and self-sacrifice towards her sister and

⁹⁷Anjelja Toporovs'ka.

her mother in time of great need.

It was then that all hell broke loose. What that girl suffered is beyond description....Do you know that I took a lantern at night, this was in wintertime, and mother stayed beside her while she screamed in agony and I thought to myself: No matter how severe the frost is, I shall walk those two miles from town to the country dwelling, my former home where my sister is dying. I will replace my mother at her bedside, so that she can get some sleep and some rest, because I know what hell they are both going through.

My mother had thirteen children. Of this number, she buried five. It was indeed a hard blow for her to lose that many children.⁹⁸

Then there was the woeful experience of sending her son to war that the mother had to face and live through: "...i tut ne odna mama virjadzhala svoho syna shchoby jshow i oboronjav tsej nash novyj svobodoljubvyj kraj."⁹⁹ She knew that it was a duty to defend the freedom which she found and cherished in this land, so she gave him her blessing and hoped for the best.

A great deal is told in our materials about the widowed mother and how she fared in bringing up her children alone, without their father, which compounded the existing hardships for the whole family. Sometimes the children became orphaned at a very early age, therefore the period in which they needed help was of long duration. Various wedding songs composed by or about widows express the mother's untiring efforts to bring up her children properly, her deep concern for their welfare and happiness and finally her joy that at long last her hopes have materialized and she has lived to see the day when they marry and

⁹⁸Ibid.

⁹⁹Ivan Hryhor, "Slovo na den' materi."

become independent adults. The following quotations from three separate wedding songs composed and sung for each of her three sons by the widow herself convey these feelings beautifully. This type of wedding song contains an element of lament and differs from the traditional wedding song which expresses joy, happiness and plenty of humour.

Vy sja nabydyl' ,
Taka vasha dolja —
Pokynuv nas tato ,
Bula nam nevolja.

(Anaztazija Kushneryk, "Vesil' na I")

Kolys' vin poklyche
Do sebe vsi dity ,
Teper mene mamu
Poblahoslovite.

Poblahoslovit' mja
Svojimy rukamy
Bo skil'ko shchaslyvyj
Shcho vy mezhe namy.

(Ibid., "Vesil na II")

Letila zazul'ka ,
V sadu zakuvala ,
Oj synu mij mylyj ,
Ja tja zhaduvala.

Pysaly my tatu ,
Klykaly prosyly ,
Kazav shcho ne pryjde ,
Shchob joho lyshyly.

Dovho ja nad tobov
Den i nich strazhdala ,
Nim ja sja vid tebe
Poklin dochekala.

Kazav shcho ne pryjde ,
Bo zemlja horuje ,
Shche tam majesh mamu ,
Naj tja povinuje.

Zijshlasja rodyna ,
Taj sja zabavljaje ,
A tvij tato ridnyj
Nichoho ne znaje.

Djakuju ty Bozhe ,
Shcho ja dochekala ,
Svoji syrotjata ,
Vzhe vidvinuvala.

Daruju vas dity ,
Pravoju rukoju ,
Shchob vam plylo shchastja
Jak voda rikoju.

(Ibid., "Vesil' na III")

After the widow married off her children she became very lonely living by herself. Loneliness weighed especially heavily upon her when on Christmas Eve she recalled how the whole family used to gather around the table to partake of the Holy Supper. They are all

gone now, living far away and she is all alone. The children and grandchildren, however, had not forgotten her and she was overjoyed when they all surprised her with their visit:

Koly zirka vechirnaja vzhe na neboskloni ,
Vdova sama pry vechery sila na osloni .
Tjashki dумы u holovi vzjalysja vid vchera ,
Z kym ja budu zasidaty pry svjati vechery?

Buv cholovik, bulы dity, velyka rodyna ,
Teper sama lyshylasja jak ta syrotyna .
Khot' je dity, je rodyna, ta vony daleko
Sami vdovi vecherjaty to ne bude lehko.

Zahudilo na podviru avto kolo khaty ,
Pryjikhaly dity j vnuky babusju vtishaty.

(Ivan Hryhor, "Vdova II")

However, not always was the widow as fortunate, as in the above example. A quotation from another poem describes the widow's plight when her children did not visit her on Christmas Eve.

Sila vdova spohadala jak molodi bulы ,
Jak ditochky kruhom stola tak jak pcholy huly.
Teper dity vsi na svojim kozhde svij dim maje ,
A hospodar na tsvyntari v hrobi spochyvaje.

Vdova sama pry vechery Bohu pomolylas'
Pokushala kozhdu stravu i sl'ozamy vymylas'.

(Ibid., "Vdova I")

The next example illustrates a woman who arrived here as a widow and lived a hard but happy life with her married son and his family.

Pryjikhaly do Kanady ,
V kraj svojeji mriji ,
Shchob na voli mizh ridnymy
Spovnylys nadiji.

Shchob zazhyly vy z synamy ,
Shcho pro vas tak dbaly ,
Z nevistkamy ta vnukamy ,
I liud'my shcho znaly.

Vashi mriji spovnylysja —
I vy vse radily

Pestoshchamy vnukiv svojikh
 Sertse svoje hrily.
 (D. Cherewick, "Prysvjata mojij babusi")

In our folklore materials, a very striking characteristic of a woman in family life is the tenderness of a mother's love for her new babe, her sense of fulfillment, her prayers and her great hopes for her offspring:

Moloden'ka maty	Mrije dumy pro majbutnje ,
Donju prysypljaje ,	Do Boha zitkhaje ,
Dribni kosy hlady ,	I dlja svoho nemovljatky ,
V ochy zahljadaje.	Shchastja dobroho blahaje.

Iz vesnoju narodylas' ,
 Jak vesna khaj rozvyvajes' —
 I zdorova i vesela ,
 Ta nekhaj vse harazd majes' .
 (Anna Zvozdets'ka, "Shcho ja bachu")

Mama dohljadala donja virostala ,
 Mama nad kolyskov pisen'ku spivala .
 Virostala donja jak kvitochka v poly ,
 Pochala khodyty donechka do shkoly.
 (Ivan Hryhor, "Soroklittja")

Mother's tender loving care is thoroughly relished by the child and is the mainstay of his life. Through the eyes of a child his mother is his most precious possession -- his teacher and his guardian who understands and supplies his daily needs:

Maty moja ridna i doroha maty !
 V tebe na trud tak bahato posvjaty !
 Ty nas ditej hornysh do svoji hrudy ,
 Jaki z tebe shchedri i dbajlyvi ljudy.
 (E. K. Dumka, "Maty")

Ty mij zakhyst i moja opika ,
 Ty nevpynno piklujeshsja mnoju .
 Z tvoho sertsja shchedrist' plyve jak bystra rika
 Tak ljubo i veselo meni zhyty z toboju.

Beru shchastja pryhorshchamy v nashomu veselomu svitku ,
 Radist' i veselist' vse khodyt' zi mnoju .
 Ty mene plekajesh tak jak tu roskishnu kvitku —
 I dbajesh shchob ja nevpynno svityla krasoju.
 (Ibid., "Dlja mamy")

Eventually, the mother's love and devotion is fully recognized by the child and on Mother's Day he honors her with flowers and a low bow in gratitude and appreciation for the many years of happiness she has given him. The extent of her joy can be understood only by another mother:

Za ti vsi tvoji velyki lasky ,
 I za tvoju bezmezhnu dobrotu ,
 Obnymaju tebe tsilym svojim sertsem ,
 I dorozhu tebe tak jak tu madonu svjatu.

 V Den' Materi prynoshu tobi tsvity rozhi ,
 Za ti vsi lita shchaslyvi i hozhi —
 I klonju pered toboju hlybokoho poklona ,
 Ty mij velykyj zakhyst i oborona.
 (Ibid.)

However, not always was it mother's good fortune to have her sacrifices acknowledged and be privately or publicly thanked. There were many instances where all her dreams had been shattered and her efforts had all been in vain. Only sad memories remained to haunt her of that which once had been and now was lost:

Vzhe rik mynaje jak ty nas lyshyla v hori i
 rozputsi, ljuba sestro i dytynko moja .
 Oj ne pryjdesh vzhe do nas shchoby nam zasvityty ,
 ta nashi zasmucheni sertsja zveselyty.
 Teper nikhto ne spytaje choho mama tuzhyt' i
 sl'ozy prolyvaje.
 Tsile lito mama na tsvyntar khodyla, ta na mohyli
 svojij dontsi tsvity sadyla .
 Rosly tsvity i protsvitaly, bo jikh mamy sl'ozy
 shchodnia pidlyvaly.
 (Anna i Olesja Podolski, "Marusja Anna Podol's'ka")

There was also the humorous side of family life on the farm which usually involved the woman. Even in pioneer days there was such a thing as "keeping up with the Joneses," and the woman, being always eager to get ahead, made certain that she and her husband weren't falling below the standard of living set by their friends. Therefore the first cars that showed up in the district were the envy of those who still drove oxen or walked. Thus a wife who suggested that her husband sell the oxen and buy a car, together with her husband, ran into a lot of problems when they went for their first car ride.

A Maryna skhamenulas!
Do Ivana obernullas,
Ot Ivane dam poradu -
Prodaj voly, kupy garu.

E, Maryno zle tak bude.
Smijatys' mut' usi ljude
Bo do gary ja ne zdibnyj,
I na garu ja za bidnyj.

Tazh Danylo garu maje
Khoch majetku nits ne maje
I Maksym vzhe tezh kupyv
Shchob lysh pishky ne khodyv.

(Myroslav Hryhor, "Gara")

After their troubles were over the husband decided to return the car and keep the oxen:

Voly v mene zolota rich
Ne trudysja tsilu nich
Khoch povoly ale pevno
Spalyb my uzhe napevno.
(Ibid.)

After observing the tremendous difficulties experienced by the family woman on the farm, one would expect to see a much brighter picture in the city.

B. In the City

The city, with its opportunities and its problems, has always presented to its inhabitants an environment with drastic contrast to that of the farm dwellers. Whereas on the farm a family was able to survive living off the land, the city had to provide its inhabitants either with work or welfare assistance. But welfare assistance was not available in the early pioneer days when immigration began, and reminiscences of various women reveal the hardships they suffered due to extreme poverty, unavailability of jobs and not knowing the English language, as for example:

I was born in the Old Country in 1895. It seems to me that we arrived in Canada the following spring and we came straight to Winnipeg. There were no jobs available. Water was everywhere. My father and brothers cut and piled wood and that is how we made a living for a while....My father was illiterate and worked at digging sewers....I got married in 1916. Soon after our marriage the depression came on. Children arrived in our family -- we had three daughters. After the birth of the third one, times were really hard. We needed a home but had no money so we had to borrow in order to build it....It had gotten to the point where we had to pay interest on interest. My husband was not educated. He learned to be a blacksmith and that's what he did here.... With only him working our income was very meagre.¹⁰⁰

Another woman had this to say:

I didn't know how to read so I was afraid to take the street car because I didn't know which way it was going, so I walked to work. I walked from Magnus close to McPhillips to a place by Hudson's Bay where I worked. I walked to be on time for work at six o'clock in the morning....

¹⁰⁰Marija Trach.

I was always happy. Often I nearly cried my eyes out, then I just forgot about it all. Just think: Here you have children, your husband is sick, you must go to work and there are no good jobs available....For two years my husband didn't work a single day. He was constantly in and out of the hospital....I had no chance to go to evening school because soon after I got married my husband started to be sick with asthma. Then I had small children....We paid rent and five dollars for a girl who cooked because I wasn't able to leave him alone. The cook also looked after the baby.¹⁰¹

Because of the economic situation and the scarcity of jobs and money, people used to get desperate and devise ways and means to survive or get ahead. Families lived together in order to economize and the children who were old enough to work were expected to bring their earnings to their parents. Sometimes this led to family strife as in the following situation:

"My step-mother was very displeased with me because I didn't give her my earnings. She wanted my money to go into the family treasury."¹⁰² In those difficult times the step-mother most certainly meant well and felt justified. Had it been the step-daughter's real mother who had asked her for her earnings the feelings would have been less hostile and more easily forgiven and forgotten, but with a stigma attached to the position of step-mother making her always appear to be mean she is sometimes not credited even with the best of intentions.

During those hard times it was not easy for youngsters to finish their schooling and the woman who missed out on an education herself made certain that her children would not be similarly disadvantaged. One woman who arrived here illiterate and didn't have a

¹⁰¹Oleksandra Popovych.

¹⁰²Marija Trach.

chance to go to any school in Winnipeg was quick to insure that her children were sent to school regularly.

- D. Since you didn't have any education yourself, did you send your children to school?
- A. Oh yes, we certainly did....We couldn't afford to give them higher education because my husband was always sick, but one daughter completed grade ten and others later took night school.¹⁰³

In another situation the story went as follows: "I was very good in school but there was a depression and my poor father -- I sized up the situation and decided to go to work."¹⁰⁴ Yet when speaking of her own son's education she announced: "The happiest time of my life was when my son graduated from the University of Manitoba."¹⁰⁵ As a thoughtful mother she contributed to his achievement by making certain that he completed his high school properly, especially that he took his French. Had she received some support from her husband she would have continued to press that her son take Ukrainian as well, for "it would be good if he knew another language."¹⁰⁶ However, when during his employment he realized his error and said, "Mom, I'm so sorry I didn't take Ukrainian," she painfully retorted: "Now you know how important are mother's words."¹⁰⁷

Although during the early part of the twentieth century, in

¹⁰³A. Popovych.

¹⁰⁴Anna Poljans'ka.

¹⁰⁵Ibid.

¹⁰⁶Ibid.

¹⁰⁷Ibid.

cities as on the farms, "not much attention was paid to girls' education,"¹⁰⁸ especially higher education, there were those more enlightened parents who understood its importance for girls as well as boys and helped their daughters to achieve it. One woman speaks thus of her parents:

I wanted to be first of all a schoolteacher. To achieve this first goal was really no big problem for me. My parents gave me full support. The attitude: "Stay home -- you don't need any more school" -- was one thing I did not have to contend with.¹⁰⁹

Knowing that in a home, the mother always has a lot to say in matters pertaining to the welfare of the children, one can assume that in this situation also, she played a decisive role in supporting her daughter's aspirations.

In another situation when a qualified school teacher who taught in Winnipeg in 1919 had been asked what factors contributed to her attaining her goal she replied: "First of all my father and mother encouraged me to study and go on to higher education."¹¹⁰

Another mother tells in her reminiscences how they managed to send one daughter through a five year pharmacy program and two daughters to a Business College. Not only was this attributed to the mother's ingenuity and resourcefulness in regards to running her household efficiently like knowing how, where and when to shop, how to cook and live within a budget, but it was also due to the woman's industriousness as a seamstress:

¹⁰⁸Savelja Stechyshyn.

¹⁰⁹Ibid.

¹¹⁰Marija Korets'ka.

I did a lot of sewing and embroidering for my children as they were growing up and they were always well dressed....

We did our best to put her through and were so happy when she graduated. At that time it cost the parents one hundred dollars even to put a child through grade twelve. But we managed somehow and there were people who were wondering how we could do it. They said to my husband, "How could you send your daughter to university when your earnings are so small?" For the English people, as you know, weren't accustomed to living like us and were not able to get by on as little as we did.¹¹¹

Just as the idea of education for girls took some time to develop and become accepted, so, too, the idea of a married woman, especially one with a family, continuing with her education seemed rather strange and even very unique at one point. A Ukrainian woman in the city presents an interesting view of the new idea as she put it into practice:

I didn't want to quit school just because I got married. It used to be the custom in those days that when a girl married she was expected to stay home and look after her home and husband. I didn't want that. I was only too eager to return to school. So, with my goals set high, I began taking grade eleven.¹¹²

The woman's plans were interrupted, however, when she learned she was going to have a baby. Although she quit school in the middle of the year she continued studying at home and passed her examinations. For one year she stayed at home with the baby, then left it with her folks on the farm and went to take Normal. After graduating as a school teacher and teaching for three years she found that this too was not enough for her. "I always wanted to study further so I

¹¹¹Marija Trach.

¹¹²Savelja Stechyshyn.

registered at the University of Saskatchewan,"¹¹³ she said.

Having added a new role to her life, besides wife, mother and homemaker, namely student or career woman, she explains:

My husband enrolled in the law program, our little boy was attending school already, so all three of us were going to school. In those days that was most unusual. I knew that some married men looked askance and wondered what sort of wife and mother I was that instead of staying home and attending to household chores I was going to school.¹¹⁴

As the woman pointed out, going to school for a married woman with a family was most unusual in those days, yet she dared to be different. Being confident in her own ability and in the fact that what she was doing was alright, she carried on till she graduated. As a result of this accomplishment the University of Saskatchewan hired her as a lecturer with the Extension Department and her life from then on became more fulfilled and satisfying. "The university itself," as she says, "was a door into another world. I never felt happier!"¹¹⁵

While trying to bring up her children properly, the woman in the city had more problems to cope with than the woman on the farm. Because of the density of population and the prevalence of crime, the mother had to keep a watchful eye on the company with which her children associated. With bad company they could get involved in stealing, robberies, vandalism, etc. As one pioneer put it while speaking of her own children: "They were very good children, very obedient -- never had to go to court. There was a lot of bad company around but my

¹¹³Ibid.

¹¹⁴Ibid.

¹¹⁵Ibid.

children were very good."116

Although this is a universal problem which concerns mothers of all nationalities, yet the Ukrainian mother in particular intervened also in the affairs of the young during their dating period because of her concern for their fate and happiness in marriage. This was true in the city as well as in the country. A poem from folklore illustrates a mother advising her son which girl to marry:

Meni maty hovoryla
Ozhenysja synu,
I voz'my sobi za zhinku
Tuju Katerynu.

(E. K. Dumka, "Meni maty hovoryla")

However, not always were mother's advice and her warnings heeded. Her children preferred to rely on their own judgment and to take a chance if need be on learning their lessons the hard way through knocks and bruises. The mother's anger is displayed when despite her pleadings the daughter married her lover then came back to complain about her two black eyes. Once again the mother gives her a piece of her mind:

Mamo! mamu! ju now vot?
Ja vzhe azh tu blek aj got!
Mama vzjala za polino
Taj hrym mene po kolino.
A ja shcho tobi kazala
Zakym ty sja viddavala?
I prosyla i molyla,
I shcho vechora hovoryla:
Ne jdy Eni za Ivana,
Bo budesh duzhe karana.

A ty kazala meni:
Downt vori mama!
Aj ken tejk ker sama.
Teper, geravt meni z khaty!
I ne komaj tutky spaty,
Bo ty toho khotila,
Taj teper budesh terpila.

(Ed. Ivanko, "Bajka za kumy")

In the situation illustrated in the above quotation the mother

116A. Popovych.

appears to be lacking compassion and understanding toward her daughter by failing to allow for human blunder; she appears to be unforgiving in being unwilling to take back her daughter who had made a mistake. But it must be realized how annoyed and distressed the mother must have been when the daughter, after failing to heed her mother's warning and constant pleadings, had the nerve to come and cry on her shoulder when she was hurt. The mother's immediate reaction was that the daughter, having made her bed, must now sleep in it, for she, her mother, had done her part in protecting her, but the daughter did not do her part in obeying the mother. It is possible that after the mother thought the matter over, she may have become more compassionate toward her daughter.

In assessing the woman's family life on the farm and in the city, as depicted in folklore and reminiscences it may be concluded that the living conditions for the family woman in the city were less difficult than for the woman on the farm, and therefore she had more time and energy as well as a greater opportunity for educational and cultural pursuits. But whether she lived in the city or on the farm, the woman in her family life possessed the same fine attributes. She is presented as a prominent individual who is intelligent, courageous, resourceful, industrious and God-trusting. Toward her family, her infinite love with its encompassing qualities of warmth, tenderness, understanding and concern, is liberally demonstrated.

CHAPTER FOUR

WOMAN IN COMMUNITY LIFE

A. On the Farm

From the earliest beginnings of pioneer life in Canada, the woman on the farm was mindful of the needs of other members of the community and helped them whenever she could. At a time when there was no hospital, nurse or doctor to serve a community, the need for medical assistance was always there, and the country midwife was the first and sometimes the only person in the community to have any skill and knowledge to provide assistance. Besides extending her services to the expectant mothers during confinement, she was usually knowledgeable and skillful in offering first aid in accidents and to treat wounds and minor illnesses. Although folk-medicine was practised and handed down from one generation to another, the midwife usually made it her business to learn more about it so that she could be of help to others:

My mother never had any formal schooling in nursing but she was just like a nurse. When any of us children or the neighbours' needed a nurse, or if a midwife's services were required anywhere, she was always there, always helpful. Mother was always the first doctor they turned to.

Once my brother cut his finger off. When mother saw that, she quickly put it together again, bandaged it up and the finger was alright.¹¹⁷

¹¹⁷Kateryna Paljuk.

Not only did the woman provide help in the community as a nurse; she also assumed the role of a teacher. Before a church and community hall were built and before the arrival in the community of professional school teachers of Ukrainian descent who taught Ukrainian and music after hours and put on concerts and plays, this job was performed by amateurs who were willing to share their knowledge with those who didn't have it:

In about the year 1913, the first church service was held in our district at the Markevych's home. Bishop Budka requested that we all sing in church. When it was discovered that I had a good voice I was asked to teach the girls both the church songs and the folk songs which I learned from my sister and my brothers.

I also taught them to read Ukrainian but we didn't do much writing because it was too much work for me. In the winter-time we gathered at Markevych's because it was the closest place. Young boys also came to these gatherings to learn something and I used to teach them also. It was a good thing, for winters were long and there wasn't much to do for us yet, because we were still too young to go out working but we were all interested in learning something. That's how we started putting on plays....
...After we put on a play once, we then received requests to put it on again and again in the neighbouring districts such as Canora, Preeceville, Pelly.¹¹⁸

People gathered in homes to hold church services, a school, a play rehearsal, a dance, a wedding or a funeral. Regardless of the fact that this meant additional work and expense the Ukrainian woman on the farm was always generous, always hospitable, even when she hosted a crowd:

Her house was always open to gatherings, rehearsals, etc. She loved to entertain and always served meals and drinks at all gatherings in her home. Every Sunday afternoon the

¹¹⁸Ibid.

Koval's yard was full of people. They built a new house, hired musicians and held dances in it. "We'll have to hold a few dances to smooth our floors," she said. People came a distance of thirty miles to these dances.¹¹⁹

The weddings in those days were also community oriented. All families, including the non-Ukrainian ones, were invited, together with their many children. Catering services were not available, and as the only refrigeration facilities were ice-houses and wells, the weddings were usually held in the late fall when the weather was cooler and the food kept better. Also, the garden in the fall provided a lot of food for the wedding which used to be a three-day affair, complete with three meals a day. Because a lot of food was still prepared the same day as it was eaten, the women depended on each other's help to cook and to serve. The wedding was like a quilting bee where the women would get together to help first one hostess, then another, and so forth. When the woman helped at about twenty weddings, she was assured of a lot of help when her turn came to put on such an affair.

Thus the wedding meant a lot of work for all the women and an expense for the household, but the expense was to a small extent covered by the guests who did not arrive empty-handed. The woman brought a live chicken and her husband brought kolachi, which again the wife baked. Later, the kolachi were substituted by a cake. These gifts were for the parents of the bride or groom who were putting on the wedding. Then the guests also presented the newlyweds with money and gifts.

The woman's role at the wedding was not simply to look after the food for the guests. There were other very important traditional

¹¹⁹Ibid.

roles to be acted out:

My sister's specialty was wedding songs. She had many requests to serve as svashka at weddings, that is, to perform a special role of attending the bride, and in this role much singing was involved.¹²⁰

Perhaps it would be possible to catch the spirit of those weddings from the following lines:

As for dancing, did she ever dance! Oh boy, did she dance! How she loved it all! One time when we couldn't afford shoes for her she walked thirty-five miles barefoot together with her brother to a wedding in the family -- at Kyba's place. Then they danced all night and nothing happened to her.¹²¹

"In those days did they ever sing! Weddings were the only time they were happy."¹²²

Or, as the wedding song goes:

Na vesili odni plachut',
A druhi spivajut',
A tretiji pjut' horilku,
Chetverti huljajut'.
(Hryhorij Papish, Wedding song collection)

The Ukrainian wedding on the farm was therefore a community experience for the young and the old. It was a means by which the parents with the aid of the community helped to give the newlyweds a start in life. Yet, without the woman's contribution this affair could not have been possible.

¹²⁰Ibid.

¹²¹Ibid.

¹²²Marija Hajka.

As time passed, the Ukrainian people on the farm realized more and more the need for a church and a community hall. They met with this very important purpose in mind, pooled their resources, borrowed some money and constructed the buildings. Then, having a place in which to hold functions, they began devising ways and means to raise the remaining funds to pay off the debt. These functions took the form of spring and fall bazaars, spring and fall teas, Sunday dinners, Christmas concerts, plays, amateur nights, bake sales, pie and box socials and dances. In most of these money-raising schemes the woman's contribution in time and effort cannot be overestimated. Without her participation they would not have been possible. It was certainly through the farm woman's energetic work that debts on churches and halls on the farm were paid off.

However, having a clean title to these institutions did not mark the end of the woman's labours in the community. Truly, as in her own home, so in the community, the woman's work is never done. After the Ukrainian church was constructed and painted, there was more expense than just its upkeep and the priest's salary to take care of. The ikonostasis had to be built, while the chandelier, the altar table, the banners, the sacred vestments were only the bare few of the immediate essentials that had to be procured. Some of these, of course, were donated by the parishioners but others had to be purchased through the energies of the community in which the woman played such a vital role. At this point also, the work of the Sisterhood at the church with its specific duties must not be overlooked.

No lesser effort on the woman's part was put into the building and upkeep of the community hall, known as the Ukrajins'kyj Narodnyj

Dim (Ukrainian National Home). Because of her contribution, the community eventually had a center where people could gather and participate in various cultural and educational activities, where they could have dinners after church, conduct classes for adults and children as well as hold workshops, concerts, plays, bingos, dances, etc. In all these activities the woman always participated wholeheartedly.

Speaking of dances held in the community halls, much humour is found in our materials depicting woman as a participant in those country dances which from one decade to another had been undergoing a change:

Kolys' harno na zabavakh ,
Lysh pol'ky huljaly,
Pro tvist, ten'go ta fokstroty,
Navit' i ne znaly.

Teper razom vsi na hali
Meri, Eni, Lina,
Vyhuljujut' charlestona
Azh trishchat' kolina.
(Myroslav Hryhor, "Kolys' a teper")

Girls' habits also changed with the times much to the disillusionment of certain individuals:

Shche j je taki shcho pyvo pjut' ,
Kuriat' papirosy,
A parubkiv jak obsjadut'
Jak pry hnizdi osy.

Khloptsi teper vzhe ne znajut'
Kotra divka harna,
Bo krasu jiji nakryla
Ta pohana farba.

(Ibid.)

In the days of the first Ford car, the owner of one was a real hero amongst the girls, hoping to win their attention and affection,

while the girl passengers were an interesting lot, coming naturally in all shapes and sizes, quiet but certainly not shy of boys.

Jak na dents ja pryjikhav,
To bigshota udavav,
Budut divky mja ljubyty
Bo maju jikh chym vozyty.

Popry mene to Pavlina,
Hruba jiji na kolina,
A bezzuba popry dveri,
Vsi try sumni ne veseli.

- - - - -
Muzykanty sja zibraly,
"Hom svit hom" vzhe nam zahraly,
Pasyndzhery zamovljajut;
Kolo mene try sidajut .

Zzadu sily kavaljery,
Taj bezzubu sobi vzjely,
Pishla hruba iz kolina,
Lyshylas my lysh Pavlina.

Odna tonka druha hruba,
A tretaja shche bez zuba,
Kolo mene sobi sily,
Mov ti osy mja obsily.

V parakh sobi posidaly,
Potykhon ko rozmovljaly,
Pro shcho tamky hovorylos
Vam khyba by lyshe snylos .

(Ibid., "Pisnja pro Forda")

As more women completed high school and entered the professions, there soon emerged in the Ukrainian districts another type of woman -- the school teacher of Ukrainian origin. Her contribution to the community was in the form of leadership as well as in the teaching after hours of music and the Ukrainian language. She was in a position to influence and mold the opinion of the people in the community as well as the characters of their children. They looked up to her for guidance as well as for help. It was she who was expected to prepare concerts for Mother's Day, St. Nicholas Day, days commemorating the birth of a poet -- Shevchenko, Lesja Ukrajinka, and historical events such as the independence of Ukraine. All this, coupled with the teaching of Ukrainian, was done after school hours, in the evenings, and on Saturdays and Sundays without any additional remuneration.

Besides my music education where I could teach choir and instruments I could teach Ukrainian after school, which I did in all the Ukrainian districts in which I taught.¹²³

¹²³Marija Bendas.

Sometimes the teacher found employment in a mixed district, so on top of her school work she had yet a double dose of community work piled on her shoulders:

With the Anglo-Saxon people in the district, they had to be ready to prepare work or some entertainment-type things for the fowl supper and their annual plays and concerts, and then of course the Ukrainian teachers would have to do that for the Ukrainian people as well. And if you were at all interested in drama or music, you were busy. Every Saturday or weekday you had to study.¹²⁴

While on the subject of guidance and leadership that the teachers of Ukrainian origin were able to give, it must be considered that part of this training they received during their stay at the Peter Mohyla Institute in Saskatoon while attending Normal School. The girls' club known as the Mohyljanky formed at the Institute, provided the girls with an opportunity to express themselves orally, which helped them a great deal later in their community work:

The Mohyljanky members later went out to various districts as school teachers, and in their turn became leaders among women, educating them and thereby pointing out the importance of their participation in community work.¹²⁵

Among the Ukrainian teachers who taught in public schools during the pioneer era were Sisters Servants of Mary Immaculate. Besides teachers, some of the Sisters at that time were qualified nurses. However, besides teaching and nursing the Sisters performed many other types of service.¹²⁶ On the farm, before and after the community halls

¹²⁴Anna Smigel.

¹²⁵Savelja Stechyshyn.

¹²⁶S. S. Mateja and Jelesaveta.

were built, the teaching of the Ukrainian language, catechism, music as well as putting on of children's concerts was performed in many areas by these Catholic Sisters who took advantage of the children's summer holidays and came out from the city to educate them.¹²⁷

In Dauphin, the work of Sisters Servants of Mary Immaculate started in 1928. Young people were organized into a club known as Marijs'ka družyna (Mary's team). They were taught Ukrainian, singing of liturgy as well as church and folk songs, sewing, embroidering, knitting, crocheting, etc. Every summer the Sisters drove out to the neighbouring parishes and taught the children catechism as well as Ukrainian and singing. They also prepared them for the first communion and for baptism as many children of all ages had not been baptised in infancy.¹²⁸

The work of the Sisters during the pioneer era was not confined to one or two districts or to religion and education only:

Missions had been established in 1902 at Mundare...in 1905 at Edmonton and Winnipeg...in 1915 at Yorkton...in 1920 at Ituna...in 1928 at Saskatoon and Dauphin...in 1935 at Komarno and Wellington...in 1936 at Regina...in 1937 at Portage la Prairie.¹²⁹

...Sifton had a Missionary School (for Ukrainian and non-Ukrainian children)...Mundare and Wellington had hospitals...Saskatoon had a convent for girls...Ituna had an orphanage...Komarno had a home for senior citizens and another such home had its beginning in Dauphin. As a result of this work many pioneers were helped not only at city centers but also in the surrounding districts.¹³⁰

It may be seen, therefore, that the service of the Sisters Servants reached out in different ways to the needs of the human family

¹²⁷Marija Hajka.

¹²⁸Sister Mateja.

¹²⁹Ibid.

¹³⁰Sister Jelesaveta.

in general and of the Ukrainian family in particular. Not only, as mentioned earlier, did they go out to educate the children, give shelter to orphans and to the elderly, attend to the spiritual needs of the people by offering comfort, prayer, preparation for Holy Communion and baptism, but they also provided medical assistance to the sick and clothing to the poor.

At Mundare, in 1902...the Sisters were administering medical service to the ailing settlers who were coming to them from long distances and also drove out to give medical aid to the settlers in the surrounding districts. In those days there were no doctors, so this was a big help to the poor. One of the Sisters was a qualified nurse from Lviv....¹³¹

When the new school and Sisters' residence was built in 1908 at Edmonton, the Sisters were able to extend their work to educating and training of youth which came from the farm districts, organizing church clubs for them, visiting the poor and donating clothing to the needy.¹³²

In Sifton there was a clinic in 1934-37 where qualified Sister-nurses gave first aid to those in need of it, treated the sick and gave out medicine to those who came to the clinic and to those who called the Sisters to their homes.¹³³

Indeed, during the pioneer era the Sisters proved their capabilities in the field of education, nursing, religious and social work as well as in the administrative capacity. The Sisters have their own executive council which together with its national head known as provincial sister-superior supervises their affairs in Canada.¹³⁴

¹³¹Ibid.

¹³²Ibid.

¹³³Sister Mateja.

¹³⁴S. Jelesaveta.

The difficulties and the suffering endured by the Sisters on the farms were similar to those endured by other pioneer women.

In those days life was difficult. There were no conveniences such as electricity and therefore there were no electrical appliances. Instead, coal-oil lamps were used; buildings were heated by wood-burning stoves; clothes were washed on a washboard in a tub and water was brought from a well in the neighbourhood. There was no water in the Sisters' residence at Sifton. Plumbing was unheard of and outdoor toilets had to be used. Very few people had cars and during the early years, no one did....In the winter-time the Sisters who taught school at Zorja, Manitoba drove seven miles by sleigh and horses to Sifton each weekend in order to attend church service, change their clothes and get a supply of food to last another week. There were no doctors around and the Sister-nurse administered first-aid to those who needed it and treated minor illnesses.¹³⁵

While observing the services rendered by the Sisters in the field of education, it becomes apparent that by their extensive and very often intensive teaching of Ukrainian and catechism, the Sisters made an outstanding contribution to the enlightenment of Ukrainian youth, to the development of sound moral values in each young generation, and to the slowing down of the process of assimilation of the Ukrainian people. Through their social services they relieved suffering and brought happiness to countless numbers.

In addition to the help and guidance that the school teacher was able to provide the woman on the farm in her community work, there came into being another very important source of such assistance which enlightened the woman in this area of endeavour. It was the founding of organizations entirely for women which provided direction "regarding the aims and objectives to be pursued and the type of program to

¹³⁵S. Mateja.

be followed.¹³⁶ Branches sprang up across Canada, and again, in many instances it was the local school teacher who organized such a branch, or if one was already there, she joined it and helped the women carry out its program:

In Foam Lake, for instance, I belonged to the Home-Makers' Club. I joined them wherever I went, and then of course, being a member of the Greek Orthodox Church, I always joined the Ladies' Clubs. When I was in Foam Lake area, I organized a branch of the Ukrainian Women's Association.¹³⁷

When the woman on the farm became a member of an organization which provided her with aims and objectives to follow and inspired her with ideals to strive for, she became a more enlightened and more useful individual both to her family and to her community. Her interests broadened and her activities in the community increased:

As for the type of work and the responsibilities that the U.W.A.C. has taken upon itself, we can say, that, like a good mother, it has accepted the role of guardian in such matters that pertain to our life in Canada. It gives us direction and guidance to ensure that we are responsible citizens of Canada, that we retain our ethnic dignity and preserve our cultural heritage. It sees to it that in each Ukrainian community there is an active nursery school we call sadochok, a Ukrainian school, a Junior SUMK (Sojuz Ukrajins'koji Molodi Kanady, meaning: Canadian Ukrainian Youth Association - D.C.). The above mentioned are looked after by the U.W.A.C. branches. Committees within these branches take an interest in all forms of art activities as well as other matters pertaining to our life in Canada.¹³⁸

A quote from folklore further strengthens this fact:

¹³⁶Savelja Stechyshyn.

¹³⁷Marija Bendas.

¹³⁸Savelja Stechyshyn.

Jak bahato my zrobyly --
 Zbory rizni perevely
 Dumok mudrykh vyslovyly,
 Vneskiv stil'ky vidlozhyly.

I Sumkiivtsiv ne zabuly,
 Ta Tusivtsiv pryhornuly,
 Kozhnu tserkvu prykrasyly,
 Instytuty pidkripyly.

I statut ustanovyly,
 Ta i popravky zrobyly,
 I sojuz inkorporujemo,
 Ta muzej my vzhe budujemo.

Zapochaly my sadochky,
 Tudy jshly syny i dochky --
 A teper vzhe tre podbaty
 Shchob i vnukiv dohljadaty.

Rizni statti napysaly,
 Ta knyshky povydavaly,
 Referaty shcho do svjat,
 Pidruchnyky dlja maljat.

Znannja, os'vitu j kul'tury
 To Tsentralja rozsvivaje,
 Provintsijni nashi upravu,
 Do pratsi poklykaje.

(Nataalka Faryna, "Pryvit Sojuzovi Ukrajink Kanady")

Through the efforts of her organization there appeared in the Ukrainian newspapers reading material of special interest to the woman which proved to be very educational and practical in her personal, family, and community life.

In 1926 the U.W.A.C. was founded. The following year we decided to have a Women's Page in the Ukrainian Voice weekly, because without the printed word it would have been impossible to spread among the women the ideals with which we hoped to inspire them....The Page was a success....Later, I became a columnist in the Ukrainian Voice and for twenty-five years I wrote under the title "Around the Home." There I had an opportunity to write on many subjects such as health topics from the standpoint of food and nutrition, the country kitchen with recipes for cooking, baking and preserving, child-rearing, family life, etc.¹³⁹

After some time, the results of this organized effort became apparent. Where the embroidery and Easter-egg making at one time were personal hobbies of limited numbers of women, later these hobbies turned into community projects.

The organizations have been therefore instrumental in opening up to the woman on the farm new avenues of interest and a wide range

¹³⁹Ibid.

of activities which have been carried out on a community basis. That and much more was gained by the woman on the farm through her organization. A prominent leader in the organizational movement made this observation:

In the early beginnings, when the women came to their meetings, they sat around quietly and were afraid to stand up and say something. However, after their U.W.A.C. branch existed for some time and they participated in the program, I noticed that in ten years there was a big difference in these women. They had picked up courage and acquired confidence to express themselves; they no longer feared as much as they did before: they stood up, asked questions, made speeches and knew how to conduct meetings properly. Their enlightenment and courage can be attributed, therefore, to the opportunity that the Association provided to them.¹⁴⁰

Having mentioned earlier, the Canadian Ukrainian Youth Association (Sojuz Ukrajins'koji Molodi Kanady or "SUMK") which was comprised of girls as well as boys, it should be stressed here that the young woman, SUMK-ivka, working within the framework of her organization, had been very active in the community, answering the appeal of the SUMK song:

Sumkivtsi, Sumkivtsi, stavajmo v rjady,
Nas poklyk do pratsi vzyvaje,
V zdorovomu tili zdorova dusha,
De syla tam volja vitaje.

What she learned in her organization and shared with the public during concerts and jamborees, helped to educate and enlighten the audiences and to stir within their hearts a desire in some way to make their own contribution to the cause that the youth were upholding. Needless to say, the education and training that the SUMK-ivka received

¹⁴⁰Ibid.

did not go to waste but prepared her for her future role in the community as a member of some women's organization.

In discussing the woman in community life on the farm an assessment has been made up till this point of the permanent residents such as the farmer's wife and the SUMK-ivka and also of the transient residents such as Catholic Sisters and the school teacher. Attention will now be focussed on the third in this last category, namely, the dobrodijka or the priest's wife. From the early twenties, when the first Ukrainian Greek Orthodox priests went out into the rural areas of our pioneer settlements, the dobrodijka found herself to be a part of that remote community. She had to adapt herself to the primitive living conditions on the farm with no good roads, no conveniences that the city offered and not even a warm comfortable dwelling to live in:

During the earliest years of our Church's beginnings, we always rented a house. We had to pay rent from our low income, too. Those were really hard times. Houses were small and indeed very cold. We usually ended up with some house that stood vacant in the district and we rented it....People didn't travel much because heavy rains were frequent and roads were bad.¹⁴¹

Besides such discomfort there was the priest's very meager salary which made it impossible for a couple or a family to exist without some supplemental income:

We didn't stay long in our first parish at Andrew, Alberta, for all we received in pay was five dollars per Sunday's service. We couldn't live on such pay, because although my husband had some money saved from selling a homestead he once owned yet we couldn't stay there and just use up our savings.

Since he was a school teacher he taught school and also

¹⁴¹Sofija Stratijchuk.

performed his duties as a priest serving the parish of Goodeve and a few other parishes in its vicinity.¹⁴²

It was not just the difficult living conditions that a dobrodijka had to cope with in the rural area. She soon learned that she was expected to serve in the community in her own way and this she was always willing to do providing it was within reasonable limits. When asked if she taught Ukrainian School, this was her answer:

I had no manual, no reference books, no texts and all they had were pencils and notebooks. This was my first class! I conducted classes throughout the winter and only during those Saturdays when my husband was home, he used to take over for me, otherwise I taught myself.¹⁴³

Yet there were times when the dobrodijka found it difficult to live up to the expectations of the community:

Whether we lived in the city or in the country, the demands placed on the dobrodijka were the same. Sometimes they expected from her the impossible....They thought that when they were hiring a priest they were also hiring his wife and family. We had to get accustomed to that kind of reasoning and just kept quiet.¹⁴⁴

It is interesting to note, however, that the dobrodijka was as dedicated to the church cause as her husband, the priest, and despite poverty, discomfort, and all the moving that had to be done she still carried on admirably.

Insufficient funds, true, but at that time we managed somehow and didn't feel too sorry for ourselves because we had

¹⁴²Ibid.

¹⁴³Malanja Hrebenjuk.

¹⁴⁴Ibid.

such faith in the work which we were doing and we believed this work was necessary. Our needs didn't seem great....It was a way of life. Everybody worked hard and thought nothing of it.¹⁴⁵

Thus, in community life, despite her remoteness from cultural and educational centers, yet in all her many endeavours the woman on the farm displayed hard work, skill and ability.

¹⁴⁵Ibid.

B. In the City

In our folklore materials the first glimpse of woman in community life in the city is seen in the person of the Mohyljanka, the young member of a girls' club at the Peter Mohyla Institute in Saskatoon, described as a beautiful and diligent student, who, besides working hard to gain a great deal of knowledge, was also fun-loving and entertaining:

Tam divchata vsi khoroshi,	Vony ljubljat zaspivaty,
Ljubljat' pratsjuvaty,	Neraz zatantsjujut',
Vchat' sja pyl'no ta probujut	A jak zijdut' do jidalni,
Mudrosty nadbaty.	Z khloptsjamy zhartujut'.

(Students of Peter Mohyla Institute, "Bursa Petra Mohyly")

Being a student at the Mohyla Institute the young woman was conscious of her role and responsibility in life as a leader in a community:

Shanuvala svoje i chuzhe ljubyla,
 I shche druhykh ditej do toho uchyla --
 V Institutu bula i v provodi stojala,
 Svoje shanuvaty vsikh napovidala.
 (Ivan Hryhor, "Soroklittja")

As a cook at the Institute the girl tried very hard to please all the students but found it a hopeless situation:

Tak shcho dnyny my varyly,
 Taj usim ne dohodyly,
 Vse shcho student inshyj smak --
 Skazhit' ludy chy ne tak?
 (Marusja Klapoushchak and Vasylyna Kotelko, "Chy ne tak?")

Initiation day at the Institute certainly did not exclude the girls. By the end of the day and after being put through the rigid

songs there and put on plays in the church basement. We also held various concerts usually to commemorate some national or religious event, and so there was always a lot of activity at the center.¹⁴⁷

As on the farm people gathered in private homes before they could afford to buy or build a community hall, so in the city it was necessary to do the same. Before the Ukrainian National Home (UNH) in Winnipeg on Burrows and MacGregor was acquired in 1916,¹⁴⁸ "the Drama Club of Marija Zankovets'ka used to meet in a private home rented out for that purpose."¹⁴⁹ After the acquisition of the UNH "two other Ukrainian drama groups -- the Bojan and the Kotljarevs'kyj together with the Zankovets'ka group decided to join, making one club with the UNH as headquarters."¹⁵⁰ Besides putting on plays the group also used to go out to the rural areas to sing and put on concerts. When speaking of her work in the community, one woman reminisced:

I sang in the choir all my life. When I was still single I sang in the Holy Eucharist Church in the Star Choir under the direction of Mr. Jundak. I also sang on the radio in the Hudson's Bay Choir for about twenty years. After I was married I sang in the Holy Family Church on Grant.¹⁵¹

The Catholic Sisters also made a generous contribution in the teaching of catechism and the Ukrainian language to the children in the city communities:

¹⁴⁷Marija Trach.

¹⁴⁸M. H. Marunchak, op. cit., p. 207.

¹⁴⁹Marija Trach.

¹⁵⁰Ibid.

¹⁵¹Anna Poljans'ka.

"A Sister by the name of Nykolaja taught Ukrainian School in the St. Nicholas Church basement and she taught us singing and sewing as well."¹⁵²

The work of the Sisters in the city was in many ways similar to that in the country and has been discussed previously.

Missions, schools, convents, orphanages that were established in the cities served both the urban and the rural communities. The Sisters in the cities also had to contend with many hardships. For instance, in 1905 when the Sisters started the day school in Winnipeg in a small building at the corner of Selkirk and MacGregor which also served as a community hall for the parish, the set-up was very primitive. The desks were long and inconvenient, especially for writing. There were no locks on the doors and the Sisters put a handkerchief through with knots on each side to open the door. Anyone who wanted to enter the building at night did so and the place used to be vandalized. We couldn't leave anything in the school.

Lack of money was the cause of many hardships. The parents paid 50¢ a child or \$1.00 for three children per month in fees. We couldn't afford to pay for fuel, light, water or janitor and the Sisters themselves did janitorial work. To help the school financially, the Sisters sewed vestments, made artificial flowers and sold them to churches. On Saturdays and Sundays the furnace was closed to save fuel. There was one small heater in the sewing room and that was utilized. Many a Sister was chilled to the bone, contracted tuberculosis and died.¹⁵³

Drama, choir and teaching or learning of Ukrainian were therefore the earliest outstanding cultural activities that the woman in the city was engaged in. But, after working in this area for a number of years she came to the realization that although this type of work was very essential, it was only one of the facets of community life and that many more minds needed to be challenged and hands put to work.

¹⁵²Marija Trach.

¹⁵³Sister Jelesaveta.

The concept that in public life, women, men and children must work together as a corporate body in order to achieve a good measure of success, helped bring about a realization that there was a real need for an organization entirely for women. It would enable them to accomplish various goals which singly they would not be able to achieve....Thus in 1926 the first nation-wide Ukrainian women's organization was founded.¹⁵⁴

The woman's community work therefore was most frequently carried on within the framework of a national lay organization or religious order of which she was a member. Her choice of organization depended usually on the Church she belonged to and her political affiliation.

Within her organization the woman in the city had an opportunity to work at any one of the three levels of administration -- the national, provincial or local. Many times she worked in various positions at two or three levels simultaneously, performing tasks she was asked to do, or for which she volunteered, according to her interest and capabilities:

In this movement I took a leading part. In other words I was a co-founder of the U.W.A.C. Since it all began in Saskatoon and since I was a president of the Ol'ha Kobyljans'ka Club, I had the responsibility of steering both the conference and movement itself. Later, in 1927, I became the national president of the U.W.A.C. and served on this post for nine years.¹⁵⁵

On the subject of art, it must be emphasized that the "development of Ukrainian art in Canada had its beginnings in the twenties, starting as a small collection of embroidery designs."¹⁵⁶ While

¹⁵⁴Savelja Stechyshyn.

¹⁵⁵Ibid.

¹⁵⁶Ibid.

reminiscing about the early times one pioneer related:

At the UNH club we had a Handicraft Section. Instructions were given in embroidery and women who knew how to embroider and loved it came out to embroider while the others watched or were learning the skill.¹⁵⁷

However, with the embroidery handicraft there was a problem, and it was through the efforts of an organization that it was finally resolved:

During those pioneer days in Canada, foreign influences were detected in our embroideries, and since little was known about us, our embroideries were labelled Russian, Bulgarian, etc. To remedy the situation we began importing embroideries from Ukraine, especially from the Ukrajins'ke Narodne Mystetstvo (Ukrainian National Art) in Lviv...and these originals were used as specimens in the teaching of embroidery to the girls living at the Mohyla Institute.¹⁵⁸

Having established what was Ukrainian and what was not Ukrainian in embroideries, further work in this area continued:

Later...in 1930, when I made my rounds to the country as a lecturer in Home Economics I conducted lessons in Ukrainian embroidery. Our designs and embroideries were frequently displayed and gained widespread popularity, respect and recognition, firstly as objects of beauty and secondly as items of utilitarian value. Eventually, they provided our Association with important artifacts which in turn formed a nucleus collection around which we developed our museum, known today as the Ukrainian Museum of Canada.¹⁵⁹

Having realized the importance of art as being part of her culture, the Ukrainian woman continued to develop it and to preserve it.

¹⁵⁷Marija Trach.

¹⁵⁸Savelja Stechyshyn.

¹⁵⁹Ibid.

She had accepted the challenge and had undertaken a colossal task of collecting all items of cultural value, a task which after the pioneer era culminated in the establishment of museums:

I mystetstvo my shyryly
 Knykoljubiv zokhotyly
 Vyshyvky my propagujem
 I tkanyny poshyrjujem.
 (Natalka Faryna, "Pryvit Sojuzovi Ukrajinok Kanady")

Of significant importance also is the fact that as an individual member of her organization, the Ukrainian woman did not separate herself from the organized effort of the Canadians as a whole.

We have representatives in the Local, Provincial, National and International Councils of Women and actively participate in their programs. Besides, our members participate in charitable, goodwill and other organizations on local, provincial and international levels.¹⁶⁰

As the Ukrainian woman in the city entered a professional field, she joined not only the Ukrainian women's organizations but also the professional ones and worked diligently there:

I belonged to all the Ukrainian women's organizations that we had in Winnipeg during the pioneer days, such as the Ukrainian Women's Council, Ukrainian Young Women's League and I also belonged to the professional organizations such as the Ukrainian Teachers' Association, Manitoba Teacher-Librarians, etc.¹⁶¹

In the professional field the woman likewise made a generous contribution.

¹⁶⁰Ibid.

¹⁶¹Marija Korets'ka.

Considering the materials discussed in this chapter, it may be concluded that the Ukrainian woman both on the farm and in the city has contributed an enormous amount of her time and energy to community work. Being sensitive to the needs of the community, she realized that only through organized effort can the highest goals be attained, and, therefore, using the organization as a means to an end, she succeeded in accomplishing fantastic results. Religious and educational institutions were built and maintained largely through her untiring efforts; Ukrainian school, catechism, youth groups and all cultural and educational projects received her undivided attention as well as moral and financial support; and lastly, through her organization's representation in local, provincial, national and international Women's Councils, and through participation in her professional organizations, she contributed to the change of attitude and the molding of public opinion in her country.

CHAPTER FIVE

CONCLUSION

The material analyzed in this study presents the Ukrainian woman in the three aspects of her life -- the personal, the family and the community aspect, each in two different settings -- on the farm and in the city. The scope of the study was the pioneer era from the early twentieth century to 1939, with the Prairie Provinces as setting. Beginning with the turn of the twentieth century when the earliest pioneer women lived in sod huts amid a multitude of hardships, to the end of the era in the third decade, a remarkable transformation took place. The pioneer woman with her hard work, her enthusiasm for getting ahead, her persistence, and her great faith in God managed to conquer overwhelming odds and to accomplish a great deal of success. Proceeding through the decades retrospectively, one gets a kaleidoscopic view of the woman's life -- her problems, her hardships and her character as depicted in various situations in both the country and the city environment.

In the personal aspect of the woman's life, a quality which is very conspicuously depicted in folklore, regardless of her environment, is the woman's beauty and charm which is sung about by her lovers as well as by the observers at large. Furthermore, her love for Ukraine and feelings of nostalgia, her happiness with the freedom and the

opportunity that her new land has offered and her ambition to do well in life are only a few of the many fine qualities and sentiments that are depicted.

Though folklore emphasizes the positive aspect of a woman's character, mention is also made of the negative one. There is the ugliness as opposed to beauty, and the weak character as opposed to the strong. Yet all this is an exception rather than the rule, which, nevertheless, has not been overlooked in folklore. However, it is in the reminiscences that the woman's strong character is revealed.

Considering first the pioneer woman who by chance or choice found herself living on the farm, one observes that she had a whole new set of conditions to cope with than her counterpart in the city. These conditions put her to the test and presented a challenge whereby she had to rely on her own resources, firstly to survive many an ordeal, and secondly, to succeed in her endeavours and attain her goals. Beginning with early childhood the pioneer woman on the farm faced poverty, hardships and deprivation in its many forms, one of the worst being the lack of opportunity to go to school. Not only was the early pioneer woman handicapped in this way but her children also were often deprived of education. Later, when schools were built, attendance was poor because of severe winters, lack of warm clothes, or parents' need of children's help at home.

The city woman's life in pioneer days, on the other hand, was less harsh than that of the woman on the farm since she didn't have all those difficult menial jobs to do, like chopping down trees, digging virgin soil with a spade, to plant a crop or doing all other farm jobs. Nevertheless, she too faced poverty and lived under the strain of

economic insecurity as jobs were very scarce and social assistance unavailable. However, many a woman played her role as an efficient homemaker who knew how to economize, and while living only on her husband's meager income, still managed to save for her children's high school and university education.

Our materials, both the folklore and the reminiscences, further point out that as times improved, the woman on the farm and in the city being very resourceful, industrious and ambitious, made it possible for herself to get ahead in life economically, as well as in the field of education and professions, although she still had to struggle with obstacles such as discrimination against married women and against Ukrainians. The reminiscences particularly bring to the attention of the reader over and over again that regardless of the environment and the circumstances in which the woman lived, as a wife and mother, she was very concerned about the welfare of her family. In folklore she is frequently depicted as a loving mother whose heart is filled with tenderness and devotion to her babe, while in reminiscences one is further reminded of her overwhelming concern for her children's happiness. Being herself a religious and God-trusting person she brought up her children in the same manner. It was also important to her that her children be good Ukrainians and law-abiding, responsible Canadian citizens. As a mother, the pioneer woman exerted a great effort to preserve her Ukrainian identity by keeping alive her language and other aspects of her culture. Thus, amongst a host of moral and social values that she taught her children, she instilled in them a love and respect for their own customs and traditions.

As a guardian of her cultural heritage in her own home she

carried this role into her community life, and whether she lived on the farm or in the city she worked diligently to cultivate and to preserve that heritage as well as to accomplish many other goals she set for herself.

Realizing that through membership in Ukrainian organizations she would be able to accomplish a great deal more than individually, she gave freely of her time and energy in that direction. The organization gave her a feeling that she was part of a greater purpose. It gave her self-confidence and enabled her to rid herself of the feelings of insecurity and inferiority. In addition, the pioneer woman developed socially and intellectually to the point where she was able to step out beyond her own organization into charitable and professional organizations of multi-ethnic membership composition. Thus, gradually, through adjustment and education, she was able to integrate into the Canadian way of life and in the process effect her own contribution to make Canada a greater and a better place in which to live.

Just as one is made aware of this fact through various sources, so too the materials collected and presented in this study document the evidence.

The study of collected materials is not exhausted.

BIBLIOGRAPHY

PRIMARY SOURCES

- I. Tapes of conversations or interviews
- II. Untaped interviews
- III. The original material transcribed from tapes as given in
 - (a) Ukrainian
 - (b) English
- IV. Songs and verses as given in Ukrainian
- V. Jokes and Stories in Ukrainian only.

SECONDARY SOURCES

- Anderson, Alan. "Ukrainian Identity Change in Saskatchewan," Ukrainians in American and Canadian Society Contributions to the sociology of ethnic groups, ed. Wsevolod W. Isajiw. Toronto: University of Toronto, 1976. Vol. I.
- Bozhyk, P. Kanadijs'ka muza. Yorkton: Redeemer's Voice Press, 1936.
- Chimchuk, J. Narodnja mudrist'. Windsor: Sumner Press, 1965.
- Fedyk, Teodor. Pisni pro Kanadu i Avstriju. Winnipeg: Ruska Knyharnia, 1914.
- Friedenburg, Edgar Z. "Changing Canadian Attitudes Toward American Immigrants," The Canadian Ethnic Mosaic A Quest for Identity, ed. Leo Driedger. Toronto: McClelland and Stewart, 1978.
- Hnatiuk, Volodymyr. "Pisenni novotvory v ukrajins'ko-ruski narodnij slovesnosty," Zapysky Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka, Vol. 50 (1902) and Vol. 52 (1903).
- Iljustrovanyj Kaljendar "Novyn" na rik 1915. Edmonton: Nakladom i drukom "Novyn," 1914.
- Iljustrovanyj Kaljendar Syrits'koho Domu na rik zvyhajnyj 1921. Philadelphia: Staranjam i nakladom S. S. Vasyljanok, 1921.
- Kaljendar Almanakh Ukrajins'koho Holosu. Winnipeg: Trident Press, 1970.
- Kamenjari (The Peter Mohyla Students' periodical). Saskatoon, 1919.
- Kamenjari (The Peter Mohyla Students' periodical). Saskatoon, 1940-41.
- Kaye, Vladimir J. Early Ukrainian Settlements in Canada 1895-1900: Dr. Joseph Oleskow's Role in the Settlement of the Canadian Northwest. Toronto: University of Toronto Press, 1964.
- Kaye, V. J. "Three Phases of Ukrainian Immigration," Slavs in Canada Proceedings of the First National Conference on Canadian Slavs June 9-12, 1965, Vol. I. Edmonton: Inter-University Committee on Canadian Slavs, 1966.
- Keywan, Zonia & Coles, Martin. Greater than Kings: Ukrainian pioneer settlements in Canada. Montreal: Harvest House, 1977.
- Klymasz, Robert B. A Bibliography of Ukrainian Folklore in Canada 1902-64. Ottawa: National Museum of Canada, 1969.

- Klymasz, Robert B. An Introduction to the Ukrainian Canadian Immigrant Folksong Cycle. Ottawa: National Museum of Canada, 1970.
- Klymasz, R. B. "Ukrainian Folklore in Canada: An immigrant Complex in Transition." Unpublished PhD thesis, Indiana University, 1971.
- Klymasz, R. B. The Ukrainian Winter Folksong Cycle in Canada. Ottawa: National Museum of Canada, 1970.
- Kohuska, Natalka L. Juvilejna knyzhka Sojuzu Ukrajins' koji Molodi Kanady. Winnipeg: Trident Press, 1956.
- Kubijovyc, Volodymyr. Ukraine A Concise Encyclopaedia. Vol. II. Toronto: University of Toronto Press, 1971.
- Livesay, Florence R. Songs of Ukraina. London: Dent & Sons, 1916.
- Mandryka, M. I. History of Ukrainian Literature in Canada. Winnipeg: Ukrainian Free Academy of Sciences, 1968.
- Marunchak, M. H. The Ukrainian Canadians: A History. Winnipeg-Ottawa: Ukrainian Free Academy of Sciences, 1970.
- Maydanyk, J. Vujko S. Tabachnjuk. Winnipeg: New Pathway Publisher, 1959.
- Melnyk, J. A. "A Typology of Ukrainian Canadian Folklore." Unpublished MA thesis, University of Manitoba, 1972.
- Muchin, Halyna. "The Evolution of the Ukrainian Family and its portrayal in Illja Kyrijak's novel, Sons of the Soil." Unpublished MA thesis, University of Manitoba, 1978.
- New Era Journal. Canora, Sask. /n.d./.
- Palmer, Howard. Land of the Second Chance, A History of Ethnic Groups in Southern Alberta. Lethbridge: The Lethbridge Herald, 1972.
- Pinuita, Harry. Land of Pain Land of Promise: First Person Accounts of Ukrainian Pioneers 1894-1914. Saskatoon: Western Producer Prairie Books, 1978.
- Popowich, Helen (Sister Claudia). To Serve is to Love: The Canadian Story of the Sisters Servants of Mary Immaculate. Toronto: Sisters Servants of Mary Immaculate, 1971.
- Plaviuk, Volodymyr. Prypovidky. Edmonton: 1946.
- Postup (Progress). Winnipeg: Progress Printing & Publisning, 1975.
- Ratuski, Darcia, et al., eds. The Beginnings Ukrainian Women Graduates University of Manitoba. Winnipeg: Alpha Omega Women's Alumnae, 1974.

- Rudnitsky, S. Ukraine The Land and its People An Introduction to its Geography. New York: Ukrainian Alliance of America, 1918.
- Rudnyckyj, Jaroslav. "Do pytannja systematyky ukrajins'koho folk-ljoru," Naukove tovarystvo imeni Shevchenka, Vol. 169. Lemberg: 1960.
- Rudnyckyj, Jaroslav B. "Do pytannja systematyky ukrajins'koho folk-ljoru," Zbirnyk prysvjachenyj pamjati Z. Kuzeli, Zapysky NTSH, Vol. CLXIX. Paris-Winnipeg: 1960.
- Rudnyckyj, Jaroslav B. Readings in Canadian Slavic Folklore. Winnipeg: University of Manitoba Press, 1958.
- Rudnyckyj, Jaroslav B. Ukrainian-Canadian Folklore and Dialectological Texts, I. Winnipeg: Ukrainian Free Academy of Sciences, 1956.
- Rudnyckyj, Jaroslav B. Ukrainian-Canadian Folklore and Dialectological Texts, II. Winnipeg: Ukrainian Free Academy of Sciences, 1958.
- Rudnyckyj, Jaroslav B. Ukrainian-Canadian Folklore and Dialectological Texts, III. Winnipeg: Ukrainian Free Academy of Sciences, 1960.
- Rudnyckyj, Jaroslav B. Ukrainian-Canadian Folklore and Dialectological Texts, IV. Winnipeg: Ukrainian Free Academy of Sciences, 1962-63.
- Rudnyckyj, J. B. Ukrainian-Canadian Folklore Texts in English Translation. Winnipeg: Ukrainian Free Academy of Sciences UVAN, Inc. Series: Ukrainica Occidentalia, 1960, Vol. VII (5).
- Skwarok, J. The Ukrainian Settlers in Canada and Their Schools 1891-1921. Edmonton-Toronto: Basilian Press, 1958.
- Trosky, Odarka S. The Ukrainian Greek Orthodox Church in Canada. Winnipeg: Bulman Bros. Ltd., 1968.
- Vujkova knyha, richnyk Vujka Shtifa v rysunkakh Ja. Majdanyka. Winnipeg: Nakladom natsional'noji presy, 1930.
- Woycenko, Ol'ha. The Ukrainians in Canada. Winnipeg: Trident Press, 1967.
- Zorja (Organ of the Ukrainian Students' Club). Vegreville: 1918.
- Yuzyk, Paul. Ukrainian Canadians: Their Place and Role in Canadian Life. Toronto: Klief Printers Ltd., 1967.
- Yuzyk, Paul. The Ukrainians in Manitoba A Social History. Issued under the auspices of the Historical and Scientific Society of Manitoba and published by the University of Toronto Press, 1953.

APPENDIX

APPENDIX

The Appendix contains the original material in Ukrainian and English as transcribed from tapes as well as that which was not taped.

- (i) Reminiscences in the form of interviews, dialogues, or conversations are arranged alphabetically (in English) according to the last name of the informants, followed by a few pages of stories and jokes.
- (ii) Verses and songs in Ukrainian are arranged categorically as those dealing with the woman's (a) personal, (b) family, and (c) community life.
- (iii) A retyped copy of a page from The Dauphin Herald, 1933, regarding the lost child, is placed on p. 233, following the interview with Anjelja Toporovs'ka who related the incident.
- (iv) Informants' names.

In the process of selection, usually only that material or portions of it which depicts the woman was regarded as being relevant to this work and was utilized. The reader will thus find that in some instances only excerpts of certain songs and poetry had been presented in the Appendix while the complete originals remain in the possession of this writer as her personal archives. However, it will be observed that exceptions to this rule have been made in certain instances,

where, for the sake of the preservation of the whole the material was rendered in its entirety.

The dialect of the people interviewed was preserved and the contents of the conversations was presented as taped except for repetitions.

The modified version of the Library of Congress transliteration was adopted and the table was submitted at the beginning of this work. Quotations from prose are translated, while those from poetry are transliterated. Since the sense, rhythm, rhyme and beauty would be lost in translation of poetry, songs or jokes, they were not translated. All Christian names as well as surnames in the translations appear in transliterated Ukrainian, not in the Anglicized form, e.g. Anjelja Toporovs'ka, not Nellie Toporowsky. Also, for the sake of consistency, this writer's Ukrainian Christian name Dokija was substituted in conversations for its equivalent English form Dorothy.

Regarding punctuation, the brackets enclose the writer's explanation, correction, translation or source of quotation. Where the authenticity of the information may be questioned, the explanations in brackets are initialed to show that the writer researched them.

INFORMANTS

	Page
Bendas, Marija	98
Bohoslavets', Anna	102
Hajka, Marija	112
Hrebenjuk, Marija	122
Jaholnyts'ka, Marija	131
Kasijan, Sofija (Sister Jelesaveta)	137
Korets'ka, Marija	141
Nykoljuk, Sofija (Sister Mateja)	144
Paljuk, Kateryna	147
Poljans'ka, Anna	163
Popovych, Oleksandra	168
Smigel, Anna	178
Stechyshyn, Savelja	183
Stratijchuk, Sofija	195
Toporovs'ka, Anjelja	204
Trach, Marija	235
Tsipyvnyk, Anna	247

СПОГАДИ

CONVERSATION WITH MARIJA BENDAS

(Abbreviations Used are: M. for Marija, D. for Dokiya)

- D. Mrs. Bendas, as one of my former teachers, I'm wondering if you could tell me something about your early experience as a school teacher of Ukrainian origin.
- M. Well, first of all, Dorothy, I must say that it is a very great pleasure to meet you again. I was very thrilled to know your father and mother who were very kind to me when I was teaching from 1937 to 39 at Belgrave School, north of Melfort (Saskatchewan - D.C.). Now, my early experiences were such: I graduated from Normal School in Saskatoon in 1931 and didn't get my first school until 1932 in March, and I taught at Kamsack. I believe I was the first teacher of Ukrainian origin to teach in that particular school. It was called Luzanne. As a matter of fact, last fall I visited the area, and the school is no longer in existence there. Of course, with the modern conditions the children are bussed in.

It was rather difficult for me to get my first position because my maiden name was Marie Katerynychuk -- Marija Katerynychuk -- and if I sent an application of which I must have sent at least a hundred in one month, in June, they were not considered. In the forties when I taught and in the fifties, I didn't have that difficulty, but in the early days, teachers of Ukrainian origin usually found their "birth" (job - D.C.) in a Ukrainian area.

Now you ask me, please, what experiences would you like me to relate to you?

- D. Well, I thought the fact that you never stated whether you were a Miss or a Mrs. on the application form was quite unusual, so perhaps you can say something in that regard.
- M. Yes. In 1933 I married Orest Bendas, who at that time was taking law, and later, in 1937, practised law in Prince Albert while I taught at Melfort for about two years. When he went to Prince Albert to practise law I had to -- excuse me, I'm a little bit out here. In 1935 I went to teach in Foam Lake and I believe I was about one of a hundred and twenty-five applicants to the school and I didn't sign anything but my married name, Marie Bendas. Because of the economic situation during the thirties, married women weren't given preference or even considered for positions. When I arrived at Foam Lake, I believe I came on a train from Saskatoon, on a Saturday, I was driven out to my home where I was going to live in the district of Ashdown, about six miles south of Foam Lake. On Monday when I went to school I put my name on the board -- Mrs. Marie Bendas -- and the children apparently must have gone home and told their parents that I was married. The parents said, "Oh, no! We have hired a miss. She didn't say she was married." But then afterwards, I explained the situation.

I just said, "Well, you didn't ask me whether I was married or not and I just signed my name, my signature." The reason quite a number of married women in the thirties did this is because married women were not given jobs. They simply were not considered.

- D. Why would that be so?
- M. Because there was a scarcity of jobs and married women were considered dispensable. Her husband was responsible for her upkeep and that was it. And a married woman just simply didn't have a chance. Single people were the ones who got the jobs. Of course a married man would get a job but not a married woman. There was an oversupply of teachers because, when in 1935, I arrived at Foam Lake there were a hundred and twenty-five applications that the secretary had left after a Board meeting for my perusal and I was quite astonished at this because many of them had Arts degrees and degrees in Education. I had my Normal School and a grade twelve certificate, of course, and besides that, knowing that I was going into a district that had Ukrainian population, I had stated that beside my music education where I could teach choir and instruments I could also teach and was willing to do so -- I could teach Ukrainian after school and which I did in all the Ukrainian districts in which I taught. As a matter of fact, to wind this area up in which you're interested, I believe I was the first teacher of Ukrainian origin in about three or four districts. Prelate was one of them, Foam Lake was one and Riverside district where I taught in the early forties just outside of Prince Albert.
- D. I'm wondering also, if there was anything outstanding, something that you remember very well, in the way of hardships, either your own or maybe that of other women that you remember from those years when you taught in various districts.
- M. In the thirties, I would say one thing -- that I loved teaching. The children I loved -- I really did. But my great difficulty was that I was brought up -- I was born and brought up in Saskatoon and I had never set foot on a farm or lived with a rural group of people until I went to teach at Kamsack; and this was a very great adjustment to be made. I'm certain that I made many errors as a young woman of nineteen and up, and if I had been a girl who had been brought up on the farms, I would have been able to adjust better. The farmers had difficulties and so did I. I think that part of my difficulties with health in the forties came from those early years because, as I mentioned to you before we started this taping, that your younger brothers and sisters had to come three and a half miles from Brett to the school where I taught near Melfort. They would come from one direction and I would come about a mile and a half through deep snow from another direction when I couldn't get a ride on the stone-boat; and I would have to thaw out not only my hands but also theirs. We would all be in the same boat. There were the difficulties that -- that clothing wasn't quite as good as it is today and there were many other experiences. There was one experience in Prelate when I taught there, also in the thirties, that I will never forget, is that I lived through what amounted to a hurricane. Well! these things happen, you know, and it was really a funny situation because I was living in a teacher-age with the cellar filled up almost to the floor. The school was near

the banks of the South Saskatchewan river. When I saw the black clouds whirling across the prairies over the hills and could hear voices from my neighbours -- the Chernets'kyjs and the Rajchyba families telling the children to bring in the cows and other animals, I knew that there was going to be something quite bad up, you know, something unusual happening. I ran to the school and managed to put down the windows, got to my teacherage and managed to get the door shut behind me just in time to keep the wind out. Then for three hours from about eight o'clock to eleven that house just shook and I had no way -- that small -- it was a frame teacherage. They usually were built quite flimsily. I expected it to be blown away. There were granaries which were turned over, there were cars blown off the road, then there were telephone posts down and so on, but somehow my teacherage survived. I couldn't even go down for shelter in the cellar because it was filled with water. They pumped it out after that.

- D. Yes. I can relate similar experiences, too. Did you live alone in the teacherages or did you board with another family?
- M. I usually -- what I did when I arrived I liked to live in a teacherage if there was one available till about Christmas time, then moved in with a family for January and February and about March or April I would go back to the teacherage. But in a number of places I boarded.
- D. What about social life for a girl like yourself who was raised in a city and accustomed to city conveniences, then of course you were close to the theatre and dance halls, and things like that. Did you find yourself very isolated in the country?
- M. No, because first of all I was a great reader, and my husband used to send me books all the time even from Prince Albert and Saskatoon when I was teaching. I read everything in the libraries first in the schools, then I borrowed from everybody in the district no matter what they had available and I read a great deal. Then I was kept busy most of the time with teaching and preparing lessons and what not. If I was in the teacherage there was the housework to do, the banking even of the house, bringing in the wood, getting the children to chop the wood and stack it for you and so on. Socially, there was always the church life. In Foam Lake, for instance, I belonged to the Home-Makers' Club. I joined them wherever I went and then, of course, being a member of the Greek-Orthodox Church (Ukrainian - D.C.), I always joined the Ladies' Clubs. When I was in the Foam Lake area I organized a branch of the Ukrainian Women's Association, so that -- and the dances, of course. I was married but that made no difference as far as the families I lived with or associated with. When they had a dance at any of the halls, I went to them. They were usually church halls -- Greek-Catholic and Greek-Orthodox halls. That's where I usually went. And going to town, picking up rides with people in the wintertime with -- what did you call those enclosed -- ?
- D. Vans?
- M. The little vans with a little stove. Well, that was a great boon because I remember in 1933, when I taught at Vonda, it was quite a hard-

ship to go twelve or thirteen miles in a sleigh.

- D. The winters in those days were so severe; I think, much more so than they are now.
- M. I think our clothing was much different.
- D. We had no fur lined boots at the time. We had what they called "vanianky," the felt ones.
- M. Yes, yes. I remember that at Hudson's Bay in Saskatoon I had bought myself what was then considered very modern, and I believe I still have them in my trunk at home. They were shaped like a spat around the ankle, but went up to your knee, and they were felt. They were very heavy and extremely warm; and then I knitted a top which went further. Then of course you wore heavier underwear and mitts and so on. The clothing that is worn now of course is light by comparison -- much better.
- D. Well, Mrs. Bendas, these reminiscences are really very interesting and very valuable to me. I had no idea I would bump into you, to-day. I'm really very pleased and very grateful to you for these few words that you shared with me. Thank you once again.

Recorded at the home of Mrs. Stechyshyn, February 12, 1977.

РОЗМОВА З АННОЮ БОГОСЛАВЕЦЬ

Скорочення: А - Анна, Д - Докія

- Д. Пані Богославець, я говорила з одною вашою знайомою і питала її чи не знає когось що дуже цікаве життя мав. Вона якраз подумала про вас і коли я до вас потелефонувала, то ви сказали, що моглибсьте цілу книжку написати про своє життя. Я не хочу цілої книжки, тільки яких пів години від вас - почути, так вкортці цілий перебіг вашого раннього життя тут у Канаді. Може спитаю вас з котрого ви села походите?
- А. Містечко Солотвина, повіт Богородчани
- Д. А це де, менше більше ? Деся коло Карпатів?
- А. Під горами карпатами.
- Д. Ов, то ви так ніби з гуцульського роду ?
- А. Так, є.
- Д. А кілька ви мали років, як ви приїхали?
- А. П'ятнадцять літ.
- Д. І котрого це року було?
- А. 21-го року.
- Д. То ви всі - ціла родина приїхала?
- А. Три сестри і один брат.
- Д. і родичі?
- А. і мама, а тато були в Канаді; поїхали 1914-го року і 21-го року нас взяли з мамою до Канади.
- Д. Ну, а тоді, як ви вже в Канаді опинилися, ходили ви до школи тут? Мали нагоду? Ви мали п'ятнадцять років.
- А. Но, я не мала нагоди йти до школи, бо я була подлук їх

установи за стара до школи.

Д. А малисьте нагоду пізніше йти до вечірної школи?

А. Є, я пішла до вечірної школи і навчилася троха читати

- улиці, як називаються. Ха-ха-ха - -

Д. Ви, як приїхали до Канади то певно думали собі де би то працю дістати якщо ви до школи не ходили.

А. Я трошка працювала на фермі - збирала бараболі і тела напусточку і бурачки і таке всьо, якийсь час, в літі.

Д. А потім?

А. А потому пішла працювати до жидівського інституту, де тримали діти малі без мами і без тата.

Д. ... такий сиротинець?

А. такий сиротинець був.

Д. І довго ви там працювали?

А. Я працювала два роки.

Д. Коло якої роботи?

А. О, багацько ми си рибки настругала і нарізала і сервувала діти, давала їм на кавнтер а другі дівчата забирали і приносили до стола.

Д. Приготовлялисье їду?

А. Є, приготовляла. Голубці сі наробили, пиріжків сі наробили і всього наробилисі.

Д. А платили вам незле?

А. Досить добре платили, бо в той час двадцять п'єдь долярів то були дуже великі гроші. Отже вони файно платили. І файне помешканя мала. Спалисьмо на другім поверсі, файне ліжко, досить нас робітників файно обходили...

Д. То це було в Вінніпегу?

А. Є, то було в Вінніпегу.

Д. Ви приїхали зі Старого Краю просто до Вінніпегу?

А. До Транскони.

Д. І тато дістав працю в Трансконі?

- А. Є. тато працював в Сієнерській Компанії коло енджея, наповняв його, щоби ішов добре.
- Д. А як ви стрінулися з своїм будучим чоловіком? Ви знали його з Краю?

А. Я знала, бо ми до одної церкви ходили.

Д. В Краю, чи в Канаді?

А. В Краю. Мій вуйко був з його кузинкою одружений. Так що я приїхала 21-го, а він приїхав 24-го. Його хресний батько спровадив до Кенори, Онтеріо. Він там працював коло дерева, як різали дерево, штири роки працював. Він приїхав до Транскони відвідати всіх Солотинських людей. І сказати ми так як були приключена фамілія і так що я його повела по Вінніпегу подивитися на Вінніпег. Він був три дні, відтак поїхав до дому до Кенори і ми сі переписували рік, а за рік він написав чи би я вийшла за него заміж. А я кажу "я думаю". А він сказав може батько не дозволит щоби тебе забрати до Кенори. А я кажу, "то нічого я піду до Кенори". А потім він приїхав і ми сі подружили. Тато дуже гарне весілля зробив. Було п'ять сот людей на весіллі. І так що мамин брат - мій вуйко був форманом у Сієнара і його бас сказав що най твої сестри "сон - ін - ло" до Кенори не йде, я йому роботу ту дам, так що він дав роботу йому що він працював в Сієнара.

Тато працювали таксамо; хтіли велику хату збудувати для своєї родини, а маленьку мені дати але нещастє сталося. Тато різали машиною "бай-фори" і нещастє що пилка пристала, вони потегнули дошку і дошка ними кинула до хати, до фундайшину і тато зломали шию. дошка вдарила їх в лице, так що тато стали неживі за пару хвилин. Є, і так мій чоловік заопікувався дітьми - моїми двома сестрами і братом, посилали до школи і він був господарем, перебрав мамі до помочи. Так що вони були в Трансконі до 33-го року.

В 33-ім році ми купили землю на Іст Сен Пол і там пішли на фарму, корчували дуби і виробляли землю. Він працював в Сієнара, вдень ішов до роботи а ввечір ми дуби корчували. І так викорчували троха дубів, побудували хатчину, маленьку але важненьку. Відтак збудували стаєнчину. Продекувала поросятка, индики, курочки і всьо. І мама прийшли і жили з нами на фармі. Ми досить добре працювали, добре нам йшло коротко, хоть мій небожчик працював за тяжко. Коровочку мала, молоко доїла і возила на маркета. Продавала на маркетах огірочки спеціальні і всьо. Люди приходили і ще собі збирали малини. Я їм танче ціну давала бо вони сами прийшли і собі збирали.

І робили в мене великі організації, так як Шашкевича організація робили пікніки. Я їм підпомагала, бо так як сказали що в той час було прикро дуже заплатити навіть "текс" в 37-ім, чи 8-ім. І з Інституту Просвіти робили...

робили в мене пікніки. Отже я помагала для своєї української, казати, родини і організації дуже багато і тепер хоть я вже в місті мешкаю, але пробую чим найбільше - так як от був Український День /Український Тиждень -дч/, то я торік займила роботу і сего року таксамо, зібрала пару центів там і так далі. Отже я пробую чимнайбільше аби українські люди і Україна підростала хоч ми на чужині але щоби підростали нагорі.

І я би просила - я дітей не мала і не маю, але матерів прошу щоби посиляли до українських шкіл і учили українські танки і так далі. Бо я належу до УНО товариства /ОУК при УНО - дч/ і там дуже танцюють і пробують діти виучити щоби знали по українськи і файні танки і музика і всьо.

- Д. Тепер ви пані Богославець, я знаю, вмієте дуже гарні гердани робити. Вас і вашу сестру паню Нижник нераз запрошують до Колегії св: Андрея на літні курси показувати дітям і студентам як робити ці гердани. Де ви навчилися гердани робити?
- А. Я се навчила дома, як я ще була на своїй Західній Україні. Бо ми сказати так як межа в межу з гуцульщинам. Отже в нас то то дуже робили - гердани, кожухи і то вишивали пацьорками і дуже ходили і навіть на постолох вишивали так файно пацьорками.
- Д. Чи ви то робите і в Канаді? Вишивалисьте які постолы або кожухи, чи тільки гердани?
- А. Тільки гердани. Але я годна робити бо мій батько робив постолы в краю і продавав...
- Д. І ви вмієте то робити?
- А. Я постолы вмію робити. Я навіть була в Монреалю і там едону паню навчила ... вона професорка і я навчила її гердани робити і навчила її постолы. Я взяла паперу і зробила і сказала як постолы, бо вона каже "ми для дітей хтілиби постолы щоби на концерта мали наші гуцулы і ми не знаєм. Я всюди ходила по тих шумейкерах і ніхто не знає". А я кажу "пані я вам зроблю" і я її зробила і вона мені дуже подякувала.
- Д. Ну то дуже гарно, що ви їм дали цей взірець як робити постолы. Я навіть сама не знала, що ви таке вмієте, бачите...
- А. О, є. Мій батько то то робив. Ми з під гуцулів то там найбільше в постолох.
- Д. Чи ваша мама також вміла це робити?

- А. Но. Мама лише добре знала печи і варити. Перша кляса була кухарка – паски, короваї для молодих, то ціле там містечко приходило, щоби вона зробила коровай як ся віддавала дівчина.
- Д. Чи це в Краю ви кажете?
- А. В Краю.
- Д. А в Канаді пекла короваї?
- А. О, є. Таксамо, моя сестра една, вона сказати є кухарка, працює в ресторації.
- Д. Котра?
- А. Параня Мороз. То вона працює дуже добре і вона дуже таксамо випікає.
- Д. Коваї?
- А. Є!
- Д. А ваша сестра пані Нижник робить короваї?
- А. Є. Вона таксамо. То мама навчила нас всьо в порядку. Казала "діти вчіться! бо колись прийде на вас черга що ви змусити робити".
- Д. Ну, то дуже гарно! Тепер ви можете другим молодим показувати...
- А. Є, є.
- Д. Ну, то чекайте. Ми тут говорили про ці короваї і так дальше, а ми зачали з того, що ви оповідали, як ви тут на Сейнт Пол фермерували і ваш чоловік працював днем а вечером ще на фермі працював. Що ви таке там робили більше на Сейнт Пол поза те, що ви корчували і господарку свою провадили. Ви сіяли збіжа і городину садили?
- А. Городини дуже багацько – цибулі і капуста і бараболі, то по яких тридцять тонів кожного.
- Д. І ви мали машинерію то всьо обробляти?
- А. Є, були трактори і працювалам з трактором сама.
- Д. Самі трактором робилисьте?
- А. Є, і привозили жінки які пололи бараболі, потім в осени збирали цибулю і все.

- Д. Ви продавали, мали там такий стенд, чи возилисьте то на ярмарок?
- А. Я возила ту на ярмарок. Стояла... мала такий стенд і продавала всьо - городину ... і дуже любили мою городину і шалати і цибулі і всьо. І багатько я тут продавала, а найбільше возили до "голсейла", або приїзджали й забирали тонами.
- Д. Ну, то гарно. А чи там на Сейнт Пол було багато українців, чи сходилися на весілля?
- А. Так, робили чайки, весілля, дуже гарно...
- Д. Я знаю що ви вмісте багато пісень співати весільних.
- А. Є,є. Спеціально казали мені пісні співати, о, я співала, бо там віддавали дочку тай сесе там кума була ...
- Д. Ви вже в Канаді навчилися цих пісень співати, чи ще знали з Краю?
- А. Но, з Краю. Я любила йти на весілля в Краю. Сіла на пец, сховалася, я була маленька... і то є природа моя, бо так як мій вуйко, то він був музикант, був капітан і він музику військову учив, а я завсіди йшла як він діти учив співати і я за ним співала.
- Д. Ну, то дуже гарно.
- А. А приїхала до Канади то належала до товариства, то ми мали хор, то таксамо пристала до хору і співала туй.
- Д. До котрого товариства?
- А. В Трансконі до Читальні Просвіти.
- Д. І хто там вчив хор?
- А. Е, бачите, вже забула хто.
- Д. А ви знаєте, як той хор називався?
- А. Но, забула як, чи то хор Читальні Просвіти, чи як назвали.
- Д. А ви тепер таксамо належите до Транскони?
- А. Так.
- Д. До церкви православної?
- А. Є,є.

Д. і до товариства належите?

А. Є, до жіночого.

Д. Ви казали, що ви ще належали до інших товариств.

А. Є, до Шашкевича на Юклид ... товариства Маркіяна Шашкевича і до УНО роками я належу до жіночого товариства /ОУК - Організація Українок Канади/дч/, бо мій муж там належав до Стрілецької Громади і ми їздили з Транскони завсігди на концерта, на всьо. Він був перемучений і я була перемучена, але ніколи не обминули. Все ішли.

Д. Я бачила ... ви мені показували свою грамоту, що вам дало товариство ОУК при УНО за вашу активну участь.

А. Є,є. ми кожду членкиню обдаровували котрі довгі літа там ходили і працювали.

Д. Ви також помагаєте при таких різних імпрезах що жіночий КУК робить. Фольклору ми маємо в Вінніпегу, то ви дуже любите на такі підприємства ходити і полагати.

А. О, так! так! Я лину поки я годна ногами путати, ха,ха,ха.

Д. Я не знаю вашої сестри пані Мороз, але пані Нижник також дуже активна всюди, дуже любить полагати і не тільки те, але вона таки бере провідну участь.

А. О,є!Вона їздить з виставами по цілі Канаді. А тепер вона належит до єдного клубу де ті старші сходяться, там коло Ітона, я забула імя, то вона з ними їхала навіть до Гаваї.

Д. О - о - о !

А. То там була три неділі. Подивиласі на другу землю, на другі люди, є!

Д. А про себе ви любилиби ще щось сказати такого, що може я про то не знаю. От довідалася про всі ті організації, що ви до них належали, довідалася що ви коровай печете і з герданами і таке все. Може ще щось більше такого ви хотілиби сказати про себе що я не знаю.Що ви любите робити? Ви вишиваєте?

А. Є,є.

Д. Показувалисьте мені свої вишивки... Може ще щось такого робите? А цвіти робите або плекаєте в городі?

А. О так, я на городі плекаю. Як була на фармі то я цвіти продавала і малини продавала і тріскавки чи як того?

- Д. Так, так. Ну я колись до вас прийду записати ще ваші весільні пісні, що ви так гарно співаєте, бо ви знаєте дуже багато різних і може не тільки весільних, але й народних та всяких інших. А як ваше життя було тут у Канаді? Ви розказували, що заки ви віддалися, то працювали то тут то там, щоби заробити. А як ви вже віддалися як можна сказати, що ваше життя було веселе, чи не дуже веселе? Ви кажете, що дітей у вас не було, отже ви дітьми не журилися.
- А. Не мала щастя на діти, але ми думали двоє дітей взяти за свої. В 48-ім році побудували гарну хату для дітей і зробили "аранджмент", що за два місяці мали діти взяти, а туй чоловік - пішов на поле, посипав порошками від тих мухів, щоби не їли бараболі. Було десять жінок працювали, пололи і він прийшов ... песок коло него був і він прийшов близько трока брати порошку а туй нараз хмарочка зайшла і загриміло і нараз і мого чоловіка забило.
- Д. О - о - о !
- А. і собачку коло него забило. Отже я би радила ... я знаю, що мій дід і прадід казав, що як гримит аби ніколи коло худоби або коло собаки, або й коло дерева не стояти ... шоби не стояти бо то притягає лектрику і може збити грім колинебудь. Отже моя доля пішла так...
- Потім я сама була там і наймала, але то не можна було для мене самої того вести, отже я продала і забрала-си до Вінніпегу і живу в Вінніпегу в місті. І так сумне життя, але що зробити? Муситься проживати.
- Д. Так, так. То дуже страшно! Нещастя таке несподіване, що якби знав то... Якби якесь велике, але не дуже гриміло так багато, лише трошки, кажете.
- А. Лише хмарочка надійшла і загриміло і туй сонечко засвітило і то всьо. Є. Але собачка і він погинули в мінуті!
- Д. То мусів бути страшний удар для вас!
- А. О, то дуже! і ще що я прийшла зо шпиталю що я мала маленьку операцію, то ще заледво що ногами путала. То дуже удар для мене був.
- Д. І ви мусіли ще й похорон відбутти.
- А. Є, і відбутти того всьо ... В моїй фамілії то ніхто не слабував. Батько став забитий, а мамин брат встав напився води і впав і на серце, мої мама в 42-ім році вийшли надвір, трошки змерзли, дістали гарячку, то було в септембру у п'ятницю гарячка їх нараз кинула, сестра закликала лікаря а він сказав, що то вони дістали таку флю малу. Забрали маму до шпиталю, а в неді-

лю мама попрощалися зі сим світом.

Д. То страшно, так дуже раптово!

А. І такий я дуже великий удар на своїм житті... бом усьо бачила на свої очі. Я тата бачила в крові. Я вуйка бачила в смерті. Я маму бачила в смерті і так-само свого небожчика зобачила. Його амбулянс забрав, я думала що то нічого, а потелефонував доктор що його нема - його забило. Отже я прийшла щоб його побачити нім його забрали до Завідовського. Так що волосся було на голові згорене і на грудях тота летрика спалила таксамо.

Д. Але ви мали дуже доброго чоловіка. Ви мені розказували, що він дуже добрий був для вас і ви бодай хоч там не бідили, бо деякі жінки мали таких чоловіків, що їх били і всяке бувало, а ваш чоловік був дуже добрий для вас.

А. О-о-о, то такого чоловіка я не думаю що хто на світі має, як я мала. Ми працювали і з худобою і з курми. "Ганю, що ти думаш що нині робим, а що завтра"? А я кажу "Михаїле, а що ти думаш по твоїй думці"? А він каже "...так і так", а я кажу "то сто процентово ти добре сказав". Часом він дає запитання мені, тай каже "так і так".

Д. Дуже добре згаджалися!...

А. То така ко-операція! Він на мене на життю ручку не поставив, ні нічого. І сказати так: ми належали до Транскони до хору, ми ся напрацювали, але однако "їдьмо бо нині мають пробу хору". То їдьмо. То було шість миль і ми їхали.

Д. То дуже добре. Ви однако думали.

А. Однакі думки де ми не пішли то так сказати ... Пішли ми на забаву. Я кажу "Михаїле, бери гарну дівчину і гуляй, бо я як прийду додому, то можемо погуляти, а ти бери дівчину й погуляй". Бо так як моя знайома, то вона дуже була заздрісна своєму чоловікови. Як чоловік взяв два рази гуляти другу даму, то вона каже "ти сідай туй, чого се розтанцював?"

Д. А ви не були ніколи заздрісні?

А. Я не була. Я тим раділа що він файно. А мене хто взяв гуляти, то таксамо. Ідемо меже люди то маємо кооперувати з людьми. Не пані?

Д. О, так! Ви дуже були веселої вдачі.

А. Двадцять і три роки я мала таке життя, що я не думаю,

що хто на світі таке мав.

Д. О, то чудово! І ви самі такої веселої і жартівливої вдачі, не заздрили нікому і дуже любите людям помагати. Це дуже, дуже цікаво. Також я бачу що ви любите церковне життя. Чи ви були сестрицею в церкві?

А. Є, є.

Д. ... і тепер в Трансконі будують іконостас в церкві то ви пожертвували велику суму грошей, аж вісім сот доларів на цей образ тайної вечері, який знаходиться над райськими дверми в іконостасі... і це є в пам'ять вашого чоловіка.

А. і батька мого.

Д. ... чоловіка й батька... То дуже, дуже цікаво і дуже гарно, що ви таке зробили. Лишиться пам'ятка на довгі роки, на вічність.

А. Бо, то нова церква, то лиш пару літ, як вони її збудували.

Д. Так, то нова церква, нова громада, дуже працьовиті жінки там при тій громаді.

Ну, то ми пані Богославець будемо вже кінчити.
Я вам дуже дякую за ці ваші гарні і цікаві спомини, якими ви зі мною поділилися зі свого раннього переживання в Канаді.

Всього найкращого вам бажаю!

Записано в домі пані Анни Богославець у Вінніпегу

13-го червня 1977 року.

РОЗМОВА З МАРІЄЮ ГАЙКОЮ

(Скорочення: М - Марія, Д - Докія)

- Д. Ми є тепер в домі пані Катерини Палюк, у Вінніпегу, і тут вона має гості - її знайома, пані Гайка є тут. І я любила би з цєю пані Гайкою трошки поговорити, щоби вона нам дещо розказала про своє життя. Ну, пані Гайка, ваше перше ім'я є Марія, так?
- М. Марія.
- Д. І чи можете сказати нам кілька вам років тепер є? Ви ще дуже молоді виглядаєте, але... кілька вам років?
- М. Та вже сімдесят сім буде.
- Д. То се значить, що ви роджені дев'ятнадцять сотого року, так?
- М. Та певно, що воно так?
- Д. А де-ж ви проживали до цього часу? Чи ви в Вінніпегу живете?
- М. На фермі таки.
- Д. А де ви... Ви роджені таки в Канаді, чи в Старім Краю?
- М. Но, я роджена в Вінніпег Біч.
- Д. Ви роджені в Вінніпег Біч? Ну, то мені знайома місцевість. Там ви довго проживали?
- М. Де?
- Д. В Вінніпег Біч?
- М. Я як звідти з Вінніпег Біч приїхала до Арнес, то я там мала вісім років...
- Д. І ви ще далі в Арнес?
- М. Я ще далі в Арнес, і так до сего часу.
- Д. А де той Арнес, скажіть нам?
- М. Я мешкаю дванадцять миль від Гімлі, в Арнес.
- Д. Ну, то Арнес є дванадцять миль на північ від Гімлі, то ми вже знаємо менше більше. А тепер скажіть, яке ви мали життя там на півночі, в тих лісах, бо як ви мали вісім років, кажете, то ви вже в той ліс перебралися, отже се було дев'ятнадцятьсот восьмого року. Отже вас було кілько дітей в родині?
- М. Три брати було а одна сестра, а я була друга, і як ми там доїхали і ми мали... сказати таксамо за худобу що ми мали

худобу — штири корові і штири бики. І ми приїхали були у марцю, там за ту Гімлю, бо то були великі дуже сніги. Не було дорогів таяк тепер. Ми заїхали і там не було стайні, не було хати, но тільки шо такий зруб. Брат був старший, поставили, не було ні то поліплене, ніц, но наклали гіляків зі спрусів на ту стайню, а хату то були таку поставили маленьку і вони мусіли копати яму і місили глину і мусили так ті дзюри заліплювати, бо було зимно.

Д. І се ви в марту то робили?

М. В марцю.

Д. Ви копали яму в марту?

М. В марцю, є! Яму в хаті... копали яму...

Д. То вперед хату поставили і там розгріли і тоді копали яму.

М. ... яму, і тоді ліпили ті дзюри.

Д. О-о-о! так ви робили.

М. Є...є.

Д. То се ви пишетеся Гайка по чоловікові, а як ваш тато називався?

М. Вишневецкий, то... Войтко Вишневецкий.

Д. Войтко Вишневецкий, ага! ага! Ну і ви вже так до весни бідували. Чи щось пам'ятаєте з тої біди, взимі, заки ви дочекалися весни?

М. То місис я і не дуже то так памятаю, але шо то мені мої мама розказували, знаєте. Я троха памятаю, а решта шо розказували. Як ми вже ту були знаєте до весни, прийшло на весні, вже стала трава на дворі, корови ті пішли пасти-се, всі штири корови нам погинули.

Д. А то від чого?

М. Ми як йшли на піхоту з Гімлі сюди до Арнес, а то в марцю було зимно, а прийшло до тої стайні, а стайня замерзла а корови були тівні, знаєте, і воно лижило на ті землі замерзлі і вони застудили шпіг в ногах. А вже прийшло в маю, вони пішли на двір пастися і всі корови погинули. І ми не мали ані молока ані ніц. Я мала брата маленького, мав йно рік, то не було ані молока ані ніц. А ми мали такі жорна...

Д. Я знаю які жорна.

М. То ми мали жорна, ми мололи жито, то ми з тої житної муки то ми пекли хліб бо білої не було за шо купити і не було де... не було Арборгу, не було Ривертон, тільки една Гімля була, а то дванайцять миль до Гімлі, знаєте. Бики?... було штири, бики були, а корови погинули. Ми не мали ані молока, ані нічого. І так ми мололи то жито на хліб, а мої мама знов, таяк пражили жито, щоб було бравн, ми мололи то, ми пили каву чорну з того, бо не було ані молока ані ніц.

То ми так, о-о-о не знаю кільки ми так тото бідили, потому на весні, як нам корови ті погинули, то я ще мала брата і дві сестрі такі так як по татови, бо мої мама віддалися були за тата, то вже тато були вдовец. То потому вони нам були дали одну корову, то ми так при ті корові то ми вже так може яких... може три, штири роки при ті корові, бо не було де купити, не було де купити і не було за що.

Д. Хто вам дав ту корову, я не зрозуміла.

М. Моя сестра дала з Вінніпег Біч була.

Д. О! о!

М. Бо я мала ще дві сестрі і брата в Вінніпег Біч, так як по моїм татови, бо мої мама то були дівком а тато були вдівець. То вони нам були дали ту корову, то ми може яких три роки при ті корові вже були. А малисмо корову, знаєте, що мала тельс, ще було може в марцю, а хата то така була як той во... та во хата, знаєте, і корова мала тельс, а в зимі зимно, знаєте, то ми брали корову і тельс до хати.

Д. Так, я вірю, я вірю.

М. ... і в хаті було, є. І потому на весні та корова загинула, а то телетко град забив.

Д. Грім забив.

М. Грім забив, знаєте. Йшов в ночі град, а воно сховалосе бідне коло дверей, і град в него бив, і знаєте тую плінку під сподом, де град вдарив, то плінку під сподом...

Д. Пробило? О, то таки град...

М. Град, град.

Д. Я думала, що грім вдарив.

М. Но, град.

Д. То град так вдарив?

М. Воно з того боку стояло під стіном, а з того боку град йшов, і то його било, і то телетко загинуло, і то ще була ялівочка. Ми се тішили що більше худоби роздобудим і то телетко загинуло. То ми се лишили... Штири бики було а корови всі пішли. То ми се так набідили!

А то то що ви кажете, що тато були вигнали на двір... Нам... вже потому пізніше то вже там було більше людей приїхало, але то всі такі були бідні, не мали... і... була дала нам трошки молока. І мама то молоко спражили і поставили...

Д. Хто? Хто вам дав?

М. Там єдні...

Д. Другі люди?

М. Сусіди, сусіди, ага... пів милі від нас мешкали... і вона

дала того молока і мама спражили і поставили на лавку, бо не було що инше ні нічо. А я була, знаєте, дівчиниско, і я си зробила ляльку.

Д. Ляльку?

М. Ляльку. Та я, як то діти, знаєте, та я колисала ту ляльку. Я собі так ходила по хаті і я зачепила ногом тоту, той банечок з молоком, воно се виляло. А мої тато вони сильно були злосні!

Д. Ага!

М. І я втікла на двір. То були спруси, а під спрусами не було снігу.

Д. О! о!

М. І я вже там сіла на тих спрусах, а то вже було трохи перед вечером, і я там сиділа доки се не смеркло, аж тоді до хати прийшла.

Д. І били за то ще?

М. Не били вже тогди. І то я де втікла... під ліжко ще.

Д. О-о-о!

М. І мама були добрі, але тато то дуже були злосні.

Д. Прикрі були?

М. Мгм! І так нам життя було! Потому брат мій помер, тато померли... о тато вже були померли... п'ятнадцятого року. Мої тато померли, якраз перед тим... перед войнов, у войну, бо війна се зачала в штирнайцятім, а вони п'ятнадцятого померли, а брат помер сімнайцего, якраз тогди коли я ся віддавала сімнайцего року, то мій брат тогди помер. І но я се лишила і ще був брат старший від мене, сестра була молодша від мене і той був шо я казала, маленький і мама се були лишили. То вже ми потому сами мусіли господарити. А так потому я се вже віддала, знаєте, а мама були з тим, шо я кажу, маленьким, то він вже потому виріс був, то він вже се був оженив, то мама вже були при нім на другі вже фармі. А як я се віддала, то я вже потому була, там само в Арнес, але вже на другі фармі.

Д. Але чи ви мали нагоду ходити до школи?

М. Га?

Д. Малисьте нагоду ходити до школи?

М. Я ходила місис до школи, але маленько, шо то я не знаю по ангельськи ні вогорити, ні балакати. По українски то знаю.

Д. А де ви ходили трошки, десь...

М. В Арнес, такой там в Арнес. В Арнес, але та школа називалася Джарослав.

Д. Ярослав.

М. Джарослав.

- Д. Джарослав? О то то певно по англійськи Джарослав, а по українськи Ярослав, так.
- М. Певно, є, є.
- Д. Ну, а учителі які були там? Українці чи чужинці?
- М. Українські були... той що я перший раз ходила, то був український.
- Д. Хто? Пам'ятаєте, як він називався?
- М. Стіф називався, а писався Качковский.
- Д. О, то цікаво! А він звідки походив?
- М. Ви знаєте я не знаю звідки.
- Д. І він приїхав десь звідкись, чи таки десь там в Манітобі?
- М. І він... він дуже був кривий на ноги тутка.
- Д. А довго ви ходили?
- М. Та де довго. Я ходила єдного року, то так ходила як без зиму, а на другий рік то я зачала ходити і я вже не ходила, бо мої тато не годні були робити, а брат був старший помер, знаєте, а я була старша і я мусіла вже всьо помагати і я до школи не ходила.
- Д. О-о-ов, ага...
- М. А до міста я не ходила до роботи...
- Д. А той учитель довго в тій школі вчив?
- М. Ви знаєте що я не годна запам'ятати.
- Д. А чи вчили і по українськи по четвертій годині?
- М. Є! Такі були книжки, знаєте, що на на єднім боці було по ангельське а на другім листку українське. Так тогди вчили зразу (Заувага: М. не зрозуміла мого питання).
- Д. І говорили в школі по українськи?
- М. По українски вогорили.
- Д. Так що вчили англійську мову по українськи, ніби українською мовою вчили?
- М. Є! є!
- Д. І багато там було дітей в той час... в школі?
- М. О було... вже потому там вже більше людей було, то вже було. Якраз я не памятаю кільки могло вже бути, але було може... а може яких трийдцять.
- Д. А ваші родичі навчилися по англійськи в Канаді?
- М. Вони ніц не знали. Вони не знали ні читати ні писати...
- Д. По англійськи не вміли?
- М. Но.

- Д. І по українськи не вміли?
- М. Но, вони ніц не знали читати.
- Д. По українськи не знали?
- М. Но, но, ніц не знали.
- Д. А чи той учитель учив дітей по українськи по четвертій годині чи ні?
- М. Но, він не вчив.
- Д. Ні.
- М. Но, він так вчив, як то в школі вчиться, до четвертої години.
- Д. Ага, так. Отже ті діти, що ходили до школи, то вони не мали нагоди навчитися по українськи, якщо їх батьки не вміли по українськи і учителі не вчили по четвертій по українськи, то вони не мали нагоди навчитися, правда що ні?
- М. То вони не годни були се навчити.
- Д. Ну, то чи там щось такого сталося може у сусідстві, щось таке, наприклад, що другі жінки переживали? Менше більше таке саме як і ваші родичі?
- М. Є, та то таке саме, всюда такі клопоти мали.
- Д. А як ви собі давали раду там з медведями і з вовками і з вужами? Були там вужі?
- М. Вужів там не було. Там були медведі тогди і муси були, бо то були великі... такі було великі ліси!
- Д. А випадків таких не було, щоби десь когось з'їло?
- М. Но, не було такого. Були медведі і всьо, але що нікого не було зїло. Часом медведі худобу злапали.
- Д. А ваш чоловік так само походить з тої частини, чи він... де ви з ним познайомилися?
- М. Він... він з краю був приїхав, то таяк на Силвер і він там був хлопцем. А так потому ми се познайомили і він так зі мнов се оженив і ми вже тут мешкали во аж доки він не помер.
- Д. І що ви робили? Так само фармарувалисьте?
- М. Фармарували. Малисьмо худобу і малисьмо поле, і вже фармарували на полю.
- Д. А ваші діти вже мали нагоду ходити до школи?
- М. Мої діти то вже знають по ангельски і балакати і читати і всьо вже знають.
- Д. А по українськи не мали нагоди навчитися?
- М. Га?
- Д. По українськи читати й писати ваші діти?

- М. О, денекотрі знають.
- Д. А як вони навчилися?
- М. Ходили на катехиз, знаєте.
- Д. О! Сестриці може вчили їх?
- М. Є... Сестриці там часом приїздили, то вчили...
- Д. Літом?
- М. Літом, літом. Є, то вони так знають.
- Д. То кілько в вас було дітей?
- М. Шестеро. Штири хлопці і дві дівчині.
- Д. То ви кажете, що ви маєте деякі тут в Вінніпегу, так?
- М. Одного сина в Вінніпегу і дві донці, а два сини на фермі, фермарами, а єдин в Форт Френсис.
- Д. А що то сталося недавно з вашою внукою, мені оповідає пані Палюк? Що то сталося, якийсь випадок страшний був?
- М. Вони їздили якраз... то якраз на Геловін рік минув. Вони їхали, вона була дівчина, вона мала бой-френд, і вони їхали, я забула як се гай-вей називас, то було в Онтаріо знаєте. Їхали, а то було в ночі, як вони їхали і два муси вилетіло на гару і вона забила.
- Д. А як то вони вилетіли на гару? Перед гару?
- М. То так перед гару, бо навіть єден мус то на той, як то називається, тронк чи шось...
- Д. Фендер?
- М. Но, но.
- Д. На той гуд, спереду?
- М. Спереду на той гуд впав. І вона бідна забила там відразу. Вона собі певно зломала карк бо зараз всьо спухло. А той її бойфренд був потовчений і був пішов до шпиталю, то він вийшов. А вона забила.
- Д. То страшно!
- М. А він мав но дві донці, то ще се но єдна лишила. І вони поховали таменька в Арнес. Він колись так само, син там в Арнес мешкав і він там навіть ферму має і він таменьки поховав, бо там є мої багато фамілії похованої на тім цвинтареві і він там хотів поховати.
- Д. А чи була в вашім життю і веселість? Чи була веселість якась - малисьте веселі часи, чи лише були самі такі прикри - нужда, сум і таке дальше. Малисьте і веселі часи? Як ви забавлялися там? Мали які весілля, танці, якісь забави, сходилисьтеся ви там, щось робили, мали яку організацію?
- М. Но, там організації нема, не було, але так во ще колись

ті старші люди, жили ще так, що я знаю, сходились так во собі часом десь вечерами там, то картів заграли та щось. А весілля хіба там були десь не колись, то весілля були в хаті, бо не було тогди ні галіз ні ніц, то там весілля були в хаті.

Д. І вмiли люди ті співати по українськи весільних пісень?

М. Ой, то ще й як! Дуже співали!

Д. Так! То вони привезли ті пісні з Краю.

М. Є, то вони з Краю ті пісні, є. Тепер вже нема, але колись того було, є. То тільки там люди тої веселости мали як десь були на весіллі, є.

Д. А так о, малисьте якісь сходи́ни, так що посходяться десь до одної хати, може якийсь ювілей кому справляють, або христини, або день уродин, і щоби мали таку забаву і поспівали собі й трохи забули за біду?

М. Но, не було там такого.

Д. Ні?

М. Но. Вони там не мали нігде так сходитися, щоби навіть во і до хати, але не було того. Хіба тільки що там десь на весіллі були, во то що кілька мали веселости.

Д. Але є там церква? Ви ходите до церкви?

М. Є, там є.

Д. Яка там церква є? Де? У Арнес чи в Гімлі? До котрої ви церкви ходите?

М. Вона там є в Арнес, на контрій.

Д. О, є українська церква?

М. Українська церква на... там на Арнес є, не в місті, но там на контрій.

Д. На околиці є. І маєте священика, що доїздить?

М. Раз на місяць доїздить теперка, бо нема там священників, знаєте, то вони дають... у Гімлі той священник в Гімлі о там є... як то се називає що він там мешкає?

Д. Резиденція?

М. Резиденція, то він там мешкає, то він по контріях їздит раз на місяць. Але він добре не годен. Він був дуже слабкий, то якогось були другого надали що прийде, а тепер по трошка йому ліпше, то він раз на місяць так доїздить таменька.

Д. А ваші родичі вже тут в Канаді подружилися, чи ще в Краю?

М. Но, в Краю.

Д. Так? То може моглибсьте щось мені сказати про свою маму. Кажете, що вони жили в Вінніпег Біч чи де то так?

- М. В Винніпег Біч є, жили.
- Д. Отже скажіть мені щось про свою маму.
- М. Як вони приїхали були до Канади, вони приїхали були до брата. Брат не мав навіть доброї хати, бо він приїхав хоть був борше, але що він був бідний. Так само не було, знаєте, ні грошей не було де заробити...
- Д. А де брат був?
- М. В Вінніпег Біч.
- Д. О, Вінніпег Біч.
- М. І вони приїхали там і вони казали що він мав хату, але та хата не була скінчена. Но так трошки було дощок і тільки що була обліплена. Як вони приїхали до брата і вони вже там остали в брата, знаєте, щоби потому тато мали собі десь заробити, десь поставити хату або фарму взети десь або щось. І казали мама, як вони там вже в брата ночували, дуже великий се дощ пустив і вони не мали де се сховати. То вони так лижили на ті воді і зверху се накрили якимись лахами, знаєте...
- Д. Та же вони в хаті були.
- М. Та, але не було стелі, не було даху.
- Д. О, ще не було даху!
- М. Даху не було ще, знаєте, но так пару дощок було. А не було дощок звідки взети, знаєте. Хоть ліси були, не було трачок, не було лямбру, не було нічого.
- Д. І так дощ на них падав?
- М. І так дощ на них падав, потому той дощ перестав, но то вони вже потому вже вони туту хату ладили, но і так помалу вже тато собі пізніше, вже собі хатину були поставили собі так само, вже там мешкали, так як я казала поперед пару років, потому забралисє до Гімлі, через то вони там не годні були мешкати, вони мали йно пів фарми, то не годен, не було на чім мешкати.
- Д. А мама ходила до роботи десь?
- М. А мама... йно єдного разу були пішли до роботи зо сестров.
- Д. Куди?
- М. До Вінніпегу.
- Д. З Гімлі, чи з Вінніпег Біч?
- М. З Вінніпег Біч.
- Д. З Вінніпег Біч. На піхоту?
- М. На піхоту. Йшов трин до Гімлі, але вони не мали грошей на трин, то вони зі сестрою йшли до Вінніпегу на піхоту, хтіли собі щось трошка заробити.
- Д. То се мусіло бути яких шістдесят миль. Бо я знаю, що є

яких тридцять миль до Пітерзфілд, бо ми колись там жили, а тепер від Пітерзфілд до Гімлі то ще мусить бути двадцять п'ять, тридцять миль.

М. До Вінніпегу.

Д. Ага, з Гімлі до Вінніпегу. Ну, я знаю де то є.

М. О, та як від нас то шістдесят миль до Вінніпегу, звідти з Арнес, а з Бічу було ближше.

Д. Так, ближше трошки. То буде з п'ятдесят.

М. То вони одного раз ходили за сестров туд, до роботи. І то вони прийшли то вже було восени, вони бараболі копали. Єдин день ще копали бараболі бо ще було тепло, а потому вони сказали, що вже було зимно і вже не годен було копати, а був швагер тої во сестри що я кажу що з ними йшла до Вінніпегу, приїхав чоловік з роботи і вони вже тогди поїхали до дому, вже більше не ходили на роботу.

Д. То це та робота, що вони до Вінніпегу ходили, то це що було, бараболі копати?

М. Десь, десь були фармарі коло...

Д. На городах, так?

М. На городах, то вони ходили. Вони ніякої роботи... і тогди не було роботів, в тих часах, і вони шоби були знали по ангельски або що, то може би були дістали, а вони не знали, а така во робота, бараболі копати ну то вони вже...

Д. Пам'ятасте, що вони заробляли тоді?

М. Га?

Д. Пам'ятасте, що вони заробили? Заробляли на день?

М. Я навіть не знаю, вони но єден день там робили... Шо їм там той фармар дав.

Д. О. О. А як вашим сестрам жилося тут в Канаді? Вони також там десь...

М. Тоті сестри шо... шо вони були так як по татові, сказати, то вони були на фармах і вони на фармах собі таменька жили.

Д. То десь так само як і вам, не було інакше.

М. Таке було. Вони у Вінніпег Біч були.

Д. Вони в Вінніпег Біч.

М. Обидві, але вони вже повмирали, їх вже нема.

Д. Так.

М. Брат помер і тоті сестри померли, то таяк їх діти се по-лишали,

Д. То дуже дякую вам пані Гайка, що ви поділилися зі мною своїми споминами. Дуже цікаво було послухати про ваше пережите минуле. І дай Боже, щоб вам хоч на старші літа краще жилося.

Записано у Вінніпегу, 28 грудня, 1976 року.

РОЗМОВА З МАЛАНІЄЮ ГРЕБЕНЮК

Скорочення: М. - Маланія, Д - Докія

Д. Добродійко Гребенюк, я маю дуже велику приємність і щастя нині в вас бувати і хотілаби дещо довідатися від вас, як від одної з наших ранніх добродійок православних, про ваше пережиття.

Багато про піонерів пишеться, говориться, але не все ще записане і багато ще є такого про що ми не знаємо. Хотілобся те все якось позбирати, щоби пізніше і молодші покоління могли знати про все, що ви переживали.

Отже, як я вже згадала, ваш покійний муж всеч. отець Гребенюк був один з тих ранніх піонерських священиків православних і я знаю, що ви як його дружина, також багато пережили по різних парафіях. Хотілобся довідатися щось з вашого боку і побачити те все вашими очима. Я хотілаб, щоб ви мені вперед сказали щось про себе. Наприклад: чи ви в Канаді народилися, чи приїхали зі Старого Краю і якщо так, то в якому віці?

М. О, Боже! Я як приїхала з Старога Краю, то мала чотири роки.

Д. І де ви замешкали?

М. Ми приїхали до Брендону.

Д. Так! Ви мали родину там?

М. Так, тато, мама, брат - два браття.

Д. З котрої ви родини? Як батьки писалися ваші?

М. Тато то Антін Ридковський.

Д. І ви там в Брендоні виростали?

М. Так.

Д. І там ходили до школи?

М. Так і я там скоро дуже віддалася і виїхала межі люди неприготована до того ... до тої, якби то сказати... до обов'язків, що мене чекали.

- Д. А що отець робив нім він вийшов на священика?
- М. Він учителював.
- Д. А котра була ваша перша парафія і де?
- М. В Канорі, Саскачеван.
- Д. О! Довго ви в Канорі були?
- М. Поверх два роки.
- Д. О, так. І пізніше ви пішли далше по тих малих околицях, чи до міста великого?
- М. Ми поїхали з Канори до Йорктону і там якийсь час чекали, бо наша парафія була в Гудів, але хата не була скінчена, отже в Йорктоні ми винаймали кімнату і туди перенеслися.
- Д. Ми так дуже скоро перебігли і ви вже говорите мені про себе, як добродійку. А я хотілаб ще знати щось про ваше дитинство. Чи ви походили з великої родини, чи малої? Чи ви мали веселе дитинство, чи сумне, бо часом так трапляється, що як діти зза молоду маму втрачуть тоді часом попадаються в руки мачухи ... Як ваше дитинство було?
- М. Моє дитинство було досить веселе оскільки я пригадую. Старший брат був яких шіснадцять років старший від мене. Отже в нас не було близькості.
- Д. Сестри мали?
- М. Но, я була самотня, одна. Я більше була з татом. Я була татова, а брат був мамин.
- Д. То цікаве! Воно так часом буває...
- М. Тата потяг забив, десь п'ятнадцятого року. Дуже багато тоді людей було забитих і мій тато там забитий був. І так, що ми лишилися на відвічальності брата, що доглядав нас. Отже я ходила тільки до восьмої класи. Я мусіла лишити і далше не могла ходити до школи, хоч я хотіла йти, але ...
- Д. То це в котрому році ви приїхали до Канади?
- М. В десятому.
- Д. О то це дуже, дуже рано було, так. Ви тоді мали чотири роки, кажете. Ви молодю віддалися і вже треба було бути і жінкою і добродійкою, а потім ще й мамою. Добродійко, ви згадували, що ви не мали школи високої,

але ви мали амбіцію йти до школи, то прошу скажіть мені про цю амбіцію.

М. Я мала амбіцію дістати вище образования, але тому, що я вийшла заміж, хоч я думала і мала пляни йти і дістати образования, як я вже вийшла заміж, але всілякі були перешкоди, що я не могла цього досягнути. То всьо, що я могла дістати се багато читати.

Д. І ви багато читали?

М. І я багато читала, діти колисала - одною рукою книжку тримала, а другою візок. Інакше не могла. Не все можна було своє "я", свою амбіцію поставити наперед, бо се дуже для мене значить родинне життя.

Д. Так, ви мали родину, ви мали дім, ви мали чоловіка, а також обовязки добродійки. Чи ваше перевоження з одної околиці на другу творило якісь перепони? Наприклад, вже як діти стали підростати і ви стали посилати їх до школи. Нераз, знаю, ви мусіли переїздити з одної провінції до другої, діти мусіли піти з одної школи до іншої, вже в іншій провінції, це творило певні труднощі. Чи ви хотілиб про такі труднощі мені щось сказати? Чи діти вже пристосувалися були до того, що їм треба було перевозитись з одної околиці на другу?

М. Діти дуже терпіли тому що їх завертали. Наприклад, часом приходилося священникові перевозитися серед зими. Вони ще екзамени не здали. Вони мусіли перейти до другої школи або до міста або на фарми. Їх не перепускають. Наприклад з містечка маленького до міста великого, там та школа верне їх назад - кляси, назад. Тай діти нераз нарікали, чому то так багато перевозитися?

Д. А як вони поробили вже своє приятельство ...

М. Є, се тяжко лишити було і вони не хотіли але все нарікали на когось, що хтось все винен, чому ми так багато перевозимося.

Д. І ви з одної провінції до другої мусіли перевозитися і в одній провінції одна система, а в другій інша система й інші книжки.

М. Так, так. Діти багато терпіли на се і вони на нас нарікали, на родичів. Вони не нарікали на Консисторію, розумієте, щоби може Консисторія мала се під увагу, бодай не на священника або на його жінку, але на його діти. Але церква приходила вперед, розумієте, потреба церковна.

Д. І ви мусіли це дітям пояснювати?

- М. Діти не розуміли сего цілком.
- Д. То залежить в якому вони віці були. Маленькі не розуміли але старші вже може розуміли.
- М. А старші тимбільше не розуміли. Вони більше терпіли. Як дитина йде кілька клас, хоч воно перейде свої іспити але як вона піде до другої школи і вернеться назад, то воно на родичів нарікає, або на церкву, або на когось. Хтось винен цьому, але не воно. А як воно вже п'ятнадцять, шіснадцять років, а воно позаді дві класи, отже воно тоді жалується, але воно не знає на кого жалуватися, але на когось воно жалується.
- Д. Я знаю, що ви були в Саскатуні на парафії. Чи ви довго в Саскатуні були?
- М. Ми в Саскатуні кілька разів були. Ми були 26-го року і 40-го року.
- Д. Як ви перебралися до Саскатуну, то були там хоч зо п'ять, шість літ?
- М. Ні, може яких два і пів роки.
- Д. Чи отець може обїздив парафії Саскатунські?
- М. Обїздив, так, так.
- Д. Отже де ви більше мали проблем чи по парафіях на фармах чи в місті, таких всяких проблем шкільних, чи може з громадою, ніби з людьми?
- М. Одна проблема однакова, чи вона була на фармі чи в місті то вимога до жінки священника майже та сама. Вони вимагають від неї такого часами неможливого. Вони не дивляться чи обставини дозволяють їй, або час а може вона перемучена, а може вона не може того всего що вони думають, бо вони часами думають таке: як вони наймуть священника, то вони наймають і його жінку і його родину - вони мають брати участь. Але ми мусіли при звичаїтися до того і мовчати.
- Д. Громада звичайно надіялася і сподівалася проведу і від добродійки, не тільки від священника...
- М. Так, так.
- Д. Освіта в той час нашого загалу була також низька і часом чим більше людина освічена, то тим більше вирокуміла. Може тому, що люди були собі такі звичайні, прості фармери чи робітники, може вони тому і не розуміли. Може краще би були розуміли, якби були вишколені або вчені.

Чи думаєте, що багато таких ваших проблем що ви мали в громадах то було наслідком того що нарід був неосвічений?

М. Я би не сказала що воно акурат не освічений. Можливо не було проводу, або замало проводу було. Можливо треба було більше людей провідних, щоби зайняти всі становища яких було треба. Я знаю, що часами випадало для кількох людей робити забагато - роздирати себе на всі боки всілякими проблемами.

Д. Чи ви, як добродійка, учили Рідну Школу, або Недільну, або організували щось ...

М. О! се моя перша Рідна Школа, се була така несподіванка для мене, що я не можу часами, як я пригадаю то я ... мені смішно, бо ... се було в Канорі.

Десь були збори. Я не була на тих зборах і дуже хотіли Рідної Школи. Люди питали священника чи би він не вчив. Він казав, що зачне. Добре! Але священник мусів виїздити суботами. Як поїхав на парафію то часами й два, три дні його не було. Отже, одного дня, то в суботу було, хтось стукає раненько в двері. А то зима. Я не сподівалася нікого, але однаково встала і пішла до дверей. Дивлюся, може яких до десятеро дітей там стоїть з книжками. Мені дивно чого вони прийшли так рано. Я питаюся, а вони кажуть: "мама казали, щоб іти, бо то є Українська Школа ... Зачинається."

Д. О ! Але не поінформували? Як так сталося?

М. Отець забув сказати мені, що він згодився вчити школу, розумієте? Він поїхав, діти прийшли і я не знаю що з ними робити.

Д. О ... то цікаво !

М. І вони ... я не маю ніякого підручника а вони прийшли і тільки мають зошити і олівці. Се була моя перша школа і я вела ту школу... я не пригадую ... через зиму. Як отець був тої суботи дома що він мав "Службу" і не мусів виїзджати, то він учив. А по більшій часті він виїзджав на фарми.

Д. Пригадуєте собі в котрому році це було?

М. О се було двадцять-першого року або двадцять-другого.

Д. То дуже ранні часи. Чи тодішні хати мали вигідні помешкання? Чи були теплі, чи зимні зимою?

М. Се були такі теплі хати, що ви поставили коло ogrівача котрий стояв десь по середині кімнати пугню з водою, то

з одного боку вода замерзне а з другого тількишо тепла. І часами рано волосся до стіни примерзало. Дуже зимні хати були. І дорогі досить були. Священик часом заробляв де вісім доларів за "Службу", мусів їхати де з п'ятнадцять двадцять миль саньми, а часами й більше.

Д. Отже ви мали і всякі недостатки також.

М. ... і невигоди.

Д. Ви мусіли родину годувати, убирати, вишколювати і все у таких прикрих недостатках.

М. Недостатки, так, але воно ся не жалувало, бо воно, я ... мала дуже віру в ту роботу що робилось, що треба було її, розумієте? І всілякі недостатки то виглядали мені дуже маленькі. Як я тепер пригадаю, то вже часами мороз по тілі піде. А в той час, ні! Треба було робити...

Д. Яким способом ви допомагали отцеві в його праці? Кажете, що ви часом мусіли його заступати – вчили Рідну Школу, але часом люди навіть не знають скільки добродійка отцеві помагав, бо вона може йому і вдома помагати щось підготовляти. Чи ви мусіли помагати отцеві? Чи ви мали нагоду помагати, бо часом і нагоди нема як дітей вже купка і треба дітей пильнувати.

М. Я мала заняття з дітьми, се правда, бо то була родина велика і не лишалося часу. Але часами треба було ноти приготувати до концерту.

Д. Чи ви вміли може диригувати і хор вчити? Музику зналисьте?

М. Я знала трохи читати музику, але не дуже. Трохи грала на скрипку, на мандоліну потому, а одним пальцем на піано.

Д. А як жіноче товариство заснувалося, то чи ви мали змогу брати участь?

М. Я не мала змоги брати участь, бо треба було бути вдома з дітьми. В той час не було грошей на "бейбі-ситінг", щоби когось наймити бути вдома з дітьми, бо отець мусів сам бути в товаристві, чи на жіночих зборах, чи де то було, бо він організував багато, отже се його була важність. Моє вже було друге.

Д. Так, це цікаве! Що ще я хотілаби щоби ви мені трошки розказали, то про цю вашу, якбто сказати мрію, чи прагнення, щось писати. Ви згадуєте, що так рано, як ще в двадцять четвертому році ви почали писати книжку, не так для когось іншого, як більше може для своєї родини, або... ну, я не знаю, які в вас були цілі в той час на це.

Але й поза цю книжку, ви мені говорили раніше і я хотіла б щоб уже тут було записано про ці вершики, що ви складали в українській мові для своїх дітей. Отже я би просила вас щось мені трошки сказати і про ці вершики. Чи то може були і пісеньки якісь? І пісеньки. Чи ви складали і ноти до тих пісень?

М. Я пробувала але мені не ... не мала часу.

Д. Чи це були довші такі вірші, чи коротенькі? Чи це були поеми?

М. Всілякі.

Д. Чи то були виключно диточі?

М. Так, для дітей. Се так зачалось: я мусіла дітей класти спати ввечір. "Мамо скажи нам байку!" Ну, а я книжок не мала якихось, щоби їм прочитати. Які я знала, що мені тато розказували, розумієте, я їм то порозказувала. Я вже вийшла з того, вже мені нічого не лишилося, отже я зачала сама їм байки казати і так то їм подобалося, що часами я мусіла повторяти по два, три рази ту саму. "Скажіть нам ту, що ви казали вчора або позавчора". І так вони мені пригадували і я все мусіла щось виробляти, якусь нову їм байку казати, заки вони позасипляли. Я могла тільки тогди ... сама собі сісти, щось або читати або шити, або прасувати, або щось, як вони спят, бо ... я не мала часу инакше. Потому, як вже мені тих байок не стало, я собі думала - чому я тих байок не записала собі? Розумієте? Бо відтак, як внуки виросли, вже внуки хотіли. Я думаю: якби я була пам'ятала ті всі байочки що я колись казала їх родичам. Я зачала дещо пригадувати і відтак надумала, але се більше вершики, бачте, бо дитина якось... все щось таке щоби воно могло засміятися. А відтак серйозно зачала писати.

Д. Чи ви пам'ятаєте дещо на пам'ять з тих вершиків?

М. Ні.

Д. Ні ... Але гарно булоби якби ви зібрали те все і може часом булоби добре видати маленьку диточу книжечку ... навіть скажім на десять, двадцять сторінок.

М. О, то можливо воно би таке ... але то грошей на то треба,

Д. ... і ви більше це для внуків і може правнуків?
А як справа мається з цєю книжкою, що ви почали писати? Скажіть мені чому ви це почали писати? Чи ви все мали замишування до писання?

М. Я любила писати ... але що я тоді мала артритис в руках

отже мені тяжко було і я трохи писала, трохи лишала. А відтак, як вже діти ... я мала велику родину - було сем'я дітей, отже не було часу читати або писати. А вже що написала, то як ми ся перевозили десь затратилося. А відтак, як я за тим шукала, дивлюся, вже нема. І то роки переходили. А тепер я маю більше часу, я зачала то всьо пригадувати, зачала виписувати, але також воно мені помало йде, тому що я маю клопіт тепер з очима. Я не повинна більше, як яких двадцять мінут на день писати. Отже мені дуже поволі йде. Я десь хтіла собі винаймати український тайпрайтер, думала, що можеб так скорше перейшло, але ...

- Д. Ви мені поперед говорили, що ви багато читали. Мабуть це вам дало якусь ідею, що ви чимось інтересувалися ... пережиттям жінки, або може ви відчули, що люди не розуміють жіночої душі і ви хотіли в якийсь спосіб виявити ту жіночу думку. І так я зрозуміла вас з попередньої бесіди, що ви тут хочете, цю жінку яка була пригноблена віками, її винести на вижчий педесталь і показати, що хотай вона часом така звичайна, такою звичайною комусь здається, але в дійсності в її душі криється і краса і любов до краси та до всего взнеслого. Чи я добре вас зрозуміла тут?
- М. Я думаю, що кожна жінка в якому би вона віці не була, то вона має якісь свої прагнення, якісь свої заінтересовання ... прагнення до чогось. Але не так легко жінці досягнути те як чоловікові, бо вона не має тої змоги, тої вільності, щоби вона пішла і робила то що вона хоче, або виказала своє, бо воно більше так як звичайно наше, не но українське, але звичайно жіноче життя. Якось так прив'язують ті обставини, чи як. А може не обставини, а може більше ... як сказати? Що чоловік має її розказувати що вона має робити, розумієте? Вона не є вільна робити то що вона хоче. Може колись прийде той час що вона буде розказувати чоловікові, а покищо ... Кожна має свої якісь ...
- Д. Чи ви відчуваєте що ...мабуть деякі ваші таланти змарнилися тому що ви не мали нагоди їх використати, бо ви знайшлися в такій ситуації, що ви вже мусіли робити те, що та ситуація вам диктувала. А те що ви хотілиб були зробити і жити так як ви любилиб були жити, ви не могли.
- М. Та се правда, се правда. Та я вірю що не тільки я, але по більшій часті жіноцтво. Вони не живуть так як би вони хотіли, вони не можуть осягнути того свого бажання якогоб вони хотіли, через обставини свої.
- Д. Мені виглядає, що справа кращає і багато лекше жінці вже тепер ніж колись, бо давніше ще як я була дівчиною, тоді було зовсім не популярним жінці йти до школи. Кажали:

нащо жінці науки? Все що їй треба буде робити то мити миски й баняки, прати пеленки і ... ну, а тепер воно краще, але мені цікаво навіть, як наприклад, чи ви думаєте що ваше життя до якоїсь міри змарнилося через такі погляди? Мені цікаво як ви відчуваєте? Чи ви задоволені назагал з того як воно було?

М. Ні, я не задоволена.

Д. Чи ви жалусте, як то кажуть, за молодими літами, чи щось. Як то жінка така як ви, в вашім положенню відчуває?

М. Се тяжко сказати, бо то треба перше взяти під увагу, для чого ви себе жертвуєте?

Д. Так, то дуже важне - що у вас є найважливіше, яка ваша ціль життя.

М. Якби людина думала сама про себе, то вона покинулаби все і пішла в свій бік. Але, як ви подумаєте про справу загальну, то вона перевершає за всю ... бодай мені так. І я тут себе не вважала аж такою важною.

Д. Так. Ви вважали справу.

М. Я вважала справу важнішою за себе. Я мала свої всілякі мрії і бажання, але я се мусіла десь так в кутку заховати, що се було тільки для мене.

Д. В вашому випадку, ви відчуваєте, що ви посвятили себе для справи?

М. Так, але то не тільки себе, а свою родину, своїх дітей, бо якби вони не були діти священика, вони би могли мешкати в одному місці і дістати вищу освіту, значить, де не перевозилибся. А так вони багато втратили, бо з перевозженням, як дитина вже має шіснадцять, сімнадцять років, а вона в тій самій класі що ті що чотирнадцять років, отже ви не можете силувати дитину йти далше до школи, бо вона вже не хоче. І вона нарікає. На кого? Нарікає або на тата, або на маму, або на організацію. І дуже мусять родичі якомсь з дітьми стати і не знати на кого нарікати тогди.

Д. Ну, то це буде все добродійко! Широ дякую вам за вашу увагу, ваш час та за ті спомини, якими ви поділилися зі мною.

Записано 13-го лютого 1977 року
в Саскатуні, Саск.

РОЗМОВА З МАРІЄЮ ЯГОЛЬНИЦЬКОЮ

Розмовляють: Марія, її брат Василь Черевик і Васи-
лева жінка Докія Черевик. (Скорочення: М - Марія, В -
Василь, Д - Докія).

М. Я собі... читаю, не говорю... я читаю.

Д. Е, та ви собі говоріть, я то вам казала, що ви ліпше го-
воріть, то найлегше.

М. Але ви не годні сего розуміти...

Д. Та ні, бо я ще не така стара, того не пережила, що Ви...

М. Не пережили того що я... адіт, моя сестра молодша, то вона
так читає як... так читає як, ну, як би який вчений...,
але тато дуже любили читання слухати... а вона вже була
менша від мене тай як ся навчила тай ... тато не говорут
а вона: "Тату, я вам щось прочитаю", тай зараз їх розве-
селит, але так читає, що рідко було чути десь хтось такий...
такий во хтось - учитель або священник аби він так плинно
читав.

Д. А мама так само любили слухати?

М. І мама любили... Мама ся потому навчили аж від...
з внуками ся навчили, і читали собі самі... а тато не
хтіли ся навчити... То всі - Василь добре читав, Михайло
добре, Петро трошки не так, бо так гейби... він таксамо
так... гейби не плинно говорить... так як я, щей трошки
гикавий або щось. А я таки ніц. Тай... тай...

Д. Ну, ви й так досить добре.

М. Но, але того я не годна... негодна бо не хочу кволити з...
та кому буду тепер читала? Але я й тепер, знаєте, я тої
роботи коло вовни кілька маю, що я тай во... що я так
ніби, ніби не маю часу, але й не маю потреби.

Д. Але то цікаво було почути від вас, що ви розказували, як
ви ту худобу виганяли з води.

М. Ага...

Д. І ви мали тоді лише вісім років, десь так.

М. Може й вісім не було, бо я ще черевиків своїх не мала, бо я
пам'ятаю що як я мала вісім років, то родичі вже на мене
черевики пошили.

- Д. Ви колись мені казали, що ви й суконки не мали свої, лиш всьо то, що зі старших передавалося на молодших.
- М. Ну та є... та то не було, але то знаєте то так. Таке бо я розповідаю, воно тепер пусте. Як той Перський приїхав коло нас там... він тримав шторик і тримав пошту і той... і в него можна було набрати. Но а в нас городи були бо, тай капуста, тай повезли мама капусту продавати, тай купили десіть метрів полотна еднакого, то флянелька була, але та стара флянелька, ніби принт, і так то як пізніше, то я би була обшила нас штирбох сестрів і мамі а вони дві великі спідниці вшили. Та я шила, але вони то покраяли, п'ять ярдів на одну спідницю, ну тай дві таких, тай одну трошки ніби щось краще, то мама мали буцім про свято а едну до ходу. Але як я йшла куди, мала йти то я ся вбирала в таку спідницю, тай сюда во мене привезут а потому шей сюда, знаєте пять метрів змістили на таку дівчинку, хоч я не дуже була мала дитина, але еднако. Та я ся так... змучу! Адіт во, коралі! Коралі мали якісь такі камінні і едні були такі паскудні, але ну, коралі, тай дівчина, тай маєш вбирати. То сім шнурків, як завезут на мене ті коралі, як мене сюда привезут то й... а тут, а свою польку... така так як джекет на латі, тай як мене так зберуть, тай нема ся як розбирати бо ніхто мене так не збере. Тай десь піду, я так ся змучу тим, на шиї такий тягар носити і повезана, то як я скину то мені аж аж ну, тай кажут: "якесь чудо! такий дід! нехоче ся навіть убрати". Але то вбрання то було таке як, як кара.

Бо шо, вони були... вони не могли прирівняти що то вони не мала дитина, або шо то я недоросла. А любили... мама любили ся вбрати трошки ліпше. Тай таке було моє дружчиння і така... Семей нумер черевики тато купили а мама їх не хтіли носити, але жіночі вже, не хтіли носити бо завеликі, а прийшлося, прийшла ніби там... дівчина, і бере мене за дружку то то от буцім родина, але й дружка йшла, з молодов на весілля просити, тай ну! та шо! немаю ся в шо взути, тай ті черевики бери.

- Д. А ті черевики були на старого.
- М. Ну та бо на маму були трошки завеликі, а мама не хтіли носити, але... але не малим шо інакше то тогди я боса ходила, а вони тогди... "Та вбирай ті широкі черевики тай..."
- Д. Таке було дівування. Але ви ще тоді були дитиною... мали вісім років.
- М. Та я не все вісім мала.
- Д. Але тоді, як ви дружили.
- М. Та я раз дружила шо... я вже навіть забула, бо я чи я двом чи тром була дружка шо така шо недоросла, але тото таке, шо на всім ся намучувало.

І мене багато сварили, бо там як ми прийшли і не дуже далеко були люди шо була дівка в них, і молода дівчина, але

дуже велика, а така файна, така повна, така якби надута, і сусіда сказала, що вона молода, і сказала, що вона ніби не дуже рух... і... і та я се пам'ятаю. Прийшли..."ох то нещастя! І така наша буде! Треба заговдувати!"

Д. Ага.

М. Аби я не виросла така, як тота!...

Д. ... і треба що робити? Треба що?

М. Заговдувати.

Д. Заговдувати?

М. Заговдувати.

Д. То що то значить?

М. Та посилати, гонити, так аби я...

Д. О... о... о.

М. Заговдувати. Ну то я кажу, то мене заговдували...

Д. Аби ви не виросли великі.

М. Аби я не виросла, бо я була справді... менча, сестра моя молодша від мене два роки то вона дуже була маленька від мене, а брат три і пів старший - то я була рівна з ним, рівнож що я була і грубша і таки ніби... бо я дуже була здорова дитина, а сестра якась така делікатна трошка, а ще й вона була хитріша. Може й тому хитріша, що за мене се було де ховати, а мене... тай потому вже й вона трошка. Дерли пір'я, бо ніби наставлят дни, а в зимі дерти бо була хата маленька, то що би то робили діти, треба до роботи заставляти. Тай той - але вона така, така.. Мама шось там роблет... я не знаю чи коло барабоць чи що, тай "Йди но котра!", а вона так вміла вцілити що - "маю колачі пекти, а ти йди..."

Д. То се хто?..., ваша сестра?

М. Сестра молодша, але вона була... вона се... Мене вчив брат письма, але ніби українського вчив, але колись то казали руске, тай вчит але так: возьме борше за вухо, тримає за вухо, "Читай!" А то вухо болит! Шо такому хлопцеві, що казати? Я кажу яке то моє життя було змаленьку, ту в Канаді, бо таки вже другої зими що вже се, що вже се вчили... другої зими.

Д. Другої зими, що ви були в Канаді?

М. Ага!

Д. То це буде в котрому році вже? В тисяча дев'ятсотім?

М. Ага.

Д. В тисяча дев'ятсотім році. Бо ваші родичі приїхали...

М. Восьмого.

- Д. Не восьмого, дев'ятдесят восьмого.
- М. Та я знаю, я кажу!
- Д. Тисяча вісімсот дев'ятдесят восьмого, так?
- М. Мгм...! мгм... Тай той...
- Д. То вам тоді було тільки сім років?
- М. Було сім років...
- Д. ... як ви розказуєте се.
- М. Є... є... Але... а братови було... Він три і пів від мене старший (бо меже нами був хлопчик, що помер), ну тай... він півтора року ходив в Краю до школи, тай, тай букварі мали; о, то ще і то, бо то не знали, що без професора ся можна навчити письма, але як Вівчарик старий навчив свого... пішов тай буквара як позичив і сина свого Вівчарик навчив, а тато пішли... син сидит, читає, сидит у букварі, бо то був польський і руский, то не було тай так: "Мене маєш вчити. Бери, бий, вчи. Но як так, як годен без професора, то вчитси, бо то дуже зле." Но він зляпав за вухо: "Читай і, у." Але, ну сказав там три букві тих перших: "Ну, кажи." Ну а де, де я годна казати йому, бо він тисне.
- В. За вухо?
- М. Ну, а шож! Ше й сказали: "Бери, бий і учи!" Тай, а Ксенька вже там з боку заглядає.
- Д. Се ваша сестра?
- М. Моя сестра...
- Д. Молодша?
- М. Мгм... Їй було пять років. Але я, ну, а там вже тато чи мама: "Та же ще проведи її," щоби він ще мені сказав тих три букві що є на картці. Ну але боюсі казати, бо він буде гірше... буде тиснув. І так гейби, а всна "Та кажи 'і'", а вони поставали і вже-бо то се то ученне тегнуло може два дни або шось, поставали: "Ну дивисі, та ні бив, ні вчив, ади воно вже знає, а се болван... лиш росте як на людску обсуду! Тай так я се зробила болваном алем се навчила! Але я і сама думала, що я болван. І так... так мені... вже... вже потому... але як рахунків то казали шо, рахунки то лише голову забивають. То не, то не...
- В. ... для женщин.
- М. А як я ходила до школи трошка тай Гілько... маленькі плос, майнес, але я не знала, що ті криски значут бо то криски такі самі ангельські, такі самі як і українські ніби, чи польські, але він напише на таблиці, бо ми на табличках писали, не... не було то, тай покаже тай я напишу, тай всьо добре, бо я з ним в одні класі. А той, шось йому не виходило, тай він не показав мені. Сказав вдома шо

"вона ся не вчит, шо я ї покажу, то вона то робит", тай "нашо вона має йти" – мама кажут, "таже я думала її відтягнути та най, та нашо?" Тай не знаю кільки я там в школі була, тай... "не йде тай вже!" Тай там приходили... і учителька та приходила зі своїми дітьми, і Фенський мамі казав, та шо... "На людску обсуду", – казали, "болван", бо чось так було – знали таке шо то болван, а як я пішла восени до школи трошка, вже Гілько не йшов, зимно було в школі, бо школа велика, стелі не було, а кухня така... патики, і лише раз обліплено, тай...

Прийшли з краю люди, що мали дві дівчині, і більше молоді, але... то я придивилася на їх шитте, на їх шматте і вже мені треба, але як дістала полотно, спідницю вшила так як мало бути, але шилос в літі, тай но коли дощ або шо. Тай як шось непогода, тай тато з мамов полотно на стіл, тай будут краяли. А я хочу сама собі, тай я так не могла сказати, але потому таки відважилася. Я кажу "я собі сама буду краяти. Вони відступилисі від стола і так нігди сі не противили. Як я то скраяла і вшила, ну вже – шила вже кождому.

Д. То кільки вам було тоді років?

М. Тринадцять.

Д. Тринадцять років. То бачите ви таки мали хист від уродження до чогось.

М. О, є мала...

В. Бона десь в той час мені сут, ти мені була...

М. Воно не дуже добре було вшито, але...

В. Добре.

М. Але на той час...

В. Добре!.. добре!

М. А татови я вшила, бо багато вже навіть чужі приносили, вшила такий фол ковт, але на ваті...

Д. То ви вже тоді і собі шили суконки.

М. І собі, є, і собі, і на цілу фамілію. То навіть і чужі приносили, то я так, вже потім то я вже дома була так ніби, дома найліпше, і вже доки, доки... Тепер я собі не шию багато, бо не треба. З мене хто буде носив?

Д. То ви тільки тепер ковдри шите?

М. Ковдри шию.

Д. І кільки ви сеї зими вшили?

М. Три вшилам до Саскатону, а штири до Венкувер, а тутка то може три або шось. Нє, я сеї зими багато не шила, але борше то...

Д. А кільки вам вже тепер років?

- М. Та вісімдесят три.
- Д. Вісімдесят три. Ну то ви дуже гарно прож...
- В. ... і ще з гаком.
- М. Як?
- В. Ще й з гаком.
- М. Я... як то?... В марцу минуло мені вісімдесят три роки.
- Д. Ну, то ви гарний вік прожили. Дай вам Боже ще багато здоров'я. Дуже дякую вам за ці цікаві спомини з вашого життя.

Записано в Мікадо, Саскачеван, дня 30-го червня, 1976 року.

П.С. Марія Ягольницька народилася в селі Бурдаківці, Борщівський повіт, Галичина.

РОЗМОВА З СЕСТРОЮ ЄЛИСАВЕТОЮ СОФІЄЮ КАСІЯН

Скорочення: Є - Єлисавета, Д - Докія

Д. Преподобна сестро Єлисавето! Так як сестра Матея оповідала про своє життя та працю сестер, так я буду просити і вас розказати дещо про ваше життя. Ваші спомини з піонерських часів напевно будуть всім дуже цікаві.

Є. Я родилась в Україні в 1895 році, а до Канади приїхала з батьками в 1899 році. Ми замешкали в Вінніпегу. В той час в Вінніпегу не було жадних українських церков то ми ходили на Богослуження до польської римо-католицької церкви св. Духа на Селкирк вулиці. Коли мені було сім літ, започатковано у Вінніпегу першу українську католицьку церкву св. Миколая і рідну школу. Наука відбувалася в церкві, бо іншого місця не було. Нас дітей було мале число, а за учителів малисьмо учителів з рідного краю, одного добре памятаю, то Василя Кудрика, котрий учив нас тільки по українськи, та займаючо оповідав про рідний край, звичаї та історію.

В 1905 році, приїхали до Вінніпегу Сестри Служебниці Непорочної Діви Марії, і від першої неділі почали вчити нас у церкві катехизму та церковного співу. По вакаціях сестри розпочали цілоденну школу в малім будинку, на розі вулиці Селкірк і Мекгрегор. Дім був малий, досить запушений і служив за Народний Дім для парафії. Урядження школи було примітивне, лавки довгі й невідгідні, особливо до писання. Замків не було й сестри запихали хустину з обох боків, повязали гудзки й так отвирали двері. Нераз в ночі хто хотів то й зайшов та наробив пакостей. Ми нічого не могли лишити в школі.

Брак грошей справляло великі прикрості сестрам. За цілоденну школу, яка провадилась п'ять днів на тиждень, батьки платили за дітей по 50 центів на місяць від дитини, або \$1.00 за трьох дітей. Палива не було за що купити, ні світло й воду чим заплатити. "Дженитора" не було то самі сестри все робили.

А щоби допомогти школі то шили ризи, робили штучні цвіти до церков і продавали на удержання школи. На суботу і неділю замикали "форнес", щоби шадити на паливі. Мали маленький ogrівач в одній кімнаті, особливо там де шили і з того користали.

То не одна сестра перестудилася, дістала сухоти і пішла з цього світу.

Коло будинку, в якому відбувалася школа, площі на забави не було жадної. А вже як нас було около п'ятдесят, то на більше дітей не було місця. З тої причини парох о. Гура й сестри рішили перенестися з того місця до пивниці ново-збудованої церкви св. Миколая. Там місця ми мали досить, зате світла за мало й часто в хмурні дні світили електрику. Як падав дощ то

вода через вікна напливала до середини. Ми і сестра - учителька вичерпували воду перед наукою. Наука відбувалася пів дня в українській мові, а пів дня в англійській. Ми часто давали концерти й представлення на котрих бував латинський єпископ Ланджевин з Ст.Боніфас.

Закінчення школи відбувалося звичайно в присутності родичів де о. Парох роздавав свідоцтва й нагороди від Лицарів Кольмба.

Я була в тій школі до 1909 року. Архiepіскоп Ланджевин був правдивим добродієм сестер і наших піонерів, та помагав духово й матеріально. То був муж великого серця і дуже причинився до розвою нашої Церкви й Згромадження. На свій кошт посилав здібніших дівчат до англійських інституцій сестер, де вони відбували фахові студії та ставали кваліфікованими учительками; декотрі з них вступали до Згромадження Сестер. Я була одна з них, що вступила до Згромадження Сестер в 1912 році.

Праця сестер була і є різноманітною. Від першої хвили свого приїзду до Канади, 1902 року, до сьогодні, сестри сповняють свої завдання служіння Богові й народові в школах, академіях, в старечих домах, в єпископських палатах, в сиротинцях, в ризницях шиючи ризи для церков і роблення в соціальних заняттях - всюди де тільки є потреба самопосягати, жертви для блага народу божого і святої Церкви.

В Едмонтоні, єпископ французький - Лсгаль, заопікувався по батьківському сестрами та дав їм приміщення при церкві св. Йоакима в малому домі, де вони негайно розпочали працю між старшими дівчатами, які працювали в місті. В короткому часі сестри виїхали на сталу місцію до Мондери.

В Мондері, 1902 року, в першому домі, сестри відкрили новіціят, школу й приют для дітей наших поселенців, лічили хворих, що до них приїжджали десятки миль, а також їздили з обслугою по дооколишніх кольоніях. У тих часах лікарів не було близько, а це була велика поміч для бідних людей. Одна з сестер була кваліфікованою доглядачкою із Львова. В неділі і свята вчили молодь релігії й церковного та народнього співу. Сестри ревно працювали для свого народу, не зважали на важкі фізичні праці, невигоди й недостатки, а разом ділили з людьми гірку піонерську долю.

За якийсь час, в 1926 році, сестри перебрались з фармів до містечка Мондер, де закупили фарму й збудували гарний дім.

Тут примістили денну школу, сиротинець і новіціят сестер. З часом сестри обняли посади в дооколишніх державних школах.

Таких шкіл мали сестри три, де вчило шість кваліфікованих сестер учительок; їхньою платнею удержувався новіціят і сиротинець. На утримання дому це сестри шили церковні ризи, малювали, вишивали, гаптували і робили штучні квіти для прикраси церков.

В 1928 році станула в сусідстві новіціятського дому, перша українська Лічниця в Канаді під зарядом сестер.

Тепер розкажу вам про Едмонтон, тут 1905 року, дім другий з ряду, подарований оо. Василями був малий. Не було в ньому найконечніших домових і шкільних приладів. При тім самім столі що на ньому рано священник правив Службу Божу, треба було потім засідати до обіду й вчити дітей. Три роки пізніше, сестри

купили малий дімок, перетягнули на церковну площу, що її подарував латинський єпископ Леталь, і замінили на школу. Цей дімок служив аж до 1910 року. Єпископ Леталь, видячи брак місця в школі для дітей, бо чимраз більше учало, удався до Товариства в Торонті і одержав \$15,000 на будову мурованої школи й дому для сестер. В тім домі сестри розвинули більше свою діяльність.

Зайнялись вихованням молоді, що приїжджала з кольоній, сиротами, та провадили цілоденну школу, відвідували бідних і приносили їм одіж, навчали співу та провадили церковні товариства з молодіжею.

Про Вінніпег, де 1905 року був третій дім з ряду і про початки його школи, я вже дещо сказала вам. Приміщення під кожним зглядом було не вигідне й замале. Боже Провидіння невдовзі зглянулось над сестрами й дитворю та післало особу, єпископа з Ст. Боніфас, Аделярда Ланжвена, що своїми власними грошми збудував школу св. Миколая та віддав в дарунку сестрам 1911 року.

Імя того єпископа глибоко записане в історії Згромадження Сестер. В 1963 році, збудовано нову школу на місці св. Миколая і названо: "Школа Непорочного Серця Марії".

Праця сестер в Вінніпегу подібна була до тої в Едмонтоні, про котру я вже згадувала вам. Про Сифтон, Давфін та Айтуну, розповідала вам вже сестра Матея то я про інші місця в степових провінціях дещо скажу.

В Йорктоні, наприклад, Інститут Серця Христового отворено для дівчат ще 1915 року, а новий дім збудовано 1916 року.

Спочатку сестри провадили цілоденну школу до восьмого грейдю. Підчас вакацій виїзджали на кольонії і вчили дітей релігії, співу та українознавства.

По інших місцях, як Саскатун, Ріджайна, Комарно, Портедж Ля Прері, засновано місійні станиці ще в піонерських часах. Наприклад, в Саскатуні засновано Інтернат Пресвятої Диви Марії ще в 1928 році для дівчат, що ходять на університет і до вищих шкіл.

В Комарно, від 1937 року існує дім - приют для старців, який тепер уже дістає грошеву поміч від уряду.

Д. Ще кілька питань в мене є до вас сестро. В Вашому Згромадженню є управа чи рада, яка керує працею в цілій Канаді. Чи ви служили на адміністративному пості як голова?

Є. Так. В нас ця позиція називається "Провінційна Настоятелька", бо кожний край, це інша наша провінція і Канада є одна з таких провінцій. Отже я була такою провінційною настоятелькою на Канаду, і на цьому пості я вислужила 15 літ, через три каденції за порядком, від 1934 - 49 року. Також я була першою з Канади на цьому пості, бо перед тим інші були з Краю.

Д. Мені відомо, що ви заснували журнал "Зоря Марії". Чи це було в піонерських часах?

Є. Так, це було на початку мого настоятельства.

Д. Чи ви мали що спільного зі заснуванням Згромадження в Злучених Державах Америки?

Б. Так. В 1935 році, на просьбу єпископа Богачевського з Філадельфії і під моїм керівництвом створено: Американську Провінцію Сестер Служебниць.

Оттак в степових провінціях, як рівнож і по інших місцях Канади та Америки, починаючи від ранніх піонерських часів, Сестри Служебниці помагають церкві й народові у всіх працях в поширенню Божого Царства на землі.

Д. Сердечне спасибі вам Сестро Єлисавето за цю цікаву розповідь про ваше трудолюбиве життя та тяжку і невтомну працю Сестер Служебниць в піонерських часах.

Записано з резиденції Сестер Служебниць на: ІЗІ Абердін вулиці, у Вінніпегу, дня 31 серпня, 1980 року.

РОЗМОВА З МАРІЄЮ КОРЕЦЬКОЮ

Скорочення: М - Марія, Д - Докія

Д. Панно Корецька, мені піддали думку ваші знайомі, що учительючи в вінніпегських школах в піонерських часах, ви моглиб мені дещо цікавого розказати зі свого пережиття як також і про себе. Чи це правда, що ви були першою українкою, що дістала працю учительки в державній школі у Вінніпегу?

М. Так, це правда. Це було несподіванкою навіть для мене.

Д. Чи ви вчили на околиці перед тим? А чи трудно було дістати цю посаду?

М. Так, я вчила спершу в Гардентон, Манітоба, опісля вчила в Саскачевані в околицях Інсінгер та Вонда. Мама моя померла в 1918 році, батько жив в Вінніпегу і хотів щоби я була близько нього, отже каже раз до мене, "Ти годна дістати школу в Вінніпегу", а я відповіла, "Щоби вам доказати, що я не годна дістати то я подам аплікацію." Я пішла до тодішньої Вінніпегської Шкільної Ради і поговорила з др-ом Мекентаером, який тоді був головою тої ради. В міжчасі написала до д-ра Ендерсона, який був моїм інспектором в Саскачеванських школах і попросила в нього листа рекомендації на позицію учительки в Вінніпегу. При кінці серпня, а це було 1919 року, я одержала повідомлення від Вінніпегської Шкільної Ради, явитися на працю в Стреткона школі. Ніхто мені в цьому не поміг, тільки поштовх батька.

Д. Цікаво, які ви класи вчили?

М. Тому що це було по першій світовій війні, коли багато українських імігрантів приїздило до Канади, і тому що я знала українську та англійську мови, то я мала спеціальну класу дітей, які не знали англійської мови.

Д. Чи довго ви в тій школі вчили?

М. Поверх десять літ. Опісля вчила в Кінг Едвард школі поверх десять літ і так далі аж пішла на емеритурі в 1967 році.

Д. Чи відчували ви яку дискримінацію проти себе, учительючи в ранньому періоді?

М. Я би сказала що ні. Пригадується мені тут як я рішила поїхати до Нью Йорку і взяти професійний курс в Колумбійському університеті підчас вакації. Я міркувала, що може часом там за-

жадають від мене якогось посвідчення чи листа рекомендації і попросила д-ра Мекентасра чи не мігби він дати мені такий документ. Він радо згодився. Дякуючи йому, я сказала що я дуже оцінюю добрий вчинок, який він зробив для мене українки, не англосаксонки. А він як добрий батько обняв мене і сказав, "Май дір чайлд, ві ар вон фемилі". Це було дуже широкоглядним з його боку.

Д. Чи ви брали багато різних курсів?

М. Так, я хотіла бути підготовлена і тому брала курси в Канаді і Америці, такі як: курс бібліотечний, курс музики, театральний курс, логіку, філософію та інші. Коли я взяла бібліотечний курс, так зараз директор школи Кінг Едвард зажадав щоб я організувала бібліотеку в тій школі.

Д. Чи ви вчили українську школу також поза шкільні години?

М. Священик попросив мене вчити українську мову і Катехизм на околиці підчас вакацій і я це робила.

Д. Чи ви самі вчилися в українській школі ^{чи/} в дома, вас батьки навчили українського письма?

М. Мене батьки посилали до української школи і до польської, хоч обоє були українцями. Я ходила до української приватної школи св. Николая і брала католицьку науку в Вінніпегу і в Католицькому Університеті Америки в Вашингтоні.

Українським Сестрам Служебницям я завдячую те, що я все почувалася українкою і брала участь в українському громадському житті, а головно завдячую покійним сестрам Николаї і сестрі Атаназії.

Д. Чи ви належали до яких організацій в піонерських часах?

М. Так, я належала до українських жіночих організацій, які в той час були, так як: Українська Жіноча Рада, Ліга Молодих Українських Жінок і до професійних товариств, як Товариство Українських Учителів, Товариство Манітобських Учителів, бібліотекарів, і т.п.

Д. Мені цікаво, що спонукало вас брати вищу освіту і бути учителькою. Чи батьки вас заохочували?

М. Перше тато і мама мене заохочували, отже я виростала в домі де була сприяюча до науки атмосфера, друге, мої учительки впливали на мене йти далше до школи, а третє, виростаючи в Вінніпегу, я мала нагоду.

Д. Що ви робили для розваги?

М. Поза вчителюванням, організаційну працю і ті курси що я брала, не лишалося багато часу для розваги. Треба було і для

себе щось зробити, а коли будь який час лишався, то я любила читати.

Д. Дуже цікаво! На цім і закінчимо . Сердечно дякую вам за розповідь.

Записано в Вінніпегу, 31 серпня, 1980 року.

РОЗМОВА З СЕСТРОЮ МАТЕЄЮ СОФІЄЮ НИКОЛЮК

Скорочення: М - Матея, Д - Докія

Д. Я буду просити вас, преподобна сестро Матеє, оповісти мені нині про ваше життя, починаючи від вашої молодости. Будь ласка прошу розказати, що спонукало вас вибрати собі такий життєвий шлях Сестри Служебниці, де ви жили, яка була ваша праця в піонерських часах і які труднощі були пов'язані з цією працею.

М. Я походжу з Летбридж, Алберти з родини Николюків, а виховувалась в Інтернаті св. Йосафата в Едмонтоні. Своє виховання й українознавство завдячую Сестрам Служебницям, а головню учительці, сестрі Єлисаветі Софії Касіян, яка по фаху була учителькою державної школи. Вона дала нам повне виховання і нами заохочувалася. Також завдячую багато сестрі Августині Гаврилюк, тодішній настоятельці дому, яка вплинула на мене вступити до Згромадження. Крім мене вступило ще кілька інших дівчат в той час. Це було в 1929 році.

Інтернат св. Йосафата в Едмонтоні, це був дім подібний своїм завданням і працею до Бурси Петра Могили в Саскатуні. В Інтернаті вчили дівчат куховарства, шиття, вишивання, рідної мови та взагалі українознавства. Дівчата ходили до державної школи, а по шкільних годинах, суботами й неділями навчали їх сестри.

Ті дівчата є нині сестрами, норсами, учительками і "совшал воркерс".

В році 1931, як мені було 17 літ, аж до 1935 року, я вчила в приватній школі в сиротинцеві св. Анни в Айтуні, Саскечеван.

Там приймали сиріт до 14 літ, - між ними були навіть діти "гефбріди", які разом з українськими дітьми навчилися між іншим і говорити по українськи. Я пізніше стрічала одного такого "гефбріда" на поїзді, який говорив по українськи і коли я спитала його де він навчився української мови, то він сказав що у сиротинцеві св. Анни в Айтуні. Після восьмої класи в сиротинцеві дітей пересилали до Академії Серця Христового в Йорктоні, якою провадили сестри, і діти там могли закінчити XII класу, а тоді вибирали собі якийсь фах. Деякі з них стали священниками і сестрами.

В часі свого учителювання по фармах підчас вакацій, я перебувала з піонерськими родинами і стрічала гарних людей. В їхніх домах панував правдивий християнсько - релігійний дух, в якому виховувалися їхні діти. Це мало великий вплив на те яку дорогу ці діти пізніше собі вибрали в житті. Батьки нерас заохочували дітей ставати священниками і сестрами. Для батьків це була велика радість та честь, коли діти на це погодилися.

Матері - піонерки багато причинилися до того, що в їхніх домах панувала така релігійна атмосфера. Моя праця вимагала

мого перенесення з Саскачевану до Манітоби і від 1935 до 1937 року я жила в Сифтоні. За мого побуту там, нас було п'ять сестер на парафії. Дві вчили рідну школу таки в Сифтоні, цебто сестра Лаврентія і я, сестра Варвара була господинею дому, а сестри Олена і Лаврентія виїзджали кінсьми сансьми сім миль до Зорі, де сестра Олена вчила в державній школі, а по шкільних годинах вчила українознавства і ручних робіт. Хоч мешкали вони в шкільній резиденції, то раз на тиждень, або коли можливо було приїзджали до дому сестер в Сифтоні, щоби перемінити білля, мати нагоду бути на Службі Божій і роздобути харчів. Отже, щоби дістатися до Сифтону, шукали нагоди підїкати з фармером, який їхав до міста. Сїдали на мішки пшениці, або на "корт" дров, а навіть їхали і з курми що фармер віз до міста на продаж.

В той час життя було тяжке і повне всяких невигод. Не було електричного світла, а світили нафтовими лампами, не було жадних електричних машин та приладів, що тепер мають люди.

Палили дровами, прали на дошці в цеброві, йшли по воду до сусідів, бо в Сифтонському домі де жили сестри не було води.

Не було водопроводів по катах, отже виходки були на дворі.

Дуже рідко мав хто авто, а на початках таки абсолютно їх не було.

Ще в 1910 році в Сифтоні був дім виховання сестрами, до котрого приходили діти аж з Едмонтону та з Онтеріо. Отець Сабарин, котрий з роду був француз, прийняв український католицький обряд і мав він нагляд в тому домі над хлопцями, а сестри над дівчатами. Поза українознавство і ручні роботи, вчили там дітей і музики, наприклад грати на піаніні і співати.

Вчили дітей і працювати, де кожне по черзі мало свою відповідальність.

В Сифтоні за пізніших піонерських часів в роках 1934 - 37, був також осередок - клініка, в якому працювали сестри - норси, такі як сестра Сезонта, сестра Марина та сестра Гавриїла.

Тому що не було в містечку лікаря, то сестри давали першу поміч і лічили хорих. Також уділяли конечні ліки людям, які до нас приходили, або кликали нас до домів.

В Давфіні, праця Сестер Служебниць почалася ще 1928 року при парафії св. Воскресіння. Молодь, яку згуртовано в так звану Марійську Дружину, навчали сестри співати Службу Богу, церковні і народні пісні, рідної мови, шити, плести, вишивати, гачкувати, і т.п. Що літа виїзджали сестри підчас ваканцій на сусідні парафії і знова навчали катехизму та українознавства.

Приготовляли дітей до першого причастя і дуже часто великих дітей приготовляли до хрещення. Поза працю з молоддю, сестри давали поміч також і старшим людям. Робили старання примістити стареньких, немічних і хорих піонерів, що не мали де подітися, при першому домі Сестер Служебниць під назвою св. Павла. Пізніше, після піонерської доби, побудовано старечий дім св. Павла.

Оце буде все тимчасом, а більше розкаже вам сестра Єлисавета про інші центри та іншу працю.

Д. Сердечно дякую вам, преподобна сестро Матее за цікаву розповідь з вашого життя в піонерських часах.

Розмову записала Д. Черевик в резиденції Сестер Служебниць на 131 Абердін вулиці в Вінніпегу, дня 27 серпня, 1980 року.

Замітка

Сестра Матей це бувша настоятелька різних домів Сестер Служебниць Пречистої Діви Марії по Канаді і перша основателька старечого дому Пресвятої Родини під числом 165 Абердін вулиці в Вінніпегу.¹⁶²

Тепер вона вчить Рідну Школу при Парафії св. Воскресення в Давфіні і є відвідачкою хорих по шпиталях і домах.

¹⁶²Sister Claudia Helen Popowich, To Serve is to Love: The Canadian Story of the Sisters Servants of Mary Immaculate (Toronto: Sisters Servants of Mary Immaculate, 1971), p. 246.

РОЗМОВА З КАТЕРИНОЮ ПАЛЮК

Скорочення: К - Катерина, Д - Донія

К. Я називаюся Катерина Палюк за своїм мужем, а з роду я походжу Черевик. В нас було п'ять братів і одна сестра і я роджена тисяча вісім сот дев'яност дев'ятого року, а десятого року ми приїхали до Канади. Наші мама ... батько помер я навіть не пам'ятаю, дуже ще була маленька сирота. Нас було всіх семеро дітей. І мама нас перепроводила тут до Канади і мої мама дуже любили, щоби було чим палити, дуже любили ліс і ми приїхали до того ліса, ту Канади, до Саскачевану, Форт Пелей, Саскачеван наша пошта була в той час.

А потому ми зачели працювати. Ми були доста малі ще діти, але були і старші мої браття. Вони пішли до сусід щось заробляти, бо було на життя треба, але ми менші - мій брат Михайло Черевик молодший від мене і я таксамо, і ми хотіли також мамі щось помагати. Мама пішли хату ліпити, а ми обидвоє будемо корчували.

Взели великий ланцух, взели сильного такого бика що дуже тегни і тоди ... і ми того бика вже запрягли, як то ми годні, - щож то мені тогди вже було десять літ, а братови було вісім, а він каже: "чому мама маєт все робити? Ми мусим сі вчити таксамо". І він то зацікавив мене і ми вчепили великий ланц до якогось ... великого такого ... восяки, дерево, будем тегнули. А той сивий бик дуже сі бояв і він каже: "я залопочу чорним паперем, а той віл витягне то з корінням, ту осину. І він ... тя, з того коріння щось ся зсунула ... той ланцух, і той гак зачепив мені в якийсь нещасний черевик, в пришву, і мене тягнув я не знаю як задалеко. І йкала, йкала не пам'ятала кудя. А брат кричить. "Мамо ! Катерину бик забрав ... Катерину бик забрав". А відтак мама сказали: "Боже мій ! Канада мені ! Та я діти вас провадила, а тепер каліки будете !" Плаче моя мама аж не знає ... а я йду. Бик сі лишив в лісі, в корчах, а я прийшла до дому так, як се має, так як має бути. Такі то наші були гаразди на початках.

А браття мої старші і сестра, ходили по сусідах аби щось заробити на кавалок хліба, бо тогди нікто нічо ніколи не давав і мама моя не хотіла ніколи жадних дарунків, назала: "Працуйте ! Господь дав нам вочі, руки, ... З праці будете жили. І чесно маєте жити, а не так як другі - чекают аби їм се дало." І так вони нас учили і ми тото ... і я навіть вже і до сеї пори то затримую, а ... і так ми доста бідили на тих фармах, бо мої старші браття зобачили ліпші фарми і позакупцели собі дуже добрі фарми,

де файна земля. а мама бідні, як то вдова....Там в нас дуже були піски і долини, ну але добре, що є чим палити, бо вони все в Краю журилисі, бо нема дров палити, і вони кажут "І то добре !". І худобу трохи плекают і я з мамов, і той мій наймолодший брат. І досить добре нам ійшло.

Я вже виростаю, дівчина, більша, а моя сестра вже віддаласі, і так браття, і досить воно файно йшло.

А браття добре господарили. Пять їх було, але всі були з мамов. Так сказати що вони далеко від нас не були. Всі єдні другим помагали. Не так то тепер вони помагають, як колись, єдні другим помагали.

І мама були завсігди весела. Моя мама весела. Нераз поплакали, що нема з чим господарити, але нераз весела бо перепроварили нас до Канади і самі. Тата вже не було, а вони самі мали кілька способу і кілька розуму. Ні писати не вміли, ні читати, і нас припроварили. І вони дуже були задоволені з того, що так Бог їм всьо допомагав. Була дуже вірна жінка в Бога і дуже...що просили так було, помало але добре. І вони гарний вік прожили також.

А ми були дуже веселі люди. Я куди йшла, я все співати любила.

Одного разу , пригадую я собі, вже ми трошки доробилися, вже було на фармі багато- троха пшениці засіяної, і тогди вони кажут до мене:"Ти йди за худобо, бо хмариться і як худоба заночуєсі, то буде не добре, бо не годен буде пригнати, бо дощ, а ти йди завчєсу ". Була третя година, я ще живо пішла за тов худобов, і я що ? Я така людина що я дуже люблю співати,співаю всілякі пісні,але я не чую що там де дзвінок там наша худоба зайшла. І хмара вже велика засунуласі вже,нема ні сонця, нічого. А мій брат ще косить пшеницю і той бандер чуркотить....,але однак він казав що бандера не чув, лиш мій спів чув, і сказав, каже:"Є, вона не буде чула, вона не знайде худоби". Якраз так се стало. І я заблудила. Дощ зачав йти, щож я маю робити ? Не видкосі куди йти, І там ми зобачили якийсь бурдей , чи щось. Я сі бояла, бо там може індіани. Там на перших початках дуже багато чужинців було. Ні говорити ми не вміли, ні нічого! Але всьо єдно треба ночувати. Я собі думаю так: Як би нас вовки поїли, бо ще зі мною така маленька собачка була, то я зробила такий хрест,щоби, якби нас значит віднайшли, то будут знали, що то моє, бо вони знали що я здібна до того. І там були всілякі звірі ще, але так сі не стало. Бог дав що я ще мушу, мусіла жити. Переночувала ту там ніч, а дощ лєв майже цілу ніч.

І ще мої мама сказали так:"Як би ти десь заблудила то проси святого Йосифа,бо він Марію провадив через ліси, гори і з Христом, і ховавсі і Марію, то і тебе він виратує як би ти в якимсь нещастю.І так се сповнєло то що мама казали і витко що може й випровадив.

Я встала рано, вже я та де я і не спала. Дивлюсі, вже сончко помаленько зачєло показуватисі і виглядала файна погода, файні жнива. Ну я сі дивлю там стежка близько мене. А то в зимі ми переїзджали до міста Пелей, -

літом ніхто не їхав, але стежка була така. І я свомп не свомп, вода не вода, я зобачила нашу хату не дуже далеко і я через той свомп, ану треба йти. Іду я йду, думаю собі - там шурі підрили той свомп і я бух еднов ногов, так глибоко засадилася, але стрималася попід пахи і живо цофнулася і вилізла і далі йду, бо хату виджу.

Дивлюсі, коло хати город. Ката була так на підвищені місці і дуже я бачила добре. А тогди дивлюсі - мій брат білим конем їде вже, ніби так недалеко від хати, шукає за худобов і за мнов, наш Іван, брат. І я вже йду, не чекаю щоби я надовкола обходила, вже не співаючи, ані не плачучи, бо я не любила плакати і ... але йду просто. Дивлюсі вже й мама біжуть, не знають куди бігти, бо вже за на ... за мнов, думають. А так через то озеро, через той мочар перейшла і якраз перейшла, і якраз прийшла - там була така керниця, що худоба пила воду. Я вийшла на дорогу, а мама знов руки заклали, кажуть: "Боже! який ти добрий, що ти мої діти всі до купи тримаєш ще!" А я собі так думаю - дивлюсі, вони сі добре нажурили! Та певно, то ж мама. Ну! А приходжу вже, а вони кажуть: "Йди, йди легай, бо ти може змучена. А де ти ночувала?" А я кажу: "Там в тих соснах!" - "Господи! добре, що ти вже дома є." А брат пригнав худобу, сімнадцять коров я вже сама доїла, а не дала мамі доїти, бо я любила сама доїти. Такі руки здорові, грубі ... Навіть я не спала, не змучена була. А так подоїла всі ті корови, всьо молоко попретала. Мама кажуть: "Йди вже легай." Но, я таки не легла.

Я так дуже працювати любила. Я шила, всьо таке що я дуже любила, а ліпити і глину місити найліпше. Вже всьо буде за тим часом...

Д. А тепер може ви би любили заспівати нам якоїсь пісні, що або ви, або ваша мама, або хтось у Канаді зложив? Я знаю, ви казали, що дуже любилисьте співати і ви любите співати і ще багато співаєте, то я певна, що ви щось маєте такого доброго нам заспівати.

К. Є, я маю. А зараз буду вам співала, як то нам вже тепер добре жити. /Катерина співає. За словами гляди на сторони 254./

Д. Дуже гарно було! А чи ви самі зложили цю пісню може?

К. Я сама..

Д. Дуже гарно! Дуже гарно!

К. Тепер я ще хочу таку пісню співати, яку зложила пані Денишук з Йоркстону. І я її дуже запам'ятала, і вона, не знаю чи вже жие, бо її вже десь коло дев'яност літ, лиш добре пам'ятаю, як вони співали, і я ся на пам'ять навчила і я вам зараз ту пісню заспіваю, хоч я вже не так дуже добре, голос, але вам заспіваю, бо дуже вона гарна. /Катерина співає. За словами гляди на стор. 259./

Д. О, дуже дякую вам пані Палюк. Це була дуже гарна пісня. Чи цю пісню зложила пані Денищук сама?

К. Сама.

Д. І чи це про щось таке, що сталося в Канаді, чи про таке, що сталося в Старім Краї?

К. В Канаді, і навіть в Манітобі в котрісь околиці. Вона вже тепер старенька, може і нема, але вона зложила ту пісню, бо то пара так собі присягла, що вони без одного, без другого не будуть жили. І він так постановив і так се стало і вона таку пісню вложила.

Д. Дуже дякую вам пані. Ви мені вже співали і оповідали, а тепер я хотілаб вас спитати про організаційне життя. Чи ви пам'ятаєте, як то задовго вже, ті перші початки на околиці з котрої ви походите, як вони задавно засягають, до якого року ви пам'ятаєте, де ви починали якусь або читальню...

К. Це коли перший єпископ їхав, Никита Будка, то ми перші, перша я що співала церковні пісні і він нас дуже запрошував, щоби ми співали в церкві, а потім, відтак пізнали, що я маю добрий голос, то ми ще співали і народні. І він приїхав з трома священниками і він там досить довго був, але то було вже здавсі чи не тринадцятого року, так мені се пригадує, але що я знаю, що він перше мав відправу в ті каті де я, в Маркевича, де я вчила дівчат співати. І я ще багато борше вчила дівчат. Ми в зимі се сходили і я їм вчила співати пісні церковні, бо я церковні пісні від своєї сестри й братів навчилася і я їм дуже добре напам'ять знала - і ті з молитвенника і ті пісні, що є в книжках і народні я ще ліпше ся вчила.

Мої браттє любили то співати і я так само переймала, як я ще дуже була молоденька і я дуже то любила, мені се то в голову вбило.

І потому я вже вчила других дівчат співати. То коли вже заснували що хотіли мати вже свою якусь читальню, свій скід, бо там самі чужинці були - шведи, англійки і навіть індіани, але ми таки ктіли свого чогось.

Д. То де се було?

К. Там коло Норквей тепер, а тогди це не було, але околиця коло Норквей на фармах. Три милі від Норквей тепер, а тоді це не було Норквей. То було якраз на фармах три милі від Норквей. Там мешкали Гуляки, Маркевичі і Гурскі і всі фармері надовкола. І вони всі дуже інтересувалися аби щось своє було. Тогди наші і ми таксамо, вибрали щоб хтось більше тик, що більше знає троха може як ми, то був Іків Стратійчук, що в банку робив, бо він був вчений дуже чоловік. І він нас приучував і відтак другий Стратійчук, його кузин, нас вже вчив в школі, приготив таксамо то

четверті години. І ми відтак зорганізували що ми вже грали представлення, і зробили велику галю, але на фармах таки далі, і ми дуже мали велике щасте, бо трапились люди що годні були сцену малювати і трапились майстри що годні були зробити щоб було де добре сидіти, але ніхто ... в місті нічо не було ще.

- Д. Чи було багато таких дівчат, що з ними можна було хор провадити і представлення грати?
- К. Було, було. Були Окитви, були ще з Сван Плейн по двадцять петь миль приїзджали. Кутів писалося дівча, доста що нас ... Лука, в Газевича була дівчина таксамо, бо я їх всіх вчила пісні.
- Д. Чи ви вчили їх і читати і писати?
- К. Е, читати по українськи, а писати не аж так дуже, бо то забагато було для мене роботи. І то в зимі, коли нема такої роботи, то посходилисі там до Маркевича, бо там найближче було. І ще були навіть хлопці, такі молоді що приходили хотіли також по українськи навчитисі і я їх також учила. І досить добре було, знаєте, бо тогди хоч зима була велика, але ми не мали ще що робити.
- Ми ще були замалі а вже всі інтересувалисі тим і так від того вже повстало, що ми вже взялисі до представлення. Ми всюди їздили представлення грати - до Канори, до Прісвил, на Пелей, на ... вже потому пізніше, але коли ми відіграли одно представлення то вже ми мали ордерів кільканадцять, а то було ... не було тогди дороги.
- Тогди нераз ... одного разу ми їхали що представлення мали грати, навчилисьмосі добре і їхали через великий свомп, а під сподом вже був лід, знаєш? Вода підмулила вже тонкий лід, а ми ще биками. Ті бики, думали братце, що їхали з нами і ще мої мама - думали що перейдуть, а той лід перед нами заломав а віз се лишив з нами на леді. І щож робити ?
- Д. А бики пішли в ...
- К. Бики пішли. То був глибокий лейк. Акраз мого швагра фарма там близько була.
- Д. А як ваш швагер писався?
- К. Коваль, Гринько Коваль.
- Д. Гринько Коваль.
- К. Е, і він тогди живо ... окочили хлопці, де чумі з нами їхали, набік, і живо ті сани відтегнули назад, а бики повідчипали, бики самі вийшли, а ми збрані факно і сиділи на санях доки ті бики не вийшли на беріг. Запрагли назад і ми поїмали вже надовкола тов самов дорогов.

Д. Дуже цікаво. А тепер пам'ятаєте щось із святкувань Різдва або Великодня в Канаді ?

К. О багато пам'ятаю.

Д. Скажіть щось мені про свою маму і про себе. Ви мали сестри ?

К. Одну сестру.

Д. Скажіть мені про сестру свою.

К. Вона така цікава була, навіть не пара мені - і до співу і до танцю...то вона, тридцять і п'ять миль було десь весілля у фамілії, значить, запрошена була. Вона йшла пішком, бо не було в що сі взути. То був пісок але вона боком минала і з братом Миколою, і вона йшла тридцять і п'ять миль на то весілля до Кибів, а потому вона ще одну ніч гуляла і нічо ї не бракувало. Осъ вмерла марця сего.

Д. То як вона тепер писалася за чоловіком ?

К. Коваль.

Д. О. Коваль.

К. Тота сама Ковалиха, що її чоловік Гринько Коваль.

Д. О, то вона жінка Гринька Коваля, так.

К. Є, є.

Д. А ваші батьки як називалися ?

К. Мій батько називався Дмитро, Дмитрій.

Д. А мама ?

К. А мама Ганька, Анна.

Д. Ага, так. Дуже гарно, дуже цікаво.

К. Батько мій помер, я ніц не пам'ятаю, але що він на ноги бідив бідний, а то решта ми вже в Канаді мали троха фамілії, і ось Василеві/родина д-ра В. Черевика/, і там ще... то сказати мій брат вже був, і там більше тих Черевиків, то вже як мама прийшли, не так було нам гірко, але всіх мама жалували що діти хочуть десь вийти. Мама ще хоче аби діти чось навчилисі. Ліс лісом, а робота роботою, але діти мама любили щоби щось....

Спровадив мій брат Василь скрипку за долара і вісімдесят і п'ять центів з Ітона і буде грав на ту скрипку. А він не вмів грати, але мама зачепила коломиїку співати і він тогди зачепив вчитисі грати. Але він не вмів струнів натегнути, бо то не було кому...Якось він там ті струни справив, тай мама кажуть, "Ну, Василю, ти вже будеш грав". Він тако пересунув коліно, тай каже: "Орайт, мамо, я якось натегнув. Співайте, я буду за вами грав". Тогди він вже зачепив там, мама співають, файної коломиїки співають, а він що? Все єдно - свині в ріпі, свині в ріпі, свині в ріпі, а мама кажуть, "То не т-а-к! О-о-о чекай, Ту хтось приїде що вмів добре грати, бо ще в Старім Краю...чекай тобі настроїт ту скрипку і тогди ти може будеш грав".

Прийшлосі, знаєте, наш Михайло брат наймолодший... Василь пішов гній викидати зо стайні, а він (Михайло) ту скрипку, тай струни навіть не були на тім боці, але, бо, він, Михайло, на ліву руку грав а Василь на праву, але Василь боявсі би він не знищив йому скрипки, бо то було щось дороге, то кладе так високо на шафу а Михайло сі дивит в вікно. Василь вже гній кидає, шос робит бо робота є. Поробит тай знов буде грав - свині в ріпі... Але Михайло ще борше, хоч на ліву вже зачепив, як то казав, рипати, рипати, і навчивсі добре грати!

Д. Дуже гарно. А ваша сестра любила також співати?

К. О, є! Вона дуже весільні співала всілякі. І о вона свашила! І де вона не свашила! А гуляти? Го, го, ...танцювати! Як вона вже любила тото! А я вже не. Я дуже спів любила і ще люблю.

Д. Но а мама?

К. Мама також співали з нами, помагали нам. Як щось трошки зле, вони кажуть: "Е, но, но то ще так во й так во". Мамамі було потому весело з нами, бо вони мали розривку. Прийдесі, вже ввечір, вже всьо пороблят на дворі, а тогди щей люди приходять. Хата така бідна, нещасна, навіть нема де бути, Повна хата...якісь хто знає звідки. То якісь старости, бо дівка вже є.

Д. Так.

К. То сесе, то тото, - і я дуже пригадую собі, єден хлопець хотівся з мойов сестров женити. А то була ще маленька перша хата і вони вже мали кухню. Мама до кухні, хочут щось печи або варити, а він собі купив рукавиці, хтів аби дівка виділа, як він має вже нові рукавиці, а тогди він собі думає, вже дівка його собі сподобає, а тогди сказав, "Е", каже, "Палазю, ти за мене тепер підеш. Ти дивисі як в сих рукавицях тепер вже тепло". А мама до него кажуть: "Пилипе, та ти заліз в кухню в нових рукавицях, тай ти кажеш що там тепло. Вступися, бо я нічо не годна присту-

пити через тебе. І ми мали дуже багато такі розривки, бо вона була дуже весела дівчина, така вродлива, файна, але дуже, дуже була весела, цікава і її ніхто не збивав з бесідов.

Д. Вона й бесідниця була? Любила промовляти, промови давати?

К. Наш... О, вона, її ніхто не збивав. Вона як стала говорити, і вот мій Нестор був недавно, як ще вона жила, то вона як зачсла, то він каже: "Чому ви не були на дісен-бейкера місці?" Та він так сказав і то така, всьо як має бути. Кожну історію знає за кожним послом, як робили, як то було всьо, і вона розказує як вони бідили - до шпиталю їх не хотіли приймати хто слабкий, а то не було чим платити, тай то було гірко, таки правда.

І як грошей не було, то навіть один учитель за швагра ... десь був трактор побив, то один учитель, бо в них все учителі перебували, в моєї сестри, то вона ... учитель посвідчився за нев, що він заплатит, як не годеє буде в шпитали заплатити, бо йому ноги було потовкло. То вона того не раз споминала.

І всьо робила - і пекла й варила і співала і була моцна і здорова. Прожила вісімдесят три або чотири роки.

Д. То чудово, дуже гарно.

К. Але вона була активна! Вона була активна!

Д. І грала представлення також?

К. О є! То чому не? Вона і хати позволяла. В неї завши хата була втворена хто представлення грав, або шо, то всі ми там ся сходили на проби. А і тамечка вона вже приймила і їсти і всьо дала. Вона дуже була така до того активна ... до всього. І вони вже ... як вже прийшло в неділю пополудни, то вже в Ковалю, то вже обістя, або музики грають... Він побудував нову хату і тамечка каже: "Знаєш шо? Треба наймити аби прийшли, з пару денців, аби файно нам підлогу вгладили". І були денци. Прийшли...там здалека тридцять п'ять миль де киби мешкали, то вони приїхали з ... а то дуже були дороги нездалі і вони мене взели на гару, знаєш, як їхав Штефан з гори, бо Штефан ще жис.

Д. Ваш брат?

К. Є, а мене як гримнуло то я мало в тім форді головов не вибила стелі. Ну, алесмо їхали на денці! Вони мене підоймили, бо віц ... бо вони приїхали здалека і поступили до нас, а наші хлопці - Онуфрій і Михайло вже грали.

Д. То ваша мама дуже багато в Канаді пережила, з вами, вдовою і мені цікаво було б більше знати це про вашу маму.

Чи ви могли би мені сказати як, ну, що вона тут в Канаді з вами робила? Чи ви трохи фермерували, чи ще що мама до того робила? Розкажіть трошка про маму.

К. Єс, я можу багато сказати про маму. Мама ніколи не вчили-се нігде ні в шпиталях, нікуда, але вона була так як норса. Такий її Бог дав чи розум чи щось, що вона кілька нас дітей, чи що, чи сусід, вона перша йшла, як треба було дитину відібрати чи що, вона дуже була помічна до всього, дуже все розуміла.

Навіть одного разу таке було, може щось трошки... може то воно й цікаве а може й смішне. І тоді - мама дивляться, а куре ногу зломало. А вони злапали то куре тай завинули твердим папером ногу, тай вже куре не, той во...А мого брата дівчина робила і завважила собі, молоденька дівчинка, маленька і каже: "Баба", каже, "так як норса".

Вони все вмють, все вмють - зашити рану, все зафіксувати, нігде не треба йти! І йдуть - жінки ратують від слаботай, як маленька жінка в пологах чи що, вони завжди два три дні перебували заким аж трошки не стало ліпше.

І так само тота дівчинка. Вона є норсов і вже так як доктор. Вона є дуже цікава, і нинька...Черевик-Макмален пишеться тепер, і вона взяла собі того від баби, від ніби мої мами, то вона виділа, як мама курували все, чи куре, чи теле, чи дитина, хлопець...

Наш брат палець собі відрубав а вони зобачили. Живенько палець приложили, тай завинули, тай палець приріс. Навіть не в голові було!

А раз пішла сапати з сестров. Я собі сапов палець від-тела ту в нозі, бо я була мала - як пустила ту сапу, тай! А раз знов таксамо серпом...Сестра жне бо треба хату накривати, а...а мама все ся поглядають аби там індіани і чужі люди, а я в траві, я мала, трава велика, але сестра то жне ту знаєш траву і снопи кладе, бо буде треба хату накривати, але мене кортит той серп потегнути. Десь вона се відвернула, а я тим серпом шар, тай по паль-цах, тай відтслам все, а вона сі напудила. Вона мене за руку привела до мами, а мама ка...щось сказали тай зави-нули все файно і палець приріс і вони...навіть не в голові було, так се живо загоїло. То вони - хто би небудь, що се стало, то мама були найперша лікарка там.

Д. А ще пані Палюк, ви мені колись оповідали цікаві речі про те, як ви дівочили, як хлопці до вас приходили, ну тай сваталися, мама була готова, щоб ви вже чимскорше віддалися, але вам хлопці - ті парубки не подобалися, і то часом досить цікаво такі справи виходять. Як би ви любили щось на ту нуту сказати нам то було б нам напевно дуже цікаво.

К. Я маю дуже багато такого що я можу сказати, але мені дуже тяжко, як дівчина нераз переживає. Я дуже була весела. Дуже я любила співати, концерти, всю працю я робила - чи шити, чи печи, чи варити, лиш я не мала охоти віддаватися, бо вже віддана не та жінка, що дівчина є. А я все була собі весела.

Бувало сяду, корову дою, співаю, корова молоко дає, принесу едно пейло, друге пейло, а вона вже кільки молока дає ! А наколи я сі рушу а корова гоп ! Часом молоко навіть виляє і змарнує але вона...ніхто її не видос лишень я, більше ніхто.

І я тото всьо любила, і город любила. Я все весела була. Мама сі дивлят та кажут : "Ти дивисі ! Та вже другі дівчата ... Та сі віддала, Та сі віддала, тобі вже літа йдут. Ти вже повинна щоб тобі вже десь щось". Але брат каже "Вона тікає, вона навіть до хлопців не хоче балакати". А я кажу: бо мені хлопці не в голові. Нащо мені за хлопців думати, як я маю кільки пісень файних в голові". І я все так тим жила.

Але вже приходит та пора і, і вже щось мені так ніби каже, що я вже...То не добре! Бо багато хлопців трафлялисі і зо старостами приходили. А я все втічу з дому, все втічу з дому,...то за худобов, а як не, сховаюсі, читаю щось, шию або щось аби він мене не видів, і я його не, то мама тогди брали і відправляли. Але вже одного разу кажут: "Тебе вже сеї весни...пятнадцять я відправляла, але я вже більше не відправляю. Тобі вже двадцять і оден рік... Ти вже сі повинна віддати ". А я кажу: "Я вже виджу, яке щастя мають тоті що сі повіддавали". А вони кажут : "То ніхто не годен вгадати як може бути - може часом бути добре, може зле, але я бим казала за сего одного аби ти йшла, бо він вже таки так - вже не випустив.

/Кінець першої частини/

Записано в таборі коло Гімлі, Манітоба,
2-го вересня, 1976 року.

РОЗМОВА З КАТЕРИНОЮ ПАЛЮК

Частина 2.

- Д.. Пані Палюк, ви мені говорили, що цей хлопець, що дуже вас любив і до вас залицявся, то дуже хотів з вами женитися. Я собі думаю тепер, чи цей чоловік за котрого ви віддалися був він тим хлопцем, чи ви за іншого віддалися?
- К. Та той хлопець, але я за него не хтіла йти.
- Д. О, то ви ...
- К. Я на силу віддалася.
- Д. Так, то ви казали, що ви зовсім не любили, не цікавилися хлопцями і не хотілись віддаватися, але цей один дуже причепився і хотів з вами женитися і я знаю, що ви були віддані, малисьте діти і мені якраз цікаво, чи ви віддалися за нього, чи ні. Ви кажете, що так. Ви за нього віддалися.
- К. Є!
- Д. Ну і як він вас так дуже любив і дуже вас хотів, як він вас трактував? Чи він вас любив? Чи він до вас добре відносився?
- К. Мене зразу не побив. Я се бояла дітей, бо я виділа що там діти не можна виховати в такій родині. Я виділа шляки, громи, таке во, тай я се бояла. А він каже: "Несхочеш дітей, то й не будем мати". Але вже незадовго пізніше каже "То що я те буду тримав як ... я те розідру як здохлу жабу, на двоє," каже і "повиннисьмо мати родину" Я вже се годила, думаю та вжеж. То за два роки нам се Нестор вродив.
- Д. Але ви не хотіли дітей тому, що ...
- К. Бо я се бояла же з ним не виховаю добре.
- Д. Так, так.
- К. Бо з ним ... бо він не дасть виховати дітей так, як я знаю що треба їх виховати.

Д. Так.

К. І тогди нераз так було що ... як лиш но в нас по весіллю було три місяці то я застала ... машина тогди молотила і ше то буцім їх була машина, то я доносила до стола їсти, рихтувала їсти і мама його була, допомагала там дешо, знаєте старша жінка, але в хаті давали їсти, а така була шо варили на боці, тай тогди я приходжу. Боже! а він свою маму ногами копав як остатну ...патиком. Я зразу впала, відразу "Бійся Бога" кажу "Ти шо робиш?" Де той Бог. Де той Бог? каже, його нема, я можу ... як ти будеш, то я ше й тобі зараз то зроблю". То три місяці того всього було.

Д. Того щастя вашого з ним ...

К. Є.

Д. А опісля того ви казали, згадували мені, що він хотів вас.

К. Та вже мучилася. Та вже вісім літ ми но всього жили.

Д. Вісім літ ви жили з ним?

К. Але там не було життя єдної години, міноти не було, як він, або коні не бив, або шось, а як прийшов до хати, то я так во се тресла ... так сем го страшенно бояла.

І єдного разу, я знаю перед Новим Роком, яось так було я не знаю шо ... ага, мій френък вже був. Я кажу, "на, ти потримай дитину, а я постелю в колисці" і він тоді знаєте дитину тай кинув до землі! А я його по писку! Кажу "ти маєш багато тих синів шо ти ними розкидаєш?" То вже за дитину я вже не годна витримати! А він тогди, як зачав мене тегати... за коси, я мала дуже коси, волоссе тегав як собаку і копав ззаду і всюди копав. І тогди як пішов, так пішов. По хатах, по сусідах всюди розказував, шо він має добру жінку, аби нікто не знав яка він свиня. Видите, який то зрадник був! А я ніц нічо, ном плакала! Нічо не казала, ном плакала!

А потому ми ще жили, то він далі то саме робив. Худобу бив і всю. Мене більше не бив, бо я йому сказала "ти вже мене більше не будеш бив". І я все думала шо я маю розійтися з ним. Але я ше дуже хотіла шоби ми мали дівчину. Ну, думаю, я піду, я лишу, я не можу виховувати в такім дурнім. То я ... шесмо, шем, малисмо сесу остатну ... Лусі. Бо він все сміявсе з мене "видиш, я маю два хлопці, а ти шо маєш? Ти шо маєш?"

Ну то вже яось там тото всю треба було забувати, не то шесмо мали су дівчину шо я маю. То так шо до сім років всі троє вони породилисе.

Д. Ви згадували мені раз, що він такий комуніст був і хотів вашу ціду родину на комуністів ...

К. Є, він всіх хтів перевернути. А наш Никола сказав до него, мій брат, каже: "ти дивисє, ти ходив до неї, ми виділи". він навіть ... ти знаєш він на стриху спав.

Д. Хто?

К. Мій чоловік, бо то була весна, літо, не хотів додому йти а то було двадцять миль їхати байсином; так спав на стриху самий і так шоби там де хто не зобачив, або шо. Я пішла бараболі підгортаю, там ми мали такий пляц попри дорогу, я дивлюсє ... а він чо там є? Якого пса? Тай став коло фенцу тай сє дивит. Він шось хтів балакати, я до него не обзиваласє. А потому я кажу: "ти не маєш вдома нічого до роботи?" - О, та дома, най то шляк трафит, я... я вдома..." тай ... але сів на байсик тай поїхав додому. То сидів там вічно, боявсє аби хто ... а я мала хлопцє і той хлопец ше жис але він вже вдовец. Дуже файний і добрий. І до мене лист він все писав, він на секції був форманом. Каже: "як я відїду далеко, то я буду листи писав".

Д. Той другий хлопец?

К. Той другий хлопец. І він сказав так: "але ти аби відписувала!" І нема листа, нема. Уже єдин рік, вже другий, я ше була молода, як він мене сподобав а я єго. Тай ... ще було час віддаватисє не конче було треба, але він пішов, він хтів заробити шось. І тогди нема листа ... а то мій швагро небожчик, відбирав листи, прочитас і кине.

Д. Ваш швагро?

К. Ага! Мої сестри ... той. І шось його обходило! Ну, то я дивюсє, нема вже листа то най вже як там буде але ... я не про того! Я таки хтіла ше не віддаватисє, а він в саме весіллє приїхав.

Д. Справді?

К. Той самий хлопец вже приїхав за три роки. Каже: "ти не писала листи до мене, я кілька листів писав. І я сє дивю, вже приїхав сюда на ту околицю, а ти вже..." каже "в тебе вже весілля". Я його вздріла, таким сє втішила! Пішла весела ... гуляєм обоє і всьо. Мій з револьвером стоїт коло дверей, так, двері, бо зробили хлопці таку велику... мені дуже велике весіллє зробили, дуже велике...

Д. Ну, а ви вже шлюб взяли були?

К. Но-о-о !

Д. Ну то ви ще могли лишити його.

- К. Я могла зробити того, а ти знаєш що мені було жаль мами, бо то люди походились, як вже на весілля, а завтра шлюб має бути, ну то ... людей повно вже всюди.
- Д. То могли з тим другим взяти шлюб.
- К. ...з Саскечеван і всьо, а мама тогди прийшли до мене тай кажут, наш Никола, вся родина "Ти що робиш?" до мене і знов я не маю права...
- Д. А вони не хотіли, щоби ви за тамтого хлопця віддавалися?
- К. Є ...бо вони кажут: " ти, ти вже знов зачинаєш якусь комедію! Тепер людей се походило, всьди гостей, фамілія, хто знає звідки, а ти що робиш? А ти пішла з ним, гуляєш і ти се ним тішиш а він тобов, а той з револьвером коло дверей стоїт і дивитсе, нагоди шукає аби застрілив,"або його або мене ... мій чоловік.
- Д. Так.
- К. І потому я не хтіла маму свою і фамілію, так знаєш... бо я ... знала що до того дійде, я ...
- Д. Ви боялися щоби не була трагедія?
- К. В нас дуже фамілія і буде не файно, бо в нашій родині такого ніколи не було, а то буде дуже неприємно ... дивюсе наробитсе ... бо там єден тато то хтів свою дочку застрілити через таке во саме.
- Д. Через що таке саме?
- К. Через то бо вона мала ... за якогось старого віддаєсе, а ту, вона се подивила на весілля такі файні хлопці і то, а тоді старий " а я фузію" каже, "возьму і зараз ї забю! бо вона робит колот. Як весілля, най буде весілля!" А люди знаєш ... походились богато і то ше був наш сват Андрусак. Тай я не хтіла маму образити, бо дивюсе мама і родина - дуже мені буде неприємно! Мама з нами так натерпілисе, набідилисе і думаю собі "Нехай! вже буде так як вони хочут". А тогди трое шлюб не взяли - двоє забив грім шо вогорили єдно до другого, а єдна Стратуляк то випила пойзен шо не хтіла ...
- Д. Як ви кажете?
- К. Той самий ксьондз мав їм шлюб давати...
- Д. Але не того самого дня...
- К. Ну, не того, але вже три тижні. Але він вже се покручує шо й там біда. То три фамілії розійшлосе.

- Д. В тім часі.
- К. Ага! І ми поїхали вже з своїм чоловіком до Кемсеку а він каже "видиш са во Стратулюкова дівчина, дочка, файна так така була, вона не хтіла йти за того шо вона його любила. Його десь не було, небуло, а якраз на весілля він прийшов а вона се подивила ... вже до шлюбу, вже се зрихтувала, вже ... на апстизі зібрана чисто...дивьтсе, нема нікого, а вона "парис грін", той шо гофрики троїли випила, але зараз ... вчули шо хтось впав на підлогу. Побігли на апстиз, дивьтсе... але молоко було свіже і її відолесли.
- Д. Ну то чо вона се зробила?
- К. Ну бо вона не хтіла віддатисе за того шо вона шлюб вже мала брати, але вона за другого хтіла йти. А тогди таке наколотилосе ...
А тих знов то через телефон грім побив шо вогорили, тогди в час той і .
- Д. Ну, такий випадок був!
- К. Ага!
- Д. Шо хлопець і дівчина на телефоні говорили?
- К. Є ... говорили. Дуже гриміло, блискало і її там забило, а його там.
- Д. І вони мали також дружитися вже !
- К. Є, і вони мали таксамо шлюб брати в того самого ксьондза шо я. І ще ми, як ми прийшли вже обидвоє там вже наш Онуфрій дуже бас великий був, мій брат, "шо вона буде перебирала, дивітьсе!" А мама кажут "шістнадціть старіст я відправила сего року. Я сей раз не відправлю, шо хоч то роби, але я нікого не відправ...вже, не буду нічо казала. Вперед то вони крутили,казали"за молода, то грошей нема на весіллє, всіляко", а потому сказали, "Но, я вже далі не буду, як си хочеш". Ну, він... пішли, вже дали на заповідь і всьо, всьо, всьо.
- Д. Ну та ви кажете "як си хочеш", але не дуже було і так "як си хочеш", бо ...
- К. Та мама так казали, "як ти хоч" а моя сестра все за мнов впоминаласе. Вона каже: "він так се набурмосив, видите який червоний став?" Каже, "Не дуже я люблю шо вона за него йде". А Никола обізвався, каже, "вона нікого не хоче, вона навіть до хлопців не балакає ніколи.
- Д. А як ви знали, шо то швагро ваш переймав ті листи, шо той хлопець до вас писав?

- К. Ну, бо потому він сказав.
- Д. Сказав?
- К. Самий признавсь, є. Сей...він вже його жінка померла. Він пару раз дзвонив вже до мене, то він хотів ту прийти і каже, "то вже минулось!" Він вже має свої, Ласкович пишесь, свої діти вже має, файно, син при Ир Форс і дочка вот навіть в Клюбі колись то була, має значит но родину, то вже яке тепер, куди, то вже нема навіть шо думати.
- Д. А як ви вже поженилися, то тоді ваш чоловік хотів ще так вплинути на цілу вашу родину, щоби вони комуністами були?
- К. Є, є, є, є. То він дуже тото напер на то. І він казав через то він там в мене все шо він хотів мене взети. І каже, "як я її вздрів перший раз як вона на сцені співала, я дуже співала, дуже коси мала файні, то він як вздрів, то каже "я ту дівчину возьму аби там незнати шо". Каже: "аби я здох, я маю з нев оженитись". І я його не знала, бо шо, я на сцені співаю, багато публики є, ... а там еден його - Івацівський - фаміліянт, він каже "ти знаєш чія" ...того Івацівського питаєсь "чія то дівчина?" Він каже "я знаю, вона має петь братів, то дуже гарна дівчина" Він каже, "но,... я си сам страчу, але я її маю взети аби незнати шо" каже. Так мені розказували люди.
- Д. Мгм ... А то коби хоч був любив!
- К. Він помаленько, помаленько знаєш вже буцім до братів. Я ніколи се не обзивала, бо до нас багато хлопців приходили, бо були свої. Мама любили, там знаєш гурт, веселіше як гурт є, а він вже тогди то так пильнував шо вже, ну, я не знаю шо він на думці мав, але я все думала. "Е, та я ... то ще час є, ще час є, то шо з того шо дали на заповідь? А він дав двадцять петь доларів наперед, попови, тому варіятови шоби шлюб мені дав з ним, бо тоті люди казали шо його знали з його околиці шо він такий і такий варіят, а я, ми не дуже знали, бо я далеко від них мешкала. І по другім, то не було часу, може еден місяць. Я кажу "як ти так дуже се женити хочеш, то ти можеш се женити, я се немаю чо квати", а він каже "ну, то, лиш сир добрий відкладаний, а я не хочу аби се відклададо". А Онуфрій наш вже торік помер "а, вона шо знає! Вона навіть до нікотрого хлопця не буде балакала". "Ну, а я шо кажу, "маю з з хлопцями до бесіди?"

/уришок з довшої розмови /

Записано в Вінніпегу
28-го грудня 1976 р.

РОЗМОВА З АННОЮ ПОЛЯНСЬКОЮ

(Скорочення: А - Анна, Д - Докія)

- Д. Пані Полянська, я так несподівано загостила до вас нині, і, ну, мені дуже приємно з вами познайомитися. Мене дуже зацікавило те, що ваша сусіда мені оповідала, що ви дуже в хорі довго співали, любите спів, і ще співаєте далі в хорі. І я так думала собі, що ви мусите бути цікава людиною, і відважилася до вас загостити. Отже я би любила знати щось трошки про те, може скажім зачнем навіть від самих початків. Чи ви родилися в Канаді чи в Старім Краю?
- А. Я родилася в Канаді.
- Д. І чи вас було багато дітей в родині? Були сестри?
- А. Четверо.
- Д. Четверо було вас.
- А. Дві сестри і один брат.
- Д. Чи ви пам'ятаєте, коли ваш тато приїхав до Канади?
- А. Найнтін ов севен (1907).
- Д. Тато з мамою приїхав, чи тато тут вже вжився?
- А. Тато тут ся оженив.
- Д. Тато довго прожив з мамою? Ви згадували, що ви лишилися сиротами були чи щось. Як то сталося, що мама так скоро померла? Можете щось сказати про то?
- А. Бідна мама слабувала і вона скоро померла, тридцять два роки мала.
- Д. О, то дуже молода і лишилося вас...
- А. Четверо.
- Д. Четверо лишилося, ну й що? Як собі тато давав раду тоді з вами?
- А. Ми були в закладі.
- Д. Де це було?
- А. В Сифтоні.
- Д. В Сифтоні, Манітоба, так?
- А. Їс.
- Д. І це такий сиротинець там був?
- А. Їс.

- Д. Ви довго там були?
- А. Рік.
- Д. Рік... і як вас там... вам жилося? Чи вас вчили там щось, чи лише так тримали і годували, чи давали вам якесь виховання? Як то там? Моглибсьте сказати трошки про то? Чи вчили вас релігії і українського? Може щось трошки, чи як то було?
- А. Вони нас вчили по українську. Вони знали я любила музику. Вони мене вчили на піано, і вони дуже були... нам давали всім робити, якусь роботу малу. Але тато забрали нас, бо вони дуже, дуже були стрикт вит ас.
- Д. Так, отже ви там довго не були.
- А. Нов.
- Д. Кілько ви казали там..?
- А. Рік.
- Д. Рік, ага! А тоді як тато давав собі раду з вами? Чи він вже був до того часу оженився, чи... хтось другий вас пильнував?
- А. Моя кузінка нас пильнувала.
- Д. Ага! І ви вже тут в Канаді ходили до школи?
- А. Так.
- Д. Так. І ви скінчили школу... дванадцяту класу?
- А. Я дуже, я дуже добра була в школі, але... то була депресія і бідний тато... я на то се подивила і я взяла пішла до роботи.
- Д. Довго ви так працювали?
- А. Я й ще працюю до того дня.
- Д. А яку ви роботу мали в той час? Що то дівчата в той час могли робити?
- А. Вел, я робила в льондрі. Я били писала. Але то двадцять петь центів на годину то було тогди. Але потім я дістала гоbermanську роботу. Я робила гоbermanську роботу, але я тих машинів не годна була дуже... тих кі понч мешінз. А потім я пішла до Годсон Бей і я до того дня з в Годсон Бей.
- Д. А що ви робите в Годсон Бей?
- А. Я продаю черевики.
- Д. О! Ви любите то? То цікаво!
- А. Я дуже люблю!
- Д. Ви стрічаєтеся з багатьма людьми, так?
- А. Всілякі люди.
- Д. Ну, а тепер ви вийшли замож і маєте свої діти.

- А. Я маю одного сина. Він є професор. Він вчит в Сейнт Джонз Гай-Скул.
- Д. І ви цілий час працювали вже відданою також...
- А. Відданою.
- Д. Ага, і ви маєте якесь зацікавлення в інших таких речах, так як ви згадували мені за хор, мені цікаво. Ви до якого хору належали?
- А. Насамперед ми були... Я ще була синьгл... Ми були на Іст Килдонан - Говлі Юкарист Чорч. Ми мали Стар Квасер під професор Юндак. Потім я... ту на Форт Рудж співаю в хорі, в церкві - Говлі Фемілі Чорч.
- Д. На Грент Евеню?
- А. На Грент Евеню.
- Д. То кілька років було, так можна сказати, що ви в хорі співаєте, від самих початків до тепер?
- А. Ціле моє життя!
- Д. На тій знімці, то було тридцятого року вона брана, а тепер вже сімдесят шестий, то від того часу то вже сорок і шість років яких, далі п'ятдесят років буде як ви співаєте.
- А. Пятдесят років.
- Д. І ви виступали десь з тим хором на радіо...
- А. На радіо. І я в Годсон Бей в хорі співала яких двайцять років на рейдів.
- Д. Як той хор називався? Годсон Бей Квасер?
- А. Годсон Бей Квасер.
- Д. І ви там співали яких двадцять років?
- А. Ёс.
- Д. То ви зчаста ходили на ті проби там?
- А. Ми... нов... той хор се розбив яких три роки тому.
- Д. О-о-о, ага.
- А. Нема нічого.
- Д. Ну, то... а так то ви належите до яких організацій? Ви згадували...
- А. До Українських Католицьких Жінок я належу.
- Д. То є Ліга Католицьких Жінок?
- А. Ёс.
- Д. І чи ви щось там робите культурного, наукового? У чім ви займаєтеся? Наприклад, чи ви маєте якісь концерти, чи якісь представлення? Що ви робите в тім товаристві?
- А. Вел, в тім товаристві вони хочут якнайліпше. Вони помагают

- бідним. Вони збирають... Вони мали той бейк сейл, то пішло на церкву, і вони висилають пакунки до Аргентини і до других країв що є бідні люди.
- Д. А тепер, може ще дещо вас запитати про ті часи, як то ви вийшли з Сифтону. Ви мені раніше говорили, що ви написали листа були і щось дуже цікавого сталося. Можете мені дещо про то сказати... як тато вас вибрав з того сиротинця?
- А. Вел... то... ми ніколи не мали презентів. Тато нам по центу давав. Раз я братови сказала "Кинь той цент до баштока то вийде кводра". А мій брат послухав мене, взяв кинув того centa, і зачав плакати. Плаче! Мій тато прийшов, каже: "Бала! Шо ти дала?" - "Цента".
 - "Де ти запхав?"
 - "В башток".
 - "О, то дурна Бала!"
 Але потім дістав того centa, але я дістала пару поличників. А потім я написала лист до Сента Клоза і вони поклали то в папір.
- Д. Де? В газету Фрі Прес, чи...
- А. В газету Фрі Прес, ес... і я то ніколи не забуду. Як всі організації від Вінніпегу зачали приносити нам дарунків, а мій тато був дуже гордий. Прийшов Селвейшон Армій з троком, зачав скидати пакунків, їдзення... тай мій тато вже мене добре вибив і каже: "Іди, скажи їм, що я тобі ще ради годен дати, що ви з голоду не вмираєте". Я пішла до него... я кажу до него: "Сир, пліз тейк ол дис бек, вір нот дет пур". А він каже: "Нов, вів гат ордерз ту лів ит гір, енд вір лівиньг ит гір".
- Д. І що то були за пакунки? Поза їжу, то ви ще мали одяг якийсь... шмаття.
- А. Шматте, їдзення, забавки...
- Д. То було для вас всіх, не лише для вас?
- А. Для нас всіх. Я написала кілька ми років маєм, і вони нам всім дали тії презента.
- Д. То ви досить велику несподіванку зробили цілій родині і своєму татові, таксамо. То справді було цікаво!
- А. Бо тато се гриз, хто за то буде платити.
- Д. О, він думав, що то треба буде платити.
- А. Платити, е...
- Д. Він не знав, що то є такі організації, що люблять від себе пожертвувати. Ну, то дуже було цікаво!
 То з вашого життя, пані Полянська, котра би то частина була найвеселіша? Чи з діточого, чи вже потім, як ви вийшли замож, чи ви думаєте, що вже теперішній час? Котрий би ви вважали, що був найвеселіший для вас?
- А. Як я була замож. Мій наймиліший час був як мій син дістав

гиз греджудейшон вит ді Юніверситі оф Манітоба. Раз він прийшов... раз він був малий хлопець... прийшов до петої класи і признався мені, каже: "О, мамо! я дуже маю веселий рік. Я не буду брати французке!" А я пішла і виділа принципал. Я кажу, "я хочу, щоби мій син брав французке... я хочу, щоби він брав".

У четверті годині він прийшов з том французком книжком до дому, кинув на підлогу і копнув її і каже: "Дякую тобі мамо, дякую що ти мені перебила мій гуд-тайм". Я кажу: "Ти мені тепер не дякуй. Колись ти мені подякуєш, не тепер". Ну, я взяла купила йому українську книжку і я хотіла, щоби він по українську вчився. Але він пару разів пішов, тай... Мій чоловік каже: "О, нашо йому той... ще пхаєш?"

Д. Але ваш чоловік був українець?

А. Він був поляк.

Д. Ага, то йому не робило різниці...

А. Но, але... я кажу: "То йому колись добре би було, якби він знав і ще другу мову!" Ну, він перейшов Юніверситі, він є професор тепер в Сейнт Джонз Гай, і він ангельську мову вчит до тих нових канадіянів. Прийшов раз до мене і каже до мене: "Мамо, я так жалую, що я української мови не брав". Я кажу: "Я тебе так просила!"... а я кажу: "Тепер ти знаєш, що то мама значит!"

Д. То цікаво! То багато так трапляється з дітьми, що поки вони малі, вони того не розуміють і пробують, щоби їм якнайлегше було. Вони не думають про будуччину. А батьки стараються кільки можуть... і часом можуть вплинути на дітей, а часом не можуть, а пізніше вже діти зрозуміють як вже запізно, але... часом воно так буває.

Ви, пані Полянська, мені казали, що в тім сиротинцеві вас вчили грати на піано і так далше... Чи ви навчилися грати на піано і грали вже потім?

А. Я грала троха на піано, але ми були бідні, ми не годні мати були піано, то я ся навчила грати на гармонійці (устній).

Д. Чи ви любили би мені трошки заграти щось на гармонійці?

А. Вам заколядую...

(Грає коляду)

Д. Дуже дякую! Дуже цікаво! А як ця коляда називається?

А. "В Вифлєємі наша Марія Пречиста".

Д. Дуже дякую. Це було надзвичайно цікаво, пані Полянська. Мені таке навіть і не снилось! Я вам дуже дуже вдячна і... ну, з новим роком, всего найкращого побажаю - багато успіхів і ще багато веселости в вашому житті.

А. Дякую.

Записано в Вінніпегу, 27-го грудня, 1976 р.

РОЗМОВА З ОЛЕКСАНДРОЮ ПОПОВИЧ

(Скорочення: О - Олександра, Оля - її дочка, Ольга Герелюс, Д - Докія).

Д. Пані Попович, я маю сусідів добрих, і вони вчора в мене були і мені за вас розказували, і я хочу з вами нині трошки поговорити. Може би ви мені дещо сказали. Кілько вам тепер років?

О. Дев'яност буде штири десятого марця.

Д. І ви тут в Вінніпегу все жили відколи ви приїхали з Краю?

О. Тут. Я жила вперід на Джервис, на Доферин, а тут вже шістдесят два роки, шістдесят три тобі буде, два.

Оля. - Я, шістдесят...

О. Шістдесят літ я в ті во хаті.

Д. В цій хаті тут на Лорет?

О. Є, є.

Д. Добре. А кілько ви мали років, як ви приїхали до Канади?

О. Двадцять два.

Д. Двадцять два? То ви вже в Канаді кілько буде? Сімдесят..?

О. Сімдесят два роки.

Д. У Канаді? Дуже гарно! То ви котрого року народилися? Ще тисяча вісімсот буде...

О. Котрого року я народилася? Того я вам не скажу.

Д. О, але ви знаєте що вам є дев'яност і три роки.

О. Я мала метрику то...

Д. Ну, то добре... То ви дівчиною приїхали до Канади і вже тут віддалися.

О. В малій... церква була маленька, бралам шлюб.

Д. Так.

О. Але ксьондза сталого не було в Канаді.

Д. Так, ага! Ну і було в вас дітей, кілько?

О. Троє.

Д. Троє, і ви тепер живете коло дочки?

О. Таки все з дочкою.

Д. Чи можете сказати мені трошки, які ви гаразди мали в Канаді?

Як ви приїхали до Вінніпегу то що ви вперед робили дівчиною? Яку ви роботу дістали?

О. Насамперед, то що я вам казала... до жида..., дістала роботу і два дні робила тай втікла.

Д. А чого ви втікали?

О. Ну, бо в кльозеті треба було спати.

Д. У кльозеті треба було спати?

О. Фіраночку затулив... а вони йшли, хлопці всі... я ся бояла!

Д. Так, я розумію. То ви там лишили після двох днів. А потім то, де ви працювали?

О. В жидівки здибала... я в сестри, але сестра мені здибала в жидівки роботу тай я робила в жидівки два місяці. То було добре, але мало платили а дуже тяжка робота. А потім пішла до другого пляцу.

Д. А тепер скажіть до котрого другого пляцу ви пішли?

О. Є... робити?

Д. Так.

О. На ресторант.

Д. На ресорант. То ви доносили до столів чи ви варили?

О. (Ха, ха) Ой, я не доносила й не варила. Начиння мила!

Д. О, начиння мили! І тяжка то була робота? Довгі години ви працювали?

О. Я на ресторанті не робила довго. Я потім на приватнім домі довго робила.

Д. А на ресторанті довго ні?

О. На ресторанті тільки два місяці. Треба було ходити до дому спати, а так як я не любила то вже мені сестра не шукала роботи. Мені вже дівчина шукала.

Д. А тепер скажіть, до якої приватної роботи ви пішли. Ви казали що ви довго робили в якимсь приватнім домі.

О. Я служила, сказати.

Д. Служити!

О. Робила в однім пляцу, відітого пішла до другого пляцу, але се вже йшло на більші гроші.

Д. Але там, ви кажете що в одному пляцу ви дуже довго робили. Що то ви?

О. То я вже була віддана.

Д. То вже пізніше було?

О. То я вже ся віддала... Тогди як я зачала ходити до прання то я вже була віддана, але я робила і віддана довго на приватнім домі і я робила... тижнево мені платили. Але

я за дівки дістала. Отже вони мені платили шість доларів на тиждень, з початку, то я на тиждень за шість доларів, а потім десят. Але на шість місяць вони їхали місис на голодей, то вони мені платили по десят всьо, бо там кухар був і кухарка. Вони мене не хтіли бо булиби борт мені купували. То я шість місяців стояла вдома. Але я вже була віддана, сказати.

Д. То се були англійці, чи хто? Які люди?

О. То вона, а по ній...

Оля. Вони ся питают чи були англійці ті люди що ви робили в них?

О. Енґліки, енґліки, але я їх не розуміла добре, то вона посилала мене... вона мені показувала в салеру котро горох, котро кукурудза, котро фасоля... вона відсувала ті кени і поставила такий папір. Я не вміла читати але то було позатулюване. То з того боку було, то з того боку, було то, і так такий здовж. Положила папір щоб я знала котро брати.

Д. Ну то ви в англійців робили, але ви по англійськи ще тоді не вміли, тільки вчилися.

О. Ніц не знала.

Д. Ніц не знали. Але ви навчилися трохи в них по англійськи?

О. Мало, не дуже багато, з того що то знаєте що вони... якби були діти, то би говорили, то би ся може привчив. О!

Д. Так. А тепер чи ви коли мали нагоду ходити до вечірної школи і вчитися по англійськи?

О. Но, но!...

Д. Ви ніколи не ходили до вечірної школи?

О. Не мала як.

Д. Не малисьте як.

О. Не було коли бо я, як ся віддала, мій чоловік почав хутко слабувати.

Д. Ага!

О. То я мала маленькі діти.

Д. То ваш чоловік трохи працював, чи він вже не міг працювати?

О. О він працював як ся женив, і потім трохи працював, але потім не міг бо слабував.

Д. І довго слабував?

О. О, він дуже довго. Він два роки не робив ані нігде одного дня...

Д. То ви лишень ті гроші мали що ви заробили?

О. То то, з того жили що я заробляла. Рент платили шей кухарочку платила пять доларів, дівчині бо я негодна була його

самого лишати. Він то вдома то в шпиталю!

Д. Ну, а дитину хто доглядав, як ви ходили до роботи?

О. Кухарочка.

Д. Кухарочка, ага! То ви не вміли і по українськи читати й писати?

О. Ніц. Від нас було далеко до школи. Я лиш школу виділа, але понесли мама миску чогось там яєць чи чогось, там тай виписав, бо худобу гнати.

Д. Ага... Ви знаєте з котрого ви села і повіту походите, з Краю?

О. Я з Селаської.

Д. Як? Як?

О. Селаське се називало.

Д. Селаське.

О. А до Буратина йшли до церкви.

Д. До чого?

О. До Буратина.

Д. О, Буратина.

О. А до косцьола то Паниква.

Д. О.

О. Поляки йшли до третого села.

Д. То се в яким повіті?

О. Броди. А до Броди було близько.

Д. То погане вам життя було тут в Канаді. Ну, а як діти вистали то ви вже їх посиляли до школи, і...

О. Діти до школи се дуже посиляло. То так знаєте, не дуже добре се вчили... вони се вчили, але не хотіли догори піти бо не було звідки посилати, тільки вона десяту класу скінчила, але потім вони сами ходили собі вечерами.

Д. А заки ви свою хату мали, то ви кажете що ви десь в когось перебували на рент, так?

О. То платила тай заробляла на рент.

Д. То кільки платилося ренту?

О. Десять долярів.

Д. На місяць?

О. Десять долярів на місяць.

Д. То кільки того місця ви мали за десять долярів на місяць? Чи ви мали цілу хату, чи ви мали такий "світ" липень? Кільки ви мали кімнат? Чи ви мали лише одну кімнату за десять долярів?

О. Кільо рум?

Д. Ага.

Оля. Кілько румів?

О. То так було шо сказати: був тут рум і тут рум і кітчинь.

Д. То так як три кімнати.

О. Так... так се мешкало! То так... було ліжко, сказати... ніяких румів не було, щоби були руми. То колись не було румів.

Д. То було всьо так одно!

О. Так, так... за порядком. То так ся мешкало: то в тім румі стояло ліжко, так башток, так всьо.

Д. Так, так, я розумію, я розумію. Тепер мені скажіть, чи було весело вам жити з чоловіком? Чи ваш чоловік був добрий, чи був веселий, чи ви мали щасливе життя, чи якесь погане життя з чоловіком?

О. Життя було дуже добре.

Д. Дуже добре.

О. Він дуже був добрий.

Д. То гарно, що чоловік був добрий, бо не всі жінки мають добрих чоловіків.

О. І діти дуже добрі були.

Д. Дуже добрі діти.

О. Дуже добрі були, бо дуже добре слухали, ніяк не було щоби до корту ходили або шо. Розмаїто було. То дуже кепска патнерка була, але мої діти не були ніколи.

Д. Так, так.

О. А з дочкою, то таки від початку бо вона се нікуди не мухувала як се віддала. Вона мешкала зі мною, і так до нинька я з нею. Але вона ще має діти дуже добрі...

Д. Так... то цікаво, цікаво.

О. Вона має... теперка є її дівчина... вона не мешкає ніби з нею, але вона щоденно приходить. Як вона поїхала на голодей то вона дня від день вона мене не змистувала зден день, щоденне... все в вечір в мене. "Бабо, як ти? Бабо, як ти?" Я тепер чось трохи не здорова стаю, але то так вже старість, то й нема що казати.

Д. А чи ви ходили до докторів, малисьте які операції, слабувалисьте?

О. Но! но.

Д. Булисьте дуже здорові цілий час?

О. Я сказати слава Богу на середину ще й до нинька не є кепска. Ще й до нинька добре. А до дохтора я тогди ходила як я

впала... Я насамперед машинов прала шмаття і всадила руку в машину. То я той во палець, мала сімнадцять...

Д. Ой, йой!

О. Але сама була в хаті, нікого не було. Побігла до сусіди, тай сусід мене пожалував, завіз до шпиталю тай зафіксували, тай приїхали до дому, але...

Д. А що ваша внучка робить, та, що до вас прибігає?

О. Тічерка.

Д. То вона мешкає десь тут, недалеко?

О. Вона мешкає... тутеро не, але...

Оля. В Сейнт Джеймс.

О. Але вона дуже... сильне добра дівчина. Я якби... Бог мені дав торік щоб так мене доглядали як тепер, то мені щоб се мої роки жінко вернули то я би думала що я незнати... Але я думаю що то Бог мене... теперка мені дає добро що я дуже колись набідилася.

Д. Так, так.

О. То я думаю. Як він... Його в шпитали... він дуже до шпиталю все ходив на ту задуху і йому вже сьостри сказали і доктор жеби він дістав доктора до хати, жеби він не ходив до шпиталю. Піди і хоче до дому заїхати тай тексі треба брати.

Д. Але ви були здорові.

О. Я здорова, пана Богу, до нинька. Якби я була не впала до салеру то я... я мала строк на голову, але я слаба не була, сказати... Три години. Але я три години ніц не знала, ніц. Мене в роботі злало.

Д. А тепер, чи ви любите... Що ви робите тепер? Ви читати й писати не вмієте, то що ви робите? Чи ви плетете, чи гачкуєте? Що ви робите тепер?

О. Тепер? О так во... шмаття поперу, тай прасую, яким годна...

Д. А варити їсти ще можете?

О. ... Машина є в салеру тай... підлогу почищу, позамітаю...

Д. То дуже гарно в вашім віку, що ви ще таке можете робити.

О. Отже я се питала доктора... я трошки була нездорова... то я се питала... Він казав робота мені ніц не шкодит, тільки аби я не робила як я не годна, але робити жеб я робила.

Д. Так. Ви кажете, що ви мали три брати і сестру тут в Канаді таксамо. Чи ви з ними в згоді жили чи ви сварилися може, гнівалися?

О. Но, ніколи.

Д. Ніколи. І ви сходилися всі разом...

О. Ми йшли одні до других - вона до мене а я до неї.

Д. І так до сего часу?

О. Є. А як вона була слаба то я на Великдень носила її всьо до шпиталю. Ми дуже гарно жили.

Д. Дуже гарно що ви так у родині, такий мали спокій. Бо то часом є велика родина, а щось погніваються, посваряться, не сходяться, але в вас було дуже згідливо.

О. Ми були фамілія.

Д. Так, так. Дуже гарно було. І ви одні другим помагали. Так? Ви кажете, що як вона була в шпиталю, ви до неї ходили, і тут я чую, що як... то ваша сестра була, чи хто то помер...

Оля. Братова.

Д. О, братова. Як братова померла, то тут ваш брат з дітьми в вас перебував щось зо три місяці, з маленькими, заки він оженився знов... Так? В вас перебував, тутка. І ви ніколи не сварилися.

О. Но, но - ми се не сварили.

Д. Дуже гарно. То ви в такий спосіб їм допомогли, бо знаєте, то все як є потреба, а хтось pomoже, то дуже багато помагає це все. А як ви святкували, то куди ви сходилися? Тут всі йшли до вас, чи ви часом йшли до них?

О. На свята?

Д. Ага.

О. Я йшла на польські свята, вони поляки... Тато мій поляк був, то я йшла до них на свята, а на рускі вони йшли до мене.

Д. А ви українка?

О. Я українка, бо мама була українка.

Д. Ага, ага. То ви святкували одні й другі свята?

О. Є, є, і так місис, всесьо одні до других ходили.

Д. Гарно! Дуже гарно! Ваша дочка каже мені, що ви таксамо з своєю братовою разом жили, не ви в неї, але вона в вас, так?

О. То ми рентували до купи.

Д. О ви разом... ви до купи?

О. Є, є...

Д. І ви з братовою не сварилися, так що ви згідливо, вона мала одну кімнату, а ви мали другу, але ви в одній хаті мешкали.

О. В єдні хаті і вона мені не казала... дівчину жеб я відпровадила, а вона з дітьми була, бо я чоловіка... він не міг діти пильнувати бо його як злапало... то він ніяк не міг щоб він коло дітей...

- Д. Ну, то ви мали і дуже добру братову.
- О. Дуже! І до нинька добра.
- Д. І до нинька добра, так?
- О. ... а та во, та що тутка є (показує на знімку), першого брата, бо перший брат давно помер. Вона була за другим чоловіком, але вона так як би моя рідна... вона мене так як за маму має. Вона щоденно до мене телефонує... такі дні від дня. І ми дуже добре собі обидві живемо.
- Д. О, добре!
- О. То ми ніколи се... бо якби вона була кепська або я, то бим се колись гнівали, а ми ніколи.
- Д. То вона менше більше в ваших роках буде, чи молодша?
- О. О вона багато молодша. Її сімдесят і п'ять тепіро.
- Д. О, ага!
- О. Є, але вона мала другого чоловіка і другий помер.
- Д. Пані Попович, чи ви мали якісь вечерки, ходилисьте деось одні до одних, до хатів, бо ще тоді Народного Дому не було, церковів ще було мало. Як то молоді сходилися? Ви мали вже хлопця, цього що ви за него віддалися, чи ви з ним кудись ходили, на якісь забави, чи сходилися по хатах хлопці й дівчата, чи як то було?
- О. По хатах.
- Д. По хатах сходилися, і дівчата і хлопці.
- О. Сходились, гуляли, співали.
- Д. І ви вміли співати? І ви вміли танцювати?
- О. Ще й дуже вміла танцювати!
- Д. Дуже танцювалисьте!
- О. Танцювати то би мене з козаком або з чим ніхто не збивував ніяк, і вміла.
- Д. І думаєте, що ви би ще й тепер затанцювали?
- О. Ще бим пішла, видите...
- Д. Ще бисьте пішли. То дуже гарно! То ви думаєте, що молоді люди мали такий гуд-тайм і колись, не тільки тепер?
- О. Люди так мали. Вони дуже бідили, але як ішли на забаву то забували всьо.
- Д. І на забаві грали й на скрипку і на грамофон, чи лише на скрипку?
- О. Хто біду знав? Музика грає, тай випили, тай наїлися тай гуляли.
- Д. То дуже гарно, що...
- О. До четвертої години гуляла дівкою в Канаді, а рано, в шесті

годині, вже мала бути в роботі.

Д. Так. І не боліли вас ноги?

О. Но... я на піхоту йшла, бо я не вміла читати тай боялася гару брати, бо я не знала кудя їде...

Д. О, видите, то ще й таке було. Ви на піхоту ходили.

О. Я йшла з Мегнис, тепер близько Мекфіліпс тепер той стріт, то я йшла аж коло Годсон Бей, я там робила.

Д. Так.

О. Тепер Годсон Бей там є.

Д. То ви працювали там, де тепер Годсон Бей є. То ви з Мегнис коло Мекфіліпс йшли аж до Годсон Бей?

О. Я йшла на піхоту аби на шесту годину бути в роботі, бо я пані казала, що я буду ночувати.

Д. То дуже, дуже ви були такі енергічні, але я думаю, що треба було, молоді були, і треба було заробити, і треба було робити так, як ви робили.

А тепер скажіть ще про то, як то ви, каже мені ваша дочка, що ви десь заблукали були на бір-парлор. І в той час то були такі бір-парлорз що, чоловіки мали окрему кімнату де пили, а жінки мали окрему кімнату де пили. То так було, ви кажете?

О. Я... не знаю... але я була.

Д. Ви були.

О. Я була.

Д. Вас жінка друга...

О. Є... але чи то всі йшли чи ні, то я не знаю.

Д. Але ви бачили, що там жінки пили?

О. Є, є... я була раз на готелі, один раз.

Д. А ця жінка, що ви з нею йшли, то вона вам була знайома з краю?

О. З краю, о є, є.

Д. То вона була якась...

О. Вона дуже була... вона коло мої сестри мешкала, то я її дуже добре знала з краю.

Д. То вона також була бідна жінка, чи...

О. О, но! Вона не була бідна. Вона була богата, але її чоловік помер, а вона думала, знаєте... там їхав такий що жінку покинув, то він з нею, померла йому жінка, то він з нею оженився. Він її здунив. Вона його привезла до Канади своїм коштом.

Д. О о-о!

- О. Він її покинув, а та богачка се тут лишила!
- Д. О, о! Але здибала відтак собі ще чоловіка?
- О. Здибала якогось німця і віддалася і тут ї було дуже добре, але й в краю було добре.
- Д. То ви кажете, що ви досить бідували в Канаді.
- О. Дуже бідила, таки дуже, але що зробити? Я забувала же біда...
- Д. Та так, забувається біду. Але малисьте і веселі часи.
- О. Я все була весела. Я виплакалася а то забула що було... що біда була. Знаєте так і чоловік слабкий, діти є, робити тре, добрих пляців нема... тільки єден мала добрий.
- Д. Так, так. То ви, бачите, що ви ще щасливі тим що ви мали доброго чоловіка і добрі діти. І також ви щасливі, що ви маєте так добре здоров'я. Ви вже не чуєте добре, правда що не чуєте?
- О. Но, но, не чую...
- Д. Але ви ще добре видите.
- О. Виджу дуже добре. Я ще всию собі зашивати то я собі голку всию без окулярів, бо я окулярів не мала, бо мені казав дохтор же я не годна дістати, же я не вмю читати.
- Д. То ви кажете, що ви ще годні голку заселити тепер без окулярів.
- О. Є! Є! Є!
- Д. Но, то ви маєте дуже добрі очі. А ваш тато таксамо довго жив?
- О. Сто шість літ.
- Д. Сто шість літ?
- О. На семім помер.
- Д. Так. А мама не жили довго?
- О. Мама, я не знаю кільки літ мала, бо мама може яких де девятдесят або шо бо мама... Вони писали же мама померла, але кільо літ, то не писали. Але мама були молодші.
- Д. Ну, та...
- О. Тато був дванадцят літ в войську. Тоді ще по дванадцят літ служили. І тато, як якась була воказія, там десь в Відню чи шо, то вони діставали такий папір і вони там їхали, то я памятаю так як виджу.
- Д. То дай вам Боже здоров'я, пані Попович. Дай Боже, щоб ви прожили бодай так, як ваш тато, до сто і шість років, дай Боже! Дуже вам дякую за ці гарні спомини. Мені було дуже, дуже цікаво.

Записано в домі пані Герелюс у Вінніпегу,
27-го грудня, 1976 року.

CONVERSATION WITH ANNA SMIGEL

(Abbreviations Used are: A. - for Anna, D. - Dokija)

- D. Miss Smigel, I would like you to know that this meeting with you to-day is as much a surprise to me as it is to you. However, I must say, that to me it is a very pleasant surprise, for I've heard of you before but never had an opportunity to meet you; nor have I been in your school till to-day. Is this a junior high?
- A. No, we have kindergarten to grade six, almost six hundred children here.
- D. I see. How many teachers do you have on the staff?
- A. We have about twenty-seven if you call the itinerants as regular teachers.
- D. I see. How long have you been a principal here?
- A. It is my fourth in this school. However, it's my twenty-second as principal in the city of Winnipeg.
- D. So you've also been a principal elsewhere. Is it true that you were the first Ukrainian woman to become a school principal in Winnipeg?
- A. I believe so. I was told that and I suppose that makes me a pioneer in that department.
- D. That's quite an honor, really! I'm sure you must have been highly deserving of such a promotion. Did it come to you as a surprise or had you been expecting it?
- A. No, it's funny that you should say that, but when I applied I really expected to do more than just teach in a classroom. Not that I didn't think that classroom teaching is an honorary job but I felt that I would like to go beyond that and I wanted to be either a supervisor or something. So, when it came I suppose it was a surprise in a way.
- D. Were you a vice-principal previously for quite of number of years, then?
- A. No, no. I had been doing some resource-teacher work. That means we dealt with children who had specific types of problems -- special problems -- and right after the war I was a teacher at Norquay School where the Immigration Department sent all the new immigrants and I had about eight-four students from all over the world in that one year and I was teaching them English.
- D. Isn't that interesting! Yes. Then you had no qualms about accepting

principalship.

- A. No, not really.
- D. You were a brave woman and very determined to be successful in life. Would you agree with me on that score?
- A. Well, I always think there's room at the top and everybody working at their best can do something more than they expect, perhaps.
- D. That's right. I agree with you there. Were you faced with many problems or difficulties in your teaching career up to that time? In other words, being a non-Anglo-Saxon, was it a real struggle for you to gain first an acceptance, and then a recognition for the fine efforts that you must have put forth?
- A. My first school was in mostly an Anglo-Saxon district and I don't think they ever had a woman who was Ukrainian, so I suppose I was pioneering there, too. Of course, at that time, since there weren't too many Ukrainian teachers, the Ukrainian women teachers, and men teachers, had to perform in two areas; that is, with the Anglo-Saxon people in the district they had to be ready to prepare work or some entertainment types of things for the Fowl Supper and their annual plays and Christmas Concerts and then of course the Ukrainian teacher would have to do that for the Ukrainian people as well. So you had a double dose that kept you very very busy. And if you were at all interested in drama or music, you were busy. Every Saturday or week-day you had to study.
- D. I understand. I did some of this kind of work too. Do you think that this promotion might have come to you earlier or with less effort had you been of Anglo-Saxon extraction?
- A. No. Since I was teaching in the city of Winnipeg the policy was that they didn't appoint people until they had a number of years of experience and perhaps some knowledge of the various grades, etc., but I can't say for certain because I never questioned it.
- D. At the time you were honored with this promotion were there many women principals in Winnipeg?
- A. There were a number -- more than there are now. After I had been appointed there were many more women appointed. I'm sorry to say that this isn't happening at this present time.
- D. Do you think that because you were a woman in what was then very much a man's world could have had some bearing on your not obtaining the promotion earlier?
- A. Or course, women weren't considered for principalships as much as the men were. I think it has to do with the administration. They believed in getting women in to the field in the elementary schools and so I happened to be handy at that time, I suppose.
- D. Do you recall any unusual experience in your career as a teacher or

principal that you wouldn't mind relating?

- A. It's always nice to meet the people that you have taught years ago and have them come up to you at a wedding or some service and say well they remember you being a teacher at such and such a place, and some of the things that they may remember. I don't know; there are many instances I suppose that one can relate, but some of the things people remember about you maybe that you don't consider that important.
- D. Besides fulfilling your duties as a principal in furthering and promoting the education of the children in this school, do you belong to any cultural, educational, religious or political organization -- Ukrainian, non-Ukrainian or mixed?
- A. Well, when I taught as a principal in the core schools I was very interested in working on the Board in a neighbourhood Services Centre which would relate to the kinds of work, life, etc. of the people, in the area where I taught; I was on the Board for ten or eleven years.. I was on the Board at the Senior Day Centre which was later taken over by Age and Opportunity. I taught for the Department of Education -- Summer school that is, and teaching teachers for two summers. I'm a member of the Senior High Ukrainian Curriculum Committee for the Department of Education and was a member of the Council for Modern Languages for the Department of Education. I belong to the Ukrainian Cultural and Educational Centre and I'm a member of the Altrusa Club which is an International Group of Women from professions and business, and as a matter of fact, I am first vice-governor of our district which is seven of the United States' states and two Canadian provinces. Yes, I do belong to a church but I'm not too active there because I've found that my home nursing -- first aid at home with my invalid mother has for years taken up a great deal of my time. I had other interests. Political interests? I, well, can't say that I was involved that much but I am interested in politics. I think it behooves everyone regardless of what profession you're in to really become interested in the political arena.
- D. Yes, very interesting, Miss Smigel! Do you have any ambition to run for a political office, in the city, provincial or federal government, perhaps?
- A. Isn't it funny you should say that! One day I was phoned at home and asked if I was prepared to stand for office. I thought it was a joke. This gentleman was really sincere. I guess he was quite serious. However, I didn't -- wasn't interested...and I don't think I'm interested in running for politics although I think women should be taking more interest in politics.
- D. Do you think that, as an intellectual, you are making an adequate contribution to the betterment of society or would you like to do more, and if so, what and how?
- A. I think education is a very large field. It's spreading into the adults' area too. There's so much to be learned regarding nutrition, safety, medicine and so forth, and I think that as a person being interested in the welfare of the people, you will, even when you retire,

select some area where you might be continuing the work of education in some kind of mind. I think the education of our young is very important.

- D. Right. Miss Smigel, I heard that quite a few women had received awards during the Centennial and I was told also that you were one of these. Is this true?
- A. Yes, I was honored in that way for community work and for work in education.
- D. I see. That's very nice. There's one more thing I would like to ask you. I would like you to develop on that Altrusa Club that you mentioned. I would like to know a little more about it. Could you inform me better?
- A. Yes, It's a club -- an international club for women who have achieved a certain degree of success -- who are at the top of their profession or their business. The Altrusa Club in Winnipeg was started on February 19, 1959. It is an international club, as I said. There are -- I mentioned about this -- the seven states and the two provinces. I think you should be interested in the current projects our Club has. We called it a Tots' Project -- take-out toy service. This service provides toys to children with all types of disabilities. Over two hundred units of toys, books and records are now stocked in a library operated by Altrusa volunteers which is housed on William Avenue opposite the Health Sciences Centre. We have been honored by the City of Winnipeg for our service to the shut-ins. Presently our groups bring books to seventy household individuals. We do this year round. We have a Foster-Child, of course. The newest one is the Language Bank which is located in the International Centre on Redwood Avenue. This project, which was launched in October of 1974, is shared jointly with the International Centre. An emergency service in twenty-two languages is now available for use in hospitals, immigration services, travellers' aid and the courts. You'll find the Language Bank in the telephone book. It's listed and they have a telephone, a number which can be reached at any time, for emergency services. And the women in this Club come from all ethnic groups and professions so you can't get stale and you can't be bogged down talking shop because that's impossible, so that it's a very interesting group. We have conferences and conventions. Our convention will be held in Brighton, England in July.
- D. Well, how interesting! Do you have any unusual hobbies, interests or plans for your future, Miss Smigel?
- A. Yes. I like sewing, I'm interested in art, I'm doing a little bit of golfing, I plan to travel some, soon, more than before. Perhaps I should do something about the interest I had all my life in writing children's books. There might be an opportunity for me to do a little translating from the Ukrainian. I'd like that very much if I could see my way through.
- D. Well, that's very interesting, yes. That will be all, Miss Smigel. I thank you very much for your time and your attention and I certainly

appreciate this very much. Thank you once again.

A. My pleasure!

Recorded in Winnipeg at Lord Nelson School January, 1977.

РОЗМОВА ЗІ САВЕЛЕЮ СТЕЧИШИН

/ Скорочення: С.- Савеля, Д.Докія/

- Д. Д-р Стечишин, ви є відомі широкому нашому загалові не тільки, як визначна діячка на українському громадському полі, але також, як одна з перших піонерок українського організованого жіночого руху в Канаді. Ми жінки, дуже горді з вас, а заразом і дуже вдячні вам за ваш вклад в розбудову організованого життя української жінки, та за все те чим ви причинилися до поліпшення суспільства взагалі. Нині я маю щастя бачитися з вами і буду просити вас розповісти мені про свою ранню молодість в Канаді, про ваші дівочі мрії, про те чому якраз ви пішли до школи в той час, коли ще не було популярним дівчат посилати до школи. Говорилося, що дівчині школи не треба. Чи батьки ваші заохочували вас до школи йти, чи відмовляли, а пізніше, чи родинне ваше життя сприяло на дальший ваш поступ? Цікаво мені, чому якраз в організоване життя ви включилися і які були труднощі ваші в організуванні українського жіноцтва. Те все, і може ще деякі цікаві епізоди накреслите з пережитого минулого. Прошу дуже !
- С. Знаєте, моє життя було дуже цікаве, під багатьма оглядами. По перше скажу вам, що я приїхала до Канади малою, - мені було не сповна десять років і я в школі все дуже добре вчилася - так що батьки на мене мали око, що пішлять мене до школи. А в тих часах, як ви знаєте, не звертали великої уваги на освіту дівчат. Але в моїй родині, брат мій ще в Україні ходив до гімназії. Він приїхав до Канади вже як гімназист і ми осівши в Крідорі /Саскачеван/, тоді саме зацікавилися були інститутом Петра Могили. Мій брат пішов до інституту вісімнадцятого року і я з ним. В тім інституті така була атмосфера сприяюча до науки, що в мене виробилася просто амбіція продовжувати освіту поза середню школу. До того, ще причинилося не тільки те, що в інституті така була атмосфера, але тоді появилася книжка Ольги Кобилянської Царівна і в тій книжці - взагалі в книжках, в повістях Ольги Кобилянської можна було бачити, що Кобилянська виводить жінку, як самостійну одиницю, яка стоїть на своїх власних ногах, яка не мусить бути заміжня, щоби мати якесь життя. І це мені дуже подобалося. Воно на мене мало величезний вплив. І в мене виробилося бажання найперше бути учителькою, бо то учителька вважалася якимось професією, така благородна і висока для дівчини. І як я вже сказала, життя в інституті справді до того

сприяло...

Це ж була школа, резиденція, інтернат, що в ньому перебували хлопці і дівчата. Так, що я труднощів не мала, так щоб мені хтось перешкаджав, або щоб батьки казали, що тобі не треба школи. Цього в мене не було.

З тими амбіціями, які в мене були я таки сказати росла рік за роком. Але в моїм житті так сталося, що я одружилася дуже молодю, ще навіть мені вісімнадцять років не було. Це тому, що мій хлопець, з яким я ходила, став ректором інституту, а дирекція уважала, що ректор мусить бути одружений, тому ми подружилися. Я не хотіла його стратити. Ми одружилися а я тоді ще лише десятий грейд скінчила. Стже я мусіла дальше йти, властиво не мусіла, але я хотіла. Я не хотіла переривати своєї школи, тільки тому, що я одружилася. Бо то так було, що вже як жінка одружена, ого, вона вже мусить сидіти в хаті і доглядати хати таї чоловіка. Я того не хотіла. Я рвалася до школи і пішла дальше до школи, брати одинадцяту класу. Сталося таке, що серед року я мусіла покинути, бо я бачила, що в мене буде дитина. Але я не переставала вчитися. Я вчилася сама. Сама вчилася пів року одинадцяту класу, мій чоловік мені допомагав і в червні я написала іспит. А то колись так було, що треба було писати департаментал екземз. То не було так, як тепер. Треба було писати. І я перейшла. І я була дуже горда зі себе. І того року народила дитину. Побула рік з дитиною і конче хотілося мені далі до школи йти. Я не була вдоволена що я сиджу вдома з дитиною.

Дитину я лишила в батьків на фермі а сама пішла до Нормал. Взяла Нормал і три роки після того учителювала на фармах у державній школі. Я мала зі собою дитину, а до дитини служницю - помічницю.

Але навіть і це мені було замало. Я все хотіла ще дальше йти. І так 1926-го року я лишила школу і вернулася назад до Саскатуну, до інституту, де мій чоловік був ректором. Я записалася на університет. Записалася на гуманістичні курси а при тому ще на курс домашньої економіки. І це мене ... це мені просто втворило новий світ, - університет.

Там такі цікаві предмети були і з літератури, і з психології, і з етики, що мене ... я просто чулася, що я народилася в зовсім новім світі. І томі я була врадувана, тішилася, що я записалася на університет.

А ще крім того, для мене надзвичайно - припали мені до душі ті домашні науки, що називалися Говм Економикс. Я собі ніколи не уявляла, що такі домашні науки можуть бути на академічному рівні - і що дають дипломи академічні. І це мене надзвичайно зацікавило. Я ті науки брала і все собі думала, як то ті науки придалибся українським жінкам, або взагалі жінкам в околицях, тим, що не мають освіти. А це таке і практичне і одночасно є наукове. Тому мене і це дуже зацікавило.

А поза то в самому інституті, нас там студентське життя побуджувало амбіцію. Наприклад, там був студентський кружок "Каменярі" і студентська газетка Каменярі, а я любила

писати. І в мене була амбіція до писання також ще від восьмої класи. Це від восьмої класи, я була редакторкою газетки, що називалася Форворд. І від тоді в мене все була та амбіція писати і я писала.

Писала навіть маленькі оповідання, маленькі нариси, писала поезії. Аж пізніше колись, вже як я стала до праці між жінками, то я вже більше на організаційні, домашні і родинні справи почала писати.

Я забула сказати вам в котрих це було роках. От наприклад, я прийшла до інституту перший раз брати грейд ейт, 1918-го року. Отже це дуже було давно. А одружилася я 1921-го року. Це так само дуже давно було. І я вже ... мені тепер сімдесят три роки, так що можете собі уявити, як то в тих часах - не так було, як тепер. Фактично скажу вам, що я почувалася, що я ще тоді була визволена. Бо тоді ще ніхто не говорив про ніякий визвольний рух для жінок. А я вже тоді самотійно стояла на ногах, так би сказати, гнала до того, щоби мати освіту.

Я закінчила університет за чотири роки в 1930-ім році і якось так воно сталося, що я була першою українкою, що закінчила той університет, бо перед мною також були дівчата, але вони відпали, пішли учителювати, а я далі продовжувала.

Д. А пані в якому факультеті?

С. Це Гуманістичні Науки, а потім окремо я ще брала додатково Говм Економікс і дістала дегрі Б.А. Це вже разом воно було 1930-го року.

І мене той Говм Економікс надзвичайно зацікавив. І мене університет заангажував до праці, як лекторку домашньої Економіки в Екстеншен Департмент. Екстеншен Департмент мав такий відділ - один, що мав рільничий відділ, що чоловікам помагали на фармах, а другий жінкам - Вименс департмент називали.

Моя праця була власне їздити в околиці і давати лекції жінкам, щось з ділянки домашньої Економіки - харчування, товарознавство, віджива, консервування продуктів. Отже то була, на той час, надзвичайно велика посада. Бо в першій мірі там, в тих часах, трохи до українців і до всіх емігрантів ставилися з упередженням і не можна було дістати такої праці в такій установі, як університет. Тому я вважала, що я досягнула дуже високе становище, що дістала таку працю. Я працювала переважно вліті, сезонами.

Дальше хочу сказати, що в мене все, як я вже згадувала перед тим, було велике бажання - правда, писати. Але ще інше бажання, допомогти жінці бути ... так би сказати - вийти з хати; вийти з хати, бути повноцінною людиною, самотійною, щоби вона не боялася стати на ноги і сказати слово на зборах, щоби вона прийшла на збори. А це я завважила, треба було робити це в самому інституті між дівчатами. Бо на зборах "Каменярів" дівчата все боялися встати і брати участь у дискусії. Хлопець встане /студент/, а дів-

чина ні, боялася. І ми з дівчатами, старшими, нераз це переговорювали. Отже, сформували товариство "Могилянок", що накреслило дівчатам таку програму, щоб вони могли вправлятися в промовах, щоб вони не боялися думати на ногах. І це дуже багато допомогло дівчатам. Саме ці дівчата, що були в товаристві "Могилянок" розходилися по околицях учителювати і там вони могли брати участь, як працівниці між жінками. А все таки треба було працювати між жінками, щоб ті жінки вважали себе потрібними в громадському житті, що без них не може обійтися громадське життя. Бо так, як у родині є батько і мати і обидвоє мають свою ціну і своє місце в родині, так само й у громаді мусить бути і жінка і чоловік і діти, щоби вони спільно творили одну цілість у громаді.

Ця думка, допомогти жінкам стати на ноги, спонукала організувати жіночі організації.

Першою такою спробою був Саскатун. 1923-го року ми тут зорганізували жіноче товариство імени Ольги Кобилянської, до якого належали навіть дівчата з інституту. Це було перше жіноче товариство в Канаді, що було таки самостійним, бо були перед тим жіночі товариства, але вони падали. Вони не мали перед собою або цілі, або щось і вони не витримали. А це товариство, не лиш що закріпилося добре з початку, але воно вже прожило п'ятдесят два роки і святкувало вже свій ювілей. Так, що я чуюся дуже вдоволе-на, що та перша спроба в Саскатуні, вийшла такою успішною.

Потім, це товариство давало приклад іншим жінкам в інших околицях організуватися. І за прикладом Саскатуна почали зростати товариства скрізь по околицях - в Мічам, в Ріджайні, в Герффордї. Так, що тут, то там в Саскачевані від 1923-го року почали зростати організації і ми вже тоді почали думати, що то треба ці товариства об'єднати - дати їм якусь працю, якийсь напрям.

За ініціативою тих жінок, що були в Саскатуні в тому товаристві першому, за їх ініціативою скликано перший жіночий з'їзд 1926-го року при кінці грудня. На тому з'їзді було багато жінок. Я вже точно не пригадую кілько жінок, але була добра репрезентація. Там засновано першу красву жіночу організацію - Союз Українок Канади.

До того Союзу Українок Канади вписалося здається одинадцять відділів на наступний рік. В тому русі я вела перед. То була моя ... так би сказати. Я була співосновни-цею того руху і тому, що воно починалося в Саскатуні від жіночої організації, я була там головою, на мене спала відповідальність керувати тою працею і з'їздом. Пізніше 1927-го року я стала і головою Союзу Українок Канади. На тому пості я була аж дев'ять років.

Першого року, як заснувався Союз, ми рішили мати сто-рінку в Українському Голосі, бо без друкованого слова, не можна було поширювати тих ідей, що ми мали в пляні пошири-ти між жінками. Український Голос нам дав безплатно місце, так що я була першою редакторкою. То не така легка справа бути редакторкою, не маючи ніякого досвіду, такого доброго

широкого, але все ж таки, ми вив'язалися. Та сторінка розрослася і довго служила нам. Остаточно, аж 1960-го року перейшла на журнал. Так, що я горда, що та сторінка послужила українським жінкам.

Пізніше, як я стала колу́мністкою 25 років писала: "Довкола Дому" в Українському Голосі. Там я могла порушувати всякі справи - і родинні і особисті і такі що відносяться до харчування, до поживи, до кухні, до дітей, до всього. Це була колу́мна, що служила потребам життя.

Тепер ви знаєте, що жінка в своїй праці має перешкоду - в своїм домі, бо часом чоловік не любить, що жінка за багато цікавиться і виходить з дому. В мене того не було. Мій чоловік власне мені дуже сприяв і все мене заохочував. Коли я йому сказала, що я хочу йти до університету, він не спиняв мене. Навпаки, дуже заохочував, ще і порадив, які я предмети маю брати. Те саме з організацією. Він сприяв і він допомагав тоді, як я ще не знала навіть, як і що робити в організації. Він мені помагав, так що я не мала ніколи ніякого клопоту, таких труднощів. Я можу сказати, що в нас родинне життя, таке подружнє життя, було просто ідеальне. Вже пізніше, коли я мала другі діти, ще двоє дітей крім того першого хлопчика, отже троє дітей, то я мала повну піддержку і допомогу від свого чоловіка.

В тій громадській праці, в якій я була заангажована, приходилося часто виїздити на ферми, в околиці, на всякі такі зібрання, чи навіть на окружні з'їзди, чи просто, щоб відвідати якусь місцевість, щоб підтримати там життя. І що я завважила? На початку колись, жінки як прийдуть на збори, то вони мовчали. Боялися, значить, встати і сказати слово. А за кілька років що організація там жіноча існувала і жінки мусіли брати участь у праці організації, я завважила різницю, що не було вже такого страху. Між жінками все траплялися відважні, що вставали і промовляли і знали, як перепроваджувати збори. Значить, що робота в організації допомогла жінкам проявити себе.

Ще скажу вам одне, яку то велику роль грає, коли чоловік у родині є виrozumілий до жінки. В моїм випадку, так власне було. Бо коли мій чоловік вже вийшов з інституту, де він був ректором до 1929 року, тоді він пішов на свої студії адвокатські і ми мешкали окремо. Вже наш хлопець ходив до школи - ми всі троє йшли до школи - то була така родина. На ті часи, то було щось надзвичайного. Направду, я знаю таких одружених чоловіків, що просто дивилися на мене скося - як то я, що то я за жінка, що то я йду з хати. Замість сидіти, варити страви, доглядати дітей і робити хатню роботу, я собі йду до школи. Ми всі троє йшли вранці - чоловік, і я, і наш синок - ми йшли до школи. Всі разом верталися на обід і знов до школи. І ця така піддержка мого чоловіка, на мою думку, є найбільшою заохотою для жінки вибитися на якесь становище, якщо в неї є амбіція бути чимсь, а не лише господинею дому. Мій чоловік властиво хотів, щоби я мала освіту і щоби я була передовою. Я тим дуже тішуся, бо він сприяв мені, а

воно мені якраз помагало, бо я сама мала таку амбіцію.

Д. Мені цікаво було, чи ви мали поміч у хаті від дітей і від чоловіка? Бо як ви мали родину, чоловіка, дім і ходили до школи, то я знаю, який ви тягар мусіли переносити і то булаби велика трудність, коли б ви не мали такої помочі. Часом є так, що в родині ніхто, нічого не торкне пальцем, лише мама все має доглянути. А є інші родини, де вже змалку дітей так приучують, що вони вже привикають до роботи і привикають свої обов'язки зайняти в хаті. Мені цікаво чи ви мали таку поміч?

С. Зі мною троха така історія була. Я була в інституті. Я там мала свій "світ". Ми були в інституті від 1921-го до 1929-го року. Отже, як я ходила до Нормал і як я почала ходити до університету 1926-го року, то я мешкала в інституті. Ми харчувалися разом зі студентами і так само білизна на ліжка була прана, так що тут була я звільнена і це мені допомагало. А наш син, ще тоді був маленький, отже він в канцелярії був разом із чоловіком - бавився ... І я тоді не потребувала мати ніякої допомоги.

В 1929-му році, коли ми вже вийшли з інституту на своє помешкання, а син вже ходив до школи, то тоді з нами була моя сестра, що ходила до університету і ми чергувалися. А дітей у нас тоді ще більше не було. Пізніше, діти вже прийшли в тридцяти роках, але я вже тоді до школи не ходила. Я виїжджала на працю літом, бо працювала в Екстеншен департаменті. Тоді в Канаді була біда, бо то була депресія і тоді дівчата були безробітні. Дуже легко було наняти домашню помічницю. Як не стала помічницею, то таку, що ходила до школи і відробляла за харч і помешкання. Під тим оглядом я все мала допомогу.

А вже пізніше, як діти повиростали, то я вже тоді не працювала. Я працювала тільки до закінчення війни й увесь час я мала наймичку - значить помічницю. Після того я вже всю увагу присвятила писанню, бо я тоді писала куховарську книжку.

Д. Якраз, я хотіла вас спитати, щоби ще за те не забути згадати. Як постала думка в Союзі Українок Канади, в кого якраз і як вона взялася та думка, щоби таку книжку написати? Прошу, будь ласка !

С. Бачите, я була колюмністною, писала в Українському Голосі під наголовком: "Довкола Дому!" Головою тоді була Ольга Войценко. Це було в п'ятдесятих роках. Підчас війни, наші хлопці - вояки, що були на службі в Британії в Англії, одружувалися з англійськими дівчатами і тужили за своїми стравами, тому писали до Канади "дайте нам приписи, дайте нам кухарську книжку, щоб ми наїлися борщу, каші і вареників". А ніякої книжки не було. Писали вони до видавництва Українського Голосу. Пані Войценко, тоді звернулася до мене, а я мала колюмну й у тій колюмні все мала приписи...

Звернулася до мене, щоб я приготувала кухарську книжку, зібрала приписи, бодай ті, що вже були друковані, ще подавати і по англійськи видати таку книжку, бо дуже великий попит є на таку книжку.

Я боялася на себе брати таку велику працю, бо то не є легка праця приготувати кухарську книжку. То не є фантазія, що можна собі буяти довкола. То мусить бути точно, то є рецепта, так як рецепта лікарська. І я відмовилася. Тоді вона посугестувала, що може б з того зробити проєкт організації, щоби до того прилучилися всі разом. Пані Войценко посугестувала, щоби запросити до співпраці ще кілька осіб, що мають закінчену Домашню Економіку, щоби могли по фаховому приготувати таку книжку і допомогти мені. Вона також сугестувала, що можна дати до відділів заклик, щоб прислали готові приписи, випробовані, виміряні, щоб усе було готове і тільки його зібрати до купи.

Тоді я сказала: "за таким пляном, то можливо вдасться книжку приготувати". Я тоді сама запросила до співпраці Йоганну Михайленко зі Саскатуну, яка має закінчену Домашню Економіку, запросила Лесю Івасюк із Едмонтону до тої праці. Вони обидві відмовилися. Казали, що то за великий для них проєкт, що вони мають іншу працю.

А тимчасом вже пішов заклик до відділів присилати приписи. Я отримала приписи, але не такі, як мені треба. То були приписи канадські – шифон кейки, паї всякі, релішес, таке що я вважала, що до такої книжки воно не потрібне, бо то книжка повинна бути спеціалізована. Я тоді просто була в розпущі – я не знала, що робити. І я хотіла відмовитися, але пані Войценко каже, "Ні, працюйте самі, кілько зможете, хочби забрало довго. Працюйте над тим самі".

Я взялася призбирувати куховарські книжки, студіювати їх, вибирати такі приписи, які я вважала типовими, народними, що народ їх все вживає і підсувала міру відповідну, бо в тих європейських кухарських книжках з України міра була метрична – грами, кільограми і ще те, або як склянка то не знати яка то склянка за висока, чи за широка, чи яка. Деякі приписи були такі старомодні, що жменька того, жменька того, пучка того, а яка завелика та пучка, а яка завелика та жменька, це все становило проблеми. Тому я вибравши ті приписи, підсувала менше більше таку міру, яку я вважала, що вона може бути добра і розсилала своїм найближчим товаришкам, або сестрам вимірювати – спробувати чи воно вдасться на таку міру. Просила їх, щоби вони по кілька разів вимірювали – випробовували, щоб були абсолютно певні, що вдасться. І коли вони вже задоволені, "то такий припис" я казала "підє під вашим іменем", під їх іменем до книжки, за заплату, за їх труд і за кошт. І такі приписи я почала збирати.

Правда, деякі господині, що я знала особисто, що смачно готують страви, то я до них особисто вдавалася, щоб они давали свої приписи за їх підписом і такі приписи я зібрала. Так, що ця праця мені забрала шість років. А то була така нудна праця, що я вночі зривалася, так що мені

здавалося "О, там у тім приписі має бути ложка муки, а я там маю забагато муки, а в іншій приписі за рідке, а то за густе" і це мене так нервувало, що я просто нервова була з тої праці.

Направду, за шість років я могла була повість написати далеко ліпшу ніж мучитися коло такої кухарської книжки, що вона мусить бути акуратна. Бо, як не акуратна, то потім припис не вдасться і хтось нарікати буде за те. Тому, я пережила тою книжкою направду дуже тяжкі часи, але остаточно, якось то звела до купи.

Я не хотіла, щоб то була собі звичайна куховарська книжка. Я хотіла, щоб вона також відзеркалювала характер наших свят, що з ними пов'язані деякі страви, бо власне життя людське ... то є наші ті свята, пов'язані з різними дуже цікавими звичаями і стравами і печивом. В цім напрямі, я старалася зібрати такі інформації, щоб та книжка представляла собою трошки більше ніж звичайна куховарська книжка, - щоб представляла трошки наш фольклор, наші традиції, наші звичаї зв'язані зі святами і печивом різним. Ну, я тішуся, що та книжка стала дуже популярною.

Д. Прошу тепер ще сказати, як ця книжка називається, для інформації тих, котрі не будуть знати, про яку ви книжку говорите.

С. Так. Я застановлялася, як її назвати. Це англійська книжка, англійськомовна книжка про українські страви. Я її назвала: Традиціонал Юкрейніян Кукері. Я вибрала таку назву, щоб відразу знали, що то не є канадські страви, але що вони є традиційні, народні і такі, які вже там в Україні були, так би сказати, під європейським впливом, засимільовані, прийняті народом, як частина харчування народного.

Ця книжка видавалася малими накладками - там по кілька тисяч, три тисячі, чи п'ять тисяч. І вона популярна тому, що хоч є інші маленькі куховарські книжки, що видають собі парохіальні організації, але ця повна 456 сторінок друку і вона презентується добре. Вона авторитетна і мушу сказати, що ті інші книжки, які готуються не раз англійськими або іншими авторами, то вони покликаються на цю книжку.

Сондра Готліб видала книжку Кенейдіян Гурмей. Потім є велике видання фірми Тайм Лайф Букс - видала дуже велику книжку про куховарство народів у Советському Союзі. Там є признання і нашої книжки Традиціонал Юкрейніян Кукері, тільки на жаль, ця книжка називається Рашіян Кукінг. Про це ми вже протестували, але то вже запізно. Потім також хочу згадати, що є такий журнальчик в Онтеріо виходить, що називається Говм-мейкерз мегазін і цей журнал за моїм дозволенням подає приписи з книжки. Минулого року в грудні ціле підготовлене було Різдяне видання з цієї книжки. Тепер готується в Канаді нова книжка на метричну міру. Цим займається Кенейдіян Говм Економікс Асовсіейшон і в

цій книжці будуть таксамо приписи з моєї книжки, але вже переведені на метричну міру. Так, що ця книжка фактично виконує дуже велику роль, такого так би сказати, пропагатора й інформатора нашої, не тільки кухні, але й наших звичаїв, зв'язаних з народними стравами.

При тому ще вважаю потрібним згадати, що організація, якої я є одна з тих, що її організувала 1926-го року називається Союз Українок Канади, а по англійське ми її називаємо Ukrainian Women's Association of Canada. Це була перша краєва організація в Канаді і вона найкраще загосподарена нині – на стільки загосподарена, що вже маємо чим похвалитись. Цього року ця організація буде святкувати п'ятдесятий ювілей свого існування. Прошу подумати п'ятдесят років! Це вже дуже великий шмат часу, що організація проіснувала і має за собою велику роботу. Ту роботу її можна поділити на кілька таких головних ділянок.

В першій мірі хочу сказати, що сама організація начислює велике число відділів – яких сто п'ятдесят відділів від моря до моря і до яких п'ять тисяч членства. Це також уже дуже велике число, бо то вже є такі вибрані одиниці, що вже виробилися в організації.

В цьому році організація має свій осідок – Централю в Едмонтоні. Крім того, діють Провінційні Екзекутиви ще від 1930-го року і вони є правою рукою для Централі, бо вони виконують на провінції те, що Центральна припоручає для організаційної праці.

Провінційні Екзекутиви є в Бритиш Колумбії, в Альберті Саскачевані, Манітобі і Східній Канаді. Ці екзекутиви складаються з повного складу членів. Мають також свої комітети для додаткової праці.

Тепер, чим властиво Союз Українок займається? Союз Українок, так як добра мати, доглядає тих справ, які відносяться до нашого життя – щоб ми в Канаді могли бути повноцінними людьми, щоб ми не затратили своєї гідності національної, щоб ми зберегли ті культурні надбання, які нам надають характер окремий, бо ми маємо чим гордитися. В нас є велика спадщина, і жіноча організація, так, як та мама, дбає про дім, так жіноча організація дбає про те, щоб та спадщина в нас збереглася. Наприклад таке: в кожній громаді діє садок, Рідна Школа, діє молодечий СУМК. Жіноча організація це доглядає, а Центральна дає вказівки. В кожній місцевості діють комітети, що займаються мистецтвом і такими справами, що відносяться до нашого життя.

Мистецтво, хочу розказати ще, так у нас розвинулося... і воно почалося в 1920-их роках – розвинулося на стільки що ми вже маємо музей. Той музей почався маленькою збіркою взорів і нині він представляє велику вартість, бо навіть закупили вже будинок у Саскатуні – дуже гарний будинок. Частину фінансів дає уряд, бо вважає, що це важна справа зберігати спадщину народню для майбутніх потреб. Отже ми тим музеєм гордимось.

А крім того, організація має ще й філії музеїв. Є фі-

для музею в Брітиш Колумбії, є в Едмонтоні, в Вінніпегу й у Східній Канаді. Ці філії таксамо мають цінні речі. Ці речі сьогодні надзвичайно цінні з тої простої причини, що в Україні вони затрачуються і дещо з того може бути зовсім затрачене. Ми вдячні, що жінки підняли на себе такий величезний проєкт, дали йому раду, розвинули його і нині маємо чим представитися. Сьогодні музей провадить ще курси. Цей що є в Саскатуні – головний музей, провадить курси вишивок, тканини, має постійні виставки ручної роботи і багато людей позамісцевих і місцевих відвідують його і знайомляться з нашою культурою.

Союз Українок має таксамо видавничу ділянку. Видає свій власний журнал – місячник, що називається Промінь від 1960-го року, а крім того має спеціальний фонд видавничий і видавав книжки деякі. Редакторкою журналу є Наталя Когуська і цей журнал має одну секцію в англійській мові.

Крім цієї праці, можна сказати, що велику працю ця організація зробила під час війни. Тоді всі мусіли допомагати тим різним ділянкам, що воєнні старання в Канаді робили на домашньому фронті, бо треба було піддержки населення під час війни. Наша Централь мала збірку і подарували амбулянс. Тоді йшли скрізь продажі воєнних, щадничих значків і воєнних бондів, допомога воякам – пачки воякам ішли постійно до Лондону за море. Вся та праця воєнна була колюсальна. Її годі навіть тепер кількома словами сказати, але все це була робота для підтримки канадських старань у війні.

Думаю, що треба ще згадати, що ми як організація належали до КУК – до Комітету Українок Канади і далі співпрацюємо з ними. Є в деяких місцевостях, хоч може не всюди, відділи Комітету Українок Канади. Наші відділи входять там через своє представництво і беруть участь у місцевій праці. КУК є в Саскатуні, є і в Вінніпегу, а може і в інших місцях. В самій Централі Комітету Українок Канади пані з нашого відділу очолювали кількома каденціями вже, бо це йде за способом ротації. І таким способом ротації йде і в відділах Комітету Українок Канади в великих містах.

Крім того хочу сказати, що українки, що є згуртовані в Союзі Українок Канади не відокремлюються від канадського зорганізованого життя. Союз Українок належить до Нешонал Кавнсл оф Вимен, а через Нешонал Кавнсл до Інтернешонал Кавнсл оф Вимен і є Провінційні Кавнслз, в яких наші жінки беруть участь і не раз очолюють або займають дуже поважні становища. Наприклад, в Нешонал Кавнсл оф Вимен наша членка Галина Гнатишин була головою, була секретаркою, була місто-головою. Це вже великий поступ для нас. В тих Провіншел Кавнслс наші жінки або очолюють, або входять у комітети а в місцевих комітетах наші жінки є дуже активні. Зрештою, в місцевих організаціях наші членки беруть участь у різних, бо то є добродійні, харитативні всякі ті організації, що жінки працюють у них.

Ще згадаймо і той Габітат, що відбувся в Ванкувері, на який зіхалися українці з широких місцевостей і з інших країн. Там наші пані брали участь, особливо в кіоску.

Ще скажу, що індивідуально наші членки, що займають професійні становища, або є в бізнесі, або що, вони входять до своїх професійних організацій як Говм Економікс Асовсїейшон, Юніверситі Вименс Клуб, Мідія Клуб, Пресовий Клуб, або Бизнес енд Профешонал Вименс організація, так що теперішні жінки відмінно від того, як робили їх матері. Теперішні жінки належать до різних канадських організацій і беруть у них повну участь з повним почуттям свідомості, що вони є канадці і це їх держава і вони тут зацікавлені добробутом тої країни.

Уважаю потрібним ще раз вернутися до мистецтва, бо українці в Канаді привезли зі собою гарні вишивані речі. Ми маємо багату спадщину народнього мистецтва і ми в Канаді відновили це мистецтво в 1920-их роках і поставили особливо українські вишивки на належне місце. Колись таке було, що до тих вишивок закрадалися чужі впливи і нас не знали. Називали, що то Рашіян, що то Болгєрієн вишивка, що то така або сяка і ми мусіли відчистити ті впливи – обстояти за українськими вишивками. Нам дуже багато допомогли вишивки, що ми спроваджували з України, особливо зі Львова з Українського Народного Мистецтва.

Я їздила в Україну 1928-го року і з ко-оперативи Українського Мистецтва, що було тоді у Львові, а директоркою була тоді Ірина Павликовська і я привезла до Канади багато вишивок. Ми на тих вишивках взорувалися в Інституті Петра Могили, де дівчата мали курси вишивання.

Пізніше, як я розїздила по околицях, як лекторка Домашньої Економіки, то я провадила таксамо курси вишивок на провінції. Так, що ця вишивка в нас поширилася скрізь в Канаді і сьогодні українська вишивка має дуже пошану велику і попит на неї є, бо вона є предметом краси і таксамо ужиткову вартість має.

Разом з тим, це вже дало початок музеєви, бо коли ці вишивки були на виставках, то це створився такий зародок, пізніше музей.

Д. Широ дякую вам пані за цю, так цікаву, розмову про ваші особисті, родинні та громадські переживання.

Це була розмова з д-р Савелем Стечишин, одною з основательок і бувшою довголітною головою та журналісткою Союзу Українок Канади.

Записано в Саскатуні, Саскечеван
12-го лютого 1977 р.

УВАГА: Додаткові інформації про д-р С.Стечишин.
 Д-р С. Стечишин є авторкою таких праць:
 Брошурка про український народний стрій
 Мистецькі скарби українських вишивок, 1950 - 136 ст.
 Традиціонал Українціан Кукері, 1957 - 496 ст.
 /розійшлося 10 накладів/
 Півсторіччя жіночого товариства ім. С. Кобилянської
 в Саскатуні, Саск. 1975 - 221 ст.
 Після смерти свого чоловіка вона докінчила його працю:
 "Історія Поселення Українців у Канаді".

Д-р Стечишин активно співпрацювала з різними жіночими і професійними канадськими організаціями: Федерація Університетських жінок, Асоціація домашньої Економіки, де надано їй почесне членство, Медіа Клуб Канада, Канадська Асоціація Славистів, та інші. В українських організаціях д-р Стечишин є членкою Спільки Українських Журналістів, Світової Федерації Українських жіночих Організацій та почесною членкою Союзу Українок Канади. Вона є одною з організаторок Музею Союзу Українок Канади та невтомною його пропагаторкою від 1930 року.

Одночасно д-р Стечишин бере активну участь в місцевому церковно-громадському житті і вона від ряду років є членом управи Катебри Пресвятої Тройці в Саскатуні, членом управи відділу Союзу Українок Канади ім. Ольги Кобилянської і часто виступає з доповідями з рамени Комітету Українок Канади. За її багатосторонню діяльність д-р Стечишин була нагороджена в 1962 році Шевченківською медаллю від Комітету Українців Канади.

В 1975 році, цебто в Міжнародному Році жінки, Комітет Українок Канади надав їй в Саскатуні відзначення: "Вумен оф да йр". Також місто Саскатун вшанувало її відзначенням "Автстендінг Саскатун Вумен", того самого року. В тому ж році брошурка ПРАМАТЕРІ /"формадерс/", яка виходить у Саскатуні зарахувала і д-р Стечишин до цих праматерей та помістила опис про неї.

В 1976 році п-і Стечишин була нагороджена колегією Святого Андрея в Вінніпегу почесним званням Доктора канонічних Прав.

Д. Черевик

РОЗМОВА ЗІ СОФІЄЮ СТРАТІЙЧУК
Скорочення: С - Софія, Д - Докія

- Д. Добродійко Стратійчук, я вже від якогось часу мала на думці до вас зайти і записати на тасьму дещо з ваших споминів про піонерські часи в Канаді. Ви є одна з наших перших трьох православних добродіжок у Канаді і я певна, що ви маєте за собою тяжкі але цікаві переживання.
- Отже я буду просити вас, щоби ви мені щось про те розповіли. Мабуть добре булоб колиб ви могли почати від того котрого року ви приїхали до Канади, дитиною чи дорослою, самі чи з родиною, де ви осілись, що ви на самих початках робили, а тоді прошу розказати про своє пережиття вже, як були ви добродійкою. То прошу добродійко.
- С. Я приїхала до Канади десятого року зі своєю старшою сестрою до брата, який вже тут був п'ять років. Ми приїхали до Вінніпегу. І мій брат трохи опікувався нами. Опісля ми стали на працю. Я працювала у фабриці деякий час. А опісля я, що? - Записалася в українське товариство Аматорський Кружок.
- Я на самперед належала до Товариства Шевченка в Бруклендс, а опісля вже по двох роках то я записалася до Товариства Заньковецької. Я також належала до Товариства Боян. Ми, ну звичайно, як молоді, інтересувалися такими штуками, як представлення. Звичайно, молодь сходилася і до співу я належала. Пасічняк був дуже добрий диригент і так, ми собі молодь, як звичайно.
- Д. Так. Ви певно знали паню Трач, бо вона в той час також належала до Заньковецької?
- С. Я дуже добре знала її. Особливо її чоловіка, то був дуже великий аматор - головні ролі грав. Були часи, що я з ним ролі грала також. Я звичайно грала головні ролі в представленнях.
- Д. Ви пригадуєте собі в яких представленнях ви грали головні ролі?
- С. То була Кума Марта, я не годна ...
- Д. Були драми також?
- С. По більшій часті драми. І я звичайно любила такі ролі

і такі ролі я діставала.

Д. То ви виїздили з тими представленнями і на околиці?

С. О ні, то всьо було в Вінніпегу. Дуже люди цікавилися! То телевізії тоді не було і то було найбільше, що вони тут могли мати, знаєте? То були тяжкі часи. Я пригадую собі, як згуртовані люди в Вінніпегу купили будинок і тоді в Вінніпегу було Товариство Котляревського, Товариство Заньковецької і вони льокувалися при Народнім Домі, бо там дім був більший і кожний мав свій час, коли вони могли сходитися. Там ми сходилися на проби співу найбільше. Молодь найбільше цікавилася такими речами, як представлення та спів.

Д. Чи ви познайомилися там і з отцем Стратійчуком?

С. О, ні. Він був учителем на фармах в Саскачевані.

Д. То вже опісля як ви подружилися і отець ще дальше учителював якийсь час заки він рішився іти на священника, чи вже відразу після вашого подружження ви приготівлялися на цю працю - релігійну?

С. Він учителював, а опісля, як він вже посвятився на священника, ми поїхали в Альберту. Ми мали там лишень одну громаду.

Д. О, то перша ваша громада. То де це було? Памятаєте?

С. В Ендру, Альберта.

Д. Ви тільки одну громадку тоді мали. Ще не було таких інших?

С. То були там деякі церкви, але то звичайно вони належали до Російської Місії. А се перша була громада, що значит, вони написали до Інституту Петра Могили, що вони би хотіли одного з тих трьох священників до себе. Ми там поїхали але ми там довго не були, того що, ну, вони платили нам п'ять доларів за відправу, то ми на тім не могли жити, хоч чоловік мав свої гроші, бо він мав гомстед. Опісля він той гомстед продав тай ми мали свої гроші, але однаково ми там не могли сидіти і брати по п'ять доларів на тиждень і значит, марнувати свої гроші і так далі. Людина як працює, то вона хоче щось скористати.

Д. Чи пригадуєте кілька членів було в тій першій громаді, саме того першого року? Чи то була така маленька громада яких десять членів, чи двадцять, чи було більше?

С. Там було около тридцять родин таких що вони приходили. Вони були трохи свідоміші, бо вони вже хотіли тої нашої

української церкви. Ми там були шість місяців. Опісля один священик який належав до єпископа Маркевича тут у Вінніпегу приїхав на наше місце, а ми звідтам тоді вибралися до Гудів.

- Д. Це в Саскачевані вже було.
- С. В Саскачевані, так.
- Д. Ви згадували, що отець учителював вже після того, як він був священиком.
- С. Так. Він мусів щось робити, бо ми не могли жити на тій платні, яку ми побирали. Тому, що він колись учителював, був учителем, ну тай він вчив у школі, тай так при тій школі чоловік міг робити трошки, значит якусь роботу церковну. Він там мав кілька громад, що вони вже були зорганізовані, близько Гудів.
- Д. А здається що і тих других два священики о.Самець і о. Савчук також були учителями.
- С. О, так, і вони також учителювали.
- Д. ...учителювали після того, як вже були висвячені і мали громаду?
- С. Так, бо тоді платня така знасте була ... і на одні громаді не можна було втриматися. Отже о. Савчук і мій чоловік і о. Самець всі учителювали і так організували церкви.
- Д. А як ви вже мали церковну громаду, де ви примішувалися? Чи ви в когось перебували? Чи це було в містечку, чи на околиці, чи була яка парафіяльна хата і які ті хати були?
- С. Перші роки то ми всюди мусіли винаймувати хату. Нігде не було хатів, щоби священик прийшов так як тепер і о вже йому хата є і все може готове в хаті. Отже винаймували, і мусіли платити хату, а доходів таких не було. Отже при помочі учительства чоловік організував, значит кілька можна було, виїздив на фарми, чи де там його возили.
- Д. А чи ці хати теплі були? Бо я колись учителювала і мала також хату коло школи то там страшно зимно було. Цікаво, як священики проживали зиму?
- С. То було дійсно тяжко. Хати були маленькі і були дійсно зимні.
- Д. Чи було хоч дві кімнати в такій хаті, чи тільки одна?
- С. Кухня і одна кімната.

- Д. І в тій хаті малаби тиснутися ціла священникова родина?
- С. Так, але ми тоді ще були молоді то ми могли так в такій хаті жити.
- Д. І таких хатів не було аж до вибору, правда?
- С. Так, так, так.
- Д. То треба було брати то що є.
- С. Так. Ми звичайно мешкали в таких хатах, що вони вже порожні стояли. Там ми винаймували таку хату і в тій хаті мешкали.
- Д. Чи громада давала гроші, щоби таку хату направити аби в ній можна було жити, як то?
- С. Може її і не треба було направляти, але вона була так бідно збудована.
- Д. А як вже було більше громад церковних і на одного священника приходило більше як одну громаду обслуговувати, то чи далеко треба було їхати зимою, так саньми, бо то різно було.
- С. Мій чоловік мав гару і ми значит давали собі раду. Але то не всюди. На початкові то ... Як ми поїхали до Ендру на нашу першу громаду, чоловік мав тоді авто. Але ми зимою поїхали до Ендру на парафію, а мій чоловік учителював у Вонді, Саскечеван і у Вонді його авто лишилося. Потім з Ендру ми обое поїхали за автом і їхали ... а то було саме свято Ілії десь того місяця, тоді страшні дощі переливали а доріг не було таких як тепер - цементовані, шутровані і так далі. Так що ми то своє авто, ну...
- Д. Заїхали в болото? Пробувалисьте їхати ним, чи цілком ...
- С. Заїхали в болото. Не було ланцухів, знаєте, то ми заїхали до якогось гереджу в містечку, тай чоловік пішов купити ланцухи, щоби годен далі їхати. То жиди мали той гередж. Він купив ті ланцухи і він бачив, що оден ланцух був добрий а другий не дуже добрий. Він не думав, що допасує до своїх коліс. Чоловік взяв ті ланцухи, тай на одно колесо був добрий ланцух, а на друге не був добрий. Він пішов відмінити той ланцух в гереджу а жид не хоче приймати. Каже, "я не купую старе, я купую нове". Але жид той ланцух старий самий продав і не хотів приймати. Але остаточно він віддав гроші і ми заклали ті ланцухи і поїхали. То була дуже нещаслива дорога, бо тоді то болотами їхали.
- Д. Так, так і вузька, що не було де минутися двом автам.

- С. ... і не їздили так дуже, бо то страшні дощі і ми так потрапили на те нещастя.
- Д. Але нарешті заїхали до дому.
- С. Нарешті заїхали до дому.
- Д. Я собі думала, ви кажете, що отець мав авто, але в той час такі були вузькі дороги, ані шутровані, ані цементовані і якби йому прийшлося в неділю їхати до якоїсь церкви а тут дощ лиє, і що тоді?
- С. Та нераз заїхав в таке болото, що йшов пішки до фермера, щоби фермер його витягнув з того болота. То було страшне!
- Д. Або таки фермері самі мусіли тоді за священником поїхати кіньми, якщо вони бачили, що вже три дні дощ іде, то знали самі, що священник не приїде.
- С. Там, де ми приїхали до тої громади на Ендру, там була велика хата церковна і ми в тій хаті церковній жили. Тоді зголошувалися деякі нові студенти, знаєте так, як о. Гребенюк був, Чічкан, П. Мітенко, там один називався Т. Фльора, властиво сей Василь Буряник також там разом, то їх було здається всіх чотири, чи п'ять і той о. Герман що вчив мого чоловіка, о. Самця, о. Савчука в Саскатуні, то він тоді приїхав також туди і ті молоді хлопці там мешкали - ми разом, бо то була велика хата на дві підлоги - на долині і на горі. Але ті молоді студенти, як вони їхали з священником на околицю до якоїсь церкви, звичайно, то вони якось так придивлялися, яке то життя, як то треба їздити, і значит так як чоловік, він брав п'ять доларів за Богослуження, ви знаєте, на тих грошах ми не могли жити. Придивлялися добре, як воно є - бідувати і так далі тай вони оден за одним тай полишали теологію, значит, і лиш оден о. Гребенюк лишився. А о. Гребенюк мав теологію з Старого Краю троха, так що він не дуже довго мусів брати ту науку і опісля він висвятився. То вже трошки було ліпше, бо сих трох священників порозїзджалися по околицях, так як мій чоловік був в Альберті насамперед, о. Савчук в Ст.Джулієн здається /в Канорі -д.Ч./, а о. Самець десь тут в Манітобі і так ми якось собі давали раду знаєте, бо чоловік мав гомстед, ми мали гроші, а потому він взяв школу. Ну, то вже при школі і при громаді, то він міг розїзджати і так пробувати організувати людей потроха. Часом в місті люди знають куди можна заїхати і з ким поговорити. Тай так вони організували громади потроха. Так як ми з Ендру заїхали до Гудів, а в Гудів був Бойчук. Се є родина добродійки Савчук. А він був свідомий чоловік і він їздив по околицях з чоловіком, знаєте, тай так помало, помало їздили тай збирали людей і так

наша церква помало організувалася.

- Д. То ще в той час як ви починали то Союзу Українок тоді не було і жінки ще не були зорганізовані, бо перший відділ в Саскатуні зорганізувався 23-го року, а потім Союз Українок Канади заснований був вже в 26-му, а це все що ви оповідаєте то це все було ще перед тим, десь, в котрих роках, десь після 20-го року.
- С. Так. Союз Українок зорганізувався 26-го року, то ми тоді були в Саскатуні. То тоді п-і Стечишин, п-і Маджук і п-і Рурик – вони всі три найбільше пробували збирати жінок. Вони розписували листи до жінок котрих знали, знаєте.
Я пригадую собі, що Стечишин казала, як вони до одної жінки, я не пригадую собі її імя, написали лист в справі організації Союзу Українок.
- Д. ... щоб створити відділ?
- С. ... щоб створити відділ, так. Та жінка відписала лист до п-і Стечишин чи хто там вже секретаркою був, "Що ви? Ви там якісь хочете товариства починати жіночі?" і ще якісь там річі, що я не пригадую собі, що то було, але так як п-і Стечишин опісля казала, вона не дивилася, що та жінка так до неї відписала, значить, не...не
- Д. Так відмовила, щоби в їх околиці відділ був. Певно висловлювала думку і других жінок. Може не була це її власна думка. Вона так може поговорила з жінками і побачила, що вони не мали охоти творити відділ.
- С. Але п-і Стечишин і ті другі пані, що я згадувала – п-і Рурик і п-і Маджук, вони не дивилися, що вона так відписала той лист, такби сказати, з призи́рством, а вони однаково як розписували листи до всіх то і до неї написали, до неї файно, і так можливо, що та жінка потому подумала собі, що десь є рація.
- Д. Так, а ще як вона переслухала, що більше і більше таких відділів по околицях зростають.
Ви згадували вчора, що ви як перевозилися з одної околиці на другу то багато грошей марнувалося через то, що ви мусіли спродуватися, а на іншій околиці треба було знов нове купувати.
- С. Так, бо вічно перевозити ... те пакування і те все то є труд, знаєте, то є тяжка праця, отже ми як вибиралися в другу околицю ми ті річі продавали за пів дурно, а потому як приїхали в другу околицю то купували знов річі, меблі і так далі, що було потрібно. Отже наші гроші, так помало марнувалися через то перевозження. То є втрата, бо і то опаккування кілька коштувало, то вам ся не оплачувало.

- Д. А як вже пізніше, як діти прийшли, стали підростати і до школи ходити а треба було перевозитися то се мусіло відбиватися на їх науці і може вони також не дуже любили перевозитися, бо то вже поробили собі приятелів...
- С. Лишали своє товариство, такби сказати. Вони були ще малі але я пам'ятаю як ми здається з Вегревил їхали до Давфину, то найстарша дочка, я не знаю кільки вона років тоді мала, досить того, що їй було досить тяжко лишати своє товариство. Вона там мала Зваричів. У Вегревил ми мешкали в покійного Зварича, і вона там мала товаришки Петра Зварича брата, так як сусіднє подвір'я ми мешкали. Вони були дуже стоваришовані - тота старша дочка, то дуже їй тяжко було лишити.
- Д. Я пригадую собі, як я переписувалася з вашою Наталкою і Наталка прислала знимку з себе і з Зваричової дочки. Я ще ту знимку десь маю.
- С. О, є. Наталка мала товаришку Зоню, а Леся з старшою товаришувала. І то була дуже їм тяжка розлука, але все одно треба було їхати в другу околицю, ну, тай.
- Д. Чи жалувалися часом, що вони потерпіли на своїх, такби сказати позаді лишилися через то, що перевозилися?
- С. Ні, бо колись давніше, то в часі вакацій священники перевозилися, отже вони як приїзджали в нову околицю, то починали науку з шкільним роком. На тім вони не терпіли, але на товаристві то инакше. Тогди, як вже були старші то "ти священникова донька, то ти того не роби, а там не йди", вони на такім терпіли.
- Д. О, о, ніби ви самі їм забороняли там йти, щоби -
- С. Ну так, бо "ти священникова донька, то ти маєш бути свята".
- Д. "Ти мусиш примірною бути на всім". Так. А вже пізніше як вже хлопці ... ви два сини маєте, так?
- С. Так. Вони ходили тут до університету.
- Д. в Вінніпегу, чи де?
- С. В Вінніпегу, так.
- Д. То ви вже були ближче Вінніпегу, вже в Давфин, чи ви ще тоді не були в Давфині? Вони перебували в Колегії св. Андрея, як Колегія була тут?
- С. Но, той старший не перебував в Колегії, але молодший син Анатолій, він перебував в Колегії, ще як вона тут була, на Чорч.

- Д. Отже в вас було четверо дітей, добродійко і ви всім дали освіту. Чи діти може самі трохи собі помагали?
- С. Синам то ми оплачували всю школу, а дочки, то старша Леся як скінчила дванадцятий грейд у Давфіні то пішла учителювати на околиці і вона учителювала там два роки, опісля вона учителювала тут у Вінніпегу не знаю кілька років і вона собі заробила гроші на університет. Опісля вона знов вернулася і учителювала, потім знов пішла і так скінчила університет, сказатиб вона власними грішми дійшла до того.
- А молодша дочка - вона під час війни то її взяли до Злучених Держав. Вона дістала там працю в фабриці амуніції і дуже добрі гроші брала. Вона там заробила собі грошей досить і як війна скінчилася вона повернулася сюди до Канади і пішла взяти комерційний курс, стала стенографісткою і тоді працювала.
- Так що мої обидві доньки на себе заробляли, але сини то ми отримували. Всю школу ми їм оплачували. Анатоль покінчив права і записався до війська і він до сеї пори при війську. Він покінчив тому два роки, але вже другий рік на продовженню. Він має рангу капітана і ще працює тепер на тім продовженню.
- Д. То дуже цікаво, добродійко. А ще я так передумую про ці різні ваші клопоти, то більше було ваше пережиття таке прикре тому, що були недостатки. Се мені також пригадує, добродійко, що ви раз згадували що навіть пізніше, коли вже трошки більше священикам платили, то ще однако священики не могли скласти грошей купити собі авто якщо вони не мали доходу з інших боків. Бо так як ви, чи то отець, мав дохід з фарми і з учительовання, але були священики пізніше що не мали фарми, не були учителями. Отже такі священики дуже ... їм було прикро, бо вони не мали з чого виживати. Це мені нагадує те що ви мені оповідали про о. Мороза, який вже пізніше був священиком і йому мабуть батько купив авто, чи як?
- С. Сей о. Мороз вже був священиком півтора року і був без авта і йому було прикро, бо то священикови зле без авта. А батько його мав якийсь склеп тай купив йому авто, а люди як побачили, що він має авто тай, "Ади, ади як ся за півтора року доробив!"
- Д. То цікаво, але таке бувало. Отже я лише звернути увагу хочу на те що у тих часах як ви починали своє церковне піонерство, то тоді ви не мали тих вигод, що мають люди нині. Бо поза те що грошей не було, то ви і не мали ні холодильників, ні морозильників, ні всяких таких електричних приладів котрими ми користуємося. Отже ваше життя на тім було дуже відмінне від того яким ми тепер живемо.
- С. Так, тепер священик має хату і має меблі в хаті і він має менше більше відповідну платню, то тепер вже трошки

воно інакше як то що було на самих початках. То наші ті всі священники багато терпіли на тім що вони робили роботу, організували але про платню то навіть не було що говорити. Вони хотіли щоби щось зробити, а платня яка там була? Декотрі священники, ті перші, може їм родичі помагали, знаєте, тай вони ... так воно будувалося.

Д. Отже вони були такі віддані ідеї і посвятили себе для справи. В них не було годин відзначених, що ніби "я працюю від тої години до тої, а решта вже мій час". Або, що я працюю в неділю, то за то мені заплатіть і я на тім скінчив. Але вони не переставали працювати і за дуже низьку платню.

Ну, то ми на цім закінчимо вже добродійко. Я вам дуже дякую за ваш час, що ви так послужили мені нині і оповіли трохи про ці свої різні пережиття. Це послужить навіть для інших, як джерело інформації коли вони будуть розвідувати, як то колись жилося людям звичайним і людям, які були в проводі та пробували просвічувати нарід.

Отже всім було прикро між тим і священникам. Я ще раз вам дуже дякую.

Записано в Вінніпегу
7-го лютого 1979 р.

РОЗМОВА З АНЄЛЕЮ ТОПОРОВСЬКОЮ

Скорочення: А-Анеля, Д-Докія

- Д. Пані Топоровська, тепер живете у Пайн Ривер. То досить далеко на опівніч. Я любила б, щоб ви мені сказали про ті давні часи як ваші родичі приїхали до Канади. Чи вони відразу приїхали до Пайн Ривер чи десь інакше жили? То прошу скажіть мені котрого року вони приїхали, а на самперед скажіть мені з котрого села, як знаєте...
- А. Тисяча вісімсот дев'ятдесят дев'ятого року. Ми були всамперед приїхали, місис до Сифтону. Ми приїхали бо там був ... були люди з того села де родичі, - і ми їхали до них. Вони писали: "Приїжджайте до Сифтону. Ми тут зимою. Як приїдете то приїдете до нас і перебудете якийсь час". І тоді ще не було трики, колесі, лише була в Давфіні кинена трика тоді. І ми приїхали до Давфіну то виїхав той чоловік по нас і ми заїхали до його хатини і там се були осіли на якийсь час. Але там була дуже тісенька, маленька хатина. Вони мали свою родину і мама побачила що ми не годні бути тамки й так, усі тиснутися і тато тоди каже, "Слухай, чоловіче, роби шось такого щоб ми відси таки уступилися аби ... Ми так гуртком негодні, бо тут нема навіть пляцу для нас."
- Д. Так.
- А. Нас було двоє, Маруся була маленька ще ... в мамі на руках а я вже бігала. Ну і тато тоди пішов, ще там і не знав того пляцу ні нічо. Він пішов так дорогою де тепер збудований гайвей є від Давфіну аж сюди. Ну тоди була доріжка дуже маленька і він йшов, йшов і собі так попри дорогу думав що са фарма буде, ту близенько, попри дорогу. Індіани їдуть до Давфіну і всьо то Ми ... він якусь там фарму взяв але я думаю що він був не оплатив, лише кілько ще лиш був осівся на ті фармі що вже було відзначено і він думав що він пізніше ї возьмит. І він, поклав тато маленьку ... викопав в землі маленьку таку комірку і ми ся перебрали. Мама ся перебрала до тої комірки з двома дітьми і тато. Ми там вже в ту комірку посідали, то була ... весняний час тутки, а як вони їхали, заки вони їхали то вони переїзджали Онтеріо. Там дуже сади цвили тай мама дуже просила тата щоби він ся осів там, але тато каже, "Знаєш жінко, ми маєм троха грошей, грошенят, але тут поле дороге а там в Канаді дарують поле. Там є ліс, вода і так ми дуже тано ту землю купимо, возь-

мимо, а ружниці не буде великої, такої, тих пару миль шо ми переїздимо. Але вони як приїхали то инакше показалося, бо вони як приїхали то ще був тут сніг, не було цвітів, бо то знаєте, вже дальше на опівніч. Ну, але ми ся там осіли. Ну і то тоди тато каже, "Знаєш що ? Ти вже маєш тут дах, а хоч тут буде трохи течі але то весна, то не зима, то чим день буде тепліше, а я піду до ... деєь якогось фармера здиблю, бо то ще там ся німців було пару осіло і було пару англійців коло Давфину. Ще не було багато людей засаджених але тато пішов і затаг гроша, знаєте, бо потрібно було того. І тато пішов на ціле літо робити, а ми... і лишив нас в ті маленькі буді, попри дорогу. А мама що тоди робила ? Мама мала рискаль, мала в скрини насіння, бараболу, горох, цибулю, всьо привезли з Старого Краю. І вона взяла рискаль і вона йшла цілину копати. Деякі корчики вимикала викорчувала і рискалем робила поле, аби засадити бараболу, засадити цибулю, яке вона мала насіння. Ну вони тоди лишали... але то була дуже поголоска, дуже нас настрашили бо ше так недавно там індіани дуже нападали на білих людей і дуже вбивали людей. Так часом як вони прийшли то цілу родину вимордували.

Д. Справді так було ?

А. І ми ся дуже бояли того, страшенно ! Я вже розуміла шо індіани попри дорогу їдут, а індіани їхали все на фасунок. І їхали такими кіньми бідними, пси їхали, йшли з ними діти і такі тарадайки вони їхали, на два колеса, і вони їхали до Давфин бо їм гоberman давав фасунок за то шо вони прийшли на їх землю, знаєте? І я ся дуже бояла індіанів. Як я вздріла ті люди шо вони їхали, такі чорні, хоч я була мала ще але я мала великий страх. Чось така я була перепуджена. І мама каже, "Слухай Ніню, ти ся лишай в хаті з сестричкою маленькою, а я йду там за лісок, не дуже далеко від хати, і я там буду копати землю щоб ми мали поживу з того. А я кажу, "Мамо, я ся дуже бою ! Страшенно ся бою! Так страшенно ся бою". А мама казала, "Но, ти мусиш бути з сестричкою". А я тоді так зачала плакати! Мама відійшла, а я кричала не плакала, але я голосила так страшенно! Але мама прийшла знов каже, "Слухай Анєлю ! Так тебе не хочу вибити добре, але я мушу. Ти мусиш стати спокійна. Тебе індіани не вкрадуть, і ти не маєш права кричати бо мама пішла працювати. То не далеко. І мене трохи мама настрашила прутиком. Дала мені трохи таких легких прутиків. І я сказала, "Мамо я вже більше не буду кричати за вами. Но, я не буду ся бояти. І я постановила шо я не буду ся бояти, і я так постановила. А мама пішла працювати. І посадила, - то всьо росло, тата не було вдома, ми були самі цілий час, мама доглядала, де шо тамки шо могла збирала, - які були дикі ягоди і дешо рихтувала з того. А тато восени прийшов, приніс грошей і ще ліпше поправив ту хатину шо він нам лишив і ми ше там перезимували і ше були одно літо там. Але побачили шо та фарма дуже має ка-

міння, страшенно, страшенно каміння, лиш дуже маленько є пляц шо є файна земля. Не було ріки, не було того шо вони думали. І вони собі постановили, там приїхав другий краян з Краю, і вони собі постановили шо підут дальше шукати фармів. І вони тогди йшли, далі тов доріжков, ше дороги не було, такі були собі доріжки лиш кілька шо переїзджали, декуди індіани ходили, або інженєри переходили, ше лиш починали міряти фарми. І вони прийшли, і йшли так і зайшли аж до Гарленд. І казали шо то там попри рівер досить добрі фарми почали, почали тамечка міряти, і землі досить гарні попри рівер. І вони ся тим зацікавили і пішли з тим Березнем, той чоловік називався Василь Березний. І вони пішли. То вже було дуже гарячо, духота, вони ходили пішки, міряли, а то лиш тільки інженєри били ті колички. Було два англійці, а оден був француз котрий ся називав Шатран. І він знав по українски говорити, він знав по англійски і він знав по французки. Так і його ті інженєри з собов водили, разом робити. І тоді тато собі подумали, "справді та фарма троха має каміння, є близько пять миль від трики, ше буде трика тамка. Се думаю шо буде досить добре бо багато є сіна, є ріка, є землі троха шо годен виробити і то буде добре тутки". І вони тогди взяли собі ту фарму зазначили, вже знали котрий то кводир, як він ся називає і так само недалеко зараз попри них взяв другий кводир їх той сусід. І вони се там думали шо будут осідати І тоді вони вже зачекали, вже на весні і ми вже були готові їхати на тоту землю. І тато вже заробив був за тих два роки, літа троха грошей, троха мав своїх, купив якісь віз був, навіть не знаю який бо я не годна того оцінити який, як він виглядав. Але вже тато купив і бики і мама мали таку баксу зробили на ті колеса то всьо, і позладовували то шо ми мали – і ту скриню і ті діти, і ми тоди пустилися з Сифтону їхати бичками аж до Гарленд а з Гарленд від трики де ся будувала ше пять миль туд на схід.

Д. То скільки то миль разом могло бути ?

А. О, я не годна вам сказати скільки так як рахується теперки може яких тридцять миль. Їхали два дні бичками поволеньки, і ми заїхали, тогди стали там де починалося будувати, мало-ся будувати ... так якийсь ... де пошта мала бути... Ми там стали. І тоді ми зараз зачали з'їзджати долину. А то були дуже тяжкі води то ше дорогів не було, так лиш кілька як були які валки, такі горбики то тогди ся земля показала а то всьо була вода, всьо вода. І ми так їхали, їхали, і ми заїхали ше на низчі фарми заки ми заїхали до своїх фармів шо там так альби сказати як ше не була вироблена дорога то так було як мочар, знаєте і трацовина й всьо, але ми їхали далі поволеньки, але вже так шо бики пішли, знаєте, шо лиш бикам хребта було витко, всьо в воді і бакса тота шо була, в воді і тото шо було накидано в баксі в воді, і ми вже намокли в ті баксі знаєте, в воді. Так було багато води. Ну, і тато не видів, хоч він вже знав ту

доріжку, бо не витко було, і виїхав на камінь, знаєте і та фіра зачалася з нами перевертати. А мама тогди скричала, каже "Боже ! Рятуй нас ! Ми ся не потопили на великім морі ми ся тут потопимо, тут ся потопимо". Але якось поволеньке тато той корнець з'їхав і далі ми їхали яких, яких дві мили то таки вода й вода була, так шо лиш ... так ми їхали поволеньки, поволеньки до своєї фарми добивалися. Бо то весна була, води розіляли, то не було фосів, нічо, а то ще така долина була шо ми переїзджали а теперки, там фарми, там сіють, дороги високі, а перше таке було - пропасть. І ми так приїхали на той горбик, на ту фарму любу шо тато вибрав, там були високі джекпайни на ті фармі, на тім горбику, і ми дуже ся втішили. Я ся втішила, бо я вже мала близько чотири роки як ми приїхали вже тогди і ми позлазили з того воза, мама вже зачала розладовувати, каже тато, "То буде наша хатина, але в ті хатині є індіани. Вони замешкали борше, ще заки були фарми поміряні. А воно ... їх родина була, мали діти знаєте ... Вони собі тримали корову, трошки курей коло рівера і були файні індіанята, добрі були такі шо вони були можна сказати - не були дикі. Вони вже мали цивілізацію. Вони розуміли шо то люди приходять тудя і тато каже, "Ну, треба піти до них ся розмовляти але я й не дуже то годен говорити, трошки знаю вже по англійцки злапав з пару слів, але шо то ?"

Прийшли тато там троха до них помуркотіли, там індіан троха знав вже по англійцки, а троха на міги, знаєте, зачали розказувати, а тато показали їм - витягнули з пуляриса пару пяток, і я не знаю кільки йому дали, чи йому дали п'ятку чи десятку, шоби він ся з тої хати переніс, бо вони з дітьми хотят прийти і з жінкою там. Індіан помахав головою шо дуже добре, шей тата по плечах попляцкав. Ше ся й втішив шо тато дав йому грошей шоб він ся мухував.

Але питається тата, показує шо він би любив на тім горбику покласти цельту і жити ше. Пізніше він ся перемухує бо йому треба хати на зиму, але він би любив жити. Тато кажут. "Но, йди собі", тамки показали шо він собі годен побудувати й корову там пасти й всьо. Так вони ся розмовили, знаєте і той ся індіан з своїов фамілієв осів також.

А ми зайшли до індіанської хати. Вона була збудована не дуже велика, але, для нас була досить велика бо то ще не було великої родини, було нас дві сестрички й тато й мама, але мама кажут, "М-м ! Ти знаєш чоловіче, я ся не годжу так в сі хаті сидіти". А тато кажут, "Та як ? Шо ти думаєш? Та таке, знаєш треба ту хату вимастити. Та як то вона мохом пообтикана, та так якось не дуже, а земля ... на землі була - підлоги не було, то були такі ями. Треба вигладити. Ну, тай вони собі сидят радят як то привести до ладу. Але еднак поскладали то всьо до хати, тато десь поїхали, дістали глини - такої як мама казала, тай ті льоги всі файно вигладили, вигладили, але кажут, "То би се здало і побілити", але кажут тато, нема тутечки, то аж треба їхати до давфину. Уже в Сифтоні маленький є склеп, але то, може там вапна нема." Ну то вони десь там попілу, мама,

тай трохи побілили, а тоті ями позагладжували, повисихало, і вже маємо хату пририхтовану.

Ну, тай вже ми там в ті хаті порядкуємо, і ми бігаємо ... вже і Маруся бігає разом бо вона вже ходила, тай ми бігаємо до тих сусідів, власне, до тих індіанців - бавимося з тими індіанцями, лапаємося, хоч ми не знаємо говорити. Вони нам дають цукерків, дають нам м'яса такого - вони все пририхтовували димлине. Ми то їмо з ними, хрпаємо, і нам дуже весело тамка було вже зачалосся.

Ну, тато таксамо ще пішов робити, і вже почали робити на фермі, вже вимірювали де вони годні найлекше землю зробити орати, корчувати. А перше як корчували? Не так як тепер корчуют тими машинами але то всьо було такими гробами, сокирами, тяжко, а то був ліс великий, поволеньки робили. Мама помагали татови, ми ся лишали в хаті, знаєте, було тяжко, але мама була здорова, гарна жінка і все казала, " Боже допомагай нам: Боже допомагай нам: Ми тутечки вільні Нас ніхто не буде тут збивати ! Ніхто не буде з нас великі податки обтягати ! Ми тут ... Гарний край ! Ми тут будемо задоволені". Троха тужили мама довші час, за родиню, але деколи листи приходили, тато відписував бо тато знав писати і читати. Мама маленько знала. Мама ся і інтересувала дуже працювати. Казала що вона не має часу з тим, лише вона дуже дбала шоби здобути то шоби було всьо дома. Але ... і так вони працювали, ми підростали, так прийшла друга, трета дитинка, знаєте і ми ще сиділи в ті індіанські хаті. Мама казали татови шоби ще якось дах накрити, а воно було землею накрите. Ну, ще більш вони накидали якоїсь тамечка трости, се те, але то нічо не помогло. Як пішли дощі, знаєте ! А перше не так дощі падали як тепер падають, але вони годні були два тижні ляти бо то була мочар і велика вогкість. Як хмара прийшла то вона ся не уступила лиш ляла й ляла й ляла й ляла - дуже довго треба було чекати. А ріка високо підходила дуже ляла на поле тогди то то шоби вони - тато зробили й мама шоби вони зорали тамки якось таким плужком і всьо. Але мама з татом йшли і вони гатили рівер, клали високий берег аби той рівер не лав їм на поле. Часом вривало тай ляло, але і спускали як могли. То трошка землі але і то ся тішили. І ми так жили цілий час. Ми всі дуже тяжко працювали.

Але ще одно. Ми там як приїхали до Гарлену то нікого не було! Тогди лиш зачинали ... приходили. Був наш сусід - той Березний, а пізніше ще приїхало чотири. І знов взяли ферми, і вже було нас більше тамки. І вже тоті індіанці забралися, поїхали були далі і наша господарка поступала. Але, знаєте і ще то - ми були щасливі шоби ми там приїхали то зайняло було три ренчері всамперед. Ще нікогисінько не було. Не було розміряно нічо, лиш пустка і сіна були. А вони собі там зайняли і привезли худоби, чи пригнали, Бог знає звідки ... та худоба була дуже расова, Багато худоби тримали, і вони так гнали аж до Давфіну як ще не було дороги, а там вже передавали далі на м'ясо. А потому вже як була трика близче то вони перегнали тут, то так

було як дома то вони то гонили до баксгарів. І ми дуже скоро собі дістали худобу від них. Тато купили телички вже гарні і ми си дістали зараз корови, дуже гарні були, молоко, ми мали потому ренч худоби. Та худоба ... було де випасати і ми дуже були веселі з того, знаєте. Хоч тяжко нам приходило але були веселі з того.

Як прийшлося шось чи віднести до Гарленд, чи передати шо ми мали вже на продаж, ми перше йшли ... мали масло, мали яйці, то не годні були все їхати фірою, то брали їх несли в руках, а як не, то мали в зимі санки, складали на санки і тягнули, бо тато робив в лісі, рубав корта, аби зробити того дерева аби купити ще більше шось до хати - муки і всьо, а ми складали з мамою шо могли і тогди тягнули тою доріжкою, снігом тих близько п'ять миль до того маленького склепу і ми то спродавали.

Літом то ми збирали багато в нас було тих як то казали черниці або по англійки казали блубері, дуже в нас родили. Тато підут, здибают може яких, часом треба було йти дві милі, такі горби де вони росли, росли, росли, ті черниці а так лежали як виноград. І ми несли з дому верету і тато возьме здибе той пляц, поломит там осики, аби ми знали куди ми зайшли. Але вже йдем туди, тато нас заведе, ми цалий день збираєм шо там нігде нема ні сусіди ані фермера, ні нічого нема, лише пустка, ліс. Часом біжит ... такі вовки, але то були вовки не ...

Д. Може каюти були ?

А. Каюти, так. Тай ми всі накричимо, натарахкаємо ті бляхи, діти маленькі такі шо навіть мали три роки то збирали, чотири роки, то цілий день в бляшечки, в бляшечки і ми сипали на ту верету і так насипимо велику купу тих черниць від раня до вечера. Там дадуть нам хліба, води в слоїк і ми тих черниць зїмо і ми так цалий день на сонці, в лісі, самі, ті діти. Нас було кілька вже ? Може було п'ятеро, зразу було менше - четверо і ми так збирали.

Д. Без мами ?

А. Без мами, без тата і лише діти, в лісі, самі і ми так назбираєм, а тато вже по роботі і він їде за нами в літі фірою, везе бакси знаєте, а там цебри і ми вже ті черниці збирали і сипали в ті бакси, і вже так ми назбирали то досить було багато тих черниць, то тато їхав до Гарленд і продавав. То ми брали за ті черниці тоди може, як ми назбирали за еден раз - взяли двадцять п'ять доларів. Черниці досить добре платили, бо то ще тогди не було фрути но вони з того робили джем в фабриках і продавали в што-рах. Теперечки то хиба лиш до хати продасте ті черниці, а тогди то всьо брали путнями. У цім боці ми збирали черниці в Гарленд, бо то були великі черниці, а по тім боці трики, попід гори, там люди збирали малини. Страшенно, путнями малини і то всьо достарчували на стацію, на маленьке ... таке було маленьке стешіння і то складали, складали, то

ви прийдете то є і сто путень і більше. Є черниці і малини, але вже з малинів і юшка тече а наші черниці то fajно стояли, все, бо були цілі. Але вони не питали. Вони всьо брали. І як були дикі строберіз, як хто годен був збирати то й то брали. І ми заробляли як ми так збирали собі цале літо до пізної осени, вже як морози зачнут аж тоди черниці вже мороз вбивав і вони ставали м'які і ми вже не годні були збирати. То ми назбирували навіть на сто долярів - сто долярів за черниці брали. А тоді, знаєте, то були великі гроші. Бо ви тоди годні були купити взуття або матеріал якийсь на ваше убрання. То було тане всьо. То і муки купили, цукру і черевики нам покупили. То була велика радість, бо ми з тих черниць підтримували дім. А то потому з корів, знаєте, то сметана то яйці, кури і ми вже мали досить приходу.

Лиш то було едно зле нам шо не було школи. Діти не ходили до школи. Було далеко від цивілізації. Аж вже я мала кілько то років як ся почала школа? Я вже мала ... була віддана, яких я мала вже... сімнацить років. Маленьку школу побудували. Тоді вже діти зачали до школи ходити. А я не могла дістати школи. Я працювала, помагала, тогди школи не було, а мене родичі не посилали дальше щоб я перебувала але посилали молодші вже - посилали сестру сесу шо вийшла була за отця Берика і той брат був шо був старший - Тонько то тоті ходили до школи.

Д. А я перепрошую. То ви пишетеся Топоровська по своєму мужові, а як ви по батькови писалися ?

А. В Старім Краю то якесь таке, я вам скажу. То шляхта була якась в Краю ... я того не можу розуміти. Я читаю але не можу. То були двоякі покласовані люди. Були вони, казали мужики - се прості люди котрі панщину робили. А са шляхта приходила українська - інтелегентна. І вона мала ... вже панщини вона не робила. І вони були ... поляки потому підвищили - поклали їм Харжецкі.

Д. Вони були поляки, чи вони були українці ?

А. Нє, нє, вони були українці шляхетского роду.

Д. О - о !

А. Ага ! Але потому вже поляки дуже багато польщили. Багато ся польщило. Як надавали їм польське імя вони мали доступ до шкіл, до всього.

Д. То як тато писалися ?

А. Тато себе писав ... їх браття то любили писатися ... записані на на ... на тім пашпорті Харжевский, але тут знали шо Харовский.

Д. Харовський.

- А. Харовський енд Харовський.
- Д. О, то Харовський по українськи певно а то по польськи вже перекручували.
- А. Тато казали шо вони не хотят того шляхетского.
- Д. О - о ! так.
- А. Так воно йшло.
- Д. То вони, тато Харовський, а перше імя було татове ?
- А. Юліян.
- Д. Юліян, а мама ?
- А. А мама Петруня, а походила з Соколовских.
- Д. З Соколовських. А з котрого села ?
- А. То було Залісся село.
- Д. Село Залісся.
- А. Ага, а повіт Борщів
- Д. Борщівський повіт, ага. добре.
І ви роджені ще в Краю ?
- А. Так, так.
- Д. І ви мали кільки ? Чи ви казали мені, бо я не пригадую,
чи ви мали два роки, чи як ?
- А. Півтора року, але ліпше записали два роки, а тоті рік,
маленькій, записали ... ще року не було. То лиш дві нас
приїхало з Старого Краю. Мама мала тогди як приїхала десь
двадцять шість років і двоє дітей мали.
- Д. Так ? То ще молода, дуже молода. Ну і далі продовжуйте
як то було ?
- А. Ну, мама ніколи не була вдома, але було нас вже гарний
гурток родини. Була маленька дитина в колисці, мама казала
"Вважайте ! Ви не маєте права його підоймити, бо ви ще
його переломите", бо я ще така була мала то я ту дитину не
годна була піднести і мама дуже наповідала шоби каліки не
було. Ну, дитина плаче в колисці - ми не годні його підой-
мити, знаєте. Ми плачемо, всі поприступали коло тої дитини
й плачемо. Дитина голодна ! Ну, як, як його годувати як
воно ще таке маленьке ? І не було тогди знаєте так зрехто-
вано як теперечки мают діти, шо мають ті фляшки, так гарно.

Нічого не було. Ну як? Мама дає груди, нема чим годувати. Ми тогди завязували в платочок цукор і ми клали йому до рота, і ми ляли попри то молоко або воду. Так ми ту дитину бідну обіляємо, знаєте, шо ті вуха, всьо, всьо ... шо так та бідна дитина втомиться і засне. Ну, мама прийде, ту дитину підійме, вже дає груди, але цілий день не була вдома то вже й ті груди не здалі. Дитина бідна ... і ми так всі переживали. А мама все працювала, працювала все.

Ну, я вже була гарненька, вже мала десіть років, мама кажут, "Ти знаєш Ансю ти будеш хліб печи, бо мама йде зраня на поле з татом, з татом,мама з татом іде." Я кажу, "Мамо, я не годна місити, я не годна руки з того корита витягнути. Мама там мені хліб замісит, а там пєц вибудувала на дворі, вигладила його добре. Ну, і шо робити? Вже мама казала - як підійде як його виробляти і всьо. То я десіть літ маю, я вже така дуже велика господиня, в хаті лишаюся. Ну, тай я вже той хліб помішу, потому виробляю, які бляхи там які мама мала знаряд. Ну вже в пєцови палю! Мама каже, "Ти знаєш, ти так пали, а потому вважай", каже. Гринь трохи відсунь а так кидай муку. Як воно дуже горит то не саджай, а як вона поволи буде горіти, саджай хліб. Ту лопата є о-такі Анєлька, о-такі Анєлька!" Тай я вже так робила, а діти знаєте вже мені ті бохончики несуть, бо то пєц був троха далеко від хати, біжимо, часом впадуть і той хліб перевернеться, впаде на землю, і ми так того хліба насаждаємо повний пєц, і ми так попечем хліб. І заки мама прийде ми вже той хліб поносим до хати. Який він був, був, але був хліб; ми вже їли його. І так ми бідили.

Ну, мама кажут, "Ти Анєлька лишаєшся, абис шмаття попраля". А тогди не було шмаття так як тепер ми дістаємо ті мила, ті павдери, то всьо. Але мама шо? Палили, той попіл на веретку, тай гарячої вади тай в цебер тай з того всідалося; то ся робив луг, вони то називали. А в тім шмаття мочили і там трохи його сукали на дерев'яні магізници. А так ми йшли на рівер бо ріка була дуже близьенько коло хати. І там був такий ослінчик і камінь і був праник. І я то шмаття з дітьми повиносимо, з цебриком, і я тогди тим праником і так на ті воді полокала і так шмаття то витягали і клали на фєнци.

Але ше єдно мені, така була ся пригода сумна стала, страшна! Я ше до нинька пам'ятаю. Мені ся здає шо мій чупер ше стоїт догори, знаєте, так мені було страшно. Я ту мала цебрик, з цебрика взяла шмаття, а дитину покляла в цебрик, бо думаю собі - най воно собі сидит в цебрику але на воді попри мене. Ту шмаття перу, виношу, тамки його кладу а там вода, знаєте, поволеньки, поволеньки тай той цебрик з дитинов, тай взяла той цебрик ... Тай то зараз була велика глибінь, шо я там не годна піти. Ну, я дивлюся "Боже мій"! Сестра моя поплила з тим цебриком. Воно бідне маленьке, вчепилося тако рученятами того цебрика, а той цебрик дерев'яний то все в єден бік, то в другий бік. Ну, я дістати не годна! То шо? Кричу, задихалася! Я навіть

не мала від нікого помочі ніякої. Я сама. Боже мій ! То ви знаєте той цебрик серединою плив, плив, а я цілу фарму – попри край, попри край, попри берег, а то й думаю – де дитина піде лиш забулькотит. Я не годна приступити бо глибінь велика туди. То був брід тутечки файний каміння і пісок, а туди була глибока вода. А то ще була певне така вода що підійшла, бо то як в горах сніг той ... дощ падав, то вода дуже високо підходила.

Ну і тут ще єдно ся стало, то хоч то вратувало було. Бівери були накидали троха патиків і той цебрик троха ся спинив, але так ся скривив що вже зачинався води набирати. Я по тих патилах лізла, лізла рачки, той цебрик піймила, злапала і я так його тягнула...

Д. По тій загаті ?

А. Не ! по воді ! Я не годна була його витягнути по воді, а на тих патилах трималася, бо то не було по чім ходити. І я так притягнула аж до берега. І той цебрик так витягнула, вратувала. Боже ! Я ще яксобі нагадаю, як то було страшно, знаєте ! Та то ся переживало, то ся переживало всіляко. Але потім діти росли, все бігалисьмо до ріки ся купати, хоть то було вигода, знаєте. Коли було треба, а то було близенько, всі пішли в річку ! Там був такий гарний брід, ми всі ся покупаєм і прийдем до дому. Усіляко було !

Треба було піти за худобов, мала я ще но десіть років ... Гримит ! блискає ! блискавиці б'ють, а в лісі худоба. Так гримит мутно, а худоба постас і не хоче йти тогди ніяк. А дощ ляс тогди так як з коновки ! Ну, мама кажут, "Вже пропаде Анелька і все". Худоба постас тогди як гримит, блискає, блискає все – тогди так сумно у-у-у-у ! Так вся рикає, так з того, з того потрясення. А пси лиш коло мене стоют. Я би худоби не здибала як би не два пси. А сіно вище мене ! Я така мала була, знаєте, що то, ще мала дитина. Комарів купа за нами жене, нічо не можемо навіть дзвінка чути так комарі ... Такі були комарі я вам кажу що дихнути не годен було. Дихаєте то повний рот тих комарів. Тай ми так переживали, але переживали і так се тішили, тішилися, знаєте, і так підростали і все Бога просили аби перебути.

Багато потому нашої родини, но я вам негодна розказати котрого року, як воно було, чось воно було дуже сумно як відходили і то в таких гарних роках. Одна відійшла зараз сестра, як мене заміж дали, п'ятнайцять років, а ще була як мене віддавали за Топоровського. Тогди ся появила була слабість що ми навіть не знали що така слабість є. То була дифтерія, називали. І вже по тім боці трики знали, а вже так як в Етелберт був доктор, був маленький такий його офіс, то люди котрі вже знали то везли ті діти як вони захорували, на щеплення. А ми ще навіть не знали, сюди в долині. І все вона казала, "Мамо, я буду вам все робити як Анелька відійде". А я лиш відійшла а вона померла. І скінчилося.

Д. А вона кілька років мала ?

А. О, яких десіть років дівчина. Така велика вже була. А потому вже заслабла друга сестра і брат той Тонько. То вони вже то знали то вже везли до Етелберт на голки. То тих вратували двоє нараз.

А потому якийсь час ми то працювали, то худобу попродали. Тато шось казали шо вони хотят інакшого. Ну і чого? Тато дуже хотіли якогось штору, якогось як то казали склепу, бо вони ще в Старім Краю якось в Ко-оп були троха. Вони ніколи не мали великої школи, але все вони рахувати могли, читати, і все вони хтіли якогось інакшого інтересу. І тогди вони вже перевезлися до Пайн Ривер, тутки, осілися вже з своїм зятем Топоровским, тай склеп відкупили. Не дуже добре їм йшло; тоди були люди дуже бідні, багато роздали їм на кредит, воно ніколи ся не вернуло, і так воно переходило.

Д. Ваша мама дуже була відважна і роботяща ...

А. Відважна була. Вона нічого ся не бояла, їй не було страшного. Тато казав, "Стань жінко ! Може то ми не годні." А вона каже, "Шо не годні ! Чоловіче ! Не піддавайся ! Ходи зо мною". І так далі. Так вона цілий час - була відважна жінка.

В тім склепі зле пішло. Вони працювали а потому стратили той склеп, бо не могли були то витримати і то лишилося. А так був батько відїхав до Етелберт, там почав був склеп. І він вже мав дочку підшколену, котра ся називала Геня. Вона була дуже інтересна в склепі, в рахунках, в всім. Була дуже прихильна до людей, і вони собі були купили там будинок і почали були тамки. Але з часом ся і то змінило. За якийсь час тутечки почав назад з своїм зятем ... шо вони пічнут шось таке як млин. Вони той склеп продали а їх дочка зачала хорувати. То одно пішло дуже погано...

І та дочка дістала всамперед гулі коло шиї. І ми не знали шо то. Вона каже, "Мамо я поїду до Вінніпегу. Я до сих докторів не йду шо в Етелберт і Давфин. Поїду до Вінніпегу шо вони скажут на се". Вона поїхала до Вінніпегу до добрих докторів, вони оглянули і казали, "Ми не знаєм з чого ти дістала. Могла дістати з простуди, могла дістати спротивлення в крові, а може родина шось мала" - так їй наговорили. "Але ми тобі спробуєм вирізати їх, зробити операцію". А вона каже, "Чи ви гарантуєте мені за то чи вони ся вернут чи не вернут?" Вони кажут, "Ми не годні гарантувати. Як вони ся вернут, то ми знов зробим операцію на ті гульки". А вона каже, "Ну то я не возьму операції, як ви мені не годні сказати шо вони вже ся не вернут, шо вже буде спокій". І тогди ... шо вона ? Поїхала до Рочестер, аж туда до тих докторів. Ну, а тут дома не дуже було так матеріяльно, знаєте, але ся здибало там далі. А вона каже, "Знаєш тату шо ? Ти ся не жури. Я як там приїду то я

буду працювати, чи в шпитали чи шо, я собі зароблю, бо я є здорова ще. Мені ще ті гульки цілком не є ...а як вони там так вилічуют людей то я повна надії шо то всьо буде добре". І вона поїхала туди.

Ну, ті докторі оглянули її, знаєте. Знов такий клопіт дома ! "Знаєш, ми як таке маєм, то маємо старші люди приходят до нас, шось таке. Але в такім молодім віці, як ти, шо девятнайцять років або вісімнайцять, то не; то се дуже повинно ся легко вилічити". Вона каже, "Як ?"

- Бо ти маєш дуже здорову кров, ти ... дуже здорова дівчина. Ми тепер", каже, "винайшли таке, такі трітментс дамо електричні шо ми то розганяєм. А прийде здорова кров і забє тото. Воно ся не верне ніколи". Вона каже, "Як так, то я ся на се годжу". Вони кажут, "Ти мусиш стояти в нас". Вона каже, "Но але я не маю так багато грошей бо то дуже коштує там перестояти. Вони кажут, "Ти годна робити в шпитали, в нас тутечки. Ми тобі дамо добру роботу, легку, будеш помагати, і заробляти, шо ти не мусиш за борт і за помешкання платити. А за ті трітментс то вже буде батько платити, тото всьо". Но і вона ся на се згодила. Зачали давати її плити - всамперед рідії лектрику, і так вони знаєте пекли шо аж то вся чорна шкіра стала від тої летрики. І вони розігнали, знов її пильнуют.

Вона там довго стояла, так цілий рік. І робила і так вони її лічили. Але як вони вже побачили шо вони вже не годні її з того вилічити, бо чим більше даут ті плити, тим більше воно мало силу розходитися всюди. Уже вони вздріли шо вони не годні нічо зробити, - вони її легенько вислали додому. Дали їй ще ті плити, знов розігнали і казали їй, так її потішили шо воно вже се ніколи не верне бо вони їй дали інакше всьо, знаєте ? І тогди вислали її норсу аж до границі, і вона приїхала до дому. А воно тогди як ся зачало вертати. Яку вона тяжку мала біль ! О-о-о, як вона дуже сильно кричала. Вона казала, "Мамо ! Мамо ! Шо я з сим зроблю ? Я не годна ні переночувати, ні обернутися". Всьо росло, росло, ціле тіло, росло ціле тіло. То се могло бути таяк кенцер, але ніхто ше не знав був то. І та летрика шо мала добре зробити то вона їй дуже пошкодила. То ви знаєте шо я брала ліхтарню в ночі, в зимі, бо мама сидит коло неї а вона верешит в хаті. А я собі думаю - то вже мама може піде спати. То я відси йшла, з міста на фарму, там дві милі, і тогди я сиділа. Мороз аби був який, то я брала на себе ковт і я йшла, бо я знала шо вона тамечка пищит в ті хаті. А вона все, "Ансьлька ! я ше хочу жити. Боже ! Позволь мені жити", бо то знаєте молодий вік, хоче жити і каже, "Який я біль маю ! Який я біль !" Так знаєте, мучилося, мучилося, так ті гулі росли, але не текли. Лиш брали кров всю, доки не вмерла. Отже мама мала тринайцетеро дітей. З того померло п'ятеро. Вона мала дуже великий удар шо так поховала ...відійшли багато дітей.

Д. А тепер може скажіть про ті часи, як тато мав млин.

А. Потім, як то вже поховалося, тато з своїм зятем вернулися назад і почали млин в Пайн Ривер. І зачали працювати, муку молоти, грисік, чап, всьо ... досить добре йшло. Люди приїзджали, мололи, були задоволені з муки. Топоровський все більше любив принов'яти до того млина, більше, більше шоби ліпше виходило і несогірше було, далі й далі. Але було дуже гарячий час, батько працював тяжко, дістав удар серця і помер. І мусіли батька поховати і настав знов великий смуток і мама стала знов безрадна сама, сплакана, зжурена.

Але потроха, потроха мама відійшла і лишилася з молодшим братом, і почала більше собов намагати. Брат троха помагав в літі, а потому він собі відходив на роботу а мама ся лишала. Але мама думає собі - то якось собі треба давати раду, буду плакати, то з того нічого не вийде. І вона тогди почала. Ту в місті купила хату, тут винаймила поліцманам, тут вона ходит пішки - вона мала добрий хід, але зчасом каже, "Якби то було добре, бо я не тримаю вже ні коней, ні нічого, шоби я мала якусь гарчину ... собі купила. Але шо якбим гарчину купила ? Гроші є, алеж я не вмію їхати. Хиба то так уже ся старші жінці навчити ? Але думаю собі так: Таки куплю. Най си Божа воля діє. Буду пробувати. А тут є фаміліянт якийсь - Урбановський, я його попрошу, на фармі є багато пляцу ... І най він возьме ту гарчину як я куплю, і я з ним сяду і він мені буде показувати як зачинати, як ставати, як борше, як пізніше, може я таки спробую шо я ся навчу. А яка би то була вигода шо я приїхала, оглянула, привезла собі всьо. Треба поїхати на фарми далі, чи поїхати навіть аби і до Давфин, як я ся навчу де стати, де поїхати, тай можливо шо й так буде."

Ну, і взяла мама моя таки так постановила і зробила. Взяла собі пішла, купила собі гару. Ну ... сміються ! "Ну, пані Харовска ! Ви вже маєте гару ! А шо ви будете робити ? Будете ся дивити на ню, як вона буде стояти ?" "Та", мама кажут, почіхались, кажут, "Та шє ? Та купилам, а я знаю !" "Та коли вам ся вчити ? Таж то вже літа ! Ви шо на гарі будете робити, хиба будете ся дивити. Та когось будете наймати аби вам хтось колесом гонив?"

"О, не журіться, якось то буде". Але одного разу думаю, "Та справді", кажут, "то люде говорут сміються, то може й правда шо я буду ся дивити на ню, шо вона стоїт на подвірю тай ще мушу платити шо року. Ну, але чекай ! Може я піду до міста, піду я до того Урбановского, а він якийсь досить добрий хлопець, може він мене послухас, бо він Топоровському якийсь фамілія, він мене добре знає, я його попрошу, аби й прийшлося заплатити то і заплачу. Але як вже такі старі бабі зачинати їхати ? Но, я таки буду пробувати ! Я не піддамся !"

Пішли вони до міста, зайшли до Урбановского та кажут "Ти знаєш, я прийшла до тебе з великим, з великов потре-

бов". Він каже, "Та з якою ?"

"Ну, та ти знаєш, я навіть не знаю як казати, бо з мене ся люди сміють".

"Ну, ну, та я вже знаю що ви щось маєте таке. Ви певно ту гару мені, за ту гару".

"Та вже за ту гару. А якби ти приїхав до мене, тай може би я сіла на ту гару з тобов, а ти мені будеш показувати."

Він каже, "та де то вам, вам вуйно якось, до того ! Но, але ви дуже хочете ?" бере жартує. "Ну, та як хочете? Дивися, пішки прийшла, ноги боля, то би було добре, жур, жур, тай бим приїхала ту до міста, до тебе, й газоліни бим купила й всьо".

"Ну, то я поїду. Ви знаєте що хоч то смішно, смішно але я поїду до вас. Я поїду ! А фарма велика, маєте багато пляцу?"

"Та є пляц ! Вже скосили, там стерня може виїдеш туди зо мнов, будеш їздив доки доки не навчуся раз, другий раз ... та я задурно не хочу, я тобі заплачу".

"Добре, я поїду". Ну, посідали. Посідали вони на гару, тай вже їм розказує як вони ногов мають, як там потиснути. Ну мама щось тут зачнут тай то забули. То вже добре, то вже знов забули, знаєте?

"Та ви дивіться," каже, "Ви дивіться бо ви ся так не навчите". Ну і їздили, їздили знов то дорогов, трохи по фармі, сюди, туди, раз, другий раз, та вже мама кажут, "Та чекай ! Ну ! Я вже сама буду. Тай вже там потиснули газоліну, но тутечки знаєте як вже втворити, їдут, їдут, але ше не має гара контролі, знаєте ? То біжит, то то якось так. Но вже якось поволи. Але думаю собі, коби він вже поїхав до дому би він ся з мене кільки не сміяв, а я собі сама вже буду туди їздити. Ну тай він вже поїхав до дому а вони не мають спокою. Сідають на гару і далі по фармі воють. Там десь залізли з горбика в долину тай засунулися гарою що вже й вилізти не годні. Вже й ззаду тручають її тай не годні. Але там сусіду закликали, кажут, "Ходи, поможи мені бо дивися що таке нещастє ! Гара зайшла, тай вилізти не можу". Но, прийшов сусід, виратував їх і вони далі сіли на гару й їдут. А другого дня приїхали до міста.

"О-О-О"! всі тут, "Гей Баба Харовска ! Баба Харовска приїхала гаров, сімдесят років має. Приїхала до Пайн Ривер !" Гонор їм роблят, плещут, троха сміються. "Ну йдем ! Не буде ся Харовска дивити на гару, буде їхати !" Ну вже добре, вже й берут жінки, де треба підїхати.

Вже всьди собі їдут до штору, купя, накладут на гару їдут до дому, всьо собі привезут. Ну гару вже поклали там до свого Гереджу. Г-м ! але вони кажут, " та то таке: та є вже гара, але мені треба і читати. Дивися, ввечір скучно Був чоловік, читав мені газету, а я ляжу на лужко по праці, тай зажмуру очи тай вже майже сплю, а тато "А ти чуєш Петруню як я читаю? Чи ти чуєш як я читаю, яку історію?" а мама кажут "мгм ! мгм ! чую !" тай тато їм прочитаєт

цілу газету. Тай мама на лежачи слухають. Але тата не стало, їм сумно стало. Хата пуста, дочка десь там робит, син також пішов ...

"Ану я возьму ту книжку до рук. Може би я щось заглянула! Може би я десь щось і здибала?" Взяли вони той буквар насамперед що діти ся вчили. "Гм! Та я ті літера знаю але як їх скласти до купи?" І вони складають, складають до купи і дуже скоро вчуться. Знаєте, складають і вже читають. "О та то не така велика штука! Ану я возьму книжечку". Не лиш но буквар читають, читають єдну книжку, читають другу книжку, читають третю книжку, читають газету що принумерована була. Приїдуть гаров, "Анелю, я тобі розкажу історію". Кажу, "мамо яку?" "Та ту що я читала. Послухай же! А дивися як то описано є, які то гунцвоти"! Якусь там романтичну прочитали, мені розказують...

"Е", кажу, "мамо ви вже так добре читаете!"

"О, є! Я вже читаю, гаров їду ..." так ся тішут! Але знаєте, зтяжко мама працювала, занадто всім ся турбувала, бідна дістала стровк легкий, знаєте ... а в осени дістали великий удар - стровк. Але з часом, з часом вони мали кілька здоров'я що вони прийшли знов на місце і забули за все що вони були слабкі. Вони думали що то ся ніколи не верне. А третій прийшов стровк знов, тяжкий, то мама ся дуже тяжко мучили, мучилисі і померли.

- Д. Пані Топоровска, ви розкажете мені так багато про свою маму що вона пережила, і бачимо що вона поховала багато дітей і виховала багато дітей. Вона дуже багато перетерпіла бо мамі ховати дітей є дуже прикро. Але ваша мама пережила і ще одну трагедію. Я би так назвала її - трагедією - а це що її дитина, а ваша сестричка Маруся яку ви колись доглядали, загубилася.

Тепер, я позволю собі попросити вас щоби ви самі, своїми власними словами, мені оповіли як це сталося, коли це сталося, і як та подія закінчилася. То прошу.

- А. Це так ся стало. Я вам скажу про цю подію, лиш не можу так все запам'ятати, бо я ще тогди була дуже молода, мала лише шестий рік, а моя сестричка мала штири і пів років. Але се така ... тоді було так: Стрийкови дуже були захвалили ту Канаду що то се дуже край незвичайно гарний, землі багато, фayne життя ... і мій батько писав до свого брата що тут гарно жити, лиш треба трохи попрацювати. І мій вуйко був при війську, вродливий, гарний, здибав собі подругу, обидвоє побралися і приїхали до мого тата - до брата, до тої хатини індіанської де ми переживали.

Як вони приїхали то вони ся втішили побачити брата, братову - були дуже раді. Але і сумні ... і сумна стала, бо казали що пустка тут - корчі, людей нема, лиш засіло ше може п'ять фермерів на цілу околицю, а то були ліси, ліси і індіани їздили. І казала стрийна, "Иой! як тут, як тут сумно. Там в краю ми пішли до церкви, було мило на

на селі з людьми здибалися ... Вони то розказували, - я слухала, бо я не пам'ятала Старого Краю, але я дуже любила послухати, як вони оповідали то всьо. І так знаєте, було сумно і стрий і стрийна зібралися і пішли тою дорогою на прохід, бо то лиш една була доріжка аж до резерви індіанської котров вони їхали до Давфин і де їм було потрібно. І ми на ту доріжку вийшли, і стрийко йшов на перід а ми бігли за ним і нам було дуже весело. Але ми ... стрийко сумно йшов а ми бігли за ним і підіймали то барвінок, то листочки, бо вже був сніг стопився. Там був клопоть землі, там листочки були зелені і ми все бігли й підоймали і тішилися. А стрийко йшов із стрийною і все розмовляли. Потому повернулися до дому. Не були дуже задоволені з тої Канади. А головно стрийна таки казала: "Антосю ! О, я не знаю чого то брат так хвалит і каже що тут добре. Тут дуже треба ... Ще заки воно прийде до того що тут шось буде то я не знаю чи ми навіть годні дочекати". Так її виглядало. Вона була собі вишколена дівчина і він вишколений.

Се було в понеділок, як то казали старші люди "Вливаний понеділок" і прибігли від одного фермера діти від другого, може вже всіх разом шестеро і ми ся дуже тішили, бо не було дітей. І ми дуже зачали одні за другими бігати - лапатися. Був не согірший день - а сестричку кликали також "Ходи Марусю, побіжиш з нами - разом будемо бігати" А вона казала, "Ні, Анселька, я не піду. Я собі сама буду тут коло хати". Вона собі там коло керниці, здибала якусь фляшинку і набивала то піску, то собі сама до себе ... А ми набігалися і став вже вечір.

Я приходжу до хати, а мама кажут, "А Маруся де, Ансю ?" Я кажу "Мамо, вона з нами не ходила, я не знаю де". Вони кажут, "Подивися, там коло хати може вона заснула, бо вона таку має вдачу що вона що небудь втомиться тай засне." Я побігла туди подивилася, кажу, "Мамо, нема !" А мама дитину в колисці мали і стояла над колискою. Вона каже, "Як нема?"

"Вона з нами ся не базила".

"Ах, йой ! Де дитина ?" Мама лишила ту дитину і зачала шукати заки батько прийшов. І стрийко побіг пошукати. Всі зачали шукати на подвірю, знаєте. А то вже сі і смеркас, і дитини нема. Ой мама ! Боже святий ! велика розбіль, знаєте? Як то ? Може в керницю впала, може в ріку ... та ще ріка не йшла. За дитиною цалу ніч, знаєте, і ліхтарні посвітили, всюди шукали... Ну, на другий день і цалу ніч шукали. Нігде дитини нема, нема нігде. Мама плачут ! Розбіль ! Деж та дитина ? Щей така дитина, така цікава, розумна ... і що ся з дитинов стало ? Може відійшла, може вовки зїли ... Де рано ... навіть і ніхто не спав, знов шукать. Ну вийшли на ту дорогу, вже дивютси на ту дорогу де стрийко йшов і стрийна і ми за ними бігли. А то була велика буря і ті наші сліди вітер піском загорнув, а поверх того піску маленький черевичок. І тов дорогов самов всна йшла туда далі де ми йшли. Але

... ми собі так пригадували, що заки вона йшла, вона зачала худобу гнати туди на опівніч шоби йшла. Мама вийшла з хати тай каже, "Марусю що ти робиш?"

"Мамо ! я хоцу би худоба йшла ся пасти". Мама кажут, "Дитино, то ше нема що ся пасти. А дуже бур'я. Худоба не піде".

"Я хоцу мамо би худоба йшла." А вона мала намір шо вона буде йти і худоба, і вона буде мала компанію. І не хтіла сказати вдома шо вона має гадку йти тов дорогов. І тогди вони вздріли той слідок шо вона йшла і то вона ся мала вернути дорогов додому а вона бідна заблудила і далі тов дорогов. І вона так далеко йшла шо вона може ввійшла від дому чотири милі. Аж потому не стало того піску, аж прийшла муравиця, трава, то вони вже не виділи того сліду. І тоді ті ренчері почули шо ми шукаємо... Мама далі плачут, голосит, коби хоч платочок здибати, коби черевичок. Може як вовки з'їли то може ї лишили черевичок аби його поховати, аби над ним ся наплакати. Але вони не здибали ані платочка, ані черевичка. То два тижні тих чотири ренчері шукало шоби де в лісі платок здибати. Бо вже думали шо дитини нема. Думали шо ї десь роздерло, звірі. І нічого не здибали. І прийшли до такого ріверця шо там був далі. Дивилися, думали шо дитина ся втопила, але дивилися шо не можливо, бо лиш кілька пускати зачало, шо воно ше навіть не йшов рівер. Ну і тоди зачали ті ренчері шукати, кажут, "Тут коло дороги, витко шо були індіани, бобула цельта, був вогонь. І кажут, "Більше нічого лиш дитина, як вона плакала дуже на ті дорозі, і вони мусіли видіти бо то було близько коло тої доріжки, і дитину ту підоймили і не верталися до нас. Але вони поїхали через рівер і мусіли вдаватися далі, далі, десь до резерви індіанської, так шо вони не були близько, знаєте? Але ми не знали за то. І ми шукали далі ... Мама ся розхорувала так тяжко шо вона лежала. Навіть думали шо та дитина не буде жити, шо вони мали малу, і еднанк нічого не помогло.

І раз не раз тато шукали, думали. Нераз індіани вже потім, навіть кілька місяців вони виділи сі сусіди індіани, бо дуже добре знали нас, бо вони коли їхали по фасунок до Давфіну то вони все повертали до нас з тими дітьми, то їх був цілий бончик. І вони просили в нас хліба або молока, то тато виймав коновку з керниці, і підкладали вони якісь бляшечки на то молоко і хліб ... з пару бохонців хліба і тоді індіанята всі годувалисьмо. І вони такі були до нас дуже добрі. І вони як собі випе індіан, знаєте, то він тогди шось скаже, але індіан за індіана тогди нічого вам не викаже, як він тверезий, аби ви його як випитували.

Ну, прийшли едного разу, вже тому близько рік, каже, "Ви задурно плачете", - був підпитий індіан. До тата, до мами каже, "Ваша дитина жис". Мама стали, тато стали, "Де жис?"

"О, ї добре, ви ся не журіт. Я вам годен сказати

навіть де. Я вам другий день більше оповім, ю нов".

"Ну то добре. Ми возьмем поліцію і поїдем". "Є! ваша дитина жие, ви не журіться". Ну, мама ся втішили, може ся віднайде. Ну на другий день витверезився, каже, "Нов, я того не гсворив". Поліція прийшла, він каже, "Нов, нов"... Тато вже й поліцію постаракт і всьо, нічого не гсдні винайти. Ну і то се було не раз. Прийдеться в зимі, чуют, шо десь далеко там, аж не далеко Вінніпегу, десь там таку дитину перевозили індіани, білу, і вона там є. Ну тато вже збирают поліцію з Давфин. І вже їдут саньми, морозами, шукают, бо то кіньми то всьо гонило перше. Їдут. Та де! Вони кажут навіть такого не було. Ходят помеже індіани, ніяк не гсдні були за то чути. Ну і так ся лишило.

То вже роки, мама сумувала, але вже й треба було той сум і лишити. Уже діти другі приходили, виростали, велика фамілія, і ми далі так господарили і так воно переходило. Ну, і шож робити? Інакше не гсден. Уже подружили. ...вже подружили і ту Гальку шо вони не позволяли їй вийти заміж за того поляка, він себе рахував. Він не був такий поляк, але ви знаєте шо той поляк шо він перероблений на поляка то він ше гірший як правдивий поляк. Правдивий поляк то він не думас. Він є поляк і скінчилося, а тогди ми читаєм якого він характеру. Як він добрий, то нічо шо він поляк. Полякови вільно жити так само як другому народови.

Але мама ніяк не ...бо вона була підшколена та дівчина, знаєте і вони ніяк ся не погодили на то. Ніяк! Казали шо вони ї не хотят, не хотят до смерти ї забути за то. Але вона иде слюб брати і дуже ї зле. І вона таки вперта шо вона своє виконє. Вона таки за того хлопця иде. Але той хлопець дуже був бідненький, знаєте. Він собі був такий легенький - він нічого не мав, він любив добре випити, карти грати, а мама казали шо вони за такого бома свої дочки не даут. І на тім ся зробило в хаті великий спір, великий спір. Мама ся дуже потрясла бо вона сего ся не сподівала з дочки але се так мусіло бути.

Мої тато робили далі в млині з моїм чоловіком і вона прибігла до тата, вклякнула тай просит тата благословеньства. Тай тато ї поблагословили в млині і вона поїхала з ним до слюбу і взяла слюб. Весілля ніякого не було. І вона дуже бідила зпочатку але він, не знаю шо сеся сталося шо так ся стало шо вийшло дуже добре на користь їй і на всім. Чи то дійсно то благословеньство шо тато поблагословив ї шоб добре було і Бог ї давав здоровля, і щастя й багатства, як то родичі благословили.

Д. Але як було з Марійкою?

А. А з Марійкою так було, - я вам зараз скажу. Марійка ... ми тогди залишили. Батько все перепитував але то еднако всьо було задурно. Нічо не гсдні були ся довідати. Але тут оден був гефбрід, більше так як індіанин. І він витко розписувався з єдним французким тим місіонером, вже був

старший чоловік. І він бачив Марійчине погане положення, дуже бідне. Вона жила тогди далеко, в ті Монтені. Казав той місіонер йому ... але то вони досить осторожно то робили. Шось такого було що ніби троха та місія французька провинилася, бо вона не повинна була закрити так то всьо, бо як ті індіанини передавали її туду, то вони мусіли сказати історію тої дитини. Вони мусіли сказати що не з закладу її взяли з Вінніпегу, але вони її взяли з дороги. Але вони се не споминали, знаєте, нігде. І тепер він ... той піп зачав, той місіонер зачав з тим гефбрідом. Ту були французи єдні помішані з індіанами і він так здалека приходив і зачав говорити. Каже, "Знаєш шо? Я тобі скажу єдну вістку", до мого тата. "Я тобі не годен сказати шо то твоя дитина, але тут я маю повідомлення з тої резерви і тамка місія та французка. І там є той місіонер, і він дуже би хотів якби ви годні заїхати до тої Монтени і подивитися на ту жінку і чи ви її пізнаєте". Якби то його була дочка, Харовського, шоби він ся змилосердив над нею і поміг її, бо вона дуже бідно жие. Вона має файні діти але її чоловік дуже недбалий, так він сказав. І тоті вже гефібріди тутки знаєте, вже зачав приходити, і зачав говорити, а тут в тім разі моя сестра виходит за отця Берика.

Д. Друга сестра ?

А. Сестра так, підшколона, шо вона була учителька. Його висвячували. Він приїхав собі до Харовських і сподобав мою сестру. Вона гарно співала, він співав і так вони собі сподобалися в скорім часі. "Ти знаєш донцю", а він її все кликав "донцю", "якби ми собі взяли таке, таке свято можна сказати, той медовий місяць як то називають і поїхали, поїхали до того пляцу де вона жие". Але не до неї перше але се було подано - заки до неї доїзджали там був маленький такий ... околиця; там був маленький штор, склеп, то французанка тримала. І то було шоб до неї поступати і довідатися за ту жінку - не просто до Марії але перше до тих французів. "Ми" каже, "поїдьмо, довідаємся, підем до тої жінки і розпитаємся більше де вона жие. І тогди ми будем шукати її. Як вона наша то ми її будем помагчи, а може заберем додому - мама би ся втішила як вона її пізнала би".

Але мама, заки вони їхали, то вони просили мами шоби вона їм подала, м-м, як то сказати - всю інформацію, знаєте - як вона виглядала, які вона очі мала, як вона... Мама описала! але всьо розповіла ще з дитинства як дитина виглядала. Ну, але ви возьміт, який час! "Моя Маруся була гарна". Мої мама такі захоплені. "Вона мала таке а таке волосся, темне, кучеряве, очі великі, чорні, лица пухкі, рожеві", всьо їм описала, шо такої шукайте. "Як ви таку здибите то моя дитина". Но і вони то мают списане на папері і вже їдут, обидвоє вибираються, молодята собі. Берут собі таку довгу дорогу і їде моя сестра

і їде священик, ще навіть парафії не має нічо, лиш тільки подружені і будут їхати відшукувати тої французанки, а так будут відшукувати тої файної сестри.

Ну й поїхали ! Їм довго брало - не знаю кільки їм брало днів, але поїхали. Мають адресу тої жінки, зайшли до того склепу і показують її і питаються. Вона каже, "Є, я знаю її. Вона лиш тепер вийшла. Вона там говорить з жінками, на дорозі. Вона ту приходи шо пару день. Вона не має шо їсти, діти не мают шо їсти, а вона ту приходит, а жінки шо купуют в шторі то скидают в баксу потроха і вона то бере до дому і годує діти свої. Вона - дивися там о, балакає. Як хоч, навіть годен до неї піти і балакати тепер, подивитися на ню". "Ну, донцю ми не будем до неї," так отець Берик, "приходити близко, але станьмо гаров, будем ся дивити за тов красов шо мама нам тут списала на тім листі." Вони дивляться на ню, мают нагоду, балакают обидвоє на гарі а сестра каже, "Но, то не наша сестра. Дивися яка вона чорна, які вона плями має на лиці, і горбата, а така висока. Вона до Харовских не подібна". Ми такі всі куці, набиті, ми пішли по татови. Лиш декотрі є по Соколовских, але пішли більше по Харовских. Вона каже, "А де тоті лиця? Мама тут написали... Подивися які вона плями має. Ми ся не признаваймо до неї. Вона не наша. То якась індіанка". Але він дивиться, дивиться, Антін дивиться на ню тай, "Слухай донцю я тобі шось скажу". А дивися як вона зачала йти вже. Які вона кроки має. Вона так як мама. Ади руков як махає до жінок. Вона навіть так руков махне тов довгов як мама. Не Харовські, але са пішла по мамі. Але вона знищена, донцю". Вона каже, "Та де Антоне, та ми як привезем до дому то мама навіть не прийме її. Вона не є наша". Ну, але поволеньке, каже, "Чекай ! вона ше не лиш то, але вона має знаки. Ади, вони її заселили кульчики в вухах, а називалася Марія. Будем знали чи Марію вона то доносила, чи вони стерли то ім'я."

"Анєлька бігала коло хати. Я бігла вперед а вона за мною, як то діти. А пилка стояла під хатов шо різали патики. І я якось зачепила плечем, і та пилка скрутилася і з того цвяха падала і зачепила ї тут во трошка в чоло, в коси. І тогди кров обіляла. Мама вийшли з хати, нароби-ли крику шо на дитину пилка впала. Кров тече, мама на силу вгамували. Тай каже: "Вона має і той, муси мати знак, донцю. Аби й заріс, то ми возьмем побільшаюче шкло". Він був більше розважніший, знаєте? Каже, Ми будем видіти, не нервуйся, зараз підїдем і скажемо їй шо сідай на гару і ми хочем поїхати подивитися на твої діти, ніби шось помогчи тим дітям. Не будем ся признавати шо ми шукаєм за нев". Тай каже: "Таким зробили. Підїхали коло неї і кажем - Сідай, ми тебе підвезем. Де ти далеко звідси?" Вона каже "Там о, десь там під горов", бо то горбовата дуже та Монтена, і сухо дуже тамки. І тогди вони так зробили. Поклали ї на ту гару і їдут. Приїзджают - вона каже "Стань". Але він дивиться - нема нігде ані цельти, ані хати. Вона каже, "Я ту жию". Але він дивиться, якийсь

слуп стоїть догори з полотна. Він каже, "А се що?" А вона каже, "Та мої діти". "Де?" Вона каже, "Там о". Він каже, "То що так що нема цельти?" Вона каже "Ми мусим так, бо то такі гадюги їдовиті і я всі колики підоймаю догори, як я йду, і ми так спимо. Гадюки довкола лазят і вони би нас поїли, а я покладу колики, то полотно догори піднесу, а діти в воркови, а як гадюки лазят то вони не підут до середьни". А то п'ятеро дітей було, п'ять доньок в тім воркови. Ну вона спускає єден колик, спускає другий колик ... Ту баксочку лиш показала, ті діти до тої баксочки - порозривали то всьо що подали їм їсти". Дивлюся, діти гарні, але зїли всьо з баксочки шо вона принесла. Ну і ше ми ся на ню дивим, ше ся дивим. Вона не подібна до нас, бо вона за короткий час так знищена стала, як вийшла заміж за того індіана. А донці може було ті найстарші тогди яких дванайцять літ найбільше. Ну і він тогди ся питає де її чоловік. А вона казала шо його вже нема пару день. Він десь їздит з такими людьми. Вони якусь худобу перекрадають, возять десь до Вінніпегу. Так як звичайно, знаєте, є якісь такі во напади". "Він" каже, "дуже рідко коли приходи до дому. Але він повинен ниньки прийти бо вже той і той день, але я не дбаю. Я ходила до склепу а мені накидали в баксочці, то діти вже попоїли нинька". Тай так, вони там ше дітям дали, постояли, зачали говорити дальше з нев, як вона ся називає, поволенько. Вона каже "Марія". Дивлюся на вуха, дивлюся шо вона має значки, нічо ше не кажут. А потому вже вже й він звідкись ся взяв, прийшов. Поволеньке, але так ше з далека говорут, знаєш, але він каже до Сілії, "Слухай, се твоя сестра, - се твоя сестра". Вона каже, "Чекай ше ми ся подивим на голову. Як вона має ті знаки, то вона таки наша. Вона лиш кілько змінилася дуже. Вона була маленькою инакша, а тепер инакша. Вона дуже збіджена, знищена, згорбилася, і вона инакша не годна бути". Ну і вони потому ше ся подивили її в коси і вони здибали її той значок. Ну, другий день кажут йому шо вони возьмут ... бо вони думают шо вона належит до фамілії. Вона стала, очі витріщила, знаєш, вона ніц не памятає... ніц, ніц, ніц. Яка була розумна дівчина але ніц не памятає. І вони її взяли, зробили таку ... ззаду дві колеси склали тамки на то ше ту цельту, шо вони мали якісь бебехи ... Та вони шо мали? Та вони нічого не мали, і привезли нам на фарму до мами.

Д. З дітьми ?

А. З дітьми і з чоловіком.

Д. І з чоловіком ?

А. А він захмурився, злазит. Він такий був невеличкий, чорний. Він не був чистий індіан. Він був ще з другими якимись там змішаний, але дуже був загонистий, дуже був мм... людина така шо негоден був ніяк з ним. - І мама, як вздріла, знаєте, вийшла з хати і мама стала вмерша, таяк.

Вона казала, "То не моя дочка, я не можу сказати". Так її великий біль був що вона чекала на ню, але як ся подивила, вона казала "Не може бути !" Але діти зараз представили, знаєте, сестра і Антін і зачали ... ну, мама кажут, "Боже Святий ! Як то ся так людина змінила !" Вже потому дали віру. Але відразу так їх вдарило ! Як вони списали як та дитина виростала, яка вона була розумна, яка вона гарна, то вони не годні були дати віри, що то їх дитина... Але з часом, знаєте, вже сказали, "Як так, то ми ще поведем до доктора, ще більше ся подивим шоби доктор її зчекував, може кров, може ще то, ще ліпше то всьо, збадати. І вони возили. Каже доктор, "Слухайте, кров багато придається така сама. Ми не годні сказати що то кров якраз, якраз, бо крові такої здибається багато в людей. Але каже, "є доказ другий", знаєте, - бо доказали імям, доказали на вуха, доказали се що я пилов розтяла. Тогди вона казала, "Ну то най вона буде. Хоч не знає вона бідна говорити ні нічо, але діти ся навчут і говорити і будут до школи ходити, будуть діти розумні, най вже буде..."

Д. По англійськи вона говорила ?

А. Що прошу ?

Д. По англійськи ?

А. По англійськи вона знала, по індіанськи, по французки. Вона виростала в ті французькі місці. Вона скінчила яких в восьмим грейдови, хоч вони її пізно передали були ті індіани.

А мама що зробили? Потому вони зробили на Святий Вечір всю Свату Вечеру - і колачі, і свічку. Бо як ми жили ще в індіанські хаті, як я мала ще лиш пять років, то мама нераз навіть як було бідненько але мама ся старала все зварити на Св. Вечер. Не було другого дня багато, але на Святий Вечер мусіло бути - пшениця, мусіли бути голубці, губи якісь там постарали, може назбирали, висушили, і риба була бо ріка була - то таки риби постарали. І Свята Вечеря мусіла бути - складалася з більше страв. Ну, питаються мене мама, "Анєлька, що мама буде варити на Святий Вечер ?" А я, стисну плечми, тай так собі думаю, думаю, знаєте - я так не можу пам'ятати всьо. "Мамо, та я знаю що !"

" Та що ?"

" Та буде пшениця, будут колачі, пироги", а потому, "чекайте, мамо. Чось я собі не годна пригадати". А моя сестричка маленька каже, "Мамо, а я казала со вона не годна. Вона не годна мамо пам'ятати. Я вам скажу мамо, всьо, всьо со ви варили". Но вже Марійка зачинає говорити "Мамо, я вам всьо розкажу Будут колачі, пшениця, пироги, риба, губи. Мамо, всьо, всьо. Ще ти мамо і фасолі і бобик. Так мамо со аз до дванайцять страв виходит. Моя мама варит дванайцять страв на Святий Вечір".

"Ну Анєлька, що ти собі подумаєш що твоя сестричка має чотири роки і вона годна сказати всю святу вечерю а ти не годна". Мамо, я забула, мамо я не годна нагадати собі. Добре що Марійка сказала". Ну і на сім ся скінчило.

Теперечки мама, як вони приїхали, і вона зробила Святу Вечеру, бо вона знала що вона дуже пам'ятає Святу Вечеру. Хоч вона не знає ані одного слова українського, не пригадує собі себе за молодих літ, але пригадує себе що вона вже була велика, доросла. Тепер мама думає аж вона тепер пізнає колачі, пізнає свічку і скаже мамі що так було давно. І мама стала, поскладала все на стіл - колачі так - само три на купу і свічку зверху. І засадила всю свою фамілію котра була там, і я була там коло тої вечері. І ми всі встали, Богу ся помолими всамперед коло тої вечері, бо моя мама була віруюча в Господа Бога. Мама дуже тримала церкву, молитви нас вчила всіх щоби ми знали "Отче Наш", "Богородице Діво", і що дня ми мали помолитися Богу і подякувати за все йому. І ми так там коло тої Святої Вечері всі поставали тихо і ми ся помолими Богу. І мама стала тогди і каже, "Маріє, подумай собі, чи ти коли пригадуєш собі ту свічку що на тій колачі, чи пригадуєш ти то зерно в ті мисці? А вона ся дивила на маму, дивилася на колачі, дивилася на свічку - їй було то дуже нове і дуже ї вдарило то і каже, "Мамо, ніц я не пригадую. Не знаю чому. Ніц мені не прийшло, - навіть мені в сон не прийде". Мамі було дуже сумно, бо дуже дитина була розумна, розвинена. Вона так була безпешна і така була від маленького розумна. Вона ніц не пригадувала. А він став і дивився - він індіанець, знаєте? Він ся дивив на нас і не знав що то, а вона бідна дивилася дуже сумно. І ми тоді зачали від пшениці і почали їсти але вона казала що ніц, ніц собі не пригадує. Тоді ми собі подумали що з невмисіло бути щось поганого - щось такого що як дитина була ся ~~хххххх~~ загубила від своїх родичів, як така дитина була розумна, що вона мала чотири роки й пів, то вона може навіть втратила свою була пам'ять з того горя, з того туску великого. Вона мусіла плакати тяжко, дуже. Дуже вона плакала за татом, за мамов, за своїм родиною. То дитина незмиренно була розумна і пам'ятлива, але що ся стало з нею? Або була загубила пам'ять, або індіанці виділи як вона дуже плакала, вони знають з'їля; вони мусіли їй напувати і доп ї давати. І вони ї мусіли - спати, спати і вона спала і то все поволи забувала. Забувала і виростала. Вона казала, - мама нераз ї ся питала: "Як ти себе запам'ятала від маленької - свого тата й мамі в тих що вона була, бо вона так: "то мій був тато й мама". Мама ся так дивлют на ню. Вона каже, "Ні мамо, я себе не запам'ятала малою. Я себе запам'ятала вже дорослою; і такою що як та мама постарала мені сукинку, гарну, - що то він був той чіф індіанський, та як тут пише /у витинці з газети/, то я ту сукинку дуже берегла, але нехотючи я якось ї запламіла, то я вже була добре доросла. І та мама казала, Ов, ти таку добру сукинку, і ти вже запламіла. То я тогди

спам'яталася що я не повинна то зробити, але я вже була доросла. Я не була мала".

Тоді вона зачала, вже пізніше як вона ся вбула з нами всіма - мама не вміла добре говорити по англійски, лиш по трошка, я також не годна лиш потроха, але була сестра, були другі, то в хаті всі по англійски - з нею розмовлялися. І вона каже, "Є, і я собі пригадую як я була в тих місіонерів, в ті бурсі католицькі. Там були всілякі діти приймлені. Там були білі, там були індіанчики, і сей Джимі був. Там єдин священник був, вже старший. Як я мала вже виходити, як я була доросла, бо вони тримають там лиш до тих років - не знаю в кілько років вони випускали їх чи в вісімнадцять чи в дев'ятнадцять, я вже не знаю. Каже, "Слухай, Миріам, як ти вийдеш відси, так вона оповідала аби ти за того Джимі не виходила заміж. Він її остерігав від него. Але вибири собі того хлопця або того - він тобі дасть отримання. А як ти за сего вийдеш то тобі буде дуже зле." "А я", каже, "не могла розуміти чо він мене так наповідав. Вийдемо, бавимся, всі бігають коло мене, бавляться зі мною, а я собі думаю що я така популярна, але я така сама як і вони". Знаєте, вона не могла розрізнити що вона походить з других людей. Каже, "Він тут коло мене дуже підскакував, все дуже близенько був, все всілякі штуки показував коло мене", а дівчина то любила.

Прийшли її роки, і вона вийшла з того дому. Десять то воно було в той бік за Вінніпегом, та резерва. І вона тогди пішла і вандрувала, вандрувала і прийшла до Давфину, шукала за роботою. А тогди був час бідний. Була в Сифтоні, шукала, бо там була ще католицька місія. І вона чось не могла ся притулити ні до якої роботи. Дівчина свіжа не знана, подивляються на ню, ну, вони мають свої, а таку дівчину що вона ходит, кажуть "Якась заїда, ходит", о! тай ніхто не приймав. Вона каже що вона навіть сюди воїхала, а потому з того всього вона поїхала до Ріджайни, аж. І там вона дістала роботу і зачала робити.

А той Джим, за якийсь час, довідався де вона, той що ся з нею оженив, і він приїхав до Ріджайни до неї. За якийсь час вже будуть ся женити! І взяли шлюб і почали життя вже заможне. І тоді їй ся почало то все нещастя - так родити діти, по корчах їздити, не вбрана, не нагодована, бита, знівечена, а з того всюди де возив, він ніколи не сидів на однім місці, лиш вандрував і вандрував. Навіть вже як були діти - складає на ту тарадайку - гару і вандрує. І він так робив з нею - цілий час і заїхав аж до Монтени.

- Д. Ну, і що остаточно сталося з нею, як ви вже її взяли?
- А. Теперечки, як вже їх привезли, він не хотів бути з нами. Він дуже нас всіляко називав... Казав що ми "саверкрафт", і які вже були всілякі імя. І казав що то не її родичі. Він казав що ті хлопці що мої браття, то "тебе люблять". Він такий був, знаєте. Він не буде в хаті, з нами. Ну, то тогди що зробити?

Ну, зробити їм на дворі шоби мали якусь хатину. Там вирихтували, шоби лиш приходили їсти до нас. А вона як там начиння помие, що ... а діти аби ходили до школи. Ну, вже їм там принесли лужко, і вже вони там жили. Вже обід маю, - кричут шоби вже йшли на обід. Прийде, наїсться, але ніколи на вас не подивиться, лиш тако, під лубом, тими блишчачими очима, такий чорний ; і він не був задоволений. А вона ся бідна стулит, тай хоче мамі помогчи начиння хоч помити, а він лиш ї тако покаже, а як вона не поступиться - як ї пахне, знаєте, і вона лиш скулиться і тогди йде. Мама кажут, "Боже ! я на таке ся дивю, як він ся над нев збиткує і вона не годна ся оперти ? Як то так ? Як то так жити шо він таке має над нев знуцання ? Ну, шо ми будем робити ?" Ну, кажут тато, "Знаєш шо ? Тут в місті є недалеко пів фарми, зараз коло трики. Там є файна хатина - Ми їм вирентуєм. Дамо корову, дамо муку, дамо всьо їй - гросері, а він най йде до млина робити. І най вони вже жиют шоби він був задоволений ; най діти ходят до школи, а вона прийде в гості, а діти все прибіжуют до баби, шо тре - ми їм поможем, а він най робит аби заробляв гроші аби піддержував дім, а ми будем помагати."

Чи ви думаєте шо се було так? Но-о-о. Ми вирихтували, хатина була несогірша. Дали корову, дали сіно, дали всьо шо до дому, постарали. Ше брат мав штор тамки - бленкети, яблука баксу, всьо шо тре - ~~хррррр~~ гривсері, всьо позаносили до хати шоби мали діти, файно повбирали шоби мали файні черевички, пятеро дітей, ше вона і здається сподівалася тогди, єдного, але, най там. І тогди, знаєте, думаєм, "Ну, вже, будут сидіти тамки, вже не в купі". Ну тай вже добре. Вже діти бігают до школи ; він там ше ходит до млина, робит, але він незадоволений ! Кажут йому, "Роби" - дають там йому міхи зашивати, або шось - чап набивати ; то є робота в млині, є досить. Але вже з того всього, поприїзджали індіани, вже вчули звідти з тої резерви, з Докрівер, поприїзджали до них вже завідати - гості. А він, знаєте, то всьо шо мав - гривсері, ті бленькети, ковдри, шмаття, черевички з дітей - всьо склав їм на фіру і вони собі поїхали до дому. А в хаті нічо ся не лишило.

Д. А в хаті віють вітри, віють буйні ...

А. Вже нема нічого. На другий день, бідна приходи до мами на фарму і плаче. Вони питаються, "Чо ти Маріє плачеш?"
"Мамо, діти не годні йти до школи!"
"Чому?"

"Не мають черевиків, не мають шмаття, не мають нічо. Лиш ся лишило то шо на них."

Вони кажут, "Як ?"

"Він, всьо дав індіанам, всьо індіанам, і каже шо ви знов дасте." Вже мама стали тай вже не знають шо робити. Вже й тато прийшли, вже й ... зле досить. Вже його посварили, знаєте, шо так він не повинен робити, бо як? Та вони не годні давати та всі індіани вбирати. Йому розтлумачуют, ніби буцім він не знає.

А він ся взлостив, каже, "Ви собі тут всі сидіт. Я не хочу в вас робити ! Я не буду робив так тяжко ! Я собі від тебе їду." Тай ту корову на мотузок, суху, недоглянену, "вона", каже, "вже не здала, молока не дає. Нате вам назад ту корову !" Тай привів корову. А сам на ту тарадайку, зібрав, Марія мусіла з ним їхати, і поїхали. І скінчилося. Він каже, "Я собі на жнива більше зароблю як в тім млині. Я не буду тут тобі ... діти аби до тебе ходили і якась фамілія. Я того не хочу знати". І поїхали.

Ну, поїхали, нема, нема, цале літо... Мама кажут, "Не знати де наша Марія ся обертає, чи в лісі чи дійсно він робит". Але вже в осени позимніло, вже таки морози б'ют, дивляться мама - тарадайка йде і ... всі приїхали на подвіря, приїхали всі.

Д. І він ?

А. Є, вже всі є. Але мама вийшли, подивилися - діти, неповзвані, всьо позмерзало, не маєт доброго шмаття... Нічо він не заробив, лиш кілька шо на дорогу, тай може на який хліб! Може він навіть не хотів робити. Хто там знає? Но ! приїхали. Мама кажут, "Но то вже будете в нас ? Вже будете ся вертати назад до тої хати ?" Він каже, "О, но ! Я до хати, до тої ся не вертаю. Я не їду. Я їду далі. Я лише тут в тебе спочину пару день і їду далі". Тай вже шо мама - нічого не годні сказати. Каже Марія, "Но, мамо ! Ти його навіть не спиняй бо він нас всіх вистріляє. Він такий дурний шо казав шо як возьме рушницю, гвера, то всіх постріляє". Мама кажут, "То як так ?" "Є, а на останку сам себе забє, бо він такий дурний. Я мушу їхати бо він нас вистріляє".

І тогди шо ? Троха попридягали ті діти тай він далі - всьо їде. Но але вона вже їде, вже її сестра, та Сілія шо учителювала прийшла, бо вона в Слейтер учителювала. "Ну й шо ? " каже, "Вже наша Марія їде знов ! Але така бідна навіть черевиків не має, і діти не мають", але ми ся поскидали там сорок доларів, чи кілька ... "Знаєш," каже, "хоч троха її скиньмо, але так шоби він не видів, шо ми її даємо". Просимо її шоби вона йому не казала шо ми її даємо. Але як не буде його дома, не буде мати шо їсти най вона піде до штору, купити хліба. Як діти черевиків не будут мати, най купит. Аби він не знав але вона най купит.

"Єс, єс, май дір систер ! Єс, єс, май дір систер!" Дякує, дякує за всьо. Ну, думаю, може вона затримас. Але він лиш прийде, як ся тако подивит на ню навскоса, як ї тако покаже кулак, а вона бідна ті гроші шо ми ї дали випусти йому всі в руки. А він взяв і тоди вже "Гет авт! Гет авт ! Гет авт !" і вже їх посортував всіх в гару. Вже має за шо газоліну купити. Поїхали !

Ну, мама кажут, "Єс, нещастя ! Я не знаю чи ї добре шо вона ся віднайшла". Також мамі було тяжко, знаєте, бо вона пізнала себе шо вона не є індіанка.

Ну, вже їздив, їздив ... Заїхали до Ріджайна. Вона каже, "Я тут робила, і ти тут мене здибав, ми тут взяли слюб і ми тут будемо сидіти вже. Тут нема моєї фамілії, ти дистанеш роботу бо роботів є багато. А хату ми собі здибим там на поле", так як то індіяни здибають що не має вікон, дверей, знаєте. Вони здибали таку хату, пустку, троха там позатикали, бо вони не вимагають багато таківо індіяни. І вже діти ходять до школи, вже будуть таменьки.

Ну, вже Марія ся тішит що вже там. Нема родичів, не буде клопоту, не буде нічо, бо він єднако називає всіляко. Вже він там якусь роботу дістав. Вже вона ся тішит. Але він ... довго не сидів. Він там шось взяв тай вкрав, а там шось знов ... зачав пити а там в карти ~~крати~~ програв і до дому нічого не приноси. І ... вже ... ту тарадайку накручує, каже ї шоби і вона ся збирала і їхала в ліс, з ним. То нема, то далі ! Вона каже, "Нов Джимій, ми вже відси не будемо їхати нігде. Се наш дім. Ми вже хату порихтуємо ще ліпше на зиму, а діти най ходять до школи, а ти маєш роботу. Роби, і ми будемо ту життя провадити."

"О, но ! О, но !" і він ї тогди так збив що він ї лишив на землі що вона не годна була встати. Діти, знаєте поприбігали - мама не годна встати ! Ну, заки вони добігли до деяких сусідів, сусіди прийшли ... Як ї взяти? Треба амбулянсом, з лужком, і на лужку до шпиталю, завезли. Ну, а його покарали, заарештували тамки троха, а потому дали йому роботу ї казали що він не має сего робити. Він муси заробляти на діти, на життя, і він не має права жінку бити. І її вилічили, а вона вже була... се вже була сема дитинка, була вагітна. Ну і вже вони там якось в ті хаті далі, бо вона казала що вона не піде. Видите, вже вона ся оперла, що вона не є індіанка і вона в ліс не йде. Вже тут маєте великий тягір на ню.

Ну і вже. Вже його остерігають, але він потрафив знов прийти і її сказати шоби вона сідала живо на ту тарадайку заки поліція визнає. І вона мусит зараз з ним їхати далі де він хоче. Вона сказала, "Нов". Він її тогди потрафив знов змісити, і вона тогди дістала сплав крові і збита, і знов дали знати, з шпиталю прийшли, і зовсім дитину стратила з кровов бо він так ї змісив, так рани всюди були. І вона ся не піддала що вона поїде вже. Тогди його заарештували добре - потримали рік чи кілька тай випустили. А він зато як пильнували... він вже як ся викрутив то вже не йшов до хати але так втік що за ним чутки нема. І єднак показав що він не буде слухати то що йому приказують.

І він вступився. Вона ся бідна лишила з тими діточками. І що вона мала робити ? Відти пише, троха ми вислали, але ми не такі матеріяльні. Ну, люди вже знали, люди ї помагали, а потому вона дістала роботу у ресторанті, в кухні, що треба було мити, стругати, таке во. А там, що люди лишали, хліба багато що ся лишало в ресторанті то вона то несла до дому тай діти їли. Тай вони так ся підтримали. А троха вона годна була купити, а троха її давали і так діти ходили до школи і вона так бідна робила... І так ті діти підростали.

А потому як була та війна, ще перша, давніша, і вже жовнери як ся вертали а та дівчинка старша вже мала яких п'ятнайцять років, скінчила може який восьмий грейд і той собі айриш сподобав ту дівчинку ... оженився і до нині живуть. І тогди маму взяв до хати як він помуровував собі був, а мама пішла в салер з дітьми, там вирихтував файно рум, і вона вже діставала допомогу бо вона була дуже тяжко роблена і потрясена ним, знаєте? І вона так як була легкий стровк дістала і вже потому давали їй допомогу. І вже зять за нею дбав і вже їй ся так жило. А потому за якийсь час, він продав хату, той айриш, і вони всі перебралися аж на Вікторія Айленд, там в Бі Сі. І ще вона мала більше доньок відданих, то там една якось впала, трагедію мала, з гари, а една така гарна вродлива приїжджала вже з мамов відти - за Кузиком була віддана. А одна була за українцем, за індженіром в Торонто віддана. Були гарні діти - дуже гарні діти. А відти вони були приїхали то я їм ще обід давала, і вона ще всіх повідвідувала, вже мама була померла. А потому її дівчина скінчила два-найцять грейдів наймолодша, називалася Йогася, то вже була шеста дівчина. І вона вже дістала в говермана роботу, в офісі, і вона там з нею жила. І вона, та дівчина ... трафлялися їй хлопці шоби сі віддати а вона казала, "Не віддавайся, не віддавайся, бо всі мен вері бед". Все казала шо хлопці дуже "бед". Дуже остерігала її.

А потому та дівчина шо була за Кузиком мала слабкість шо навіть думали шо то не є серйозна. Може і доктори так думали. І потому нараз - як їй злапало так їй не стало, лиш ся дитина мала лишила. І вона витко шо була дуже потрясена тим, сестра, і так померла, знаєте, але вони нам не дали телеграму або телефон заки поховали її, але вже як поховали - вони дали нам знати шо мама вже померла - Марія. Вона мусіла дістати а:о "гарт етек" або "стровк", казали дівчата, потім як їй дочка так пішла. І так сестра закінчила своє життя. Вже була пенсію зачала брати, і дочка файні гроші заробляла, файно жили, спокійно, тихенько в хаті, лиш жити, але то занадто була людина в один бік, в другий бік і так ся закінчило. Видите, се моя історія.

Д. То страшна історія.

А. Я ще ся верну до сего. Воно таки єднак не було всьо загублене, страчено, хоч вона багато багато потерпіла, але вона пізнала себе, до котрого вона народу належит, і діти вже знали шо вони не походять чисто з індіанців. Як вона ся боролася тяжко зі всім! І вона діти попідшколювала всі, і діти її файно вийшли, і вона все завідувала і була досить весела з того хоч вона потерпіла дуже дуже багато. Видите як то переживають люди і як воно виходить?

Д. Так, так. Ви згадували про себе як ви не мали нагоди до жадної школи ходити але якось ви навчилися бо знаю шо ви багато читаете.

- А. Так я по українськи пишу, читаю багато книжок, газетів - Фармера, Український Голос і Вісник а тепер ще беру Лемківщин Голос з Америки. То дуже патріотична.
- Д. Чи ви колись належали до Жіночого Товариства і до Сестрицтва ?
- А. Так, колись було, але тепер ся розпало.
- Д. Ви співали в хорі ?
- А. Я співала ще давно.
- Д. Ви також пережили багато в своїм житті і напрацювалися, як молодю так і старшою.
- А. Так, мій чоловік дуже був активний, багато працював, багато робітників, багато треба було робити. А я все думала що я буду робити коби діти трохи попідшколювати бо я не мала нагоди школи дістати. І якось Бог мені дозволив перебивати то всьо, тяжку працю. І я дуже була задоволена що вони починаються добре вчити і пішли далі, поступово, не так як я, що лиш дома навчилася.
- Д. Я дуже була приємно вражена коли я до вас заїхала і побачила ту красу яка є тут на цім подвір'ю, в наслідок вашого розуміння і любови до мистецтва та вашої невтомної праці. Ваша здібність до мистецтва відома мені ще і з тих прекрасних ковдрів які ви шите.
- Я мала нагоду одну оглядати, а це ту котру ви подавали для Сумківців на розіграшку в Вінніпегу. Усі дуже цікавилися нею і дивувалися що ви в своїх літах ще таке потрапите робити. Це все дуже гарно !
- А тепер дуже дякую вам пані Топоровська за таку цікаву розповідь про ваше піонерське життя в Канаді, і про все те що ви оповіли мені про свою маму, сестри і про себе. Це дуже цінне і я рада що ми нині те зібрали щоб воно не пропало. Довідалась таки від вас самих що вам за два місяці буде вісімдесят років, а ви ще так енергично нам оповідали і з такою здібностю, та в такий цікавий спосіб. Отже я вам ще раз дуже сердечно дякую.

Записано в Пайн Ривер, Манітоба

7-го липня 1977 року.

(COPY RETYPED FOR CLARIFICATION)

Page Four

August 17, 1933

THE DAUPHIN HERALD & PRESS

THIRTY-YEAR-OLD MYSTERY DISAPPEARANCE

TERMINATED AT PINE RIVER LAST WEEK

A mystery of thirty years has at last been unravelled. The search for Mary, the second daughter of Mr. & Mrs. Julian Charzewski of Pine River which has been carried on since 1903, was brought to an end last week when she was finally restored to her parents. Stolen by Indians when a mere child of four and one half years, Mary, now Mrs. James Knudson, lived in ignorance of her parentage, until a very recent date.

It was Easter Sunday, 1903, when Mary, a pretty little child disappeared. There was company at the home and the Uncle had taken the children out for a walk. After returning home, apparently Mary who was inclined to play in solitude had wandered off by her self, to hunt for spring flowers. When it was discovered that she was not home an intense search began for her. It was now nearing sundown but all of the neighbors for miles around came forth to aid in the quest. The search kept up for three days but of no avail. The only trace that could be found of little Mary was a spot where presumably she had sat down on a log to eat her colored Easter egg, as the egg shells were found there. Little did she know as she tripped down that trail through the woods that she would not return for thirty years. The searchers came across a place where Indians had camped and it appeared to be vacated about the time of the little girl's disappearance. It was later learned that a party of Indians had with them a little white girl, but although pursuit followed no clue could be found of Mary's whereabouts.

Year after year inquiries were made and the parents never gave up hope of finding their little daughter. The father travelled to different Indian reserves in a fruitless quest for his child. Rewards of large sums were offered for any clue or information. About fifteen years ago a white girl, who would be about the same age as Mary was reported to have been seen with a party of Indians near Glenella, Man. Mr. Charzewski immediately went there and hired ten men to aid him in finding the Indians. The whole countryside was scoured for days, but no trace could be found of them.

Last winter enquiries were made to Professor Garan, well known radio broadcaster. He said "your daughter is still living. Keep up the search and you will find her." Gaspard Richards, an Indian of Pulp River, Man., reserve undertook to assist in finding her. During his travels he never forgot to make investigations that would help in disclosing her whereabouts. He wrote to a friend of his at Crooked Lake, Sask., reserve, who stated that some years ago four white girls who were brought up by Indians attended the Roman Catholic Mission. Mr. Richard then wrote to Father Courtier who was priest at the Mission at that time, for further information. Father Courtier who is now deceased made every effort to locate the girls and finally terminated the hunt finding Mrs. Knutson at Harve, Mont. He put her in touch with Mr. and Mrs. Charzewski and after corresponding with her sisters and exchanging photographs it became obvious that the lost was found.

Mrs. Knutson's sister, Mrs. Beryk with her husband Rev. Anton Beryk, of Menzies, Man., motored to Harve, Mont., last week and returned with her and her Norwegian half-breed husband and five children. It was a strange but joyful meeting when the daughter met her parents in speechless embrace. Although able to speak four languages, Saulteau, Cree, French and English quite fluently she is not able to converse with her parents who speak only Ukrainian. This is her first recollection of association with Ukrainian people. "I can speak with my brothers and sisters in English", stated Mrs. Knutson, "but it is my mother whom I long to talk to".

Mrs. Knutson's earliest recollections are of living with an Indian couple Chief Nepapineau (Night-bird) and his family. They travelled from reserve to reserve and from camp to camp, living the outdoor Indian life. She was told that she had been adopted from a Winnipeg Orphanage in 1901 at the age of five months. Chief Nepapineau of the Saulteau tribe, who passed away about fifteen years ago, was highly respected by all Indians and others who knew him. The chief and his wife, who is also deceased, treated Mary with utmost care, as one of their own children and she knew nothing but kindness from them. Mrs. Knutson speaks very highly of the Indians and cherishes the memories of her life among them.

At the age of seven years she was placed in the Roman Catholic Mission at Crooked Lake, Sask. There she was educated for eight years, although her holidays were always spent with her foster parents.

Twelve years ago she married James Knudson of Willow City, N.D. They resided at Grenfell, Sask., until last September when they moved to Harve, Mont. The trip was made by wagon camping nineteen night enroute. Mr. and Mrs. Knudson are the proud parents of five pretty daughters, Lillian, Margaret, Reta, Gloria and Laura.

It has not been positively proven that Mrs. Knudson is actually the daughter of Mr. and Mrs. Charzewski, but various facts make her identity almost a certainty. She bears a striking likeness in features to her mother and one of her sisters. The name of Mary is also identical. She bears a scar on the head which doctors ascertain was made by a saw. This is one of the strongest points in the identification as the missing Mary was injured by a saw which her older sister Lily had accidentally knocked down hitting her on the head, leaving a bad mark. When the little girl was lost she wore ear rings having had her ears pierced. Mrs. Knudson now has faint marks of where her ears had been pierced. Another thing of interest is that the Charzewski family are subject to styes on their eyes, and Mrs. Knudson also suffers occasionally with this affliction. A blood test was made by Dr. Dicks of Dauphin to ascertain whether the mother and daughter were of the same blood.

Mr. Charzewski is quite convinced that he has found his long lost daughter, but Mrs. Charzewski is rather reluctant in accepting her as she cannot realize that time and environment would change her daughter so much. Her language, religion and customs all differ from her parents. Besides her parents to welcome her home Mrs. Knudson has four sisters, Mrs. M. Toporowski, Pine River; Mrs. A. Beryk, Menzies, Man.; Mrs. J. Serwa, Camperville, Man., and Johanna at home, and three brothers, Tony Charzewski, merchant at Pine River and Albert and Tabian at home.

РОЗМОВА З МАРІЄЮ ТРАЧ

(Скорочення: М - Марія, Д - Докія).

- Д. Я все мала на думці колись з вами стрінутися, трохи поговорити про ваше пережиття в Канаді, і думаю що може навіть нині, це найкраща була би нагода. Чи ви би любили мені дещо нині розказати таке... про своє пережиття в Канаді?
- М. Чому ні, я... я роджена в Старім Краю тисяча вісімсот дев'ятдесят п'ятого року, і ми здається зараз на весні, приїхали тут до Вінніпегу. І мене привезли на руках, ще маленькою. Я мала два старших брати, то вони мене тримали на руках, отже моя мама жила ще тут три роки як ми тут були, а відтак померла. Я не памятаю мами, отже я не можу сказати. Я не мала матірної любови... я не памятаю її. Отже зараз після того, приїжджала іміграція і приїжджали багато жінок, дівчат і батько оженився з нею, з одною з тих. Однак вона дуже була погана, дуже була лукава, дуже мене не любила. Але вони мали своїх семеро дітей і четверо померло а троє лишилося. Але я була вдома і я... ми ходили до великої церкви святого отця Николая, бо тогди якраз будували як ми тут приїхали. А як ми приїхали то тут не було десь йти заробити. Всюди була вода, отже мої тато і мої брати ходили дрова різати і складати, і вони так життя робили, ми на тім жили, покищо. Отже так помаленько, якось тим підробилися, і вони зачали... вони думали осістися на фермі у Кукс Крік і вони вже купили такі ті, таке дерево... такі льоги, як ми тут називаємо по англійськи... "логз", і вони... там думали побудувати хату, думали фермерувати. Але... з якоїсь причини, незнаю, чомусь змінили свою думку і привезли ті льоги тут до Вінніпегу і побудували тут таку хату на двоє помешкань, так одні з одного боку ся входить, а другі з другого боку, так що вони мали трошки приходу. Однак батько працював при... як то копали сури, знаєте, колись? Отже він працював, а я ще була досить мала, ще до школи не ходила, а вже дитина була, отже я ту дитину, першу, все пильнувала й все годувала, доглядала його. Пізніше я трошки більша була, я пішла трохи до публичної школи, але я довго не ходила. Я пішла до школи, до сестер Пресвятого отця Николая церкви. Там була сестра, називалася Николая і вона мала там українську школу в пивниці під церквою Святого отця Николая. Ми там... вона нас учила шити і пісні і ми там співали і ми там... Я дуже була до того притягнена. Я то дуже любила і ми все були коло церкви і все коло сестер. Ми все до сестер ходили до церкви, мешкали близько церкви, то ми там все ходили до тої... до сестер, помагали

їм дещо робити і вони... ми в церкві все дещо, й навіть таке було що й підлогу мили, були такі часи. І ми так думали що ми все будемо з сестрами. Ми ніколи не думали що ми інше де підемо як лише з сестрами. Але тимчасом, як ми виростали, чим раз виростали, думки міняються. Отже вийшла, я не знаю в який спосіб, вийшла думка від сестер, від Сейнт Норберт, і там є такий тоже... дівоча школа там є, що там лише дівчата є. І вони зажадали одної дівчини... Сейнт Норберт Конвент називалася і вони зажадали... чи вони не можуть післати одної дівчини зі своєї групи, і вони кажуть "Чому ні, ми знайдемо" і вони мене післали там. І я там була через два роки. Дуже скучала за домом, хоть я не мала доброго дому, але то звичайна річ, де б воно не було, який би ви дім не мали, ви все мусите пережити ту скуку... ту скуку. Дуже скучаєте за домом, а як вже ся при звичаїла то було незле. Отже я там була два роки. Там... але за мене не платили бо там були діти такі, що за них родичі платили, але за мене не платили тому, що я була від сестер і я мусіла працювати. Я мусіла там начиння мити, в кухні робити, і ще дещо таке чистити, за то що я там живу і там ходжу до школи. Я до школи ходила.

- Д. Чи ви були одинокою українською дівчиною в тій групі?
- М. Скільки я пам'ятаю, то я лише єдна, бо то французьке всьо було. То було французькі сестри і я там за два місяці я дуже добре говорила по французьки. Дуже скоро, скоро піймила, дуже, але... але, як звичайно було, знаєте, життя було таке сумне, не було веселе, хот'яй і вдома не було дуже, але я була два роки там, то було, я здається мала шістнайцять років як я вийшла звідтам.
- Д. Вас вчили релігії там також?
- М. Там вчили релігії, так, бо там діти були такі... французів багачів і там вчили дітей на піано, і вчили пісні і вчили всьо, але то було всьо плачене, але я була з тих, що я там прийшла помагати робити їм, отже мене... за мене не платили, бо я від сестер і я жила там як робітниця, але я ходила до школи, таксамо щодня до школи, в класі були ті всі...
- Д. А кілька ви могли мати тоді років?
- М. Я могла мати яких чотирнайцять, п'ятнайцять.
- Д. То се в котрім році могло бути?
- М. То буде в десятих році, десь. Відтак я пішла до праці, пішла до фабрики робити скриньки, бакси, такий бокс фекторі, я робила. І я робила якийсь час, але вона все дуже - моя мачуха дуже була незадоволена чому я все гроші не даю. Вона хотіла всі гроші що я... я тоді багато не заробляла, тоді мало платили, а вона ще все хотіла, щоби я їй давала. Тато не казали. "Та що вона там трошки того заробить, най вона собі шмаття купит, нехай вона собі збереться". І я, бо я все любила ходити до сестер і там до тої... коло

церкви, ми там все ся гуртували. Шістнайцять років я мала і моя мачуха вже мені так страшно доїла, вона мене... така була заздрісна... знаєте, молодій дівчини, чи гарно вбереться чи шось. А вона вже була старша, і вона така була заздрісна, то вона як я навіть шось гарно зачешу волосся або шось, то вона мене... мені так во робила - бурхала його... вона така люта була. А дуже страшно була релігійна. Вона вічно в церкві, всьо дуже молилася і вона дуже була релігійна, а дуже скупа, отже вони дуже гроші склали, знаєте, і вони мали грошей досить, навіть і... я за то знаю, бо вони лишили багато грошей по собі. Але досить що я була до шістнайцять років, може сімнайцять, і вже... я вже більше... я не могла витримати того... Вже мене так знаєте... мені страшно доїло, і я зачала... і я тоді лишила дім і пішла мешкати до брата, бо мої брати вже були жонаті, і я пішла до старшого брата і я в него вже жила і працювала далі там в ті самі фабрики і тоді пізналася з своїм мужем Іваном Трачом і ми... з товариства, бо то було Товариство тоді Просвіти і він, як приїхав з краю, то він зараз записався до того товариства бо він любив, він ще з краю був при Січі, він то... йому то дуже дороге було і... він тото дуже любив і він відразу прийшов до товариства. Ну й ми так познайомилися! Ми там співали й грали штуки під церквою, ну і в пивниці знаєте, не в якимось театрі, але в пивниці, але там була сцена, бо там була школа, і отець був учитель, і сестра була учителька, і там дітей учили, і ми час від часу шось ставили - якусь там штучку маленьку, або шось, концерт якийсь як на якесь свято або шось. І я там була доки я не віддалася. Я віддалася шістнайцятого року. І як я віддалася тоді зараз криза. Тоді було троха... не були такі добрі часи, однак ми якось жили і... прийшли... ми мали три дочки, прийшли до нас діти - три дочки ми мали. І якраз як ми мали третю дочку, тоді якраз прийшла депресія. Ми сю хату побудували що ми тепер живемо. Ми тоді побудували ну, треба гроші позичити бо ми не мали грошей, бо мій муж ніколи не мав такої великої роботи, ні великої платні. Отже він був звичайний робітник бо він був сирота, тоже, з дому. Його мама лишила в діда і він не дістав жодної школи. Отже він се навчив ковальства, він був ковалем і він то робив тут. Отже ми побралися, ну то він так троха працював і він тоді... я не працювала бо вже діти були - едно, потому друге, потому третє... була вже третя дочка, а вже як та третя пішла до школи, вже всі відійшли, вже всі на своїм, до школи, тоді я пішла до праці троха назад, бо тоді якраз депресія прийшла, хата... хату треба платити, проценти треба платити; то таке було що ми платили процент від проценту! Бо той що мав наш моргедж, він то... його то не обходило, знаєте, хоть він був нам знакомий, близький, але він помимо сего, нам то не прощав. Ми мусіли платити йому. І ми так платили, ну й помало якось виплатили ту хату.

Але мій чоловік дуже вірив в школу. Він дуже школи...

хотів дітям дати якнайбільше науки, і він старші дочці запропонував... вона хоче фармацевтику. Вона пішла до практики зараз близько нас коло... тут тої аптики, тут во, а тоді було п'ять літ треба було нім скінчити фармацевтику... три роки треба бути тим апрентисом, учитися, а два роки університету, отже вона... ми якось так бідили троха, пхали, бідили але перепхали і вона вийшла, і вона скінчила і вона нині працює і бере добру платню. А друга дочка хотіла... не хотіла йти на таких високих становищах то лише пішла до Бизнес Коледж вчитися тайпувати до офісної роботи. Тоді треба було платити дваціть п'ять доларів на місяць. То тревала десеть місяців та школа. То друга, а третя таке саме. Вона каже, "Ми не можемо тільки багато. Вже одна пішла то вже досить, а я вже хочу тоже, так як Оксана", бо вона ся називала Оксана, старша Галя, а та друга Оксана, а наймолодша Ірина. Ірина каже, "Я тоже возьму Бизнес Коледж і піду до школи і я думаю що я на тім добре вийду". Ну, і так вони ходили до школи. Тоді треба було.. тепер не платиться за дванайцсту класу, тоді треба було сто доларів дати за дванайцету класу, отже то було досить тяжко діти перевести до школи, що дехто дивувався як ми діти до школи перевели. І ще дочка дістала Греджуйшон ту фотографію, то дуже гарно вийшло, і ті мужчини що з ним працювали кажуть "Як ти міг на таким маленькім, міг дочку до університету післати?" Їм то дуже було дивно! Бо англійці, вони... вони... вони таке, знаєте, не... вони не вмють так жити як ми живемо, знаєте? І так... і так ми пхали і потому чим раз було лучше. Діти попідростали, знаєте, і вже як... як вони вже...

Як вже вона скінчила школу, не було праці. А та середуша, то вона робила тиждень... середуша Оксана що в офісі робила, то брала... дав їй десеть доларів за тиждень. І так вона... а та молодша пішла і дістала працю у Скул Борд. Вона там робила, а старша якийсь час не робила та що фармацевтику має... але потому дістала працю у Чилдренз Госпитал і вона там працювала. А потому якийсь час, я не знаю чому вона лишила, причини я не знаю, вона працювала у Сейнт Боніфес Госпитал довший час. В шпитали вона там була фармацевтик і вона там працювала довший час. А потому вона працювала у Санаторії, там що є на Сейнт Вител, тоже за фармацевтику. А тепер вона працює в Годсон Бей за фармацевтику. Отже так що вони... вони вийшли на добре. Вони всі працювали і тепер як їм щось треба то вони... та друга то вона працює лиш один день на тиждень лише, вона не хоче більше праці. А та молодша, наймолодша, то вона працює при церкві, вона вміє... на машинці робит, і то ї дуже придалося.

- Д. Чи не помагала старша і середуша молодшій фінансово, чи ви самі мусіли помагати?
- М. Ми майже - ну та старша як вже працювала... то троха давала до дому грошей.
- Д. О. О...

- М. Так, гроші давала троха до дому. Вона знала що треба грошей. Вона так бодай місячно платила. Вони тоді так дуже багато не платили так як тепер. Тепер платят багато більше, знаєте, але...
- Д. Чи прикре було дуже вам те життя під час депресії, головно, ви кажете як то тяжко було і працю дістати і зарібки дуже були підлі... чи ще щось такого пам'ятаєте з тих часів, що ніколи не забудете бо воно вам дуже так...
- М. Ніколи не забуду... я не забуду ніколи тому що ми все були при товаристві, ми все були з людьми і ми то любили страшно. Мій чоловік прямо втопився в тім товаристві, знаєте. Він замість піти до школи щось учитися, бо він мав дуже талант, він був здібний до бесіди, до всього, знаєте, але він не мав грошей бо він не мав родини ніякої, ніхто йому не міг допомог... підпомогти, знаєте... попхати знаєте, так як люди роблят. Він був самий, отже він так ся лишив в товаристві бо він страшно то любив, ну і я любила, і ми ходили все до Народного Дому і там було товариство. Ми мали... ще нім Народний Дім був, то було Товариство Заньковецької. То ми се льокували в приватнім домі. Ми так мали приватний дім, ми рентували там, і ми там се вчили штук, ми там се вчили... більше штук, найбільше, бо хор не, не не виглядав добре в приватнім домі, не йшов добре, але ми там робили проби. Отже ми робили проби в приватнім домі і ми виставляли дуже добрі штуки... штуки йшли знаменито!
- Д. Чи ви можете мені сказати кілька се років було нім Народний Дім був заінкорпорований і будинок куплений?
- М. Я не знаю... чи я.
- Д. Незнаєте? А в котрому році?..
- М. Народний Дім був заінкорпорований дванайцетого року.
- Д. І ви вже мали будинок в той час?
- М. Ні.
- Д. Коли будинок набули?
- М. Набули будинок... чекайте там в книжці є...
- Д. О, то нічого.
- М. Будинок набули аж може за два роки, скорше не, а між тим, часі ми мали Товариство Заньковецької. Ми собі так називалися бо то товариство - вона артистка, ми своє товариство назвали. То ми ставили штуки. Штуки ставили, концерти робили аж доки не купили Народний Дім. Тоді...
- Д. Чи велике членство було тоді жіноче у тім товаристві?
- М. То було лише дівчата (в додатку до мужчин).
- Д. О, самі дівчата?
- М. Ще було... були й віддані але то ще було всьо молоде,

знаєте, бо то то... всьо молоде було! Тоді Арсенич лише лише одружився з своїов, з своїов жінкою, навіть вони пристали до нас тоді як він лише одружився був. І так що ми там сходилися майже що вечера, бо то так се любили всі... що все щось робили, як не проби робили то такі, знаєте, є ті цукорки що там пишеться ріжне на них, знаєте, так перерадали одно другому, така, така забавка була, так се любили дуже і так якийсь час існувало доки не, не купили Народний Дім. Тоді ми пішли до Народного Дому і жінки там дуже працювали. Ми там... і ми мали там забави ріжні: фартушкову забаву і кошикові забави і такі що то... або знов такі що карточки посиляли. Ви мали число, знаєте, і вам посиляли такі карточки ріжні любовні, знаєте? Кожна дівчина мала число на своїй суконці. Як він вам хотів післати карточку то вам післав, отже една дістала багато карток, друга менше, залежить хто як... як її хлопці любили, знаєте?

Д. О! то цікаво.

М. То були забави, то були такі часи веселі, що я кажу своїм дітям тепер, нераз, "Ви ніколи того не будете мати що ми мали. Ми мали такий гуд-тайм!" А мої ті старші дівчата... вони ще памятают трохи... то вони кажут, "Правду кажете, мамо,... ви... ми мали гуд-тайм", каже, "Лучше як ті що тепер, тепер підростають". Бо ті що підростають тепер, що вони? - пют, ну й там таке во, бомки, знаєте, а ми не мали за що пити. Ми все мали що їсти, ми все принесли собі перекуску і ми танцювали нераз до пятої години рано, і всьо таке забавлялося, так що ми... Дуже, дуже було весело! Я кажу, я ніколи того не годна забути...

Д. То ви були членкою при Народнім Домі від самого початку?

М. Так.

Д. І аж до тепер...

М. Аж до тепер, так.

Д. То є дуже гарно!

М. Так, але то було... ніби Заньковецька, то було Народний Дім пізніше вже, але перше було Заньковецька, але ми єдні і ті самі люди, знаєте?

Д. Так.

М. Так. Деякі знаєте помінялися деякі пішли - Робітничий Дім збудували, деякі пішли до комуністів, а а ся горстка ся лишила, знаєте. Отже ті... ми всі се зішли... там було Товариство Боян, Котляревського і Заньковецька - нас три драматичні товариства. Отже ми казали, "Чому ми маєм се сходити по осібни? Одні в одні салі, другі в другі салі", розумієте? Отже ми ся злучили в одно. Тоді ми мали... ми мали диригента, писався Юндак, Петро Юндак, - Заньковецька, а там був Боян, мав Пасічняка, а лиш Котляревський я чось не знаю чи зін мав хор, я вже не памятаю

чи він мав хору чи не, але він ставив штуки. Але він не не був так першорядний, але так як вже злучилися всі, то вибиралося все найкращі сили і Василь Казанівський був тим режисером. Він то страшно любив. Він нині, нім вмер то то згадував яке то було дуже весело! То ми ставили штуки, ви знаєте що як Січинський-Потоцький грали, ми грали в Квінз Театрі, ту вот що на Селкирк, знаєте, то ми там найбільше рентували салю, то не було інчої салі, не було де грати. А потому ми грали в тім на корнер оф Джарвис енд Мейн. Тепер там є стор з черевиками чи з чим, чи з одежею, я не знаю. Але як грали Січинський-Потоцького, то ви знаєте що люди з фармів поприїжджали, думали що в дійсности Січинський й Потоцький приїхав, знаєте, що то дійсна подія! То поприїжджали люди так з фармів багато, то ми два рази грали, бо не годен було людей змістити.

Д. Чи виїжджали часом і на... по околицях?

М. Ми їздили співати. Ми не грали але ми їздили співати. В суботу звичайно котрийсь може зо два авта візьме і забере нас співаків і ми ходили по фармах співати. То дуже нас витали, дуже любили що ми прийшли співати.

Д. А як було з Червоним Хрестом? Я знаю що жінки-українки досить зза рання зацікавилися були Червоним Хрестом і помагали, там зчаства сходилися і помагали.

М. Я вірю, я вірю що то зробила та Жіноча Рада, знаєте? Я таке, так лише моя власна думка, я не скажу що то так було певно, але той Вуменс Кавнсел, він все активний. То він, я думаю він тоту працю підтримував - жіночу ріжну, і ми тоді зачали. Тоді була потреба, бо війна була.

Д. Це котра війна?

М. Друга вже.

Д. А під час, а після першої не посилали... не працювали жінки-українки при Червонім Хресті?

М. Я не була тоді, бо я ще навіть не була віддана. Я вже працювала як я вже була віддана.

Д. О! То ви за ті часи не пам'ятаєте?

М. Я за ті часи не памятаю.

Д. А ви говорите тепер за цю другу війну вже.

М. Уже за другу війну, так. То ми брали одєжу додому, шили і приносили там і там шили, але багато брали додому, дуже багато брали. Шили для, для війська ріжні, знаєте. Ми мали свою дружину... ми мали такий... наші хлопці... ми мали молодих хлопців багато, ну то там маєм таблицю в Народнім Домі там всі ті хлопці котрі загинули на війні, знаєте, то вони поставили таку таблицю за всіх таких.

Д. І багато жінок-українок брало участь?

М. Дуже багато, досить... майже... Пані Бабинєць дуже багато

шила, пані Гавірко - вона є в Вікторії тепер. Вона дуже працювала. Ну, я, таксамо, скільки я могла, я шила, я брала до дому шити. Ми такі шили тюнікс для дівчат до школи що ходили, то знаєте, тюнікс так як тут є, то ми шили. Я знаю що я шила багато, бо я вмiла шити знаєте, я шила собі і на діти, то я вмiла шити. І так що жінки дуже працювали, приносили, нераз приносили до Народного Дому - цілий гурт зійшовсе і позносили то всьо і то... і так...

- Д. Ви згадували ще колись, мені здається, що ви ходили колядувати також на Червоний Хрест.
- М. Так, під час того часу ходили колядувати на Червоний Хрест.
- Д. Одного року, чи було більше таких років?
- М. Я лише памятаю... я лише памятаю оден рік, якраз як ми одну хату поклали на вулиці - першу хату. То ще лише була... то ще була лише моя найменша дитина, лише родилася тоді... То вже, я вже не годна памятати. І тоді того року, я не знаю чи ви памятаєте, приїхав Кошець з своїм хором, то тоді якраз ми десь... моя дитина родилася. Моя дитина була ще маленька, лише кілька місяців лише мала, то він приїхав з своїм хором, то ми його гостили на нашім... в Народнім Домі. То він дуже був радий, знаєте. Бо ми гостили дуже, дуже багато різних діячів що приїзджали з Європи, так як Боберський і, ну, я не годна собі нагадати. Але приїзджали до нас бо не було ніде іншої такої інституції, лише Народний Дім, там всьо се відбувало. Там навіть шей церква се зорганізувала - Св... Тройці нашої. Бо там були перші ті сходини, знаєте? Отже ми тоді дуже працювали, бо приїзджали всі до нас, ми всіх гостили.
- Д. Ви кажете Катедра Пресвятої Тройці на Мейн Стріт?
- М. Так. Зорганізувалася в Народнім Домі.
- Д. ... в Народнім Домі.
- М. Але потому потому... То був Собор - насамперед Собор зорганізували.
- Д. Також в Народнім Домі?
- М. В Народнім Домі се зорганізували, той Собор. Отже...Собор через кілька років існував і зайшла... зайшло непорозуміння, отже вони ся розкололи.
- Д. Так.
- М. Тоді створили, створили... купили те місце на Тройці... на святої Тройці знаєте, отже ми від тоді токе там стали членами. Перше ми ходили до Собору, а відтак як там зайшло непорозуміння, я... не скажу вам якраз яке, досить що то було, багато, дуже багато, знаєте, тоді ми... тоді вони купили той проперті там на Мейн Стріті і там збудували ту церкву, то ми там зараз стали членами тої церкви.
- Д. А там, я розумію що при Народнім Домі також міститься

велика бібліотека.

М. О, велика!

Д. Чи жінки багато до того причинилися, таксамо - жіноче товариство, чи то більше такі члени Народного Дому започаткували і підтримували?

М. То так різно... всі, всі всі підтримували, всі давали що могли. Там дуже велика бібліотека, так що незнати що з нею зробити навіть, знаєте?

Д. І чи багато жінок читало ті книжки?

М. О, читали! Колись більше читали. Тепер багато менше читають.

Д. Так, так.

М. Тепер всюди менше читають.

Д. А чи цікавилися жінки і вишиттям при Українським Народнім Домі?

М. О є, так. Того ми мали в дійсності Товариство Мистецтва і жінки вишивали котрі могли і котрі любили вишивати. Єдні, деякі вишивали а деякі ні, але любили приходити. Ми мали шафки і ми там складали, складали речі і ми мали шафку повну було писанок. Там було... о я не знаю може з п'ятдесят може й більше, може... Дуже дуже багато було писанок і я вірю що ті писанки мусіли бути привезені звідкись, бо тут ще так не робили таких, і такі речі там були що попривозили, різні, з краю... ми мали в тій шафі... ми мали там.

Д. А чи жінки при Народнім Домі мали які лекції вишиття або писання писанок або малярства, і якщо так, то хто їх давав?

М. Малярства не мали, ні писання писанок, лише мали вишиття. То була... звичайно вибирали членкиню котра більше розумілася і вибирали її за голову. То все не було якоїсь спеціальної. Пані Боянівська була дуже, досить здібна. Вона дуже гарно вишивала.

Д. Ви пані Трач мені кажете, що ви грали багато п'єс і концертів. Чи ви з ними виїздили десь до якихось міських саль або, ну, казалисьте що ви їхали співати поза Вінніпег. Але чи в місті виступали де поза Народний Дім?

М. Ми виступали в Ловер Форт Гері, бо тоді лікарі зіздилисе, зіхалисе і мали конвенцію і ми дістали запрошення співати у Форт Гері Готелю, бо там була тоді пані Цима... була здаєся, чи вона була до мистецтва чи до чогось... досить що вона убрала цілу кімнату - ліжко, все було так як ціла кімната до сання. Тоді, отже в той час така була, така, ну, якийсь такий був... як би сказати, сказати там була якась вистава, то вони мали певно... можливо довше, може з тиждень мали, отже ми там тоже співали, нас запросили... співали і танцювали. Я знаю, памятаю що покійний Арсенич

ще співав і так танцював присюди як має бути, знаєте? Тоді група танцювала і ми співали.

Д. Чи ви мали пана Авраменка в себе в Народнім Домі і чи малисьте групу танцюристів, чи ні?

М. Ні, ні. Ми ще тоді сами, сами ще, Авраменка ще не було.

Д. О! Це ще перед тим.

М. То ще було перед тим.

Д. І хто вас тоді вчив танцювати?

М. Так якось, я не знаю як, Дехто вмів, і так се навчили. Десь хтось вмів, десь хтось з тих новоприбулих вміли і навчилися. Не так дуже багато танцювали... так трохи - не так класично як тепер.

Д. А як ви мали ці різні концерти, чи ви запрошували якихось артистів?

М. Так ми звичайно запрошували. Ми мали ту славу скрипачку Донна Гресков, і одного певного часу як ми гостили Александра Кошиця з його хором і вона була наша артистка тоді на той вечір. Лише вона виступала, більше ніхто. І як вона переграла свою... свій кусок то він встав і сказав: "Се є геній!"

Д. Чудово!

М. І ще як ми мали конгрес в Торонті, - Народний Дім, то ми її запросили щоб вона виступала на тім концерті. Вона дуже знаменито пописалася. Вона... вона оден кусок такий мала що так грала якби пташок співав. То таке було миле що всі не могли се налюбувати тим куском. Вона так чудово то грала!

Д. Дуже грано!

М. Є. Вона... вона була знаменита скрипачка! Але ви знаєте що то тепер жиди не допустять таких українок чи якихось.

Д. Ха!... ха!...

М. В дійсности так воно є! Знаєте, якби то була жидівка, вони її скорше пустили б. Вони її не допустили до славних артистів, знаєте?

Д. Чи ви знали Донну, так особисто, добре, з дитинства, чи лише батьків?

М. Я не знаю, я так не знаю бо вона була молоденька, але я її знаю, я її виділа багато разів. Вона була в Народнім Домі, але вона мене не знає, розуміється, бо вона молоденька була ще. І се не диво що вона так гарно грала, бо її батько дуже був строгий і він дуже хотів щоб вона вийшла тою славною артисткою. І вона навіть не мала нагоди піти побавитися з другими дітьми, так як другі діти. Вона все мусіла грати, отже то не диво що вона так чудово грала.

Д. А тепер я би любила спитати Вас пані Трач, що Ви любите

- робити? Я знаю що ви спосібні були до дуже багато річей. Ви в організації такі активні були, казалисьте що булисьте секретаркою першою в товаристві при Народнім Домі, і все дуже ви були разом зі своїм чоловіком активні – може ви ще щось мені такого не сказали що я любила б знати. Я думаю, думаю що ви любите вишивати також, правда?
- М. Я любила вишивати. Я таке вишивала, і навіть на дівчаток. Мої дівчата все були гарно вбрані що деякі кажуть: "Як ви так годні? Ви мусите мати багато грошей... Ви так гарно свої діти вбираєте!" А я всьо шила! Вишивала! Навіть собі... я собі навіть капелюх вишила була білий.
- Д. Цікаво!
- М. Є, я дуже, я любила дуже вишивати і шити, і ще нім віддалася то я вишивала подушки, такі во-дурниці. А потому то вже було більше потрібні річи. І на себе шила майже до тепер, і тепер я вже не шию бо я вже не є така здорова і мої очі вже так не служать, але я гачкую потрошки. Тепер я гачкую, але вовною, щось грубше і я все любила шити, і в товаристві. Я любила... я люблю печи, я все приносила до товариства щось, допомогти, ну тай на базар чи щось таке, то все ми жінки були... самі себе підтримували.
- Д. Я думаю що ви й багато читали колись...
- М. О колись я читала! О, я колись читала... то я читаю тай плачу!
- Д. Так, так.
- М. Читаю ті штуки різні знаєте, що ми грали, деякі так як "Гриць", або якісь інші, знаєте? Я перечитала багато книжок. А тепер я так дуже вже не читаю, бо тепер вже є дуже багато всього читати, знаєте?
- Д. Так, багато.
- М. Є Промінь, Голос і Вісник, то Рідерз Дайджест то Фрі Прес і так що ви не маєте навіть нагоди, нема тільки часу щоби то всьо перечитати і другу працю робити.
- Д. І ви берете щоденник?
- М. Щоденник – беру – Фрі Прес, так.
- Д. Читаєте?
- М. Читаю. Я тепер дуже не читаю бо я тепер роблю нові окуляри, бо мої очі слабі. Я так... я читаю грубше письмо, а Фрі Прес трошки нітний. То я десь за який тиждень мушу дістати... дістану нові окуляри.
- Д. І ви ціле своє життя жили в Вінніпегу?
- М. Ціле життя. Їздили троха на прогульку, їздили до Ванкувер. Там була двадцять п'ять літня річниця Взаїмної Помочі а мій чоловік тоді був головою, отже його запросили тоді як гостя, там на ту річницю, отже ми їздили туди на ту річницю.

Потому, а моя дочка тоді була в Келгарах, та наймолодша, то ми ще до неї повернули, відтак до Венкувер повернули. Там були в Православній Церкві і всіх відвідували, тих всіх давних знайомих і багато працівників, такі що мають сполуку з Вінніпегом, так що дуже весело було, бо знаєте, всі одної думки.

- Д. Ну, дуже добре. Дякую вам пані Трач. Дуже приємно було з вами поговорити про ті давні часи і про теперішній дещо згадати.

Записано в Вінніпегу, 13-го грудня, 1976 року.

П.С. Марія Трач походить з Краю з села, що звалось Старе Село, повіт Чішянів. Мешканці цього села мали назву "Гадаї" і по гадайськи говорили. На приклад, на вислів "ходи сюди" казали "ходь гев".

Батько Марії це Юрко Скіба, а мама звалася Маня чи Маланя.

РОЗМОВА З АННОЮ ЦІПІВНИК

(Скорочення: А - Анна, Д - Докія).

- Д. Моя мама, Анна Ціпівник, яка на старі літа жила в Саскату-ні, щороку приїжджала до нас літом до Вінніпегу. І нині, вересня 3-го, 1976 року, вона в нас є. Отже я попрошу її заспівати нам кілька пісень, які мені сподобалися. Їх ніде я не стрічала в співанні. Прошу, мамо.

(Мама співає "Царице Руси, о Божа Мати" і "Ой у місті Милятині". Цих пісень не поміщено тут, бо не підходять вони до теми цієї тези.).

Дякую вам, мамо. Тепер я хотіла б спитати вас кілька питань відносно того, як то ви приїхали до Канади і як вам жилося, і, ну, так щоби дещо записати для інших, котрі колись хотіли би знати. Насамперед я вас спитаю, котрого року ви приїхали?

- А. Я приїхала двадцять п'ятого року.
- Д. Чи ви самі приїхали?
- А. Но, нас приїхало три разом - бабка, я і дочка Докія.
- Д. А де ж тато був?
- А. Тато вже тут працював два роки в Канаді.
- Д. Так, і як ви сюди приїхали, до кого ви вперед пішли?
- А. Насамперед пішли до Дмитра Нівранського.
- Д. Чи Дмитро вас спровадив?
- А. Ні, Дмитро лиш нам видав папері поміг, поміг взяти, але тато нас спровадив.
- Д. Так. Ну і коли ви зачали будуватися вже свою хату чи свою ферму, чи довго вам взяло заки ви могли свою хату придбати?
- А. Два роки ми були так як в іншого фермера, коло хати на подвір'ю.
- Д. Це в кого було?
- А. Се був Яків Антонійчук.
- Д. Так? І це де ви замешкали як ви приїхали до Канади? В котрій околиці?
- А. Тільки в Бруксбій.

- Д. Бруксбій, Саскачеван. Добре, то ви мешкали в Якова Антонійчука з дочкою, а де ж бабка були?
- А. Бабка таксамо були з нами.
- Д. ... були з нами. Чи тато мав вже тут яку родину в Канаді, ніби мій тато а ваш чоловік, чи він мав яку родину в Ка...
- А. Свого брата.
- Д. Андрія, так? Так. І Андрій вже мешкав в Канаді, вже мав ферму, хату збудував, так?
- А. Так, всьо мав вже.
- Д. Так. А ви також ходили трохи на роботу, бо я пам'ятаю як тато працював у німця, а ми так тинялися то в одних, то в других були, пробували щось трошки заробити собі. Скажіть нам менше більше, в який спосіб ви давали собі раду? Чи... в який спосіб ви заробляли грошей?
- А. Ну, та так як і я робила в одного фермера два місяці. Він мені платив п'ятнадцять долярів на місяць тоді.
- Д. Яку ви роботу там робили?
- А. Що лиш попадало - корови доїла, їсти лагодила бо мали робітники, стайню будував той фармар і мали робітники. І мав робітники на землі коло поля. І також що лиш попадало - корови доїла, їсти лагодила і також ходила сіно робити і штукувати в день.
- Д. То це в кого було?
- А. У Фіалковського.
- Д. А... ви колись мені оповідали що ви трохи корінці копали і тим собі придбали грошей на харчі. Чи ви хотіли б сказати нам кільки ви заробляли за ті корінці як ви цілий день копали їх так самі?
- А. Я... як були добрі корінці, грубі де попалося на такі добрі - кочело, то годна була заробити п'ятдесят центів на них на день.
- Д. Так.
- А. А вже, так як де менше було, то...
- Д. Ага, а ви мені розповідали раз таксамо що ви десь в одній жидівки, роздобули в неї мішок пір'я і вона вам обіцяла дати якусь суму грошей як ви те пір'я передерли. Кілько того пір'я було в мішку?
- А. Було десять фунтів.
- Д. І ви то передерли з бабкою?
- А. Так, так.
- Д. І кільки вона вам за то дала?
- А. П'ять долярів.

- Д. І що ви могли в той час купити за тих п'ять доларів?
- А. Ми тогди купили сто фунтів муки і десять фунтів цукру.
- Д. А ви колись мені розповідали також що ви ходили сапати, і за це сапання ви собі могли дещо, чи заробити чи придбати, і, пригадую собі, що ви казали що ви сапали в одних людей, і що ви дістали за то сапання і за скільки часу, чи ви цілий день сапали за цю нагороду, чи годину, чи як?
- А. Ні, я тогди сапала яких може три годині і та жінка не мала мені чим заплатити і дала мені за то курку, бо ми тоді перебували ще... булим дуже бідні, і того не мали таксамо, і вона мені дала курку, і я таксамо була з того задоволена що, що я і то заробила. А відтак в других людей, то ми взяли дванадцять яєчок качаких, собі розвести качатка на літо, то мені та жінка дала дванадцять яєчок, але нехтіла гроші взяти, а пізніше то я не хтіла в неї задурно і також ходила до неї сапати за ті єїчка і вона мені дуже добре таксамо... вона мені дуже дякувала за то бо вона также не була дуже доброго здоров'я, і якос так вдалисі ті єїчка що ми з дванадцять єїчок то мали одинадцять качат і всі файно вирости. І та жінка тішилася що нам так добре повелося і я тішилася що вже маєм... хоч качки були на осінь зарубати що з'їсти.
- Д. То дуже гарно. А тепер як ви вже почали будувати хату на своїй фармі, то хто це вам будував?
- А. Будував вуйко Юрко, мій брат.
- Д. А він коли приїхав до Канади?
- А. Він приїхав до Канади дес двадцять шостого року.
- Д. Чи він мав якусь поміч до тої хати будувати, чи ще якісь були наймити?
- А. Ні, нікого не було, бо се було зимою. Се було в місяці лютім і мій чоловік ще робив... тато робив у фармаря а я з своїм братом ходила йому помагати коло тої хати, бо я... він бив дошки, він бив дошки а я тримала, він бив цьвахи а я дошки тримала щоби... і також ми, в місяці марті ми мусілися вже перебрати на своє господарство, хоч вона не була скінчена ще та хата але так обставини вимагали що я вже... ми мусілися забирати до свої хати.
- Д. То се ви... ви ту хату будували ще в лютім і ви вже тоді були в тяжі і ходили з дитиною?
- А. Так.
- Д. І ви до цього місця де ця хата будувалася, ви ще пішки ходили від того місця де ви перебували. Як се задалеко було?
- А. О, може яких дві миля.
- Д. Направці через фарми...

- А. Направці, ага!
- Д. Так. І, ну, ви перебралися у березні.
- А. Кінця березня.
- Д. При кінці березня, а вже в квітні народився Дмитро.
- А. Так.
- Д. ... мій брат. Так, і того року було дуже багато водів, правда, бо ще й я пам'ятаю.
- А. Так.
- Д. Дуже багато було водів. Мені тоді було лише шість років, і моя бабка яка була тоді за повитуху, то ще жартувала зі мною, і казала "Дивися, всюди води, качки всюди плевають і ти всюди ходиш і нічого не знайшла, а я лише пішла там о, в ту калабаню, і дивися що я знайшла" і показує мені мого братчика.
- Дуже дякую вам мамо за ці спомини з вашого піонерського життя в Канаді з понад п'ятдесят літ тому назад.

Записано у Вінніпегу 3-го вересня, 1976 р.

П.С. Анна Ціпивник походить з села Горошова,
Борщівський повіт, Галичина.

ФОЛКЛОР

ЖІНКА В ОСОБИСТОМУ ЖИТТІ

У К Р А Ї Н А

Люба Україно, мій казковий краю!
Ти мого дитинства чарівні, веселі дні —
В далекій чужині я тебе не забуваю,
Снився країно невинно мені.

Сниться мені твоя чудова природа,
Сняться мені твої дрімучі ліси —
Цвітучий травень, соняшна погода,
В чужині збагнула твоя краса.

На цьому чужому великому просторі,
На тих канадійських широких степах,
Моє серденько за тобою в горі!
Ох, як я зраділа б в твоїх сторонах.

Ох прагну країно тебе дотикнутись,
І притулитись до твоєї чарівної краси.
Туги за тобою не можу позбутись,
Повій буйний вітре, з дому вість принеси.

Евгенія Місь Думка

Грудень, 1935.

НАШІ ПРЕДКИ.

Дежать наші українські піонери,
 Спочивають на тій далекій, канадській землі.
 Їх нащадки, простірні лани збіжем засівають,
 Котрих до врожаю, в великім зусилі, справили вони.

Спіть наші дорогі предки, глибоким сном,
 Багато ви доложили до тих ланів своїх рук,
 Нех вам ця канадійська земля буде легким пером,
 А для нас краще завтра - сильні трактори спинили нам
 мук.

Ви були геройськими завойовниками,
 Тих великих канадійських степів!
 Наш люд сильного духа і важким трудом
 Ту землю канадійську до управи так щедро привів.

Евгенія Кісь Думка
 Сомерленд, Б.К. 1932.

КАНАДІЙСЬКА УКРАЇНКА I

Канадійська українка
 Красуня з природи,
 Карі очі, чорні брови
 Пишної уроди.

Де на сцені появиться ,
 Зведе голосочок ,
 Такий милий і веселий
 Неначе дзвіночок.

Личко біле, усміх милий,
 Уста малинові ,
 Струнка постать, приваблива
 І голос чудовий.

Люди ся задовольають ,
 І горять з любови,
 А парубки серце дають
 За ті чорні брови.

Канадійським українцям
 Є ся чим гордити,
 Що в роді їх такі красуні
 Можуть всіх манити.

Евгенія Кісь Думка 1928.

У КАНАДІ ДОБРЕ ЖИТИ
 / на арію - У сусіда хата біла /

Ту в Канаді добре жити
 Бо не тре ся ніц журити ,

Тепер всього подостатком ,
 І шей грошей на додаток .

Добре ся нам веселити ,
 Бо вже лекше тепер жити —
 Доста паші, досить ліса,
 Досить хліба, досить м'яса,
 Як не своє то сполюєш ,
 Щей сусіда нагодуєш .

І дерева і терпети ,
 Щей капуста як решета ,
 Але треба корчувати ,
 Не треба се лінувати.

І позички і оріхи ,
 Мають діти досить втіхи —
 А по лісах є калина ,
 То до кашлю медицина.

А як підеш межи дуби ,
 То знайдеш там всякі губи ,
 А як підеш під вишеньки ,
 Та там знайдеш щей підпеньки.

Зложила Катерина Палюк
 Записано 2-го вересня, 1976.

УКРАЇНСЬКА ГОСПОДИНЯ

Українська господиня
 На фармах Канади,
 В неї грошей повна скриня
 Дім повен принади.

Там бо добре заїздити ,
 Й весело гоститись ,
 Смачні страви споживати ,
 І є чим підхмелитись.

Скрізь у неї чистота ,
 І прибрані кімнати,
 Вона труду не жаліє
 І себе посвяти.

Ця невтомна господиня ,
 Праці не боїться —
 Все доведе до ладу ,
 Куди повернеться.

В неї гумор чарівний ,
 І повен усміху,
 А погляд її благий
 Дає людям втіху.

Це-ж бо вдача українська ,
 Прихильна й ввічлива,
 Філюється в розговорі
 Як золота нива.

Евгенія Кісь Думка І 1976.

ВІННІПЕЗЬКІ ДІВЧАТА

І.

Вінніпезькі дівчата гожі,
 Повні краси, неначе цвіт рожі —
 Як в пишному пірі пави,
 В них серце блага й ласкаве.
 Вони так щиро хлопців кохають
 Бо зрадливої любови не знають.

Вони повні щастя й принади,
 В їх колах повно розради,
 З ними час весело сходить,
 Їх ясний розум водить.
 Повні чести вони й покори,
 Не здивав таких дівчат я ще ніколи,
 Щоби так уміли шануватись,
 І крутій зраді не датись.

Я сходив багато світу,
 Бачив много дівочого цвіту,
 Та не здибав тої чудової атмосфери
 Щоб в ній дівчата були наче ангели.
 О Вінніпегу, бодрися !
 І своїми розумними дівчатами, гордися!

Евгенія Кісь Думка 1933.

ВІННІПЕЗЬКІ ДІВЧАТА

II. коломийкове

Вінніпезькі дівчатонька
 Неначе цвіт рожі,
 Такі гарні і присмні,
 Веселі та гожі.

А я на них приглядатись
 Такий став охочий,
 Тиняючись попід вікна
 Марнив сонні ночі.

А я в них всіх закохався
 І в їх чорні брови,
 Вони милі і чепурні,
 І такі чудові.

Від Ганусі до Марусі,
 І до Катерини,
 Не проминуши Настуні
 Малані й Марини.

Їх усміхи такі любі
 Карі оченята,
 Найгарніші на цілий світ,
 Ті наші дівчата.

Евгенія Кісь Думка 1935.

ФАРМАРКА

Ой жєнщино, голубонько,
 Вдовичко дрібненька,
 В тебе личко як яблочко,
 Ти така гарненька.

Тиб мене дощенту знищив !
 Довів до руїни,
 Я бим слєзи проливала
 Кожної хвилини.

Я приїду на фарми,
 Там до Манітоби,
 Ох скільки ти голубочко
 Маєш там худоби?

Мій небіжчик був працівник,
 І не запивався,
 Господарку повів як слід,
 І все дороблявся.

Я там маю тисячу штук —
 Всюї расової,
 Дванадцять кводрів землі,
 І гарні покої.

В него був лад і порядок,
 Землю справляв гладку,
 А я би з тобов зазнала
 Страшного упадку.

Я за таким щастям любко,
 Вже давно шукаю,
 Буду пити горілочку
 Ти напешся чаю.

Не журися голубонько,
 Вірно тя кохаю —
 Черевички тобі на ноги
 Я понакладаю.

Іди геть собі від мене
 Ти міський гільтаю !
 Я такого господаря
 Собі не бажаю.

А я бо тим не радію,
 Щоб їх накладати,
 Ой щоби ти не дочекав
 Світ ми завязати.

Евгенія К. Думка 1940.

ПРИЙШОВ ДО ДІВЧИНИ

/Коломийкова/

Ой прийшов я до дівчини,
Дівчина ся дує.
Я шапчину під пашину
Най-тя-мать мордує.

Не думай си дівчинонько,
Що ти таке "чічко",
Бо ще краще є від твого
Інших дівчат личко.

Ти так сильно згонорніла
Ані приступити,
Більш не прийду, не будешся
З погорда дивити.

А ти мною погорджуєш,
За ніщо не маєш,
Мабуть любко мільонера
Для себе бажаєш.

Ой мільонер не прийде,
Шкода виглядати
Йому дівчат не бракує,
Є кого кохати.

Всі дівчата за ним роєм,
Бо він гроші має-
Лиш він згордів так як ти
І перебирає.

Мало йому до вподоби,
Мало до любови,
Мало його приманяють
Твої чорні брови.

Твоя краса не чарівна,
Клопців не звабляє,
А мільонер"монолізи"
Для себе шукає.

Євгенія Нісь Думка 1939.

ЯК БИ Я БУВ ГУБЕРМАНОМ

Як би я був губерманом,
Багато дечого б зробив-
По пирею ходили б свині,
А в лузі галушки б варив.

Всі старі баби й молодичі,
Знов на дівчат би переробив,
Короні, білі, круглолині
Всіх на нов би яводив.

/Уривок з довної пісні з архіву Д.Ч. ч.І./

Співав Іван Анонічук 1941.

ДІВЧИНА
/ на мелодію "У сусіда хата біла"/

Була собі раз дівчина,
Така пишна як калина,
Треба пісню заспівати
І про неї розказати.

Буду собі пильно вчитись,
На нікого не дивитись,
Не бракує в мене мрій,
Буде в мене й розум свій!

В Вінніпегу народилась,
В Вінніпегу вона вчилась,
В Вінніпегу вже й помре,
Якщо звідси не піде.

От скінчила я вже школу,
Знаю тепер красно мову,
Знаю свою і чужу -
Більше вчитись не буду.

Тут-же тато, тут і ненька,
Вся родина дороженька,
Є тут церкви, є і школи,
Не піду звідси ніколи.

Треба трохи роздивитись,
Може б в кімось залюбитись,
Треба долі пошукати,
Щоби щастя в житті мати!

Довго вона не дивилась,
В скорім часі одружилась,
Вже є муж, є і дім,
Ох, щаслива я зовсім!

Докія Черевик 1935.

НА ФАРМАХ КОЛО БРОДУ
/на арію - "У сусіда хата біла"/

Ой на фармах, коло броду,
Злибав дівча як ягоду,
Таке пишне і красиве,
Любе, миле і вродливе.

Ой дівчино, моя любко,
Ох скажи мені голубко,
Чи я тобі вподобався
Бо я в тобі закохався.

Не спускаю з неї ока,
Дівча тонка і висока,
До серця мені припала,
Як вона ся засміяла.

Не журися милий друже,
Я теж люблю тебе дуже,
Серце тобі отворяю,
Бо тебе вірно кохаю.

І я близьче приступився,
І з нею розговорився,
Серце з любови запало,
Так дівчину покохало.

Ми обоє побиремся
І у щасті розживемся,
Розвидем милі усміхи
І цілий дім буде втіхи.

Евгенія Кісь Думка 1940.

ПРИЙШЛА МУ КАРТА

Ой там під лісом,
Доріжка вбита,
Пішов миленький
До ворожбита.

Ворожбит каже,
Ворожбит знає,
З ким його мила
Спати лягає.

Вона лягає
Сама з собою,
Права рученька
Під головою.

Був добрий хлопець,
Хтів ся женити,
Прийшла му карта
Тре йти служити.

Ой так він служить
Ой, так він служить,
Його миленька
Все за ним тужить.

Ой там він служить
Тай не вертає,
Його миленька
З жалю вмирає.

Скінчив служити
Прийшов до дому,
Подумав гірко
Жити самому.

Прийшов до дому
Людей питає
Де його мила
Перебуває?

"Була дівчина
Як з моря перла,
Через кохання
Вчора померла.

Вчора померла
Завтра ховають."
Так йому люди
Оповідать

Пішов на цвинтар,
Втворює браму,
А там два хлопці
Копать яму.

"Добрий день хлопці!
Як ся маєте?
Для кого яму
Ви копаєте?"

"Була дівчина
Як з моря перла,
Через кохання
Вчора померла.

Вчора померла
Завтра ховають".
Так йому хлопці
Оповідать.

"Копайте яму
Довгу, широку
Як там я ляжу
При її боку".

В неділю рано
Дзвони дзвонили,
Молоду пару
Похоронили.

І посадили
На гробі зілля,
Таке то було
Сумне весілля.

Зложила пані Денищук
з Йорктон, Саск.

Співала Катерина Палюк 2/9 1976.

ВАРВАРА

Не піду більше до Варвари,
Вона знає якісь чари,
Вона варить якісь зілля,
Ним веде мене в знесилля.

Я тим чарам не даюся,
І женитись з нею не беруся.
Пощо мені подружні клопоти,
Нема в мене на те охоти.

Інші парубки в завість падають
Мене кленуть і називають,
Що за таке кажуть диво
Що так дівчат приманило?

Чом дівчата за ним росм?
Він не лиш один героєм,
Ми теж всім дівчат кохати
І з любови до грудей пригортати.

Йди Варваро геть від мене
Моє серце належить Ксени,
А від Ксені до Ганусі
Бо біленька як те гусс.

Ох парубче нетерпеливий,
Чом твій погляд такий зрадливий
Чом припав ти до перелюбу
І ведеш себе на згубу.

Евгенія Кісь Думка 1940.

ЛЮБКО МОЯ

Любко моя солоденька,
Любко ж моя пишна,
А чому ти вчора ввечір
До мене не вийшла?

А я вчора виходила
А тебе не було
Тай я трошки постояла
Назад ся вернула.

Через тую Катерину ,
Через тую Ганку ,
Не поставив сего року
Ні centa до банку.

Через тую Катерину ,
З чорними очима ,
На біду мя перевела
Тай розволочила.

Який ти був нелюдяний ,
Я тя прикрасила ,
Мавись штани без кишені
Я тобі пришила.

Корній Боднарчук 1980.

ОЙ СХОДИВ Я ЧЕРЕВИЧКИ

Ой сходив я черевички,
Тай сходив я цюпці -
А теперка вже до неї
Ходять другі хлопці.

Як я буду женитися
Нарвіть мні барвінку,
Бо я тепер буду мати
Уже свою жінку.

Ой палив я газоліну,
Тай з'їздив таєри,
Тай на тебе дівчинонько
Спендував долери.

Ой барвінку не нарвали,
Бо сніги припали,
І так мене в фебруарі
До церкви загнали.

Ой Боже мій милосерний,
Що маю робити?
Здибали ми дівчиноньку
Будуть мя женити.

Ой Боже мій милостивий,
Святий Николаю,
Як я буду з жінков спати,
Як я ся встидаю?

Яка дівчинонька є,
Нехай така буде,
Я самий її не здибав
Здибали мні люди.

Стоїть явір над водою,
Стоїть зелененький,
Що я буду жінці робив
Я такий маленький.

Співала Марія Бездітна
Пензій, Ман. 1966-го р.

Г А Н Д З Я
/ на арію - "Гандзю моя"/

Гандзю, Гандзю, чорнобрєва
Ти прекрасна і чудова,
Твій усміх - не жартус,
Він одразу мене чарус.

Ціла ніч, чи ціла днина,
Ти все мені перед очима,
Не можу тя призабути,
Ані тебе ся позбути.

Ти Гандзю, як чарівниця,
Наче жар - тасмна птиця,
Будиш серце до любови
Любити тебе я готовий.

Що но спати положився
Ти вже Гандзю мені снишся,
Що з тобою я гуляю
До серця тя пригортаю.

Щож за таке дивне диво
Що так мене приманило?
Моє серце до тебе рветься
І без тебе не обійдеться.

Евгенія Кісь Думка 1939.

ОЙ КАЮСЯ, ЩО Я ОЖЕНИВСЯ

/ арія коломийкова /

Ой каюся милий друже
Що я оженився,
Бо я з тою Варварою
В щасті не розжився.

Мені вже так наогидло,
На це ся дивити,
Піячула все запита
Ні з ким говорити.

Вона щодня чоловіче
До коршми мандрує,
І цілий день з пияками,
На балях танцює.

Ой шкодую тебе Грицю,
Що ти так втопився
З таким нудним пияком,
Брате одружився.

Всі кімнати не прибрані,
І нема обіду,
Я по неї з буком в руках
До коршми не піду.

Лишай Грицю і втікай
Від лиха страшного,
Вона тебе доведе
Цілком до нічого.

Десь жінки мужів лишають,
Вона не лишає,
І як впертий той ріпак
Мене ся тримає.

Ти порядний чоловік,
Любиш газдувати,
Десь доброї господині
Тобі пошукати.

Евгенія Кісь Думка 1975.

ЖЕНЩИНА

/ на арію коломийки /

Ой жєнщино українська
Яка ти вродлива,
Ти веселим блеском сяєш
Як лялька пестлива.

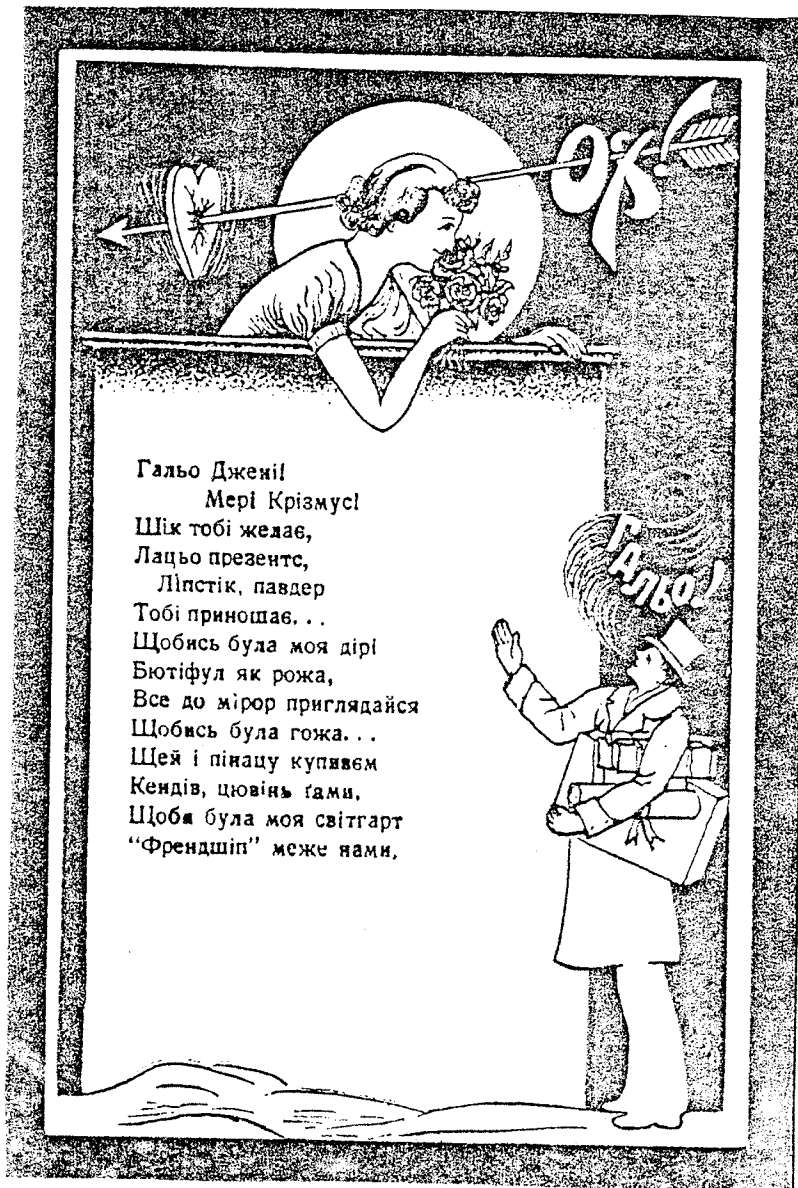
Ти як скажеш мудре слово,
Ним люд веселіє,
Ой тобою голубонько,
Едмонтон радіє.

В тебе розум такий бистрий,
З мудрими думками,
Ох як люблю тебе мати
Ось тут меже нами.

Ти оратором в розмові
Вмієш діло вести,
Мудрість блищить в твоїм слові
Заслуговуєш чєсти.

Слава тобі милий Творче,
За нашу уроду,
І за мудрість що даруєш
Нашому народу.

Евгенія Кісь Думка 1936.

Цей вірш зложив і видав окремою карткою
 проф. Н.П. Левчук у Канорі, Саск.

Сдержано в 1976 році

ЖІНКА В РОДИННОМУ ЖИТТІ

КАНАДІЙСЬКА УКРАЇНКА II

Канадійська українка, розважна і відповідальна мати !
 Вона себе посвячує для всякого важкого неспинного труду.
 І в житті родиннім, здібна щоб нічого ніколи не змарнувати —
 Її світлий розвинений розум не хилиться до крутого блуду.

— — — — —

І в своєму супружому житті, гармонійним життям буде жити,
 Запобігає щоб виховати своїх дітей, і чесно їх навчає —
 Цінить вартість життя — щоб мужа шанувати, родину любити,
 Радости і великої втіхи в свій дім вчерть нахиляє.

— — — — —

Її в житті, водить тривка, мужня і непохитна воля —
 Вона ніколи не робить з родинного життя болючу рану,
 Щастя пливе в родинний дім і усміхається доля
 Коли жінщина цінить родинне життя, любов і шану.

Евгенія Думка 1939.

Слово на ДЕНЬ МАТЕРІ
 / уривок /

"-----і з таких мамів заїхало багато тут на канадійську землю в пущі. Однаково, тут пізнали свободу і тут не одна мама віряджала свого сина щоб він і обороняв цей наш новий свободолюбивий край. І йшли ті сини обороняти сю свою свободу, сей наш новий край, бо родичі їм передали ту любов і до сего вільного нашого краю, і вони доказали перед світом що вони є нарід, що зміють стати в ряди оборонців свободи.

Тепер нам тут на вільній землі признання дає по ми і тут можемо розвивати свою культуру і традицію. Нині, це і третє покоління в Канаді віддає той поклін своїм мамам в українській мові. І честь тим мамам та тим родичам що це шанують своє!"

Іван Григор 1939.

ЩО Я БАЧУ

Молоденька мати
Доню присипляє,
Дрібні коси глади,
В очі заглядає.

Із весною народилась,
Як весна хай розвиваєсь,
І здорова і весела,
Та нехай все гаразд мась.

Мріє думи про майбутнє,
До Бога зітхає,
І для свого немовлятки
Щастя доброго благає.

Щоб пішла слідами тими
Що втоптала їй родина,
Щоб для Бога й для народу
Щиро вірно все служила.

Надхилившись над нею,
Думкою щечече,
Раз всміхнеться, раз рукою
Повтирає оче.

Щиро з серця так желаєм,
І даруночком витаєм,
В наші ряди фамілійні,
Нову членку пригортаєм

Анна, Ілія і Івась Звоздецькі
/Для братової Анни Григор з нагоди народження в неї
донечки Ільони в Манітобі/
1976.

ДЛЯ МАМИ

О ти рідна дорога мати,
Ти мені понад все в світі мила,
Стобов мені весело життя проживати,
Ти моє серце до себе любов'ю наповнила.

Ти мій захист і моя опіка,
Ти невинно піклуюсь мною,
З твого серця щедрість пливе як бистра ріка —
Так люблю і весело мені жити мамцю стобов.

Беру щастя пригорщами в нашому веселому світку,
Радість і веселість все ходить зі мною,
Ти мене плакаєш так як ту розкішну квітку,
І дбаш щоб я невинно світила красою.

За ті всі твої великі ласки,
І за твою безмежну доброту,
Обнимаю тебе цілим своїм серцем,
І дорожу тебе так як ту мадону святу.

В день матері приношу тобі цвіти рожі,
За ті всі літа щасливі і гожі,
І клоню перед тобою глибокого поклону —
Ти мій великий захист і оборона.

Евгенія Кісь Думка 1938.

М А Т И

Мати моя рідна і дорога мати ,
 В тебе на труд так багато посвяти —
 Ти нас дітей горниш до своєї груди ,
 Які з тебе щедрі і дбайливі люди .

Ти радо стасш серед сонної ночі ,
 Глянуть на нас твоє серце таке охоче .
 Ти горниш до нас з великої материнської любови ,
 Твоє серце таке блага і таке чудове .

Колискову пісню для нас весело співаєш ,
 І по нашій голівці вдоволено гладиш нас .
 Через нас своєї сонної ночі недосипляєш ,
 Ти так міцно з любови прив'язалась до нас .

Е.К.Думка 1938.

МЕНІ МАТИ ГОВОРИЛА

/на арію - "Не женися сину"
 або на арію коломийки/

"Мені мати говорила,
 Оженися сину!
 І возьми собі за жінку
 Тую Катерину.

Який хосен буде з грошей ,
 І з її роботи?
 Я до неї горнутися
 Не маю охоти.

З неї буде господиня,
 Вона працю знає —
 Грошей буде повна скриня ,
 Вона наскладає".

Я си візьму либедину
 Милу, щебетливу,
 Як не зможе працювати ,
 Я сам пожну ниву.

"Ой ви мамо, не знаєте
 Яку вибирати.
 Та я тої Катерини
 Не можу кохати.

Воно дівча пестливеє,
 Ніжне і гарненьке,
 В неї личко як яблочко ,
 Як мед солоденьке.

Евгенія Кісь Думка 1935.

У СУСІДА У ІВАНА

У сусіда у Івана ,
Жінка мила, жінка гарна,
Жінка гарна невеличка,
Насить жовті черевичка.

А у мене жінка чорна,,
Гидка, бридка не моторна,
Лише спить, тай лежить,
Тай не хоче говорить.

Кажу Гапко, встань раненько,
Приберися чепурненько,
Насип павдру, тай на носа,
В черевичках, а не боса.

Вона до мене з тачалкою,
Заступаюсь я рукою,
Не поможе і кадило
Коли бабу вже сказило.

Далі дивлюсь що не жарту,
Даю скоро ногам знати,
Причмахався я до Форда
Споглядаю де є корба.

Причмахався я до Форда,
Споглядаю де є корба,
Аж дивлюся біжить Гапка
І рушати вже не варта.

Почув болі я за вухом,
А в голові мов обухом,
На фордяку повалився,
Аж сьогодні пробудився!

Петро Крип'якевич 1937.

В КАНАДІ

Сліп, бейбі сліп !
Веселе, хороше,
Маєм дім, маєм хліб-
Тай маємо гроші.

Рок-а-бай бейбі,
Дитинко щаслива,
Твоя мама лейді,
Прибрана, вродлива.

Яків Майданик 1921

С О Р О К Л І Т Т Я

Сорок літ минає як межі народ,
 Прилетіла пташечка у Божий город,
 Як зачала пташка в хаті щебетати
 Зачала у хаті усіх звеселяти.

Четвертого березня, буде сорок літ,
 Як до нас донечка прийшла на сей світ
 Мама доглядала, доня віростала,
 Мама над колисков пісеньки співала.
 Віростала доня як квіточка в поли,
 Почала ходити донечка до школи
 До школи й до церкви ми її все брали,
 Як у світі жити ми її навчали.

Ми все научали: гарно поводитися,
 Шануй доню своє і чужого вчися.
 І віросла доня на дівку велику,
 Післали до школи щоб мала просвіту.

Шанувала своє і чуже любила
 І ще других дітей до того учила.
 В Інституті була і в проводі стояла
 Своє шанувати всіх наповідала.
 Як зачала доня в літа доростати
 То зачала собі вже пари шукати.
 І здибала пару собі до вподоби
 Повелосся життя веселе та люби.

І так проминають літа за літами,
 Їх Бог надгородив трьома діточками.
 І родичі втішаються сими діточками

А що було своє рідне то вже занедбали.
 Бо в Канаді і без того, можуть діти бути
 Лише хочут щоб долярів багато здобути,
 Але тим доляром то не всьо здобудеш,
 Почуття до рідні доляром не купиш.

Сьогодні від ранку ми над тим думали
 Щоб з нагоди 40 ліття доньку вдарували.
 Найбільший дарунок що ми можемо дати,
 Від щирого серця пару слів желати.

Дай вам Боже у любові много літ прожити,
 І своїми діточками сей світ украсити.
 Щоб ви славу приносили для цілого світа,
 І в любові проживали ще на многі літа.

Цей вірш пошануйте,
 Як дорогі перли —
 Колис пригадайте
 Ще по наші смерти.

Сей віршик присвячений нашим дітям і онукам.

Іван Григор
 Ніпавін, Саск.
 1979.

ВДОВА I

Сіла вдова кінець стола, в вікно заглядає,
Заглядає чи господар домів не вертає.

От сьогодні Святий Вечер, вже сонце заходить,
А господар забарився, домів не приходить.

Сіла вдова спогадала як молоді були
Як діточки кругом стола так як пчоли гули.

Тепер діти всі на своїм, кожде свій дім має,
А господар на цвинтари в гробі спочиває.

Вдова сама при вечері, Богу помолилась
Покушала кожду страву і сльозами вмилаься.

Іван Григор
Ніпавін, Саск. 1976.

Сей віршик присвячую
свої братові, жінці Дмитра Ярмія
в Росбурн, Ман.

II

Коли зірка вечірняя вже на небосклоні,
Вдова сама при вечері сіла на ослоні —
Тяжкі думи у голові взялися від вчора,
З ким я буду засідати при Святі Вечері?

Був чоловік, були діти, велика родина —
Тепер сама лишилася як та сиротина,
Хоть є діти, є родина, та вони далеко
Самі вдові вечеряти то не буде легко.

Розвесели милий Боже вдову при вечері,
Як Спаситель народився він горе відверне.

Загуділо на подвіру авто коло хати,
Приїхали діти й внуки бабусю втішати.
От ви діти і ви внуки з бабков веселіться
За дідуся небіжчика Богу помоліться.

Іван Григор
Ніпавін, Саск. 1976.

ПРИСВЯТА МОЇЙ БАБУСІ
Анастасії Ціпівник

З далекої сторононьки,
Із рідного краю_
Прибули ви в цю Канаду,
Щоб зажить мов в раю.
Там ви тяжко працювали,
Вичерпались з сили,
В чужім ярмі, в нужді, горю
Здоровля лишили.
Годі далі так терпіти,
Вік свій доживати,
Годі далі так терпіти
Й кращого не знати.
Поїдемо в світ широкий -
Гень за синє море,
Перепливем океан той
Втопим своє горе.
Потішають сини неньку,
Щоби не тужила
За садочком, за ріднею,
Що там полишила.
За хаткою біленькою,
В котрій проживала,
За Дністром гень під горою
Звідки воду брала.
Там бувало зазуленька
Закує раненько;
Соловейко зашебече,
Аж мліє серденько.
Там почуєш пісню всюди,
В будний день чи свято,
Де лиш молоді гурток є
Там й співу багато.
Та що з того, коли ворог
Не давав нам жити
І тебе наш край рідний,
Мусілим лишити.
Покинули все, з чим зжились.
Село дороженьке,
Город, нивку, церкву Божу,
Все миле й рідненьке.
Приїхали до Канади,
В край своєї мрії,
Щоб на волі між рідними
Сповнились надії.
Щоб зажили ви з синами,
Що про вас так дбали,
З невістками та внуками
І людьми, що знали.

Ваші мрії сповнилися -
І ви все раділи,
Пестошами внуків своїх,
Серце своє гріли.
І так були б проживали,
Ще довго ви з нами
Та недуга клятий в'орог,
Не дав жить нам з вами.
Прийшов час і треба було
В дорогу збиратись,
З далекими і близькими
На все попрощатись.
Попращались і ми з вами -
Тай рано, раненько
Проводили до церковці,
Йдучи поволенько.
А у брамі біля церкви,
Членка приступає,
І вас в ім'я товариства
На віки прощає.
Вінець квітів дарує вам,
Щоб всі теє знали,
Як найстаршій сестрі в церкві
Членки честь віддали.
На цвинтарі ще в останнє,
Всі Бога молили,
І дивились, як ви в гробі
Тихенько спочили.
Ви спочили й не бачили,
Який жаль ми мали,
Як без вас ми від могили
До дому вертали.
Не забудем вас ніколи,
Бабко наші милі,
Нехай буде для вас завжди
Легко в тій могилі.
А на доказ, що вас, бабко,
Я щиро любила,
Прийміть отці скромні вірші,
Що для вас зложила.

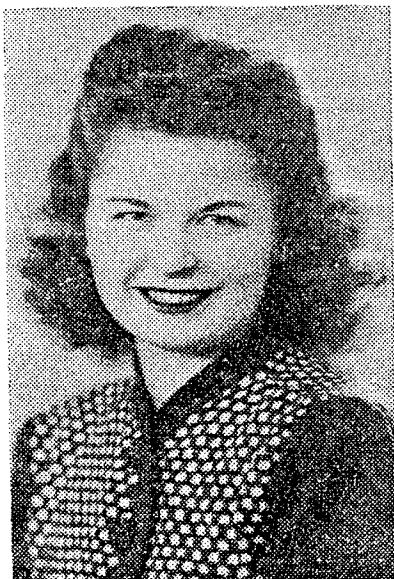
Ваша внука -

Докія Папіш - Черевик

Серпень, 1944.

ВЛ.П. МАРУСЯ АННА ПОДОЛЬСЬКА

Родилася, 2 листопада 1925 року. Померла 15 липня 1974 р.
На спомин родина уложила цей вірш:

"Сьогодні рік минає, як ти лишила
маму і сестру Олеся на лихо і горе.
Ти, як сонце ясне, зайшла в землю,
наша Марусю прекрасна. Відійшла ти
від мами і сестри Олесі.

Вже рік минає, як ти нас лишила
в горю і розпуці, любя сестро і
дитинко моя. Ой не прийдеш вже до
нас, щоби нам засвітити та наші
засмучені серця звеселити. Тепер
ніхто не спитає, чого мама тужить
і слези проливає. Ціле літо мама
на цвинтар ходила та на могилі
своїй донці цвіти садила...
Росли цвіти і процвітали, бо їх
мами слези щодня підливали. Може
вітрець хоч на крильцях на твою
могілу наш спомин принесе і про
наше горе все тобі розкаже.

І трави шовкові довкруги могили будуть шелестом сум розганяти
та будуть співати і сном присипляти так, як колись тобі мама
співала і до сну колисала.

Спи рідна доню і сестричко любя Марусю, сном тихим, спо-
кійним на віки, а ми за тебе будемо пам'ятати і за душу твою
молитви шептати.

На спомин це вложили:
твоя любя мама і сестричка Олеся.

Анна і Олеся Григорій Подольські

"Поступ" 20/7 1975 р.

БАЙКА ЗА КУМИ

Прийшла кума до куми
 Кума сидить за дверми.
 Гелов кумцю? Гав ар ю?
 Вже лонг тайм, як ай сі ю.
 Де ви були? Вот ю нов?
 Чи ходилисьте на шов?
 Я нігде не була,
 І нічо не сіяла,
 Бо мій гозбенд як ся вплив
 То так мене кумцю збив,
 Що я дістала аж ту блек ай,
 А він каже - Бай ю край?

Я кидала баняками,
 Тай поїхала до мами.
 Мамо! Мамо! Ю нов вот?
 Я вже аж ту блек ай, гот!
 Мама взяла за поліно,
 Тай грим мене по коліно.
 А я що тобі казала
 Заким ти ся віддавала?
 І просила і молила,
 І що вечора говорила:
 Не йди Ені за Івана,
 Бо будеш дуже карана....

А ти казала мені:
 Довнт ворі мама,
 Ай кен тейк кир сама!
 Тепер, геравт мені з кати
 І не комай тутки спати,
 Бо ти того хотіла,
 Тай тепер будеш терпіла.
 Тому, щоб ви кумцю знали
 Що ми перше фони мали,
 А тепер ся поженили,
 Тай будем добре бідили.

Говорив актор Ед Іванко на празнику
 в панства Данила і Мерилін Загаріт
 в Вінніпегу 8-го жовтня 1978 року

Г А Р А

Теплий ранок сонце гріє,
 Лагідненький вітер віє,
 Треба знати що почати
 І в дорогу ся збирати.
 Ідуть на Петра аж впривають —
 А за гару гадку мають.
 Іван впрів вже піт втирає,
 Сонце гріє пригріває.
 А Марина схаменулась,
 До Івана обернулась.
 От Іване дам пораду,
 Продай воли, купи гару!
 Е Марино, зле так буде
 Сміятисьмуть усі люде
 Бо до гари я не здібний
 І на гару я за бідний.
 Таж Данило гару має
 Хоч маєтку ніц не має,
 І Максим вже теж купив
 Щоб лиш пішки не ходив.
 Та я нині ще би взяв,
 Коби мені хто продав.
 Та не штука то купити,
 Але штука ся навчити.
 Як їхати, навертати
 Щоб ся ззаду не лишати.
 От купив Іван ту штуку,
 Не на радість, а на муку.
 Крутить, вертить і не їде
 Шож він бідний вже їй вдіє?
 Надійшов тудя Данило,
 Й Іванови було мило —
 Бо він врадив що робити
 Щоби гару в рух пустити.
 Їдуть Іван та Марина,
 Аж весела та година.
 Їдуть гарою додому,
 Не вступаються нікому.
 Як приїхали до дому,
 Най не сниться се нікому —
 Бо чось гара ся сказала
 Мов горілки ся напила.
 Ні Данило ні Микита
 Сам не годен запинити.
 Крутить, вертить, а все їде...
 Що ж то з того тепер буде?
 От поїхав він на поле,
 І там забув своє горе.
 Най тут гара си брикає,
 Доки газ ще в собі має.

Зійшов місяць, звізди сяють,
 Вони з гари не злізають.
 Їздять полем і не знають
 Як за довго їхать мають.
 А Марина не терпить —
 І з Іваном ся сварить:
 А ти дурню, ти хамуте
 Чом не вмієш запинити?
 Та ж Данило тебе вчив
 Чого ж ся добре не дивив?
 Е Марино, ти мовчи,
 Мого серця не дражни,
 Бо вже газу мало є
 Диви, диви, вже стає.
 Стала гара серед поля,
 Роздобула більше горя —
 Треба воли запрягати,
 Гару домів притягати.
 Тепла нічка, гудять сови
 Спати хочесь Іванови,
 І Марина позиває
 Знать спання на гадці має.
 Ой Марино ще терпим,
 І до завтра лиш заждім.
 Завтра гару геть віддам,
 А воли я не продам.
 Воли в мене золота річ,
 Не трудися цілу ніч,
 Хоч поволи, але певно
 Спали б ми уже напевно.

Пісня з 30-их років
 співав:
 Мирослав Григор

І. ВЕСІЛЬНА

для сина - Михайла Бальона

дякую ти сину,
 Щось нам добре робив,
 З малої дитини
 Тяжко ся набідив

Ви ся набідили ,
 Тяжко наробили ,
 Таке ваше цастя —
 Що будем робити?

Ви ся набідили ,
 Така ваша доля —
 Покинув нас тато ,
 Була нам неволя .

Коби то так можна
 З того гроба встати ,
 Прийшов би твій тато
 Хоч повінчувати.

Тебе повітати ,
 Нас повеселити,
 Свої рідні діти
 Поблагословити.

Анастасія Кушнерик
 Івей, Саск.
 листопад 21, 1943

ІІ. ВЕСІЛЬНА

для сина - Івана Бальона

Летіла зазулька,
Тай кликала "Жуку",
Подаю тя синову
Через столик руку.

Руху тя подаю,
І щастя благаю,
І за твого тата
Тобі пригадаю.

Бо твій тато синову
Лежить у могилі,
Чомусь не закликав
Його сюди нині?

Кликали ми мамо
Двома голосами,
Казав що не прийде
Нині межи нами.

Просив, щоб лишити
Хоч ще на хвилинку,
Колись він покличе
До себе родинку.

Колись він покличе
До себе всі діти,
Тепер мене мамо
Поблагословіте.

Поблагословіть мя
Своїми руками,
Бо скільки щасливий,
До ви межи нами.

Поблагословіть мя
І ви старші браття,
То так мені буде
так, як рідний тато.

Жичу я вам діти
Життя веселого,
Щастя і здоровля,
Прокити літ много.

Вибачайте гості,
Що я заспівала,
Я своїй дитині
Дещо пригадала.

Анастасія Кушнерик
Твей, Саск.
жовтень 5, 1947

III. ВЕСІЛЬНА

для сина - Василя Бальона

Понад став широкий
Летіли индики,
На здоровля гостям,
Щей до вас музики.

Музики, музики
Буду вас просити
Заграйте мя віват
Буду горілку пити.

Напюся горілки
З келішка нового,
На здоровля гостям,
Щей до молодого.

І вина напюся
Зі шклянки нової
На здоровля гостям,
Щей до молодої.

Летіла зазулька
В саду закувала,
Ой сину мій милий
Я тя згодувала.

Довго я над тобов
День і ніч страждала,
Нім я ся від тебе
Поклін дочекала.

Вже прийшла та днина
Прийшла та година,
Що ся позїздила
До тебе родина.

Зійшлася родина
Тай ся забавляє,
А твій тато рідний
Нічого не знає.

Чомусь не писав сину
Дрібний лист до неба,
Щоб пустили тата
Бо його тут треба?

Було написати,
Було го просити,
Щоб став на хвилинку
Тя благословити.

Поблагословити,
І руку подати,
Бо прийшла та хвиля
Час повінувати.

Писали ми тату,
Кликали, просили,
Назав, що не прийде,
Щоб його лишили.

Назав, що не встане,
Бо земля гурус,
Ще там маєш маму
Най тя повінусь.

Ще там маєш маму,
І браття рідненькі,
Най місце заступлять
Сину дороженький.

Кувала зазулька
В лузі на калині,
Поклонися сину
Всі своїй родині.

Дякую ти Боже,
Що я дочекала,
Свої сиротята
Вже відвінувала.

Дарую вас діти
Правою рукою,
Щоб вам плило щастя,
Як вода рікою.

Анастасія Душнерик
Твей, Саск.
Ковтень 1948

Зувага: Повищих три пісні зложила і співала на
весіллі своїх синів Михайла, Івана і Василя їх мати, яких
вона виховала, як осталися малолітніми сиротами.

ВЕСІЛЬНІ

Весілля ся починає,
Весілля, весілля!
А я собі затикаю
За капелюх зілля!

Весілля ся починає,
Та ще й на чужині,
Бідна ж моя головонька
Ще й ми жаль до нині!

Весілля ся починає
В пана молодого,
Та як я си погуляю
Що кому до того!

На весіллі одні плачуть,
А другі співають!
А третії п'ють горілку,
Четверті гуляють!

Чому дружки не співають?
Голосу не мають,
Наїлися бараболь,
Ледво віддиhaють!

Наїлися бараболь,
Напилися квасу,
Були б вчора поздиhaли,
Та не мали часу!

Сидить дружба кінець стола,
Чогось зажурився!
Меже зуби встромив пальці,
Також би женився!

А дружка ся розспівала
"Благослови Боже!
Ож мамуню віддайте мнє,
Бо ніц не поможе"!

А молодша коло неї
Щось собі воркоче,
Всі дівчата віддаються,
Вона також хоче!

Григорій Папіш 1940.

Ой мамо, мамо,
Гречанна капа!
Ой мамо, мамо,
Я вже не ваца!

Ой мамо, мамо,
Жито з травою,
Ой мамо, мамо,
Не плач за мною!

Ой мамо, мамо,
В городі зілля,
Ой вже скінчилось
Моє весілля!

Грайте музики
На всіі струни,
Най моїй мамці
Малю не буде!

Грайте музики,
Всі цимбалісти,
Будьте здорові
Всі в товаристві!

Будьте здорові
Ви мої тату!
Я вам лишаю
Сумненську хату!

Сумненську хату,
Сумне подвірає,
Бо вже кінчиться
Моє весілля!

--

Час мати жито жати,
Колос похилився!
Час мати дочку дати
Я ще не женився!

Час мати жито жати
Зелене, зелене,
Час мати дочку дати
За мене, за мене!

--

Час тобі женитися!
Час жінку мати!
Час тобі старий бичу,
Христини справляти!

Корній Боднарчук
1980.

ВЕСІЛЬНІ ПІСНІ

Прийшла карта від цісаря
Тай від цісариці,
Щоби дівок не любити
Лиш но молодиці.

Ой Боже мій милостивий
Святий Николаю,
Через тії молодиці
Не піду до раю.

Корній Боднарчук 1979.

Ак я собі спогадаю
Свої давні літа,
Болить мене головонька
Аж не бачу світа.

Болить мене головонька,
Цей межи плечима,
Треба мені докторонька
З чорними очима.

Ой не того докторонька,
Що він ліки має,
Тільки того докторонька,
Що мя обіймає.

Ой не того докторонька,
Що він докторує,
Тільки того докторонька
Що мя поцілує.

Григорій Папіш 1940.

Нема її вдома
Пішла на малини,
Нема її до роботи
За хлопцями гине.

Нема її вдома
Пішла по опеньки,
Нема її до роботи
Лиш на витребеньки.

Григорій Папіш
1939.

У суботу на роботу
Головка боліла,
А в неділю на гуляння
Мало не злетіла.

У суботу на роботу
Нехай іде мама,
А в неділю на гуляння
Піду я вже сама.

Григорій Папіш
1939.

Ти дівчино чорноброва
Рубай дрова до порога,
Рубай дрова коротенькі
Люби хлопці молоденькі.

Рубалабим колиб зміла,
Любилабим колиб хтіла,
Рубалабим найкоротші,
Любилабим наймолодші.

Григорій Папіш
1939.

Ти до мене, ти до мене не ходи
Кущий коротенький,
Бо до мене, бо до мене ходить
пан
Високий, тоненький.

Ти до мене, ти до мене не ходи
Не неси горілки,
Я за тебе, я за тебе не піду
Бось не варта дівки.

Анна Бездітна
1941

Ой за гори вже хмариться,
Чомусь Василь не жениться -
Сусідки вже підслухають,
Своїх дочок підсуювать.

Хитриниха свою, свою,
Стельмащучка свою,
А Гнатючка вибігає
Бери Василя мою.

Григорій Папіш
1939.

ВЕСІЛЬНІ ПІСНІ
/продовження/

Ой випила викилила,
Сама себе похвалила,
Добру натуру маю,
Що по повній випиваю.

Горілочко моя мила
А би тебе щодня пила,
І по повній випивала,
Доб ти мені гонор дала.

А ти мені гонор даєш,
де болото там мя пхасц,
де найбільша калабана,
Там си сяду, як та паня.

Григорій Папіш , 1940.

Ці пісні зібрала: Докія Черевик
зі своїх споминів про весілля
на фермах.

/Звичайно їх співалося підчас витання молоді
парі./

Я КАЗАЛА ЩО ВІДДАМЯ

Я казала що віддамся
Тай буду сидіти
А я пішла за фармара
Корови доїти.

Я казала що віддамся
Буду довго спати
А я пішла за фармара
Свині годувати

Я казала що віддамся
Тай буду гуляти
А я пішла за фармара
Каміння збирати.

Корній Боднарчук
Співав січня II, 1980.

ВЕСІЛЬНІ

Ой наплюсь я вина
Із шклянки нової,
На здоровля гостям,
Ще й до братової.

Братово, братово,
Яка ти мні мила,
Що ти мого брата
Без грошей купила.

Без грошей купила
Долара не дала,
Ти за моїм братом,
Будеш панувала.

Анастасія Кушнерик 1940.

Дарую тя швагрі
Зеленим долларом
Шануй мою сестру,
Будеш господаром.

Анастасія Кушнерик 1937.

Ой мамуню, мамуненько,
Заміж мене дайте
Не маєте подушок,
Соломи напхайте.

Ой мамуню, мамуненько,
Та ж я ваша доня,
Нащо мене віддаєте
За такого слоня?

Ой чи я вам не зварила,
Та не спекла хліба,
Що ви мене віддаєте
За такого діда?

Корній Боднарчук 1979.

Марусю, Марусю,
Як тобі здається?
Тато, мама в Краю
А ти віддаєшся.

Тато, мама в Краю,
Нічого не знають,
Тобі чужі люди
Косу розплітають.

Як би мама знала
Що в тебе весілля,
То би приїхала
Щіфов на подвір'я.

Щіфов на подвір'я
А кіньми до мати
Тай тебе почала б
Щедро дарувати.

Щастя і здоровля
У Бога просила б,
І тебе Марусю
Поблагословила б.

Анна Моргало
Локпорт, Кан. 1979.

Бувайте здорові,
Ми вже відїжджам —
Колись іншим разом
До вас завітаєм.

Тепер вас працюєм,
Всю нашу родину,
Ми до вас приїдем
Тільки у гостину.

Бувайте здорові,
Ми вже відїжджам,
Бо ми в Ванкувері
"Гонеймун" ще маєм.

Локія Черевки
1939.

ЖІНКА В ГРОМАДСЬКОМУ ЖИТТІ

Б У Р С А Ч К А М

Кохайтеся чорнобриві,
Та не з Бурсаками —
Бо Бурсаки бідні люди,
І лихо їм з вами.

В їх кишенях вітри віють,
Сумно завивають,
Про осінні добрі часи
Пісоньки співають.

Треба піти до театру,
Бігма на білети —
Та ба, навіть чоколади
Ні за що купити.

Ані "чюв-гам", ні тістечка,
Ні горнятка кави,
А людям це і байдуже
Сміються лукаві.

Тож кохайтеся чорнобриві,
Та не з Бурсаками —
Бо Бурсаки бідні люди
І лихо їм з вами.

" Каменярі " 1919

С.В.С.

БУРСА "ПЕТРА МОГИЛИ"

/ уривок /

В Саскатуні, гарнім місті,
Де ми колись жили,
Заснували піонери
Там бурсу "Могили".

Про ту бурсу я вже чув
Як то говорили,
Що там хлопці до дівчат
Часом заходили.

Там дівчата всі хороші,
Люблять працювати,
Вчаться пильно та пробують
Мудрости надбати.

Вони люблять заспівати,
Нераз затанцюють,
А як зійдуть до їдальні
З хлопцями жартують.

Панна Грушка з яблос юшка,
Усюди питає,
Чи вже той ся народив,
З котрим жити має?

А наш козак вчиться співу,
Хоче попом бути,
Та не знає, де би то
Попаді здобути.

Зложили студенти Інституту
Петра Могили в Саскатуні. 1939.

Н А Ш У В І Д

Завязали мені очі,
Чорно, темно, гірше ночі.
Змалювали пудром лиця,
Гей! правдива молодиця.

Змалювали мені вуса,
Ой, від носа аж до уха.
Губи "ліпстиком" змастили,
Аж ми ся Богу молили.

За рученьку далі взяли,
До слупочка тай припняли.
"Ось тут сиди і чекай,
Доки скажуть, знов рушай".

Чую приказ, "Ну вставай,
Та до діла приступай".
Стала сходи рахувати ...
Буду все їх пам'ятати.

Ой, коби я крила мала,
Не була б їх рахувала.
Знаю...було сорок їх, ...
А мене вели на сміх.

В якусь пропасть завели,
И наказали, "Там мовчи".
Самі далі десь пішли,
Щоби других привести.

Так я сиджу тай мовчу,
Щось під носом бурмочу.
З того всього молюсь Богу, ...
Ай, а тут коле хтось в ногу.

"Черевики тут скидай,
Та на землю уклякай".
Наскидали купу їх,
Був би певно повний міх.

Далі чую каже хтось,
"Чиї ноги бачу ось?"
Так боюся, аж трясуся,
З жалю мало не минуся.

Промовами нас витали,
Грімкі пісні нам співали.
Тут скінчився наш увід
У бурсацький чесний Рід.

Знова хтось за руку взяв,
Крикнув, "Ноги, там постав".
Ах!там мокро! До таке?
Я боюся, щось хропе....

Десь в долину завели,
Кажуть, "Лягай і спічни"
Тай думаю я собі,
"Тепер буде вже мені".

"Щоб здорова ти була,
Тобі треба лікаря"
Далі кльороформи під ніс,
Тай питають, "Добрий кіс?"

Ой дмитруню і Богдане,
Ще за нас вас Бог догляне,
Ту цибулю, кльороформ,
Поняхаєм ще разом.

На цім не був ще кінець,
Далі водять, як овець,
Щоби була ти "да бест",
Каже йоанна, "Цілуй хрест".

А пристала тай цілую,
А за те тепер бідую,
Намастили патик тістом,
Що дістали десь за містом.

Вже "молесес" їм варений,
Трачовинням заправлений.
Нагору тепер ведуть,
З очей шальок там деруть.

Крипакевич там стояв,
Хрест на чолах малював.
І тоді ми босака,
Загуляли козака.

Круг Богдана повклякали,
Та тоді нас сповідали,
Всі прикази ми прийняли,
Бурсі вірність присягали.

замітка: Увід не звичай в Інституті-формальне прийняття членів.
Увід перепроводжують "старі" Бурсаки.

ЧИ НЕ ТАК?

Будить мене Васирина,
"Гей, Маріє, то вже днина,
Ходім кашу вже варити,
Щоб студентам догодити."

Васирина макогоном
Крутить, крутить і розгоном,
І колотить і мішає,
На їдальню споглядає.

Бігцем сходи так рахуєм,
І до кухні машеруєм.
Там вже сторож знов чекає,
Води горнець наливає.

Трофаненко вже стояв
І до кухні заглядав.
"Варіть добре, приправляйте,
Соли, перцю більше дайте."

От сніданок вже готовий,
Що вже добрий, то без мови.
Каша гарна, смачна кава,
Для студента вся приправа.

Тай Ободяк вже зявився,
В баняк борщу задивився.
"Мені нині "гем" смакує,
Чом на столі го бракує?"

Тай охочо пішли в школу,
А ми далі за розмову.
"Ой що будем знов варити,
Щоб з обідом догодити."

Та ще другі такі були,
Слави собі не здобули,
Що кривились, нарікали,
Часом з кухні поспішали.

Борщ тай кашу й пироги,
Щоб не були вороги,
Щоби могли собі сісти,
Ну і їсти, їсти, їсти."

Васирина не терпіла,
А Марія доповіла,
"Зам ще буде смакувати,
Вернісь "Генрі" приправляти."

Тут вечера захопила,
Всіх до столу позгонила.
Голод тисне і шаліє...
"Скоро, скоро, ой, Маріє".

Так що днини ми варили,
Тай усім не догодили,
Все що студент інший смак,
Скажіть люде, чи не так?

Маруся Клапоушак і Васирина Котелко 1941.

ПОЯСНЕННЯ:

Маруся Клапоушак і Васирина Котелко, це дві дівчини
які кухарили в Інституті Петра Могили
"Генрі" про котрого згадують, це був кухар-китаєць,
який кухарив перед тим заки вони почали.

БУЛА В НАС СУМКІВОЧКА

Була в нас Сумківочка, молоденька —
Тепер королева чепурненька.
Гей! ми враз, на приказ,
Всі машеруємо в оден час.

Гляньмо на корону золотеньку,
Поклонімся разом всі низенько.
Гей! ми враз, на приказ,
Всі машеруємо в оден час.

Піднесімо дружно на рученьках,
Гей та скуймо єдність у серденьках.
Гей! ми враз, на приказ,
Всі машеруємо в оден час.

Слова й ноти написав

Петро Крип'якевич 1937.

БУЛА В НАС СУМКІВОЧКА.

Скоренько

Бу-ла в нас Сум-кі - во - чка мо-ло-день - ка,
Тепер ко-ро-ле-ва-я че-пур-нень-ка. Гей! ми враз,
на при-каз, Всі ма-ше-ру-є-мо в о-ден час.

Гляньмо на КОРОНУ золотеньку,
Поклонімся разом всі низенько.
Гей! ми враз, на приказ,
Всі машеруємо в оден час.

Піднесімо дружно на рученьках,
Гей та скуймо єдність у серденьках.
Гей! ми враз, на приказ,
Всі машеруємо в оден час.

(Цю пісню співається при виборі і коронуванню королеви на окружних та інших зїздах *Козацької України* *Молоді Козаки* *М*)

ВЕСІЛЬНІ ДЗВОНИ

Була в нас Сумківка -
Працівниця гожа,
Цвила, процвітала,
Як у саду рожа.

В всяких підприємствах
Вона участь брала,
Своїм голосочком
Всіх нас чарувала.

Всюди, де потрібно,
Примір дати вміла,
Для рідної справи
Труду не жаліла.

На окружнім зїзді
З нами участь брала,
За деклямування
Нагороду взяла.

На тім самім зїзді
Як і ви вже чули,
Для неї Сумківці
Корону здобули.

Та її в Тарнополі
Ми коронували,
Де усі знакоми
Її честь віддали.

Думали, що будем
Нею все втішатись
А тут чуєм - "Ганка
Буде віддаватись."

За кого? - питаєм,
Хочемо всі знати,
Бо жаль, що Гануся
Буде нас лишати.

Не знаєм, пробуєм
Самі відгадати,
Хто такий відважний
Від нас її взяти.

Догадались справді
Бо це собі близький
Таки наш Сумківець
Таки тарнопільський.

Наш Михайло - жовнір,
Вмів спостерігати,
Котруб то найкращу
До пари дібрати.

Зїхав він Канаду,
До дому вернувся,
Бо нема кращої,
Як наша Гануся.

У неділю рано
Дзвони задзвонили,

Вже нашу Гануся
До шлюбу повели.

В церкві попереду
Стали молодята,
Весільні всі гості,
Хлопці та дівчата.

Почали Сумківці
Разом всі співати,
Собі і Ганусі
Жалю завдавати.

Кожним разом, Ганко,
З нами ти співала, -
Яка ж тепер зміна
В нашій церкві стала!

От кінчиться Служба,
Тож цікаво знати,
Як Михайло й Ганка
Будуть присягати.

Виходить душпастир,
Наш отець Грицина,
Якаж молодятам
Щаслива хвилина.

Та вже і по шлюбі,
До дому вертають
Продовжать весілля
По звичаю мають.

Не диво, не диво,
Що таке ся стало,
Скорше чи пізніше
Таке бути мало.

Для вас, наші друзі,
Здоровля бажаєм,
Много літ прожити
Щасливо - желаєм.

Сумківці ви були,
Сумківцями будьте,
Сумківські ідеї
По вік не забудьте.

Зложила і співала Донія Черевик
на весіллі Сумківки
Ганки Папіш 1943.

Як я був ще парубком ,
То я їздив фордином —
У горб їхав все на три ,
А з горба на всі штири.

Гей у мене був фордяка ,
Був фордяка дрантюшака ,
Мав я коні, — промінням —
Так ся з фордом покумавим.

Мав їхати до Павліни ,
Влив оливи й газоліни —
Один шпарк плөг не шпаркує ,
Рейдідейтор вже штімує.

Трошки коїл підкрутив'єм ,
І водиці підолив'єм ,
Сів у форда й по Павліну ,
Тиснув до дошки газоліну.

Як приїхаї до Павліни —
То спізнив щось пів години ,
Вона сіла як та пані ,
Ми поїхали до галі.

Як на денц я приїхав ,
То биг-шата удавав —
Будуть дівки мя любити
Бо маю їх чим возити.

На танци було весело ,
І гомбру не бракувало ,
Кожний мене частував ,
Кожний джитербогував .

Тай гулялим до півночі ,
Котрий з котров лиш захоче ,
Вальца, польки і фокстрота —
На що була лиш охота.

Музиканти ся зібрали ,
Гом сїїт гом вже нам заграли ,
Пасинджери замовляють ,
Коло мене три сідають .

Одна тонка друга груба ,
А третая ще без зуба ,
Коло мене собі сіли —
Як ті оси мя обсіли.

Попри мене то Павліна ,
Груба її на коліна ,
А беззуба попри двері ,
Всі три сумні, не веселі.

Ззаду сіли кавалери ,
Тай беззубу собі взели ,
Пішла груба із коліна ,
Лишилась ми лиш Павліна.

В парах собі посідали ,
Потихонько розмовляли ,
Про що тамки говорилося
Вам хіба би лише снилося.

Як зачав я стартувати ,
Треба було човкувати ,
Човкував'єм і вважав'єм —
Щобим не зафльодував'єм .

Лиш за довго човкував'єм ,
Карборейтор зафлюдував'єм ,
Вже магніто не шипить ,
Серед ночі а форд спить.

Тай крутив я того форда ,
Аж змокріла мені морда —
Бетері ми дед зробили ,
Будем хлопці вже тручили.

Хлопці з горба потрутили ,
На магніто ми рушили ,
Як ся стіріньг род урвав ,
Форд ся в дічу упинив.

Стіріньг род я дротом звязав ,
І мотором я не ставав ,
З дічу тручав аж втомився ,
А форд на нове сказився.

Щось емітер дисчарджує ,
Карборейтор попшикує ,
Лиш на три уже шпаркує ,
Десь якийсь йому бракує .

Шпарк плөг дроти обтирав'єм ,
Карборейтор продував'єм ,
Подивився я до теньки —
Нема гесу вже на неньки .

Тай сміялись хлопці з форда ,
Що він вже не варта кводра ,
Тенька емті "лук ет дет"!
Щей до того "таєр флет".

Я на форда похилився ,
І тяженько зажурився ,
Щож то буде тепер з нами
Тай і з нашими дівками?

Один з хлопців запитався
 "Гей чогож ти задумався?
 Вперш з дівками а потому,
 Підем хлопці ми до дому."

Форда в дічу ми лишили,
 Дівчат за руки половили,
 Відвели ми їх домів,
 Бодай форд той був згорів.

А тепер я маю гару,
 Можна їхать нев на хмару,
 Коштувала лацо кеш —
 Добра гара той мій "Неш".

Форда знов хотівбим мати,
 Тяжко грошей наскладати
 Бо я вже не вчителюю
 Лиш пенсію колектую.

Примітка:

Рані початки цієї пісні це десь 30-ті роки коло Шіго, Саск.
 Учитель Мирослав Григор зібрав слова і багато своїх доложив
 та часто співав пісню на більших і менших зібраннях.

В ЗАЛІ

В Торонто́нській простірній залі,
 Українські дами,
 В довгих сукнях і брилянтах
 Несуть свої шани.

Дами ніжні і веселі,
 Повні блага й втіхи,
 Щедро мужчин привабляють
 Їх милі усміхи.

Не одному серце горить
 З великої любови,
 Гарна дама красою манить
 Що нема і мови.

Ось в природі чарівництво
 Сильне як та криця,
 Що притягне мужеську любов
 Ця гарна дівця.

Серце прагне до неї тулитись
 Бодай на хвилину,
 Буде в грудях неволитись
 В тузі без упину.

Ох не один випив собі
 Туги гірку чашу,
 Через тую чарівну
 Пишну красу нашу.

Евгенія Кісь Думка 1940.

КОЛИСЬ, А ТЕПЕР

Колись людям добре було,
І всі гаразд мали,
Як шторники й компанії
На тасм давали

Брали сути, брали гари,
Месі Герис байндри —
За то в презент діставали
На крісмис календар,
А коли вже по крісмесі,
Тай по новім році,
То колектор на порозі
Як та сіль у оці.

Фармер каже "Нема грошей,
Приїхавись дармо",
А колектор, то "дец нотинь"
Даш моргедж на фарму.
Я вже більше не приїду,
Лиш напишу листа,
Одна фарма піде в моргедж,
Друга буде чиста."

Тут фармерка щось воркоче,
Аж заледво всіла,
"Що ся стало із фармами,
Одна другу з'їла?"
Ходить фармер по подвір'ю,
Ходить зазирає —
Зза гренера черевики,
Старі витягає.

Вийшла мисис на подвір'я,
Стала ся сварити —
"Як бись зашив, зафіксував,
Ще бись міг носити".

Колись дівчата за десятку,
Місяць працювали,
Але правда що видатків
Великих не мали.

Бо не стриглись, не голились,
Ні пива не пили,
Папіросів не курили,
На шов не ходили,
Тепер шиї підголюють,
Високо стрижуться,
А кучері як гадюки,
Поза вуха вються.

Ще й є такі що пиво п'ють,
Курять папіроси —
А парубків так обсядуть
Як при гнізді оси

Колись немали за що купити
До панчохів лестик,
Тепер ходять гонорово,
І на варгах липстик

Колись красу наших дівчат
З далека **світ бачив** —
А тепер павдер тай липстик
Найкраще позбавив.

Хлопці тепер вже не знають
Котра дівка гарна —
Бо красу її закрила
Та погана фарба.

Колись гарно на забавах,
Лиш польки гуляли —
Про твіст, теньго та фокстроти,
Навіть і не знали.

Тепер разом всі на галі
Мері, Ені, Ліна
Вигулюють рок-енд-ролерз
Аж тріщать коліна.

Колись люди були смирні
Любились, мирились,
А сусіди дуже рідко
Гнівались, сварились

Тепер люди всі сваряться,
І всі нарікають —
Що здоровля виробили,
А грошей не мають

Колись дівчат по шпиталях
Не оперували,
Давно люди сліпої кишки
Здається не мали.

Тепер повно по шпиталях,
Великих і маленьких —
Богачів там дуже мало,
Найбільше бідненьких.

Скажіть мені добрі люди
Що то буде з нами?
Чи ще довго цей світ буде
Догори ногами?

Мені здається — незадовго
Буде кінець світа,
Бо чоловік лиш мучиться,
Й марнує свої літа.

Уривки пісні архіву
Д.Ч. ч.2

Пісня з 30-их років
Багато подокладав і співав
Мир. Григор

ПРИВІТ СОЮЗОВІ УКРАЇНОК КАНАДИ

/з приводу 50-літнього ювілею Союзу/
18-го серпня 1977 р.

Як радісно нам всім нині,
Бути ось тут у цій хвилині,
Щоб урочисто відсвяткувати,
Та Союзові честь віддати.

Започали ми садочки —
Туди йшли сини й дочки,
А тепер вже тре подбати
Щоб і внуків доглядати.

Коли подумати про 50-річчя,
Много картин мерехтить у віках,
Від чотирьох основательок
До тисячів щирих членок.

Знання, освіту й культуру
То Централя розсіває,
Провінційні наші управи
До праці покликає.

Як багато ми зробили,
Збори різні перевели,
Думок мудрих висловили,
Внесків стільки відложили.

І мистецтво ми ширили,
Книго-любів з'охотили,
Вишивки ми пропагуєм,
І тканину поширюєм.

І статут установили,
Та і поправки зробили;
І Союз інкорпоруємо,
Та Музей ми вже будуємо.

Славна наша минувшина —
До тепер робити?
Чи мріяти про історію?
Чи діла творити?

Різні статті написали,
Та книжки повидавали,
Реферати щодо свят,
Підручники для малят.

Щира вдячність і поклін
Нашим піонеркам;
Успіх, силу й многих літ
Бажаємо членкам.

І Сумнівців не забули,
Та Тусівців пригорнули,
Кожну церкву прикрасили,
Інститути підкріпили.

Най росте наш цей Союз,
В другім півсторіччі
Та число Союжанок
Підвищимо вдвічі.

І наш Промінь незабудьмо,
Союз наш на нім будуймо,
Історія там в наших звітах;
Ідеологія у привітах.

Хай горить наш смолоскип
Біля нашого прапору,
Піднесімо наш Союз
На "славетну" гору!

Зложила Наталка Сарина, Едмонтон, Альберта
голова Провінційної управи
на Алберту

/Говорила на ювілейному з'їзді
Союзу Українок у Саскатуні
1977 р./

ДІЙСНИЙ АНГЕЛ

Майк: "Серденько, ти для мене є дійсним ангелом, а твоя щира любов до мене так палає - що з твого лица блищиться..."

Дора: /перебиває/ Блищиться? Ах лишенько! Дех мій павдер поф?

Н.П.Левчук
Канора, Саск. 1937.

МЕССІ ГАРРИС "БАЙНДЕР"

На початках, в Канаді, як косили "байндерами", то не кожної вироби "байндер" добре працював. "Байндери" деяких компаній були гірші від "байндерів" інших компаній тим способом, що випускали розв'язані снопи, яких треба було зав'язувати руками, щоби їх "поштукувати", цебто зробити з них "штуку" /по англійськи "стук"/. Це була нудна і повільна робота і її часто робили жінки, бо не поплачувалося фермереві платити робітникові за таку роботу. Жінки звичайно дуже не любили такої роботи. Отже, одного разу, коли одній жінці вже прямо надоїло це зав'язування снопів, вона сказала так:

"Як у церкві священник говорить: Хорони нас Господи від тучі, грому та всякого нещастя, то я би ще тут додала і від Месі Гаррського байндера".

Франко Стоцкий
Твей, Саск. 1933.

Бурсак І до Бурсака С : "Ти такий практичний чоловік, отже поясни мені отсю філософію. Дівчина може впасти в око, застрягнути в горлі і вилізти боком."

Бурсак С /думає, думає і неохочо піддається/. "Не знаю" відповідає "А це так далеко не зайшов".

Бурсак І /самопевно відповідає/ "Ось то то й є, що ти ще так далеко не зайшов. А пояснення таке: дівчина впала в око, то це тоді як сподобав собі її - застрягла в горлі, як залюбився, а вилізла боком тоді як оженився з нею."

"Каменярі" 1941

НЕ ПАМ'ЯТАЄ

Степан був у знайомої дівчини. Наступного дня, коли хміль пройшов, він згадав, що просив руки Оленки. От він і задзвонив по телефону.

" - Галло! Оленко! Я вчора просив Вашої руки, але не пам'ю, що ви мені відповіли? Так чи ні?"

" - Ой, як добре, що ви подзвонили! Я пам'ятаю, що вчора хтось просив моєї руки і я дала згоду, але вже не знаю, хто це був!"

"Календар Альманах Українського Голосу"
1970р. ст.173

Ш К О Д А!

- О вітайте Вуйку! давно вже як ми бачились з собою?
- О, дай Боже здоров'я, а то ти Семене, щож там в тебе чувати?
- От, я тимчасом оженився!
- Оженився? А то добре!
- Не знаю чи так добре, недобра жінка взяла мене сейчас під ноги, і то гірше.
- Ах, то вже не добре!
- Ну, так зле знов не було, бо принесла з собою кілька тисяч.
- Ну, коли так, то значить добре!
- Так добре знову також ні, бо за гроші купив я овець, а зайшла хвороба і всі погинули.
- То вже не добре!
- Так, але ще так цілком не зле, бо спродав їх шкуру, і дістав за ню більше, як мене вівці коштували.
- Дивись, то се добре!
- Думаєте що добре? -
- Та де за ці гроші купив дім, та він недавно згорів.
- Згорів? Ну, то вже шкода!
- Та не дуже і шкода, бо в тім домі згоріла і моя недобра жінка.

З журналу "Нова Ера" - видавав проф.Н.П.Левчук
Канора, Саск.1933.

Професор на університеті /до Бурсака/:

" Пане С., то ви свої задачі знова не маєте зроблені? Як ви сподієтесь перейти свої класи? Яку надію маєте на успіх?"
Бурсак /дрімуcho відповідає/

"Ох! Пане професоре, колиб ви її очі бачили, так з часта як я, то ви б не згадували мені про домашні задачі, тай не питалися б, яку я маю надію.А я надію маю велику."

"Каменярі" 1941 р.

ДОМОВИЛИСЯ

Як мій дідो й баба тільки починали фермерувати, то думали, якби то собі свиней розвести. Вони знали, що їх недалекий сусід англієць, тримав свині і хотіли вони собі від нього купити двоє поросят - льошку і кнурця, щоби вигодувати і розмножити ними більше свиней. Але ні дідо ні баба не знали досить англійщини, щоби могли з тим сусідом розговоритися і пояснити йому, що якраз вони хочуть купити в нього.

Думали вони, думали, тай нарешті баба моя, яка була відважніша каже до діда, "я піду до него і скажу йому що нам треба". Пішла вона до сусіда і каже: "Зі вонт ту бай пигс. Вон лайк ю, енд вон лайк мі."

Подумав сусід, тай каже: "Вел, райт нав, ай довнт гев ені лайк мі, бат ай шур гев а лст лайк ю".

Говорив В.Запорожан на сцені, як керівний
"местер оф серемоніз" підчас
Українського Фестивалю в Давфин,
Манітоба 1976 року.

ЗАКЛИЧЕ МАМУ

Фармерський жених прийшов вечером до своєї дівчини і як лише мама вийшла на двір, він підійшов до дівчини і поцілував її.

дівчина: Дмитре, а бігме, як ще раз так зробиш, то
закличу маму.

дмитро: То клич собі... ти гадаєш, що я і маму поцілую?
Не тра!

Взято з БОРІ - Орган Укр. Студентського Аружка
Рікі.- ч.І. Вегревил, Алта 21/9/18 .